

ELEMENTA
PHILOSOPHICA
de
CIVE,
Auctore
THOM. HOBBES
Malmesburiensi.
Amsterodami.
Apud Henr. et Viduam Th. Boom. Aº. 1696.

EXCELLENTISSIMO VIRO, GUILIELMO, COMITI DEVONIÆ, DOMINO MEO, Colendissimo.

POpuli Romani, memoriâ Tarquiniorum, & civitatis instituto, Regibus iniqui, vox erat (*Excellent. Domine*) prolata ore *Marci Catonis Censoris*, Reges omnes de genere esse bestiarum rapacium. Ipse autem Populus Romanus, qui per *Africanos*, *Asiaticos*, *Macedonicos*, *Achaicos*, cæterosque à spoliatis gentibus cognominatos cives, totum ferè orbem terrarum diripuerat, qualis bellua erat? Non minus ergò quam *Cato*, sapienter dixit *Pontius Telesinus*. Is prælio ad *Portam Collinam* contra *Syllam* circumvolans ordines exercitus sui; vociferatusque, eruendam delendamque ipsam Romam, adjiciebat,

nunquam defuturos Raptores Italicæ libertatis *Lupos*, nisi Sylva, in quam refugere solerent, esset excisa. Profecto utrumque verè dictum est, *Homo homini Deus*, & *Homo homini Lupus*. Illud, si concives inter se; Hoc, si civitates comparemus. Illic justitia, & caritate, virtutibus pacis, ad similitudinem Dei acceditur; Hîc propter malorum pravitatem, recurrendum etiam bonis est, si se tueri volunt, ad virtutes Bellicas vim & dolum, id est, ad ferinam rapacitatem. Quam etsi homines pro convitio invicem objiciant, more innato, facta sua in personis aliorum, tanquam in speculo, sinistra dextra; dextra sinistra existimantes; vitium tamen esse non sinit profectum à necessitate conservationis propriæ jus naturale. Quod autem *Catoni*, viro sapientiæ celebratissimæ, Odium pro Judicio, Affectus pro Ratione imponere in tantum potuit, ut quod æquum in populo suo, idem Reges facere iniquum

quum censeret, mirari fortasse alii poterunt, ego sanè in ea opinione jam diu sum, neque egregiam sententiam unquam fuisse quæ placuit populo, neque sapientiam vulgari majorem vulgo agnosci posse; quippe quam vel non intelligunt, vel intelligentes æquant. Græcorum Romanorumque facta & dicta celebria, non Ratio, sed magnitudo, & sæpe illud ipsum lupinum, quod mutuo exprobrant Historiæ, commendavit, quæ unà cum publicis actionibus actores per cursum seculorum devolvit qualescunque. Sapientia vera nihil aliud est quàm in omni materia veritatis scientia. Ea vero cùm à memoria rerum per appellationes certas & definitas excitata derivetur, non animi acris & repentini impetus, sed Rationis rectæ, id est, Philosophiæ opus est. Per hanc enim à rerum singularum contemplatione ad præcepta universalia via aperitur. Quot autem genera rerum sunt, in

quibus Ratio humana locum habet, in tot ramos ſe diffundit Philoſophia, diversè tamen pro diverſitate ſubjectæ materiæ nominata. Nam quæ de figuris tractans, GEOMETRIA; de motu, PHYSICA; de jure naturali, MORALIS dicitur, tota PHILOSOPHIA eſt: quemadmodum mare, quod hîc Britannicum, illic Atlanticum, aliàs Indicum, à ſingulis litoribus appellatum, totum tamen eſt Oceanus. Et Geometræ quidem provinciam ſuam egregiè adminiſtraverunt. Quicquid enim humanæ vitæ auxilii contingit à ſiderum obſervatione, à terrarum deſcriptione, à temporum notatione, à longinquis navigationibus; quicquid in ædificiis pulchrum, in propugnaculis validum, in machinis mirabile eſt; quicquid denique hodiernum tempus à priſca barbarie diſtinguit, totum ferè beneficium eſt *Geometriæ*. Nam quod *Phyſicæ* debemus, id debet *Phyſica* eidem *Geometriæ*.

tria. Si Philoſophi morales munere ſuo pari felicitate functi eſſent, non video, ad felicitatem ſuam in hac vita quid amplius contribuere humana induſtria poſſet. Cognita enim, pari certitudine, ratione actionum humanarum, qua cognoſcitur ratio magnitudinum in figuris, ambitio & avaritia, quarum potentia falſis vulgi circa *jus* & *injuriam* opinionibus innititur, inermes eſſent, frueretur que gens humana pace adeò conſtante, ut non videatur (niſi de loco, creſcente ſcilicet hominum multitudine) unquam pugnandum eſſe. Nunc quod bellum gladiis vel calamis perpetuum eſt: quod non ſit juris & legum naturalium major ſcientia hodiè quam olim: quod ſententiis Philoſophorum utraque pars ſuum jus tueatur: quod alii laudent, alii vituperent eandem actionem: quod idem nunc probet, quæ alio tempore damnat, & ſua facta in aliis aliter æſtimet: ſigna manifeſtiſſima ſunt, nihil profuiſſe ad

ſcientiam veritatis quæ hactenus ſcripta ſunt à Philoſophis moralibus; placuiſſe verò, non illuminando animum, ſed venuſta & ſecunda affectibus oratione, opiniones temerè receptas confirmando. Huic ergo Philoſophiæ parti idem contigit quod viis publicis, quibus omnes ingrediuntur, euntque prorſum & retrorſum, alii animi cauſa inambulant, alii rixantur, ſed nihil ſeritur. Cujus rei unica hæc videtur eſſe ratio, quod nemo eorum qui materiam hanc tractarunt, commodo uſus ſit docendi principio. Non enim, ut in circulo, initium ſcientiæ arbitrio noſtro ſumi poteſt. Incipit in ipſis dubitandi tenebris filum quoddam rationis, cujus ductu evaditur in lucem clariſſimam; ibi principium docendi eſt; inde ad ſolvenda dubia converſo itinere lux referenda eſt. Quoties ergo ſcriptor filum illud, vel inſcitiâ deſerit, vel cupiditatibus abrumpit, non ſcientiæ, ſed errationum ſuarum ve-

ſtigia literis deſcribit. Quapropter, cùm cogitationes meas ad inquiſitionem juſtitiæ naturalis convertiſſem, admonitus ſum ab ipſa juſtitiæ appellatione, qua conſtans voluntas unicuique *Jus ſuum* tribuendi ſignificatur, quærendum prius eſſe, unde eſſet quod quis rem aliquam *ſuam* potius quam *alienam* eſſe diceret. Quod cum non à natura, ſed à conſenſu hominum profectum conſtaret; (nam quæ natura in medium protulit, homines poſtea diſtribuerunt;) ducebar inde ad quæſtionem aliam, nimirum, cui bono, & qua neceſſitate coacti, cùm omnia eſſent omnium, voluerint potius ſua cuique eſſe propria. Videbam autem, ex communitate rerum bellum, atque inde omne genus calamitatis, hominibus de earum uſu per vim certantibus, neceſſariò ſequuturum eſſe; id quod omnes natura fugiunt. Nactus ergo duo certiſſima naturæ humanæ poſtulata, unum cupiditatis natura-

lis, qua quiſque rerum communium uſum poſtulat ſibi proprium; alterum rationis naturalis, qua quiſque mortem violentam tanquam ſummum naturæ malum ſtudet evitare. Ab his principiis pactorum & fidei conſervandæ neceſſitatem, atque inde virtutis moralis officiorumque civilium Elementa, in hac opella, evidentiſſima connexione videor mihi demonſtraſſe. Quod adjectum eſt de Regno Dei, eo conſilio factum eſt, ne quid inter dictata Dei per naturam, & legem Dei traditam in Scripturis, repugnantiæ eſſe videretur. Operam etiam diligentem per totum curſum orationis meæ dedi, ne quid de legibus cujuſcunque nationis civilibus dicerem, id eſt, ne ad litora accederem, tum ſcopulis, tum præſentibus procellis periculoſa. Quantum laboris diligentiæque in veritate inveſtiganda adhibitum ſit, ſcio. Quid effecerim, neſcio. nam inventa noſtra omnes præ amore minus

nus rectè æstimamus. Itaque libellum hunc censuræ tuæ quàm favori priùs offero, ut apud quem certissimis experimentis exploratum habeam, opiniones neque celebritate autorum, neque novitate sua, neque specie orationis, sed firmitudine rationum favorabiles fieri. Si arrideat, id est, si nervosus, si utilis, si non vulgaris sit, tum demum eum tibi (*Excellentissime Domine, præsidium & decus meum*) humillimè dico dedicoque; sin erraverim, testem tamen habes gratitudinis meæ, quòd otium, beneficio tuo concessum, ad gratiam tuam promerendam uti voluerim. Te Deus Opt. Max. in statione hac mortali civem optimum protegat, eâque peractâ, sed longissimâ, civitatis cœlestis gloriâ coronet.

Parisiis, Nov. 1. 1646.

Excellentiæ tuæ servus humillimus.

THOMAS HOBBIVS.

PRÆFATIO
ad
LECTORES.

QVæ res attentam Lectionem promissæ efficere maximè posse videntur, Rei tractandæ Dignitas, & Vtilitas, tractandi recta Methodus, causa & consilium in scribendo probum, scribentis denique Moderatio, eas, Lectores, vobis promitto, atque oculis aliquatenus ex hoc loco prospiciendas exhibeo. Discribuntur hoc libello hominum officia, primò ut hominum, deinde ut civium, postremò ut Christianorum. Quibus officiis cùm Iuris naturalis gentiumque elementa, justitiæque origo & vis, tum etiam Religionis Christianæ (quantum patitur instituti modus) essentia continetur.

Quod quidem doctrinæ genus (excepto quod spectat ad Religionem Christianam) sapientum antiquissimi non nisi carminibus decoratum, vel Allegoriis adumbratum,

tum, quasi imperii mysterium quoddam pulcherrimum & sacrosanctum, ne privatorum hominum disputationibus contaminaretur, posteris tradendum esse censuere. Philosophi interea alii cum generis humani commodo rerum figuras & motus, alii sine incommodo rerum naturas & caussas contemplabantur. Temporibus autem quæ insequuta sunt, scientiam hanc civilem, etsi non penitus perspectam, aliqua tamen ex parte in Republicæ regimine, tanquam per nubem pellucentem, primus adamasse dicitur Socrates, itáque coluisse, ut despectâ desertâque omni aliâ Philosophiæ parte, solam hanc ingenio suo dignam judicaret. Post eum Plato, Aristoteles, Cicero, cæterique Philosophi Græci, Latini, denique omnes omnium gentium non modo Philosophi, sed etiam otiosi, quasi facilem, nullo studio ambiendam, cujuslibet ingenio naturali expositam & prostitutam attrectaverunt attrectantque. Quodque ad dignitatem ejus præcipuè facit, illi qui eam se habere putant, vel eo loco sunt, ut habere de-

 beant,

beant, adeò sibi in ejus specie vehementer placent, ut reliquarum scientiarum studiosos haberi & vocari ingeniosos, doctos eruditos, quidlibet præter Prudentes, æquo animo ferant. Nam nomen hoc propter excellentiam peritiæ civilis sibi solis deberi arbitrantur. Sive igitur scientiarum dignitas ex dignitate eorum ad quos pertinent, sive ex numero eorum qui de ipsis scripserunt, sive ex judicio sapientissimorum hominum æstimanda est, dignissima certe scientiarum hæc ipsa est, quæ ad Principes pertinet, hominesque in regendo genere humano occupatos; cujus etiam falsa specie omnes ferè homines delectantur; & in qua Philosophorum excellentissima ingenia maximè versata sunt. Ejusdem Utilitatem, sed rectè traditæ, id est, ex veris principiis evidenti nexu derivatæ, sic optime perspiciemus, si, quæ falsam ejus & loquacem speciem humano generi consequuntur, damna consideraverimus. Nam in iis rebus quas ingenii exercendi causa speculamur, si quis error irrepserit, innoxius est, neque fit jactura

nisi

niſi temporis tantum. In iis verò quæ quiſque vivendi cauſa meditari debet, non modò ab errore, ſed etiam ab ignorantia, offenſiones, rixas, cædes oriri neceſſe eſt. Quanta ergo hæc damna ſunt, tanta eſt ab officiorum doctrina bene tradita Utilitas. Quot Reges, eoſdemque viros bonos, error unus, poſſe Regem Tyrannum à ſubdito ſuo jure occidi, occidi fecit Error hic, poſſe Principem ſummum certis de cauſis à certis hominibus regno ſpoliari, quantum hominum jugulavit? Quantum hominum interfecit doctrina hæc erronea, Reges ſummos multitudine ſuperiores non eſſe, ſed miniſtros ejus? Denique illa quot Rebellionum cauſa fuit, qua docetur, Imperata Regum utrum juſta an injuſta ſint, cognitionem ad privatos homines pertinere, & priuſquam fiant, diſputari non modo jure poſſe, ſed etiam oportere; Præterea in communiter recepta Philoſophia morali alia ſunt multa non minus his periculoſa; quæ recitari non eſt opus. Puto, hæc proſpexiſſe veteres illos, qui Iuſtitiæ ſcientiam fabulis contectam, quàm diſpu-

disputationibus expositam esse maluerunt. Antequam enim quæstiones illiusmodi agitari cœperunt, Principes potestatem summam non postulabant, sed exercebant. Imperium suum non argumentis, sed hominum scelleratorum quidem pœna, proborum verò defensione tuebantur. Vicissim cives Iustitiam non sermonibus hominum privatorum, sed legibus civitatis metiebantur: nec disputationibus, sed vi Imperii in Pace continebantur. Imò potestatem summam sive in uno homine, sive in uno Consilio ea resideret, tanquam divinitatem quandam visibilem venerabantur. Itaque ambitiosis perditisve hominibus ad evertendum civitatis statum minimè, ut nunc, se adjungebant. Nam, ut eam rem, per quam conservabantur ipsi conservatam esse nollent, in animum inducere non poterant. Scilicet illorum temporum simplicitas tam doctam stultitiam non capiebat. Itaque pax erat & seculum aureum, quod non antè finem habuit, quam Saturno expulso contra reges arma ferri posse doceri cœperat. Hæc, inquam, veteres non

modo

modo vidisse, sed in una suarum fabularum aptissimè videntur significasse. Dicunt enim, Ixionem, cum esset à Iove adhibitus in convivium, adamasse, atque sollicitasse ipsam Iunonem. Illi pro Dea, nubem in ejus speciem formatam oblatam esse. Inde genitos esse Centauros, naturæ partim humanæ, partim equinæ, genus pugnax & inquietum. Id quod mutatis nominibus idem est ac si dixissent, Homines privatos, ad Concilia de summa Reipublicæ vocatos, Iustitiam, Imperii summi sororem & conjugem subjicere suæ ipsorum cognitioni cupere, cæterum falsam & inanem ejus speciem quasi nubem amplexantes, dogmata illa Philosophorum moralium biformia, partim recta & speciosa, partim bruta & ferina, rixarum omnium & cædium causas, genuisse. Cùm tales igitur opiniones quotidie oriantur, si quis discusserit nubes illas, rationibusque firmissimis ostenderit, Doctrinas de justo & injusto, bono & malo, præter leges in unaquaque civitate constitutas, autenticas esse nullas, & utrum aliqua actio justa, vel injusta, bona

vel

vel mala futura sit, à nemine inquirendum esse, præterquam ab iis ad quos legum suarum interpretationem demandaverit, is certè non modo pacis viam regiam, sed etiam seditionis opacas & tenebrosas semitas commonstrabit. qua re utilius nihil excogitari potest.

Quod attinet ad Methodum, non orationis ordinem, quamquam conspicuus illè sit, solum sufficere, sed à civitatis materia incipiendum, deinde ad generationem & formam ejus, & justitiæ originem primam, progrediendum esse existimavi. Nam ex quibus rebus quæque res constituitur, ex iisdem etiam optimè cognoscitur. Sicut enim in Horologio automato aliave machina paulo implicatiore, quod sit cujusque partis rotæque officium, nisi dissolvatur, partiumque materia, figura, motus, seorsim inspiciatur, sciri non potest: Ita in jure civitatis, civiumque officiis investigandis opus est, non quidem ut dissolvatur civitas, sed tamen ut tanquam dissoluta consideretur, id est, ut, qualis sit natura humana, quibus rebus ad civita-

tem

tem compaginandam apta vel inepta sit, & quomodo homines inter se componi debeant qui coalescere volunt, recte intelligatur. Talem ergo Methodum secutus; Pono primo loco pro Principio omnibus per experientiam noto, quodque nemo est qui non confiteatur, nimirum, Ingenia hominum ejusmodi esse à natura, ut, nisi metu potentiæ alicujus communis coerceantur, fore ut sibi invicem diffidant & sese mutuò metuant, & ut propriis viribus singuli sibi cavere cùm jure possint, tum necessariò velint. Objicietis fortasse, nonnullos hoc negare. Ita verò est: permulti enim negant. Numnam igitur, qui eosdem idem & fateri & negare dico, mecum ipse pugno? Minimè quidem ego, sed illi qui, quod actionibus confitentur, id ipsum oratione negant. Videmus, civitates omnes, etiamsi cum vicinis pacem habeant, fines tamen suos præsidiis militum, urbes mœnibus, portis, vigiliis tueri. Quorsum hæc, si à vicinis nihil metuerent; Videmus etiam ipsis civitatibus; ubi leges sunt & pœnæ in malos constitutæ,

tæ, cives tamen singulares neque in itinere esse sine telo sui defendendi causa, neque dormitum ire nisi obseratis non modo foribus contra concives, sed etiam arcis capsulisque contra domesticos. Possintne homines, sibimet invicem omnesque omnibus diffidere sese, apertius significare; Quoniam autem omnes sic faciunt, tam civitates quam homines metum suum & diffidentiam mutuam confitentur. Inter disputandum autem negant, hoc est, studio contradicendi aliis, contradicunt sibimet ipsis. Objectum porro à nonnullis est, quod admisso hoc principio, continuo sequatur, Homines omnes non modò malos, (quod forte etsi durum, concedendum tamen est, cùm id clarè dictum videatur in Scripturis sacris) sed etiam (quod concedi sine impietate non potest) naturâ malos esse. Illud verò, homines naturâ malos esse, ex hoc Principio non sequitur. Nam etsi pauciores essent mali quàm boni, quoniam tamen bonos à malis internoscere non possumus, necessitas diffidendi, cavendi, anticipandi, subjugandi, quoquo modo se defendendi,

dendi, incumbit perpetuo etiam bonis & modestis. Minus verò sequitur, eos ipsos qui mali sunt, ita factos esse à natura. Quamquam enim à natura, hoc est, ab ipsa nativitate, ex eo quod nascantur, animalia hoc habeant, ut statim omnia quæ sibi placent, cupiant faciantque quantum possunt, ut quæ impendent mala, aut metu fugiant, aut ira repellant, non tamen ob eam causam mali censeri solent: nam affectus animi qui à natura animali proficiscuntur, mali non sunt ipsi, sed actiones inde provenientes, malæ aliquando sunt; nimirum quando & noxiæ sunt, & contra officium. Infantes nisi omnia quæ cupiunt, dederis, plorant atque irascuntur, etiam parentes ipsos verberant, habentque à natura, ut ita faciant; attamen culpâ vacant, neque mali sunt, primò quia nocere non possunt, deinde quia rationis usu carentes officiorum omnium immunes sunt. Iidem si adulta ætate, acquisitis viribus quibus nocere possunt, eadem facere pergant, tum verò mali & esse & appellari incipiunt. Ita ut vir malus idem ferè sit,

quod puer robustus, vel vir animo puerili, & malitia, idem quod defectus rationis ea ætate, qua per naturam, disciplinâ atque damnorum experientiâ gubernatam, accidere hominibus solet. Nisi ergo homines ideo à natura factos, malos esse dixerimus, quod disciplinam & usum rationis à natura non habent, confitendum est, posse homines à natura cupiditatem, metum, iram, cæterosque affectus habere animales, ut tamen mali facti à natura non sint. Immoto igitur quod jeci fundamento, ostendo primo, conditionem hominum extra societatem civilem (quam conditionem appellare liceat statum naturæ) aliam non esse quàm bellum omnium contra omnes; atque in eo bello jus esse omnibus in omnia. Deinde homines omnes ex eo statu misero & odioso, necessitate naturæ suæ, simul atque miseriam illam intellexerint, exire velle. Id autem, nisi initis pactis à jure suo in omnia decedant, fieri non posse. Porro quæ sit pactorum natura, quo modo jura ab alio in alium, ut pacta valida fiant, transferri debeant; item quæ jura & qui-

bus,

bus, ad stabiliendam pacem necessario concedenda sunt, id est, quæ sint rationis dictamina ea quæ leges naturales appellari propriè possunt, explico & confirmo. Atque hæc sunt in ea parte libri quæ inscribitur Libertas.

His constitutis ostendo, quid & quotuplex sit, & quo modo fiat civitas, summumque civitatis Imperium; quæque à singulis hominibus civitatem constituturis jura in summum imperantem, sive is unus homo sit, sive unus hominum cœtus, ita necessariò transferenda sint, ut nisi sint translata, civitas nulla fiat, & jus omnium in omnia, id est, jus belli maneat. Deinde civitatum diversas species, Monarchiam, Aristocratiam, Democratiam, Dominium paternum, & Despoticum, destinguo; quomodo constituantur, doceo, & commoda incommodaque singulorum inter se comparo. Præterea quæ res civitatem destruant, & quæ sint summum imperium administrantis officia, expono. Postremo legis & peccati naturas explico, & legem à consilio, à pacto, à jure distin-

distinguo; quæ omnia sub titulo Imperii *continentur.*

In parte ultima cui inscribitur Religio, *ne jus illud quod in præcedentibus summos Imperantes in cives habere rationibus confirmaveram, Scripturis sacris repugnare videretur; Ostendo primo loco, non repugnare illud juri Divino, quatenus imperantibus imperat Deus per naturam, id est, per dictamina rationis naturalis. Secundo, idem non repugnare juri Divino, quatenus imperium habuit Deus in Judæos peculiare per pactum antiquum circumcisionis. Tertio, idem non repugnare jure Divino, quatenus Deus imperat in Christianos per pactum baptismale, adeoque jus illud summorum Imperantium, sive jus civitas, cum Religione omnino non pugnare. Postremo, ostendo quæ officia ad introitum in Regnum cœlorum requiruntur necessariò; atque ex illis, Obedientiam quam à civibus singulis Christianis Principi suo Christiano deberi affirmaveram, Religioni Christianæ repugnare non*

posse, ex Scripturæ sacræ testimoniis, secundum receptam ab omnibus interpretationem, evidentissime demonstro & concludo.

Methodum vidistis; causam jam & consilium scribendi accipitote. Dabam operam Philosophiæ animi causâ, ejusque in omni genere Elementa prima congerebam, & in tres Sectiones digesta paulatim conscribebam, ita ut in prima, de corpore, proprietatibusque ejus generalibus; in secunda, de Homine & facultatibus affectibusque ejus speciatim; in tertia, de Civitate, civiumque officiis ageretur. Itaque Sectio prima, Philosophiam primam, & Physicæ elementa aliquot continet. in ea Temporis, Loci, Causæ, Potentiæ, Relationis, Proportionis, Quantitatis, Figuræ, Motus, rationes computantur. Secunda circa imaginationem, memoriam, intellectum, ratiocinationem, appetitum, voluntatem, Bonum, Malum, Honestum, & Turpe, aliaque ejus generis occupatur. Tertia hæc quid agat, jam antè dictum est. Hæc dum compleo, ordino, lentè morosèque conscribo (non enim

differo, sed computo) accidit interea, patriam meam, ante annos aliquot quam bellum civile exardesceret, quæstionibus de jure Imperii, & debitâ civium obedientiâ, belli propinqui præcursoribus, fervescere. Id quod partis hujus tertiæ, cæteris dilatis, maturandæ absolvendæque causa fuit. Itaque factum est, ut quæ ordine ultima esset, tempore tamen prior prodierit; præsertim cum eam, principiis propriis, experientia cognitis, innixam, præcedentibus indigere non viderem.

Feci tamen non eo consilio ut laudarer, (quamquam si fecissem, excusatione hac uti possem, nisi qui laudem amant, paucos esse qui laudabilia faciunt) sed vestri causa, Lectores, qui cum doctrinam quam affero, cognitam & perspectam haberetis, sperabam fore, ut aliqua incommoda in re familiari, quoniam res humanæ sine incommodo esse non possunt, æquo animo ferre, quàm Reipublicæ statum conturbari malletis. Ut Iustitiam earum rerum quas facere cogitatis, non sermone vel consilio privatorum, sed legibus civitatis metientes, non

amplius

amplius ſanguine veſtro ad ſuam potentiam ambitioſos homines abuti pateremini. Vt ſtatu præſenti, etſi non optimo vos ipſos frui, quàm bello excitato, vobis interfectis, vel ætate conſumtis, alios homines alio ſeculo ſtatum habere reformatiorem, ſatius duceretis. Præterea qui Magiſtratui civili ſubditos ſeſe eſſe nolunt, onerumque publicorum immunes eſſe volunt, in civitate tamen eſſe, atque ab ea protegi à vi & injuriis poſtulant, ne illos, cives, ſed hoſtes exploratoreſque, eſſe putaretis, neque omnia, quæ illi pro Verbo Dei vobis vel palam vel ſecreto proponunt, temerè reciperetis. Apertius dicam. Si quis Concionator, vel Confeſſor, vel Caſuiſta, doctrinam hanc, ſummum Imperantem, imò quemlibet hominem, injuſſu ſummi Imperantis, jure à cive interfici, aut rebellionem, conjurationem, fœduſve quodlibet civium contra civitatem jure iniri poſſe, verbo Dei conſentaneam eſſe dixerit, illi ne crederetis, ſed nomen ejus denunciaretis. Hæc qui probat, is meum quoque in ſcribendo conſilium probum eſſe exiſtimabit.

Poſtremò per totam orationem meam modum talem conſervandum mihi propoſui, primò ne de Iuſtitia ſingularium actionum quicquam determinarem, ſed legibus determinandum relinquerem. Deinde, ne quicquam diſſererem de cujuſcunq; civitatis legibus ſpeciatim, id eſt, ne quæ ſint, ſed quid ſint leges, dicerem. Tertio, ne civitati Ariſtocraticæ, vel Democraticæ, minorem à civibus obedientiam deberi quam Monarchicæ exiſtimare viderer. Licet enim Monarchiam cæteris Civitatis ſpeciebus Capite decimo commodiorem eſſe, argumentis aliquot ſuadere conatus ſim; (quam rem unam in hoc libro non demonſtratam, ſed probabiliter poſitam eſſe confiteor) omni tamen civitati poteſtatem ſummam & æqualem tribuendam eſſe, paſſim & expreſſe dico. Quartò, de doctrinis Theologorum, præterquam de illis quæ civium obedientiam tollunt, & civitatis ſtatum labefactant, ne quid in ullam partem diſputarem. Poſtremò, ne quid per imprudentiam ederem, quod edito opus non eſſet, id quod conſcripſeram, publici juris eſſe

illico nolui: itaque exemplaria pauca privatim impressa, amicis distribuenda curavi, ut sententiis aliorum exploratis, si quæ erronea, dura, obscurave esse viderentur, ea emendarem, mollirem atque explicarem.

Acerrimè vero reprehensa hæc reperi, quod potentiam civilem immodicam fecerim, sed Ecclesiasticis; quod libertatem conscientiæ abstulerim, sed à Sectariis; quod summos Imperantes legibus civilibus exsolverim, sed à Legistis. Horum itaque reprehensionibus, ut qui rem suam agunt, nisi ut eos nodos fortiùs adstringerem, non magnopere commovebar. Cæterum eorum causa qui circa ipsa principia hæserunt, nempe naturam hominum, jus naturæ, naturam pactorum, & generationem civitatis, quoniam non affectus, sed sensus suos genuinos in reprehendendo sequuti sunt, annotationes quibusdam in locis adjeci, quales dissentientibus satisfacere posse judicavi. Denique, ne quemquam offenderem præter eos, quorum inceptis hæc repugnant, eosque, quorum animi

omni opinionum dissensione offendi solent, operam ubique dilgenter dedi.

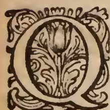
Quapropter, si aliqua inveneritis aut minus certa, aut magis quam necesse erat, acriter dicta, cùm non Partium, sed Pacis studio, & ab eo dicta sint, cujus, propter patriæ præsentem calamitatem, dolori justo aliquid condonari æquum est, ea ut æquo animo ferre dignemini, Lectores, oro postuloque.

Per-erudito ac per-amico Viro

SAMVELI SORBERIO,

PETRVS GASSENDVS S.

Vod epiſtolium ad me Caleto vela mox facturus dediſti, accepi. Nihil opus fuit excuſare, quod vale coràm non dixeris; nam præclarus noſter Martellus ſat declaravit, quàm improviſa diſcedendi occaſio fuerit, & quàm requiſieris me tamen, utcumque non adfuerim domi. Quod addis autem, potuiſſe te ante diſceſſum extorquere ab Eximio illo HOBBIO id exemplum libri de CIVE, cui ipſe manu propria marginaleis notas appoſuit, ut cùm iſthùc, ubi te voveo incolumem, perveneris, edi iteratò procures. id ſummopere delectavit. Videlicet tam pauca fuêre excuſa libri exemplaria, ut illa ſui ſitim potius fecerint, quàm expleverint; ſiquidem innumeros video, qui librum ardenter, ſed fruſtra requirant. Et liber certè eſt non vulgaris, dignuſque, qui omnium, qui altiora ſapiunt, manibus teratur; neque (ſi illa ſepoſuero, quæ Religionem, in qua ſumus ἑτερόδοξοι, adtinent) ſcriptorem agnoſco,

qui argumentum ſcrutetur, quàm ille, profundius. Vtinam verò cætera etiam, quæ ille verſavit, perinde extorſiſſes! Quippe & ex ipſis in lucem prolatis, ſummè beaſſes nationem totam philoſophantium ſolidè; cùm ego quidem neminem norim, qui ſit inter philoſophandum magis à præjudiciis liber, quique penitius quicquid rerum ediſſeruerit, introſpiciat. Enimvero tu virum ſatis noſti; fruſtraque foret, ſi quid præterea in commendationem ejus adderetur. Vale, & amicos optimos ſaluta, imprimiſque Curcellium, Heereboordium, Bornium, & alios. Pariſiis, IV Kalend. Mai. CIƆ IƆC XLVI.

Eru-

Eruditissimo Viro

D. SAMVELI SORBERIO Doctori Medico S. D.

MARINVS MERSENNVS M.

EN audio, doctissime Sorberi, tecum illud egregium opus de CIVE, incomparabilis viri D. HOBBII, te Hagam Comitis, hoc est, ingentem thesaurum literarium tulisse, novis auctum cogitationibus, quæ singulis difficultatibus satisfacientes, planum iter exhibeant. Vide igitur, ut quis egregius Typographus librum illum aureum, gemmis auctum & ornatum, in lucem edat, neque diutius patiaris eum à nobis desiderari. Sed & autorem pro viribus urgeas, ne totum corpus philosophicum, quod mente premit, & calamo explicat, deinceps arcâ, (nobis fatali) concludat, ne tandem nos ad autoritatem regiam provocare cogat, quâ ipsius arcam invidam effringamus. Quantâ autem voluptate à nobis afficieris, quando videris nobilem illam Philosophiam, non minus quàm Euclidis Elementa demonstrari! quàm libenter illi tuæ Epochæ, & Scopticis næniis renuntiaturus es, cùm dogma-

dogmaticam firmiſſimis innixam fulcris fateri cogêris! Vale. Vbi verò D. Rivetum; ubi Hugenium mirabilem virum videris, millies eos meo nomine ſalutes velim, meque tui credas memorem & obſequentem. Aureliæ, xxv April. cIↄIↄcXLVI.

IN-

INDEX CAPITUM.

Sub titulo LIBERTATIS.

CAP. I.

DE Hominum ſtatu extra ſocietatem. pag. 1
II. De Lege Naturæ circa contractus. 17
III. De Legibus naturæ reliquis 34
IV. Quod Lex naturalis, eſt lex divina. 60

Sub titulo IMPERII.

CAP. V.

DE cauſis & generatione Civitatis. 73
VI. De Iure ejus ſive Concilii, ſive Hominis unius, qui in Civitate cum ſumma poteſtate eſt. 84
VII. De tribus Civitatum ſpeciebus, Democratia, Ariſtocratia, Monarchia. 111
VIII. De Iure Dominorum in ſervos. 131
IX. De Iure parentum in liberos, & de Regno Patrimoniali 138

X. Spe-

X. *Specierum trium Civitatis quoad incom-moda singularum comparatio.* 152
XI. *Loca & Exempla Scripturæ sacræ de Iure Regni quæ secunda videntur antedictis.* 174
XII. *De causis internis Civitatem dissolventibus.* 182
XIII. *De officiis eorum qui summum Imperium administrant.* 199
XIV. *De legibus & peccatis.* 218

Sub titulo

RELIGIONIS.

CAP. XV.

DE Regno Dei per Naturam. 2
XVI. De Regno Dei per Pactum vetus. 272
XVII. De Regno Dei per Pactum novum. 300
XVIII. De Necessariis ad introitum in Regnum Cælorum. 378

ELE-

ELEMENTA PHILOSOPHICA, De Cive.

LIBERTAS.

CAPUT I.

De statu hominum extra Societatem civilem.

I. *Introductio.* II. Societatis civilis *initium esse à mutuo metu.* III. *Homines naturâ æquales inter se esse.* IV. *Unde nascitur mutuò se lædendi voluntas.* V. *Discordia à comparatione ingeniorum.* VI. *Ab appetitu plurium ad eandem rem.* VII. *Definito* juris. VIII. *Ius ad finem, dat Ius ad media necessaria.* IX. *Iure naturali, unumquemque judicem esse mediorum ad sui conservationem.* X. Iure naturali *omnia esse omnium.* XI. *Ius omnium ad omnia inutile esse.* XII. *Statum hominum extra Societatem* bellum *esse.* Belli & Pacis *definitiones.* XIII. *Bellum conservationi hominum adversum esse.* XIV. *Iure naturali licere cuique, alium in sua potestate exsistentem cogere ad cautionem præstandam futuræ obedientiæ.* XV. Naturam *dictare, quærendam esse* pacem.

I. NAturæ humanæ facultates ad quatuor genera reduci possunt, Vim corpoream, Experientiam, Rationem, Affectum. Ab his sequentis doctrinæ ini- *Introductio.*

tium capientes dicemus primo loco, quid animi habeant homines illis facultatibus præditi, alteri adversus alteros: & an, & qua facultate, apti nati sint ad societatem, & ad conservandum se adversus mutuam vim: deinde progredientes, quid consilii in eam rem necessariò capiendum fuit, & quæ sint societatis sive Pacis humanæ conditiones, hoc est, mutato tantum nomine, quæ sint *naturæ leges* fundamentales, ostendemus.

Societatis civilis initium esse à mutuo metu.

II. Eorum qui de Rebuspublicis aliquid conscripserunt, maxima pars vel supponunt, vel petunt, vel postulant, Hominem esse animal (*) aptum natum ad Societatem, Græci dicunt Ζῶον πολιτικὸν, eoque fundamento ita superædificant doctrinam civilem, tanquam ad conservationem pacis, & totius generis humani regimen, nihil aliud opus esset, quam ut homines in pacta & conditiones quasdam, quas ipsi jam tum leges appellant, consentirent. Quod Axioma, quamquam à plurimis receptum, falsum tamen; errorque à nimis levi naturæ humanæ contemplatione profectus est. Causas enim, quibus homines congregantur, & societate mutuâ gaudent, penitius inspectantibus, facile constabit, non ideo id fieri, quod aliter fieri naturâ non possit, sed ex accidente. Nam si homo hominem amaret naturaliter, id est,

ut hominem; nulla ratio reddi posset, quare unusquisque unumquemque non æque amaret, ut æquè hominem; aut cur eos frequentaret potius, in quorum societate ipsi potiùs quàm aliis defertur honor & utilitas. Non socios igitur, sed ab illis honore vel commodo affici, naturâ quærimus; hæc primariò, illos secundariò appetimus. Quo autem consilio homines congregentur, ex iis cognoscitur quæ faciunt congregati. Si coëant enim commercii causâ, unusquisque non socium, sed rem suam colit. Si officii causâ, nascitur forensis quædam amicitia, plus habens mutui metûs quam amoris; unde factio aliquando nascitur, sed benevolentia nunquam. Si animi & hilaritatis causâ; solet maximè perplacere sibi unusquisque iis rebus, quæ risum excitant, unde possit, (prout est natura ridiculi) comparatione turpitudinis vel infirmitatis alienæ, *ipse* sibimet commendatior evadere. Etiamsi autem hoc innocuum aliquando & sine offensâ fit; manifestum tamen est, delectari eos non priùs societate quam gloriâ suâ. Cæterùm plerumque in hujusmodi congressibus læduntur absentes, eorum tota vita, dicta, facta, examinantur, judicantur, condemnantur, & dicteriis traducuntur; neque parcitur ipsismet confabulantibus, quin idem patiantur simul

atque è confeſſu exierint; adeò ut non abſurdum fuerit conſilium ejus, qui à ſcena confabulantium exire noviſſimus ſolebat. Atque hæ veræ ſunt deliciæ ſocietatis, ad quas naturâ, id eſt, ab affectibus omni animanti inſitis ferimur, donec nocumentis vel præceptis fiat (quod in multis nunquam fit) ut appetitus præſentium memoriâ præteritorum retundatur: ſine quibus plurimorum hominum in materiâ hac facundiſſimorum, frigida & jejuna eſt oratio. Quodſi accidat conſidentes hiſtoriolas narrare, unus autem eorum de ſe aliquam proferat, unusquisque cæterorum cupidiſſimè quoque de ſe loquitur: ſi unus mirabile aliquod narret, cæteri miracula, ſi habent, referunt; ſi non habent, fingunt. Denique ut loquar de iis qui profitentur præ cæteris ſapere, ſi Philoſophiæ gratia coëatur, quot homines, tot ſunt qui cæteros docent, nempe tot volunt Magiſtri haberi; alioqui ſocios non modo, ut alii, non ſe amant mutuò, ſed odio proſequuntur, Clarum adeò eſt experientiâ omnibus, qui res humanas paulo attentiùs conſiderant, quod congreſſus omnis ſpontaneus vel egeſtate mutuâ conciliatur, vel captandâ gloriâ: unde referre ſtudent congredientes vel commodum aliquod, vel illud εὐδοκιμεῖν, exiſtimationem & honorem apud ſocios. Idem quoque

que ratione colligitur ex ipsis definitionibus *Voluntatis*, *Boni*, *Honoris*, *Vtilis*. Cùm enim societas voluntario contrahatur, in omni societate quæritur voluntatis Objectum, hoc est, id quod videtur unicuique congredientium Bonum sibi. Quicquid autem videtur Bonum, jucundum est, pertinetque ad organa, vel ad animum. Animi autem voluptas omnis, vel gloria est, (sive bene opinari de se ipso) vel ad gloriam ultimò refertur; cætera sensualia sunt, vel ad sensuale conducentia, quæ omnia commodorum nomine comprehendi possunt. Omnis igitur societas vel commodi causa, vel gloriæ, hoc est, sui, non sociorum amore contrahitur. Gloriæ autem studio nulla iniri neque multorum hominum, neque multi temporis, societas potest; propterea quod gloriatio, sicut & honor, si omnibus adsit, nulli adest; quippe quæ comparatione & præcellentiâ constant: neque ut quis causam gloriandi in se habeat, adjumentum ullum accedit ex aliorum societate. Tanti enim quisque est, quantum sine aliorum ope ipse potest. Quamquam autem commoda hujus vitæ augeri mutuâ ope possunt, cum tamen id fieri multo magis dominio possit quàm societate aliorum, nemini dubium esse debet, quin avidius ferentur homines natura sua, si metus

abesset, ad dominationem, quàm ad societatem. Statuendum igitur est, originem magnarum & diuturnarum societatum non à mutua hominum benevolentia, sed à mutuo (*) metu exstitisse.

Annotatio. Aptum natum] *Cum Societatem inter homines actu jam constitutam; cum extra Societatem vivere neminem; cum appetere congressum & colloquia mutua omnes videamus; mira quædam videri potest stupiditas in ipso doctrinæ civilis limine, hujusmodi offendiculum legentibus opponere :* Hominem ad Societatem aptum natum non esse. *Itaque explicatius dicendum est: Verum quidem esse, homini per naturam, sive quatenus est homo, id est, statim atque est natus, solitudinem perpetuam molestam esse. Nam infantes ad vivendum, adulti ad bene vivendum aliorum ope indigent. Itaque homines alterum alterius congressum natura cogente appetere non nego. Societates autem civiles non sunt meri congressus, sed Federa, quibus faciendis fides & pacta necessaria sunt. Horum, ab infantibus quidem & indoctis, Vis; ab iis autem qui damnorum à defectu Societatis inexperti sunt, Vtilitas ignoratur : unde fit ut illi, quia quid sit Societas non intelligunt, eam inire non possint; hi quia nesciunt quid prodest, non curent. Manifestum ergo est, omnes*

mnes homines (cum sint nati infantes) ad societatem ineptos natos esse: permultos etiam (fortasse plurimos) vel morbo animi, vel defectu disciplinæ, per omnem vitam ineptos manere. Habent tamen illi tam infantes quàm adulti naturam humanam. Ad Societatem ergo homo aptus, non naturâ, sed disciplinâ factus est. Porrò tametsi ea conditione natus esset homo ut societatem appeteret, non sequitur eundem ita natum esse ut societati ineundæ sit idoneus. Alia res est appetere, alia capacem esse. Appetunt enim illi, qui tamen conditiones æquas, sine quibus societas esse non potest, accipere per superbiam non dignantur.

A mutuo metu] *Objectum est, Tantum abesse, ut homines in societatem civilem coalescere propter metum possent, ut si mutuo se metuissent, ne conspectum quidem mutuum ferre potuissent. Sentiunt, opinor, nihil aliud esse metuere, præterquam perterreri. Ego ea voce futuri mali prospectum quemlibet comprehendo. Neque solam fugam, sed etiam diffidere, suspicari, cavere, ne metuant providere, metuentium esse judico. Qui dormitum eunt, fores claudunt; qui iter facit, cum telo est, quia metuunt latrones. Civitates fines suos præsidiis, urbes mœnibus, tueri solent, metu vicinarum civitatum, etiam fortissimi exercitus, comparatique* *Annotatio.*

ad pugnam, de pace tamen colloquia habent aliquando, metuentes vim mutuam, & ne vincantur. Per metum est quod homines sibi cavent: fugâ quidem & latebris, si caveri aliter posse non putant: sæpissime verò armis atque instrumentis defensionis, quo fit, ut prodire audentes, alter alterius cognoscere ingenium possit. Tunc autem, sive pugnant, ex victoriâ: sive consentiunt, ex consensione civitas nasci solet.

Homines natura æquales esse inter se.

III. Causa metûs mutui consistit, partim in naturali hominum æqualitate, partim in mutua lædendi voluntate. Ex quo fit, ut neque ab aliis exspectare, neque nobismet ipsis securitatem præstare valeamus. Si spectemus enim maturos homines, atque animadvertamus, quàm fragilis sit compages humani corporis: (quo ruente, corruit omnis ejus vis, robur, & sapientia) quamque facile sit infirmissimo cuiq; robustiorem occidere, non est quod quis viribus fidens superiorem se aliis factum putet à natura. Æquales sunt, qui æqualia contra se invicem possunt. At qui maxima possunt, nimirum occidere, æqualia possunt. Sunt igitur omnes homines naturâ inter se æquales. Inæqualitas quæ nunc est, à lege civili introducta est.

Unde nascitur

IV. Voluntas lædendi omnibus quidem inest in statu naturæ, sed non ab eadem

eadem causa, neque æquè culpanda. Alius enim secundum æqualitatem naturalem permittit cæteris eadem omnia, quæ sibi: (quod modesti hominis est, & vires suas rectè æstimantis.) Alius superiorem se aliis existimans, omnia licere sibi soli vult, & præ cæteris honorem sibi arrogat; (quod ingenii ferocis est.) Huic igitur voluntas lædendi est ab inani gloria & falsa virium æstimatione; Illi ex necessitate res suas & libertatem contra hunc defendendi.

mutua se lædendi voluntas.

V. Præterea cum maximum sit certamen ingeniorum, necesse est oriri ex ea contentione maximas discordias. Etenim non modo contrà contendere, sed etiam hoc ipsum non consentire, odiosum est Nam non consentire alicui in re aliqua, est eum erroris in ea re tacitè accusare, sicut in valde multis dissentire, idem est, atque pro stulto eum habere; quod ex eo apparere potest, quòd nulla acriùs gerantur bella quàm inter ejusdem religionis sectas, & ejusdem reipublicæ factiones, ubi certamen est vel de doctrinis, vel de prudentia politica. Cumque omnis animi voluptas omnisque alacritas in eo sita sit, quod quis habeat, quibuscum conferens se possit magnificè sentire de se ipso; impossibile est quin odium & contemtum mutuum ostendant aliquando vel risu, vel verbis,

Discordia à comparatione ingeniorum.

vel gestu, vel aliquo signo; qua quidem nulla major animi est molestia, neque ex qua lædendi libido major oriri solet.

Ab appetitu plurium ad eandem rem. VI. Frequentissima autem causa, quare homines se mutuò lædere cupiunt, ex eo nascitur, quod multi simul eandem rem appetant, quâ tamen sæpissime neque frui communiter, nec eam dividere possunt; unde sequitur, fortiori dandam esse: quis autem fortior sit, pugnâ judicandum est.

Definitio Iuris & Iure facti. VII. Inter tot pericula igitur, quæ quotidie à cupiditate hominum naturali unicuique eorum intenduntur, cavere sibi adeo vituperandum non est, ut aliter velle facere non possimus. Fertur enim unusquisque ad appetitionem ejus quod sibi bonum, & ad fugam ejus quod sibi malum est, maximè autem maximi malorum naturalium, quæ est mors; idque necessitate quadam naturæ non minore, quam quâ fertur lapis deorsum. Non igitur absurdum neque reprehendendum, neque contra rectam rationem est, si quis omnem operam det, ut à morte & doloribus proprium corpus & membra defendat conservetque. Quod autem contra rectam rationem non est, id justè & *Iure* factum omnes dicunt. Neque enim *Iuris* nomine aliud significatur quam libertas, quam quisque habet facultatibus naturalibus se-

secundum rectam rationem utendi. Itaque *Iuris* naturalis fundamentum primum est, ut *quisque vitam & membra sua quantum potest tueatur.*

VIII. Quoniam autem *jus* ad finem frustra habet cui *jus* ad media necessaria denegatur, consequens est, cùm unusquisque se conservandi *jus* habeat, ut unusquisque *jus* etiam habeat *utendi omnibus mediis, & agendi omnem actionem, sine qua conservare se non potest.*

Ius ad finem, dat jus ad media necessaria.

IX. Utrum autem media quibus usurus quispiam est, & actio quam acturus est, ad conservationem vitæ vel membrorum suorum necessaria sint nec ne, *ipse* jure naturali *judex est*. Si enim contra rectam rationem sit, ut de proprio periculo ipse judicem, judicet alius. Quoniam ergo alius judicat de iis rebus quæ ad me spectant, eâdem ratione, quia æquales naturâ sumus, judicabo ego de iis rebus quæ ad ipsum spectant. Itaque rectæ rationis, hoc est, juris naturalis est, ut ego de illius judicem sententiâ, scilicet an ad conservationem meam conducat, nec ne.

Iure naturali unumquemque judicem esse mediorum ad sui conservationem.

X. Natura dedit *unicuique jus in omnia.* (Hoc est, in statu (*) merè naturali, sive antequam homines ullis pactis sese invicem obstrinxissent, unicuique licebat facere quæcunque & in quoscunque libebat, & possidere, uti,

Iure naturali omnia esse omnium.

 frui

frui omnibus quæ volebat & poterat,) Quoniam enim, quæcunque quis voluerit, ideò bona sibi videntur quia ea vult, possuntque vel conducere ad sui conservationem, vel saltem conducere videri: (judicem autem an verè conducant necne, præcedente articulo ipsum constituimus, ita ut habenda sint pro necessariis, quæ ipse talia judicat:) & per articulum 7 *jure naturæ* fiunt & habentur, quæ necessariò conducunt ad tuitionem propriæ vitæ & membrorum: sequitur, omnia habere & facere in statn naturæ omnibus licere. Et hoc est quod vulgo dicitur, *Natura dedit omnia omnibus*. Ex quo etiam intelligitur, in statu naturæ Mensuram *juris* esse Utilitatem.

Annotatio. In statu merè naturali, &c.] *Hoc ita intelligendum est, quod quis fecerit in statu merè naturali, id injurium homini quidem nemini esse. Non quod in tali statu peccare in Deum, aut Leges Naturales violare impossibile sit. Nam injustitia erga homines supponit Leges Humanas, quales in statu naturali nullæ sunt. Propositionis autem sic intellectæ veritas ex articulis immediatè præcedentibus Lectori memori satis demonstrata est. Sed quia in quibusdam casibus conclusionis duritas, præmissarum memoriam expellit, contrahere argumentum volo, unoque in-*

intuitu oculis conspiciendum subjicere. Unicuique jus est se conservandi, per Art. 7. Eidem ergo jus est omnibus uti mediis ad eum finem necessariis, per Art 8. Media autem necessaria sunt, quæ ipse talia esse judicabit, per Art. 9. Eidem ergo jus est omnia facere & possidere, quæ ipse ad sui conservationem necessaria esse judicabit. Ipsius ergo facientis judicio id quod fit, jure fit, vel injuria. itaque jure fit. Verum ergo est in statu merè naturali, &c Quod si quis ad sui conservationem pertinere prætendit, quod ne ipse quidem pertinere putat, peccare potest contra Leges Naturales; ut capite tertio fusè explicatum est. Objectum est à quibusdam: Si filius patrem interfecerit, utrum patri injuriam non fecerit. Respondi; Filium in statu naturali, intelligi non posse, ut qui simul atque natus est, in potestate & sub imperio est ejus cui debet conservationem sui: scilicet, Matris, vel Patris, vel ejus qui præbet ipsi alimenta; ut capite nono demonstratum est.

XI. Minime autem utile hominibus fuit, quod hujusmodi habuerint *in omnia jus* commune. Nam effectus ejus *juris* ad omnia idem penè est, ac si nullum omnino *jus* extiterit. Quamquam enim quis de re omni poterat dicere, *hoc meum est*; frui tamen eâ non poterat propter vicinum, qui æquali *jure* & æquali vi prætendebat idem esse suum.

Jus omnium ad omnia inutile esse.

Statum hominum extra societatem bellum esse. XII. Ad naturalem hominum proclivitatem ad se mutuo lacessendum, quam ab effectibus, præsertim vero ab inani sui æstimatione derivant, si addas jam jus omnium in omnia, quo alter *jure* invadit, alter *jure* resistit, atque ex quo oriuntur omnium adversus omnes perpetuæ suspiciones & studium, & quam difficile sit præcavere hostes parvo numero & apparatu, cum animo nos prævertendi opprimendique invadentes, negari non potest, quin status hominum naturalis antequam in societatem coiretur, Bellum fuerit; neque hoc simpliciter, sed bellum omnium in omnes. *Belli & Pacis definitiones.* BELLUM enim quid est, præter tempus illud in quo voluntas certandi per vim verbis factisve satis declaratur? Tempus reliquum PAX vocatur.

Bellum conservationi hominum adversum esse. XIII. Sempiternum autem *Bellum* quam parum idonea res sit ad conservationem vel humani generis, vel uniuscujuscunque hominis, facile judicatur. At suâ naturâ sempiternum est, quod præ certantium æqualitate victoriâ nullâ potest finiri; in eo enim ipsis victoribus periculum semper adeò imminet, ut pro miraculo haberi debeat, si quis, quamquam fortissimus, annis & senectute conficiendus sit. Exemplum huic rei sæculum præsens Americanos exhibet; sæcula antiqua cæteras gentes, nunc quidem

dem civiles florentesque, tunc verò paucos, feros, brevis ævi, pauperes, fœdos, omni eo vitæ solatio atque ornatu carentes, quem *pax* & societas ministrare solent. Quicumque igitur manendum in eo statu censuerit, in quo omnia liceant omnibus, contradicit sibimet ipsi. Nam unusquisque naturali necessitate bonum sibi appetit, neque est quisquam qui *bellum* istud omnium contra omnes, quod tali statui naturaliter adhæret, sibi existimat esse bonum. Atque ita evenit, ut mutuo metu, è tali statu exeundum & quærendos socios putemus; ut si *bellum* habendum sit, non sit tamen contra omnes, nec sine auxiliis.

Jure naturali, licere cuique alium in sua potestate exsistentem cogere ad cautionem præstandam futuræ obedientiæ.

XIV. Quæruntur socii vel vi, vel consensu: vi, quando pugnâ victor victum servire sibi cogit metu mortis, vel vinculis inditis; consensu, quando societas initur mutuæ opis causa, consentiente utràque parte sine vi. Potest autem victor victum, vel fortior debiliorem (ut sanus & robustus infirmum, vel maturus infantem) ad præstandam cautionem futuræ obedientiæ, ni velit potius mori, *jure* cogere. Cum enim *jus* protegendi nosmet ipsos nostrô arbitrio à periculo nostro, atque periculum ab æqualitate profectum sit, magis rationi consentaneum est, certiusque ad conservationem nostram, utendo præsenti

ſenti commodo comparare nobis ipſis ſecuritatem quæſitam, accepta cautione, quam cum adoleverint, convaluerint, & è noſtra poteſtate ſe receperint, eandem dubio certamine poſtea repetere conari Contráque, abſurdius cogitari nihil poteſt, quàm ut quem debilem in poteſtate tenes, eum amittendo, fortem ſimul & hoſtem facias. Ex quo intelligitur etiam, tanquam corollarium, in ſtatu hominum naturali, *potentiam certam & irreſiſtibilem, jus conferre regendi, imperandique in eos, qui reſiſtere non poſſunt*; adeo ut omnipotentiæ, ab eâ causâ, omnium rerum agendarum jus eſſentialiter & immediatè adhæreat.

Naturam dictare, quærendam eſſe pacem.

XV. Propter tamen æqualitatem illam virium, cæterarumque facultatum humanarum hominibus in ſtatu naturæ, hoc eſt, in ſtatu *belli* conſtitutis, conſervatio ſui diuturna exſpectari non poteſt. *Quare quærendam eſſe pacem, quatenus habendæ ejus ſpes aliqua affulſerit: ubi haberi ea non poteſt, quærenda eſſe belli auxilia, rectæ rationis dictamen eſt*; hoc eſt, *lex Naturæ*, ut proximè oſtendetur.

CAPUT II.

De lege Naturæ circa contractus.

I. Legem naturalem *non esse consensum hominum, sed* dictamen rationis. II. Legem naturæ *fundamentalem esse*, Quærendam esse Pacem, si haberi potest; si haberi non potest, defensionem. III. Lex naturæ *specialis prima*, Jus in omnia non esse retinendum. IV. *Quid sit jus relinquere, quid transferre.* V. *Ad translationem Juris necessariam esse voluntatem acceptantis.* VI. *Verba non transferunt* Jus, *nisi de præsenti.* VII. *Verba de futuro, si alia signa voluntatis adsint, valere ad Jus* transferendum. VIII. *In libera donatione, Verbis de futuro Jus non* transit. IX. *Definitio* Contractus *&* Pacti. X. *In Pactis* transit *Jus per verba de futuro.* XI. Pacta *mutuæ fidei, in statu naturæ frustra & invalida sunt; in civitate non item.* XII. Pacisci *cum belluis neminem posse; neque cum Deo, sine revelatione.* XIII. *Neque Deo vovere.* XIV. Pacta *ultra summum conatum non obligant.* XV. *Quibus modis* Pactis *liberemur.* XVI. Promissa *metu mortis extorta in statu naturæ valida esse.* XVII. Pactum *posterius priori contradictorium, invalidum est.* XVIII. Pactum de *non resistendo inferenti damnum corporis, invalidum est.* XIX. Pactum *de se accusando invalidum est.* XX. Juris-jurandi *definitio.* XXI. Jus-jurandum *concipiendum esse ea formula, qua utitur is qui accipit.* XXII. Jus-jurandum *nihil superaddit obligationi, quæ est ex* Pacto. XXIII. Juramentum *non ex-*

exigendum. nisi ubi pactorum violatio vel latere potest, vel non potest puniri nisi à Deo.

Legem Naturalem non esse consensum hominum, sed dictamen rationis.

I. DE definitione *legis Naturalis* non consentiunt autores; qui eâ voce frequentissimè tamen in scriptis suis usi sunt. Methodus scilicet qua incipitur à definitionibus & exclusione æquivoci, propria eorum est qui locum contra disputandi non relinquunt. Cæterorum si quis quid factum dicat contra legem naturalem, ex eo probat alius, quòd contra consensum factum sit omnium, vel sapientissimum, vel eruditissimum gentium. Quis autem de sapientiâ, eruditione, & moribus omnium gentium judicabit, id minime docet. Alius, quod factum sit contra consensum totius generis humani. Quæ definitio nullo modo recipienda est; alioquin enim impossibile esset cuiquam, exceptis infantibus, & mente captis, contra talem legem peccare. Nam voce illa *genus Humanum* comprehendunt certè omnes homines ratione actu utentes. Illi igitur contra eam vel non faciunt, vel faciunt non consentientes, ideóque excusandi sunt. Naturæ autem leges ab eorum consensu recipere, qui eas violant sæpiùs quàm observant, sane iniquum est Præterea homines eadem in aliis damnant, in se ipsis probant; contrà

trà publicè laudant, quod ſecretò ſpernunt, & conſuetudine audiendi, non propria ſpeculatione ſententiam ferunt, conſentiuntque odio, metu, ſpe, amore, vel aliqua alia animi perturbatione magis, quàm ratione. Ideóque non rarò accidit totos populos ſummo conſenſu & contentione ea agere, quæ ſcriptores illi contra *legem* eſſe *naturalem* libentiſſimè confitentur. Sed cum concedant omnes, *jure* fieri, quod non ſit contra rectam Rationem, *injuriâ* factum cenſere debemus, quod rectæ rationi repugnat, (hoc eſt, quod contradicit alicui veritati à veris principiis rectè ratiocinando collectæ) Quod autem *injuria* factum eſt, contra *legem* aliquam fieri dicimus. Eſt igitur *lex* quædam *recta Ratio*, quæ (cum non minùs ſit pars naturæ humanæ, quàm quælibet alia facultas vel affectus animi) naturalis quoque dicitur. Eſt igitur *lex naturalis*, ut eam definiam, Dictamen rectæ (*) rationis circa ea, quæ agenda vel omittenda ſunt ad vitæ membrorumque conſervationem, quantum fieri poteſt, diuturnam.

Rectæ rationis] *Per Rectam rationem in ſtatu hominum naturali, intelligo, non ut multi Facultatem infallibilem, ſed ratiocinandi actum, id eſt, Ratiocinationem* *Annotatio.*

nem uniuscujusque propriam, & veram circa actiones suas, quæ in utilitatem, vel damnum cæterorum hominum redundare possint. Propriam dico, quia quamquam in Civitate, ipsius Civitatis ratio (hoc est, Lex civilis) à singulis civibus pro recta habenda sit; tamen extra Civitatem, ubi rectam rationem a falsa dignoscere nisi comparatione factâ cum sua nemo potest, sua cujusque ratio non modo pro actionum propriarum, quæ suo periculo fiunt, regulâ, sed etiam in suis rebus pro rationis alienæ mensurâ censenda est. Veram dico, id est, ex veris principiis rectè compositis concludentem. Propterea quod in ratiocinatione falsâ, sive in stultitia hominum officia sua erga cæteros homines ad conservationem propriam necessaria non videntium, omnis consistit Legum Naturalium violatio. Principia autem rectæ Ratiocinationis circa ejusmodi officia, ea sunt quæ Capitis primi articulis 2, 3, 4, 5, 6, & 7. explicata sunt.

Legem naturæ fundamentalem, esse, Quærendam esse pacem, si haberi potest: si ha-

II. Prima autem & fundamentalis *lex naturæ est, quærendam esse pacem, ubi haberi potest; ubi non potest, quærenda esse belli auxilia,* Ostendimus enim articulo ultimo præcedentis capitis, præceptum hoc dictamen esse rectæ rationis. Esse autem dictamina rectæ rationis leges naturales, id proximè supra definitum

est.

est. Prima autem est, quia cæteræ sunt ab hac derivatæ, præcipiuntque vias vel pacis vel defensionis acquirendæ.

beri non-potest, defensionem.

III. *Legum* autem *Naturalium* à fundamentali illâ derivatarum una est, *Jus omnium in omnia retinendum non esse, sed jura quædam transferenda, vel relinquenda esse.* Nam si retineret unusquisque suum *jus in omnia*, necesse est sequi ut *jure* alii invaderent, alii defenderent. (quisque enim & corpus suum, & ea quæ corpori tuendo necessaria sunt, necessitate naturæ conatur defendere.) *Bellum* ergo sequeretur. Facit itaque contra rationes pacis, hoc est, contra *legem naturæ*, si quis de *jure* suo *in omnia* non decedat.

Lex naturæ specialis prima: Jus in omnia non esse retinendum.

IV. *Decedere* autem *de jure* suo dicitur, qui juri suo vel simpliciter renunciat, vel in alium transfert. *Simpliciter renunciat*, qui signo vel signis idoneis declarat, velle se non licitum sibi amplius fore certum aliquid facere, quod *jure* anteà fecisse poterat. *Transfert* autem in alterum, qui signo vel signis idoneis illi alteri, id *juris* volenti ab eo accipere, declarat velle se, non licitum sibi amplius fore ipsi resistere certum aliquid agenti, prout ei resistere *jure* antea poterat. *Juris* autem *translationem* in solâ non resistentia consistere, ex eo intelligitur, quod ante *juris translatio-*

Quid sit decedere de jure suo: quid, illud transferre.

nem,

nem, is in quem transfertur, jus habebat jam tum in omnia; unde novum *jus* dare non potuit, sed justa transferentis resistentia, propter quam *jure* suo alter frui non potuit, extinguitur. Quicunque igitur *jus* acquirit in statu hominum naturali, id agit tantum ut securè & sine justâ molestiâ *jure* suo *primævo* frui possit. Exempli causâ, si quis fundum suum alteri vel venum vel dono dederit, sibi soli *jus* in eum fundum, non aliis item, adimit.

Ad translationem juris necessariam esse voluntatem acceptantis.

V. Requiritur autem ad *juris translationem* voluntas non modo transferentis, sed etiam acceptantis. Si utravis absit, *jus* manet. Non enim si quod meum est accipere recusanti dare voluerim, propterea simpliciter juri meo renunciavi, sive ad quemlibet id transtuli. Nam causa propter quam uni dare volui, in eo uno est, in cæteris non item:

Verba non transferunt nisi de præsenti.

VI. Voluntatis autem in jure vel relinquendo, vel transferendo, si signa nulla alia exstiterint præter verba, verba ea *de præsenti* vel *præterito* esse oportet. Nam si *de futuro* sint, nihil transferunt. Qui enim, exempli causâ, de futuro sic dicit, *cras dabo*, apertè significat se non dedisse. Toto itaque hodie jus immotum est, manétque etiam crastino die, nisi interea actu dederit. Quod enim meum est, meum manet, nisi pòst dederim. Quod si

de præsenti loquar, puta hoc modo, *do*, vel *dedi*, habendum cras, illis verbis significatur, me *dediſſe*, & *jus* habendi *cras*, tranſtuliſſe *hodie*.

Verba de futuro, ſi alia ſigna voluntatis adſint, valere ad jus transferendum.

VII. Veruntamen, quoniam verba ſola ad voluntatis declarationem ſigna ſufficientia non ſunt verba de futuro, ſi alia adſint ſigna voluntatis, valere poſſunt, tanquam dicta eſſent de præſenti. Siquidem enim propter alia ſigna conſtiterit, ipſum de futuro loquentem velle valere verba ſua ad perfectam *juris ſui translationem*, valere debent. Dependet enim *juris translatio*, non à verbis; ſed ut dictum eſt articulo 4. hujus capitis, à declaratione voluntatis.

In liberâ donatione, verbis de futuro jus non tranſit.

VIII. Si quis jus aliquod ſuum ad alterum transferat, neque id faciat propter bonum mutuo acceptum, vel propter pactum; ejusmodi translatio DONUM vocatur, ſive *Donatio libera*. In donatione autem liberâ, obligant ea verba ſola, quæ *de præſenti* ſunt, vel *de præterito*. Nam ſi *de futuro* ſint, non obligant *ut verba*, propter rationem articulo proximè ſuperiore adductam. Oportet igitur ut ab aliis ſignis voluntatis naſcatur obligatio. Quoniam autem quicquid fit *voluntariò*, propter *bonum* aliquod fit *volentis*; nullum ſignum voluntatis dandi aſſignari poteſt, præter aliquod *bonum* tali donatione acquiſitum, vel ac-

quirendum. Supponitur autem, nullum tale *bonum* acquiſitum eſſe, neq; pactum exſiſtere; quia ſic non eſſet *donatio libera.* Reſtat igitur ut *bonum mutuum* ſine pacto exſpectandum ſit. Signum autem nullum dari poteſt, quare is qui verbis de futuro uſus eſt, adverſus eum qui ad mutuum beneficium non teneretur, ſic vellet verba ejus intelligi, ut obligaretur ipſe. Neque rationis eſt, ut qui aliis facilè bene volunt, omni promiſſo præſentem affectum teſtante obligentur. Et propterea promiſſor talis deliberare intelligendus eſt, & mutare affectum poſſe. quemadmodum & is cui promittitur, mutare meritum poteſt. Qui deliberat autem, eâ tenus liber eſt; neque donaſſe dicitur. Quodſi promittat ſæpe, donet autem raro, levitatis condemnari debet, nec vocari Donans, ſed *Doſon.*

Definitio contractus & pacti. IX. Duorum autem, vel plurium *jura* ſua mutuò *transferentium* actio vocatur CONTRACTUS. In omni autem contractu, vel uterque ſtatim præſtat id de quo contractum eſt, ita ut alter alteri nihil concredat; vel alter præſtat, alteri creditur; vel neuter præſtat. Ubi uterque ſtatim præſtat, ibi *contractus* ſimul ac præſtitum eſt, finitur. Ubi verò vel alteri vel utrique creditur, ibi is cui creditur, promittit ſe præſtiturum poſtea, appellaturque hujusmodi promiſſum PACTUM.

X. *Pa-*

X. *Pactum* autem quod fit ab eo, cui creditur, cum eo qui jam præstitit, etiamsi promissio facta sit verbis de futuro, non minus futuri temporis *jus* transfert, quam si facta esset verbis de præsenti vel præterito. Præstatio enim signum manifestissimum est, eum qui præstitit, ita intellexisse orationem alterius cui credebat, tanquam volentis præstare condicto tempore; eoque signo cognovit is, sic se intelligi; quod quia non correxit, voluit fieri. *Promissa* igitur quæ fiunt propter *bonum* acceptum (quæ & pacta sunt) signa sunt voluntatis, hoc est, ultimi actûs deliberandi, quo libertas non præstandi tollitur, & per consequens sunt obligatoria. Ubi enim libertas desinit, ibi incipit obligatio.

In pactis transit jus per verba de futuro.

XI. Pacta autem quæ fiunt in contractu ubi fides mutua est, neutro quicquam statim præstante, in statu naturæ, si justus ex utravis parte metus (*) oriatur, sunt invalida. Nam qui prior præstat, propter pravum ingenium maximæ partis hominum, commodo suo jure & injuriâ juxtà studentium, cupidini se prodit illius quicum contrahit. Rationis enim non est, ut aliquis præstet prior, si verisimile non sit, alterum esse præstiturum pòst. Quod utrum verisimile sit necne, is qui metuit, judicabit: ut ostensum est capite præce-

Pacta mutuæ fidei, in statu naturæ, frustra & invalida sunt, in civitate non item.

 den-

dente, articulo 9. Hæc, inquam, ita ſe habent, in ſtatu naturali. Cæterum in ſtatu civili. ubi eſt qui utrumque cogere poteſt, is qui per contractum prior eſt ad præſtandum, prior præſtare debet; quoniam cum alter cogi poteſt, ceſſat ratio, propter quam, ne non præſtaret, metuebat.

Annotatio. Oriatur, &c.] *Nam niſi cauſa metus nova exſiſtat, ex facto, vel alio ſigno voluntatis non præſtandi à parte alterâ, metus juſtus cenſeri non poteſt. Cauſa enim quæ impedire non poterat, quin paciſceretur., impedire non debet, quin pactum præſtet.*

Paciſci cum belluis neminem poſſe: neque cum Deo, ſine revelatione.

XII. Ex eo autem, quod in omni *donatione*, & *pactis* omnibus, requiritur acceptatio *juris* quod transfertur, ſequitur *paciſci* neminem poſſe cum eo, qui acceptationem illam non ſignificat. Neque igitur paciſci cum belluis, neque jus ullum illis tribuere aut auferre poſſumus, propter defectum ſermonis & intellectus. Neque *pacta* inire quisquam cum divinâ majeſtate poteſt, neque illi *voto* obligari, niſi quatenus viſum illi eſt per ſcripturas ſacras ſubſtituere ſibi aliquos homines, qui authoritatem habeant, *vota* & *pacta* ejuſmodi expendendi & acceptandi, tanquam illius vicem gerentes.

XIII. Qui

XIII. Qui igitur in statu naturæ constituti sunt, ubi nullâ tenentur lege civili, (nisi illis certissima revelatione voluntas Dei, *votum* vel *pactum* suum accipientis, cognita sit,) frustra vovent. Siquidem enim id quod *vovent*, contra legem naturæ sit, non tenentur *voto*; quia illicitum præstare tenetur nemo; si verò id quod vovent, lege aliquâ naturæ præceptum sit, *non voto*, sed ipsa tenentur *lege*; sin liberum ante *votum* sit, facere vel non facere, libertas manet; propterea quod, ut obligemur *voto*, requiritur voluntas obligantis apertè significata, quæ in casu proposito supponitur non haberi. *Obligantem* autem voco illum, cui aliquis tenetur vel obligatur: *obligatum* verò eum, qui tenetur.

Neque Deo vovere.

XIV. Pacta fiunt de actionibus illis solis, quæ cadunt sub deliberationem. Pactio enim non fit sine voluntate paciscentis. Voluntas autem ultimus actus est deliberantis. *Sunt ergo de possibilibus tantùm, & futuris.* Nemo igitur *pacto* suo obligat se ad impossibile. Quoniam autem paciscimur sæpissimè eas res, quæ possibiles tum videntur cum promittimus, quas tamen pòst constat esse impossibiles, non ideo omni obligatione liberamur. Ratio cujus rei ea est, quod is qui futurum incertum promittit, beneficium præsens ea lege accipit

Pacta ultra summum conatum non obligant.

 cipit

cipit ut mutuum reddat. Voluntas enim ejus qui præsens beneficium præstat, pro objecto simpliciter habet *bonum sibi*, quanti erat res promissa; ipsam autem rem non simpliciter, sed si fieri potest. Verum si accidat neque id possibile esse, præstandum est quantum præstari potest. Obligant igitur *pacta* non ad ipsam rem pactam, sed ad summum cognatum: hoc enim solùm; non res ipsæ, in nostra potestate sunt.

Quibus modis pactis liberemur. XV. *Pactis* liberamur duabus rebus, vel si præstitum, vel si condonatum sit. Si præstitum; quia ultra id nos non obligavimus. Si condonatum; quia is cui obligamur, condonando intelligitur facere, ut *jus* à nobis in eum translatum, ad nos denuo redeat. est enim condonatio, *donatio*, hoc est, per articulum 4. capitis hujus, juris translatio ad eum cui donatio facta est.

Promissa metu mortis extorta, in statu naturæ valida non esse. XVI. Quæri solet, An *pacta* ea quæ metu extorquentur, obligatoria sint necne. Exempli causâ, si ad vitam à latrone redimendam, *pactus* ei fuero; traditurum me illi mille aureos postero die, neque facturum quicquam quo comprehensus in jus duci possit, utrum tenear necne. Quamquam autem aliquando *pactum* ejusmodi invalidum censeri debeat, non tamen eo nomine invalidum erit, quod à metu processerit; propterea

ea quod inde ſequeretur, *pacta* ea, quibus in vitam civilem homines congregantur, & leges condunt, invalida eſſe: (procedit enim à metu mutuæ cædis, quòd alter alterius regimini ſe ſubmittat:) neque cum ratione eum facere, qui captivo *paciſcenti* pretium redemtionis ſuæ fidem adhibet. Univerſaliter verum eſt, obligare pacta, quando acceptum eſt bonum, & promittere, & id quod promittitur, licitum eſt. Licitum autem eſt & ad redimendam vitam promittere, & de meo dare quicquid voluero cuiquam, etiam latroni, Obligamur ergo pactis, à metu profectis, niſi lex civilis aliqua prohibeat, per quam id quod promittitur, fiat illicitum.

Pactum poſterius priori contradictorium, invalidum eſt.

XVII. Qui uni facturum ſe vel omiſſurum aliquid pactus ante fuerit, & poſtea alteri paciſcitur contrarium, facit, ut *pactum* non prius, ſed poſterius illicitum ſit. Nam qui prioribus *pactis* *jus* ſuum in alterum transtulerat, faciendi vel non faciendi *jus* non amplius habet. Quare poſterioribus *pactis* jus nullum transfert; & quod promiſſum eſt, ſine jure promiſſum eſt. Tenetur igitur prioribus tantum *pactis*; quæ violare eſt illicitum.

Pactum de non reſiſtendo

XVIII. Mortem, vel vulnera, vel aliud damnum corporis inferenti nemo *pactis* ſuis quibuscunque obligatur non reſi-

inferenti damnum corporis, invalidum est.

resistere. Est enim in unoquoque gradus quidam timiditatis summus, per quem, malum quod infertur, apprehendit ut maximum, ideoque necessitate naturali quantum potest, fugit, intelligiturque aliter facere non posse. Ad talem gradum metûs cùm perventum fuerit, non est exspectandum, quin vel fugâ, vel pugnâ sibi consulat. Cum igitur nemo teneatur ad impossibile, illi quibus *mors* (quod maximum naturæ malum est,) vel quibus vulnera, aut alia corporis damna inferuntur, nec ad ea ferenda constantes satis sunt, ea ferre non obligantur. Præterea, ei qui pacto tenetur, creditur: (pactorum enim vinculum sola fides est:) qui verò ad supplicium ducuntur, sive capitale, sive capitali mitius, constringuntur vinculis, vel satellitibus custodiuntur. Quod signum certissimum est, non videri illos pactis ad non resistendum satis obligatos esse. Aliud est, si sic paciscor: Nisi fecero constituta die, interfice. Aliud, si sic, Nisi fecero; interficienti non resistam. Primo modo, paciscuntur omnes; si opus est; opus autem est aliquando: secundo modo nemo, nec unquam opus est. Nam in statu merè naturali, si occidere cupis, jus habes ex ipso statu; ita ut opus non sit prius credere, ut fallentem pòst interficias. In statu vero civili, ubi

jus

jus vitæ & necis, omnisque pœnæ corporalis penes civitatem est, illud ipsum jus interficiendi privato concedi non potest. Neque ipsi civitati opus est, ut aliquem puniat, postulare pacto, ut patientiam præstet, sed tantum, ne quisquam defendat alios. Si in statu naturæ, velut inter duas civitates, fieret pactum de interficiendo ni fecerit, intelligitur præcessisse aliud pactum de non interficiendo ante præstitutum diem. Itaque eo die si præstitum non sit, redit jus belli, hoc est, status hostilis, in quo omnia licent, ideòque etiam resistere. Postremo, pacto non resistendi obligamur; duorum malorum præsentium eligere illud quod majus videbitur. Nam mors certa majus malum est, quàm pugna. Sed duorum malorum impossibile est non eligere minus. Tali ergo pacto teneremur ad impossibile, quod naturæ pactorum repugnat.

Pactum de se accusando invalidum est.

XIX. Similiter neque tenetur quisquam pactis ullis ad se accusandum, vel alium cujus damnatione vita sibi acerba futura est. Itaque neq; pater in filium, neque conjux in conjugem, neque filius in patrem, neque quisquam in eum sine quo ali non potest, testimonium dicere obligatur: frustra enim est testimonium, quod à natura corrumpi præsumitur. Quamvis autem pacto ad se accusandum

dum aliqnis non teneatur, in quæstione tamen publica ad respondendum cruciatu cogi potest. Responsiones autem illæ facti testimonium non sunt, sed investigandi veritatis adjumenta. Ita ut sive verum sive falsum cruciatus respondeat, sive non omnino respondeat, jure faciat.

Jurisjurandi definitio. XX. *Jusjurandum* oratio est promissioni adjecta, qua significat promissor, nisi præstiterit, renunciare sese misericordiæ divinæ. Quæ definitio ex ipsis colligitur verbis, quibus essentia *jurisjurandi* continetur, nimirum, *Ita me adjuvet Deus*, vel aliis æquipollentibus, ut apud Romanos: *Tu Jupiter macta eum qui fefellerit, ut ego hanc macto porcam.* Neque obstat, quod *Jus-jurandum* non solum promissorium, sed aliquando affirmatorium dici possit: nam qui affirmationem *juramento* confirmat, promittit se vera respondere. Quamquam autem quibusdam in locis moris erat subditis, per Reges suos jurare, id ex eo natum est quòd Reges illi divinos sibi honores haberi volebant. Nam *Jusjurandum* ideò introductum est, ut major metus violandæ fidei, quàm is quo homines (quos facta nostra latere possunt) timemus, divinæ potentiæ consideratione atque religione incuteretur.

XXI. Ex

XXI. Ex quo sequitur, *Jus-jurandum* concipi debere ea formula, qua utitur is qui accipit. Frustra enim adigitur aliquis ad *jus-jurandum* per Deum quem non credit, ideóque neque metuit. Etsi enim lumine naturali sciri possit Deum esse, nemo tamen per illum se jurare arbitratur alia formula, vel alio nomine, quàm quod suæ ipsius, hoc est (ut existimat is qui jurat) veræ religionis præceptis continetur.

Jus-jurandum concipiendum esse ea formula, qua utitur is qui accipit.

XXII. Ex allata *Juris-jurandi* definitione intelligi potest, *pactum* nudum non minus obligare, quàm in quod juravimus. *Pactum* enim est, quo adstringimur; *juramentum* ad punitionem divinam attinet, quam provocare ineptum esset, si pacti violatio non esset per se illicita. Illicita autem non esset, nisi *pactum* esset obligatorium. Præterea qui renunciat misericordiæ divinæ, non obligat se ad pœnam: quia semper licitum est, pœnam utcumque provocatam deprecari, atque divina, si concedatur, frui indulgentia. Effectus ergo *juramenti* is solus est, ut hominibus natura pronis ad violationem datæ fidei major Juratis causa sit metuendi.

Jus-jurandum nihil superaddit obligationi quæ est ex pacto.

XXIII. *Juramentum* exigere, ubi neque violatio pactorum, si qua fiat, latere potest, neque ei cui fit sponsio, deest potestas pœnas exigendi, est facere

Juramentum non exigendum,

nisi ubi pactorum violatio vel latere potest, vel non potest puniri nisi à Deo.

amplius aliquid quàm ad sui defensionem sit necesse; significatque animum cupiendi non tam ut sibi bene, quam ut illi male sit. *Juramentum* enim ex formula jurandi, pertinet ad iram Dei provocandam, hoc est, *omnipotentis* in eos qui fidem ideo violant, quia potentia sua pœnam humanam effugere se posse sentiunt, & *omniscii* in eos qui fidem violare ideò solent, quia oculos hominum latere se posse sperant.

CAPUT III.

De legibus Naturæ reliquis.

I. *Lex naturæ secunda.* Pactis standum. II. *Fides cum omnibus servanda sine exceptione.* III. Injuria *quid.* IV. *Injuria ei soli fieri potest, quicum contrahimus.* V. Justitiæ *distinctio in justitiam* hominum *&* actionum. VI. *Distinctio justitiæ in* commutativam *&* distributivam *examinata.* VII. *Volenti non fit injuria.* VIII. *Lex naturæ tertia*, de ingratitudine. IX. *Lex naturæ quarta*, ut quisque se præstet commodum. X. *Lex naturæ quinta*, de misericordia. XI. *Lex naturæ sexta*, quod pœnæ futurum tantùm spectant. XII. *Lex naturæ septima*, contra contumeliam. XIII. *Lex naturæ octava*, contra Superbiam. XIV. *Lex naturæ nona*, de modestia. XV. *Lex naturæ decima*, de Æquitate, *sive contra acceptionem personarum.* XVI. *Lex naturæ undecima*, de habendis in com-

communi. XVII. *Lex naturæ duodecima*, de sorte dividendis. XVIII. *Lex naturæ decima tertia*, de primogenita & prima occupatione. XIX. *Lex naturæ decima quarta*, de incolumitate mediatorum pacis. XX. *Lex naturæ decima quinta*, de constituendo arbitro. XXI. *Lex naturæ decima sexta*, neminem esse arbitrum causæ suæ. XXII. *Lex naturæ decima septima*, Arbitros debere esse sine spe præmii ab iis referendi quorum causa judicatur. XXIII. *Lex naturæ decima octava*, de testibus. XXIV. *Lex naturæ decima nona*, nullum cum arbitro pactum fieri. XXV. *Lex naturæ vigesima*, contra crapulam, & ea quæ rationis usum impediunt. XXVI. *Regula per quam statim cognosci potest, an, quod facturi sumus, sit contra legem naturæ, nec ne.* XXVII. *Leges naturæ obligant in foro interno tantum.* XXVIII. *Violantur leges naturæ quandoque, facto legibus consentaneo.* XXIX. *Leges naturæ sunt immutabiles.* XXX. *Qui leges naturæ conatur implere, justus est.* XXXI. *Lex naturalis eadem cum morali.* XXXII. *Unde fiat, quod quæ dicta sunt de lege naturali, non sint eadem quæ traduntur à Philosophis circa virtutes.* XXXIII. *Lex naturalis non est, propriè loquendo, lex, nisi quatenus traditur in scriptura sacra.*

I. LEgum naturalium derivatarum altera est, *Pactis standum esse*, sive fidem observandam. Ostensum enim est capite præcedente, Legem naturæ præcipere tanquam rem conciliandæ paci *Lex naturæ secunda, Pactis standum.*

necessariam, unumquemque *jura* quædam sua mutuò transferre, atque hoc vocari *pactum*, quoties futurum sit quod transfertur. Hoc autem ad pacem conciliandam conducibile est, quatenus quæ paciscimur facienda vel omittenda, ea re ipsa facimus vel omittimus; frustráque essent pacta, nisi illis staretur. Quoniam ergo *Pactis stare*, sive *fidem servare*, necessarium est ad pacem conciliandam, erit per articulum 2. cap. 2. præceptum *legis naturalis*,

Fides cum omnibus servanda sine exceptione.

II. Neque personarum quibuscum pascimur ulla datur hac in re exceptio, puta, si illi fidem cum aliis nec servent, nec servandam putent, aut aliud quodlibet habeant vitium. Nam qui paciscitur, eo quòd paciscitur, frustraneam eam esse actionem negat. Et contra rationem est, scientem frustra facere. Idem si præstandum pactum non putet, eo quòd sic putat, pactionem eandem frustraneam esse affirmat. Qui ergo paciscitur cum eo, quicum fidem servare se teneri non putat, simul *pactionem* esse rem frustraneam, & non frustraneam, quod est absurdum. Cum omni igitur homine: vel servanda est fides, vel non paciscendum, hoc est, vel declaratum bellum, vel certa & fida habenda est Pax.

III. *Pa-*

III. *Pacti* violatio, ſicut & dati repetitio, (quæ ſemper ſita eſt in aliqua actione, vel omiſſione) vocatur INJURIA. Actio autem illa vel omiſſio, *injuria* dicitur; ut idem ſignificent *injuria*, & actio vel omiſſio *injuſta*, atque utraque idem quod pacti vel *fidei violatio*. Videturque *injuriæ* nomen inde actioni vel omiſſioni tribui, quia *ſine jure* eſt, utpote quod ab eo qui agit vel omittit translatum antea in alium fuerat. Et eſt ſimilitudo quædam inter id, quod in vita communi vocatur *injuria*; & id, quod in ſcholis ſolet appellari *Abſurdum*. Quemadmodum enim is qui argumentis cogitur ad negationem aſſertionis quam prius ſuſtinuerat, dicitur redigi ad *abſurdum*; eodem modo is qui præ animi impotentia facit vel omittit id, quod ſe non facturum, vel non omiſſurum *pacto ſuo* antè promiſerat, *injuriam* facit: neque minùs in contradictionem incidit, quam qui in ſcholis reducitur ad abſurdum. Nam futuram actionem paciſcendo, vult fieri; non faciendo, vult non fieri: quod eſt velle fieri & non fieri idem eodem tempore; quæ contradictio eſt. Eſt itaque *injuria*, *abſurditas* quædam in converſatione, ſicut *abſurditas injuria* quædam eſt in diſputatione. *Injuria quid.*

Injuria ei soli fieri potest, quicum contrahimus. IV. Ex his sequitur, injuriam (*) nemini fieri posse, nisi ei quicum inter *pa-ctum*, sive cui aliquid dono datum est, vel cui *pacto* aliquid est promissum. Ideoque *damnum* & *injuria* sæpissime disjunguntur. Nam si dominus servo, qui obedientiam sibi *pactus* est, imperet, ut pecuniam tertio numeret, vel beneficium conferat; is si non faciat, damnnm quidem tertio, injuriam autem domino soli facit. Sic quoque in civitate, si quis alicui noceat, quicum nihil pactus est, *damnum* ei infert cui malum; *injuriam* soli illi, qui totius civitatis potestatem habet. Etenim si is damnum recipit, injuriam expostularet, is qui fecit, sic diceret, quid tu mihi? quare facerem ego tuo potius quàm meo libitu, siquidem quin tu tuo, non meo arbitratu facias, non impedio? in qua oratione, ubi nulla intercesserunt *pacta*, non video, quid sit quod possit reprehendi.

Annotatio. Injuriam nemini, &c] *Injustitiæ nomen significat relative ad legem; Injuriæ tum ad legem; tum ad Personam certam. Nam injustum, omnibus injustum est; Injuria verò potest esse, nec tamen mihi vel illi, sed alii; & quandoque nemini privato, sed civitati tantum; etiam nec homini cuiquam nec civitati, sed soli Deo. Nam pacto, & juris translatione, fit, ut injuria in hunc vel illum fieri dicatur. Hinc est;*

(*quod*

(quod in omni civitate fieri videmus) quæ privati homines inter se verbo vel scripto contrahunt, exigi vel remitti arbitrio obligantis. Damna verò quæ inferuntur contra leges civitatis, ut furtum, homicidium, & similia, non ad voluntatem ejus cui damnum est illatum, sed arbitrio civitatis, id est, juxta leges constituas vindicari. Itaque injuria in hunc, nisi post juris in hunc translationem exsistere non potest.

Justitia distinctio in justitiam hominum, & actionum.

V. Nomina hæc, *Justum*, & *Injustum*, sicut & *Justitia* & *Injustitia*, æquivoca sunt: aliud enim significant cùm Personis, aliud cùm Actionibus tribuuntur. Cùm actionibus tribuuntur, idem significat *Justum*, quod jure factum; & *Injustum*, quod *Injuriâ*. Ille autem qui fecit *Justum* aliquid, ideo *Insons*, non *Justus* dicitur: eum autem qui fecit aliquid *Injustum*, non ideo *injustum*, sed *sontem* dicimus. Quando vero de personis usurpantur, *esse justum* significat idem quod justè faciendo delectari, justitiæ studere, vel conari facere in omni re id quod justum est. Et *esse injustum*, est negligere justitiam, vel eam non pacto suo, sed præsenti commodo mensurandam existimare. Ita ut alia sit animi, instituti, sive hominis, alia unius actionis vel omissionis *justitia* & *injustitia*; possintque hominis *justi* actio-

actiones innumeræ *injustæ*, & *injusti justæ* esse. *Justus* autem homo dicendus est, qui justa facit propter præceptum Legis; injusta non nisi per infirmitatem; *Injustus* qui justa facit propter pœnam legi adjunctam; injusta per animi iniquitatem.

Distinctio justitiæ in commutativam & distributivam examinatur.

VI. Justitia actionum distingui vulgò solet in duas species, *commutativam* & *distributivam*; quarum priorem sitam esse ajunt in proportione Arithmeticâ, posteriorem in Geometricâ Illamque versari in permutatione, venditione, emtione, mutatione, mutui redditione, locatione, conductione, cæterisque, si qui sunt, actibus inter se contrahentium; ubi si æquale pro æquali reddatur, nasci inquiunt *justitiam commutativam*. Hanc verò circa dignitatem, & merita hominum, ita ut si cuique tribuatur *πρὸς τὴν ἀξίαν*, majus ei qui dignior, minus ei qui minus dignus, idque proportionatè, oriatur *justitia distributiva*. Agnosco hic distinctionem quandam æqualitatis: nempe ut una sit æqualitas simpliciter, veluti quando comparantur inter se duæ res æqualis pretii, ut libra argenti, cum 12 unciis ejusdem argenti: altera æqualitas secundum quid, ut cùm centum hominibus distribuendæ sint mille libræ, sexcentæ dentur sexaginta hominibus,

nibus, & quadringentæ quadringenta; ubi non est æqualitas inter 600 & 400; sed cùm eandem contingit æqualitatem esse inter numerum eorum quibus distribuuntur, unusquisque eorum æqualem partem auferet; unde dicitur æqualitas eadem res est cum proportione Geometrica. Sed quid hæc ad justitiam? nam neque si res nostras vendamus quanti possumus, injuria ulla fit emtori qui id voluit, & petiit; neque si de meo distribuero plus merenti minus, modo id dedero quod pactus sum, neutri fit injuria. Id quod testatur ipse Servator noster Christus Deus in Euangelio. Non igitur est ea justitiæ distinctio, sed æqualitatis. Negari tamen fortè non potest quin justitia sit æqualitas aliqua; nimirum quæ in eo tantum sita sit, ut cum æquales naturâ omnes simus, alter non arroget sibi plus *juris*, quàm alteri concedat, nisi id *juris* sibi pactis acquisitum sit. Atque hæc contra distinctionem illam *justitiæ*, quamquam ab omnibus penè receptam, dicta sint: ne quis *injuriam* aliud esse putet, quàm fidei, sive pactorum violationem; prout supra definitum est.

VII. Vetus est, *volenti non fit injuria*. Veritatem tamen dicti liceat ex principiis nostris derivare. Factum enim sit id, quod quis injurium sibi putet volen-

Volenti non fit injuria.

lenti: ergo, volente eo, fit id quod per pactum non licuit. Sed volente eo fieri, id quod *pacto* non licebat, pactum *ipsum* (per articulum 15. capitis præcedentis) fit irritum; *jus* ergo faciendi redit; fit igitur *jure*; quare *injuria* non est.

Lex naturæ tertia, de ingratitudine.

VIII. Legis *naturalis* præceptum tertium est, *Ne eum qui fiducia tui tibi prior benefecerit, eam ob rem, deteriore conditione esse patiaris, sive ne accipiat quisquam beneficium, nisi animo nitendi ne dantem dati meritò pœniteat.* Nam absque hoc, contra rationem fecerit, si quis quod periturum videt beneficium, prior contulerit; atque eo modo omnis sublata erit inter homines beneficentia & fiducia, unáque omnis benevolentia; neque esset inter eos quidquam mutuæ opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium. Ex quo status belli necessario mansurus est, contra *Legem naturæ fundamentalem.* Quoniam verò Legis hujus violatio, non est fidei sive pactorum violatio: (supponitur enim nulla inter eos intercessisse pacta:) ideo neque *injuria* nominari solet; sed, quia respiciunt se mutuo *beneficium* & *gratia* INGRATITUDO appellatur.

Lex naturæ quarta, ut quisque se præstet commodum.

IX. Quartum præceptum naturæ est, *ut unusquisque se cæteris commodum præstet.* Quod ut rectè intelligatur, animadvertere oportet, esse in hominibus ad so-

societatem ineundam diversitatem ingeniorum ortam à diversitate affectuum, haud dissimilem illi quæ reperitur in lapidibus ad ædificandum comportatis à diversitate materiæ & figuræ. Nam ut lapis qui præ figura aspera & angulosa, plus loci cæteris aufert quàm ipse implet, neque præ materiæ duritie comprimi vel secari facilè potest, nec compaginari ædificium sinit, tanquam *incommodus* abjicitur: ita homo qui præ ingenii asperitate, retentis superfluis sibi, necessaria aliis adimit, neque præ affectuum contumacia corrigi potest, cæteris *incommodus* molestusque dici solet. Quoniam jam unusquisque non *jure* modo, sed etiam *necessitate naturali* totis viribus in id incumbere supponitur, ut necessaria ad sui conservationem consequatur; si quis velit pro superfluis contrà contendere, illius culpâ orietur bellum: propterea quòd illi soli nulla certandi incumbebat necessitas. Facit ergo contra *legem naturæ fundamentalem*. Unde sequitur, (quod ostendendum erat) præceptum naturæ esse, ut unusquisque se cæteris præstet commodum. Qui verò *Legem* hanc violat, *incommodus* & molestus dici potest. Cicero tamen *commodo* opponit *inhumanum*, tanquam ad hanc ipsam legem adspectans.

X. Le-

Lex naturæ quinta, de misericordia.

X. Legis naturæ quintum præcptum est, *oportere alterum alteri, sumta cautione futuri temporis, præteriti veniam, petenti & pœnitenti, concedere. Venia* (præteriti) sive remissio offensæ, nihil aliud est quàm illi, qui cùm lacesserit ad *bellum*, facti pœnitens *pacem* orat, *pax* concessa. *Pax* autem *concessa* non pœnitenti, hoc est, animum hostilem retinenti, vel futuri temporis cautionem non danti, hoc est, non pacem sed opportunitatem captanti, non est *pax*, sed *metus*: neque igitur à natura præcipitur. Cæterum qui pœnitenti & de futuro cautionem adhibenti, nolit ignoscere, ei pax ipsa non placet; quod est contra *legem naturalem*.

Lex naturæ sexta, quid pœnæ futurum tantum spectant.

XI. Sextum *Legis naturalis* præceptum est, *In ultione*, sive *Pœnis*, *spectandum esse, non malum præteritum, sed bonum futurum*: Hoc est, infligere pœnam nullo alio fine licitum esse, nisi ut ipse qui peccavit, corrigatur, vel alii supplicio ejus moniti fiant meliores. Hoc autem ex eo primùm confirmatur, quod unusquisque *lege naturali* teneatur alteri ignoscere; modo cautum prius sit de futuro tempore, ut articulo præcedente ostensum est. Præterea, quia *ultio*, quatenus solum præteritum consideratur, nihil aliud est præter triumphum, & gloriam animi, quæ ad nul-

lum

lum finem dirigitur; (nam præteritum tantùm contemplatur, finis autem futura res eſt:) qnodque ad nullum finem dirigitur, *Vanum* eſt: Ultio, ut quæ futurum non ſpectat, à vana gloria proficiſcitur, ideòque præter rationem eſt. At lædere alium præter rationem, introducit bellum, & eſt contra *legem naturæ fundamentalem.* Eſt igitur *legis naturæ* præceptum, In ultione non eſſe reſpiciendum, ſed proſpiciendum. Violatio autem Legis hujus, CRUDELITAS ſolet appellari.

XII. Quoniam autem ſigna omnia odii & contemtionis, ad rixam & pugnam maximè omnium provocant, adeo ut plerique vitam, nedum pacem amittere, quàm contumeliam pati malint; ſequitur ſeptimo loco, *lege naturali* præſcriptum eſſe, *nequis vel factis, vel verbis, vel vultu, vel riſu, alteri oſtendat ſe illum vel odiſſe, vel contemnere.* Cujus legis violatio CONTUMELIA nominatur. Quamquam autem nihil frequentius ſit, quàm potentiam erga minus potentes, & nominatim judicum adverſus reos ſcommata atque opprobria, quæ neque ad rei crimen, neque ad judicis pertinent officium; hujuſmodi tamen homines contra *legem* faciunt *naturalem*, & pro *coutumelioſis* habendi ſunt.

Lex naturæ ſeptima, contra contumeliam.

Lex naturæ octava, contra superbiam.

XIII. Quæstio uter duorum hominum dignior sit, non ad statum naturæ, sed ad statum civilem pertinet. Ostensum enim antea est, Cap. 1. articulo 3. naturâ omnes homines æquales inter se esse, ideoque inæqualitatem quæ nunc est, puta à divitiis, à potentia, à nobilitate generis, profectam esse *à lege civili.* Scio, *Aristotelem* libro primo Politicorum, tanquam fundamentum totius scientiæ politicæ affirmare, hominum alios à natura factos esse dignos qui imperent, alios qui serviant, tanquam Dominus & servus non consensu hominum; sed aptitudine, hoc est, scientia vel inscitia naturali distinguerentur. Quod fundamentum non modo contra rationem (ut ostensum est supra) sed etiam contra experientiam est. Nam neque penè quisquam ingenio ita stupido est, ut non rectius arbitretur sibimet se, quam aliis regendum tradere. Neque si contendant inter se sapientiores, & robustiores, sunt illi his semper aut sæpe superiores. Sive igitur natura homines æquales inter se sint, agnoscenda est æqualitas; sive inæquales, quia certaturi sunt de imperio, necessarium est ad *pacem consequendam, ut pro æqualibus habeantur*, & propterea legis naturalis octavo loco præceptum est, *Ut unusquisque naturâ*

uni-

unicuique æqualis habeatur. Cui legi contraria est SUPERBIA.

XIV. Sicut necessarium erat ad uniuscujusque conservationem, ut de quibusdam *juribus* suis cederet; ita non minus necessarium est ad eamdem conservationem, ut *jura* quædam retineat, nimirum *Jus* corporis tuendi, *jus* fruendi aëre libero, aqua, & cæteris omnibus vitæ necessariis. Cum igitur à *pacem* ineuntibus multa *jura* retineantur communia, multa etiam acquirantur propria; dictamen *legis naturalis* nonum oritur, nempe *ut quæcumque jura unusquisque sibimet ipsi postulat, eadem etiam unicuique concedat cæterorum.* Alioquin æqualitatem præcedente articulo agnitam frustraneam facit. Quid enim aliud est æqualitatem personarum agnoscere in societate ineunda, quàm æqualia ipsis tribuere, quos alioqui societatem inire ratio nulla exigit? *Æqualia* autem *æqualibus*, idem est quod *proportionalia proportionalibus* tribuere. Vocatur observatio hujus legis *Modestia*; violatio autem πλεονεξία: violantes latinis *immodici* & *immodesti* nuncupantur. *Lex naturæ nona, de modestia.*

XV. Decimo loco; imperatur *lege naturali*, *Ut unusquisque in jure aliis distribuendo utrique parti æqualem se præbeat.* Lege precedente prohibitum est, ne nobis plus juris per naturam arrogemus, *Lex naturæ decima, de Æquitate, sive con-*

quàm

tra acceptionem personarum. quàm cæteris concedimus. Possumus minus, si volumus; etenim id aliquando *molestiæ* est. Sed si quando *Jus* aliis distribuendum à nobis sit, prohibemur hac lege, ne uni plus vel miuus indulgeamus quàm alteri. Nam qui uni præ altero indulgendo naturalem æqualitatem non observat, facit in eum qui posthabitus est *contumeliam*. Est autem supra ostensum, *contumeliam* esse contra *leges naturales*. Præcepti hujus observatio ÆQUITAS, violatio *acceptio personarum*, Græcis uno vocabulo προσωποληψία appellatur.

Lex naturæ undecima, de habendis in communi. XVI. Ex *lege* præcedeute colligitur undecima, *Quæ dividi non possunt communiter (si fieri potest) utenda esse, idque (si quantitas rei permittat) quantum quisque velit. Sin quantitas rei non permittat, tum præfinitó, & proportionate ad numerum utentium.* Aliter enim nullo modo servari potest æqualitas illa, quam præcedente articulo à lege naturali imperatam esse demonstravimus.

Lex naturæ duodecima, de sorte dividendis. XVII. Item; si neque dividi, neque communiter haberi potest, *lege naturali* institutum est (quod sit præceptum duodecimum) *ut ejus rei usus vel alternus sit, vel uni tantùm sorte adjudicandus, utque in alterno usu sorte quoque, quis ad utendum prior sit, judicetur.* Nam hic quoque æqualitas spectanda

est,

est, alia autem inveniri præter sortem non potest.

XVIII. Sors autem duplex est: vel *arbitraria*, vel *naturalis*. Arbitraria illa est, quæ fit consensu contendentium. Et sita est in casu mero, & fortè, quod a-junt, fortunâ. Naturalis est, *Primogenitura*, (Græcè κληρονομία, quasi sorte tributum) & *Prima occupatio*. Itaque quæ neque dividi, neque communiter haberi possunt, cedunt Primo occupanti; item Primogenito, ea quæ patris fuerunt, nisi pater ipse *Jus* illud transtulerit priùs. Sit igitur ea *lex naturæ* decima tertia. *Lex naturæ decima tertia, de Primogenitura, & Prima occupatione.*

XIX. Legis naturalis decimum quartum præceptum est, *Pacis Mediatoribus præstandam esse Incolumitatem*. Ratio enim quæ jubet finem, jubet etiam media necessaria. Primum autem rationis dictamen, *Pax* est, cætera sunt ad *Pacem* media, sine quibus *Pax* esse non potest, sed nec sine Meditatione *Pax*, nec sine Incolumitate meditatio haberi potest; Est ergo dictamen rationis, hoc est, *lex naturæ*, *Pacis* mediatoribus præstandam esse incolumitatem. *Lex naturæ decima quarta, de Incolumitate mediatorum pacis.*

XX. Porrò, quoniam, etsi homines in omnes has, &, si quæ aliæ sunt, *naturæ leges* consentirent, easque studerent observare, dubia tamen, & controversiæ quotidie orientur, de legum ha- *Lex naturæ decima quinta, de constituendo Arbitro.*

harum ad facta applicatione: nimirum an quod *factum* sit, sit contra *legem* necne, quæ quæstio juris dicitur:) ex quibus sequetur pugna inter partes, utrimque se læsos esse existimantes. Ad *Pacis* igitur conservationem (quia aliud in hoc casu remedium æquum excogitari non potest) necessarium est, ut ambo dissidentes in tertium aliquem consentiant, cujus sententiæ de re controversa staturos esse, *pactis mutuis* se obligent. Atque is in quem sic consensum est, *Arbiter* vocatur. Est igitur *legis naturalis* præceptum decimum quintum, *Oportere utrumque, de jure inter se disceptantium, submittere se alicujus tertii arbitrio.*

Lex naturæ decima sexta, Neminem esse arbitrum causa sua.

XXI. Ex eo autem quòd *Arbiter* sive *Judex* à disceptantibus electus sit ad determinandum controversiam, colligitur, oportere Arbitrum non esse unum ex ipsis disceptantibus. Nam unusquisque præsumitur, *bonum sibi* naturaliter, *Justum* propter *pacem* tantùm, & per accidens quærere; ideòque non posse æqualitatem illam, à *lege naturali* præceptam, tam accuratè observare quàm faceret tertius. Continetur itaque in *lege naturæ* decimo sexto loco, *neminem judicem vel Arbitrum esse debere suæ ipsius causæ.*

Lex naturæ decima septi-

XXII. Ex eodem sequitur decimo septimo loco, *Neminem arbitrum esse*

opor-

oportere, cui commodi vel gloriæ spes aliqua apparet major ex victoriâ unius partis, quàm alterius. Par enim ratio militat hic, atque in lege præcedente.

ma, Arbitros debere esse sine spe præmii ab iis referendi, quorum causa judicatur.

XXIII. Quando verò de ipso facto controversia oritur, nempe an factum sit necne, quod factum esse dicitur, *legis naturalis* est (per articulum 15.) ut Arbiter æquè utrique, id est (quia contradictoria affirmant) neutri credat. Tertio igitur, vel tertio & quarto, vel pluribus credere oportet; ut de facto, quoties aliis signis sciri non potest, sententiam ferat. *Lex* igitur decima octava naturalis, *arbitris* & *judicibus* facti injungit, *ut ubi signa certa facti non apparent, ibi secundum testes, qui utrique parti videntur æqui, sententiam regant.*

Lex naturæ decima octava, de Testibus.

XXIV. Ex supra adducta *arbitri* definitione intelligi porrò potest, *nullum pactum vel promissum intercedere, inter ipsum & partes quorum arbiter constitutus est, cujus vi teneatur in gratiam alterutrius partis pronunciare; neque cujus vi teneatur, ad id pronunciandum, quod æquum est, vel æquum esse censeat.* Obligatur quidem *arbiter* sententiam illam ferre, quam censet esse æquam per *legem naturæ*, quæ recensetur articulo 15. Cujus legis obligationi nihil est quod addi possit ex pacto. Frustra igitur esset pactum tale. Præterea si sen-

Lex naturæ decima nona, Nullum cum arbitrio pactum fieri.

tentiam iniquam ferens, æquam eam esse contenderet, nisi pactum tale invalidum sit, maneret controversia post sententiam latam; quod est contra *Arbitri constitutionem*, qui ab eis ita electus est, ut invicem obligaverint se, pro ratâ habere sententiam, quam ille pronunciaverit. *Arbitrium* ergo *lex naturæ* liberum jubet esse id, quod fit secundum præceptum ejus decimum nonum.

Lex naturæ vigesima contra crapulam, & ea quæ rationis usum impediunt.

XXV. Porrò quandoquidem *leges naturæ* nihil aliud sunt, præter dictata rectæ rationis, ita ut nisi quis rectè ratiocinandi facultatem conservare conetur, Leges naturæ observare non possit, manifestum est eum qui volens sciensque ea fecerit, quibus facultas rationalis destruatur vel labefactetur, volentem scientemque Legem naturæ violare. Nihil enim interest, utrum præter officium faciat quis, an id faciat volens, quo minus officium implere possit. Ratiocinandi autem facultatem destruunt vel labefactant homines qui faciunt ea, quibus mens de statu suo naturali deturbatur; id quod manifestissime contingit *Ebriis & crapulâ gravatis*. Peccatur ergo vicesimo loco contra legem naturalem *Ebrietate*.

Regula, per quam

XXVI. Dicet fortasse aliquis, qui viderit præcedentia *præcepta naturalia* ar-

tificio

tificio quodam ab unico rationis, nos ad nostri conservationem & incolumitatem hortantis, dictamine derivata, adeo difficilem esse deductionem harum legum, ut exspectandum non sit, eas vulgo cognitas fore; neque ideo obligare. Etenim leges nisi cognitæ, non obligant, immò non sunt leges. Huic respondeo, verum esse, *spem, metum, iram, ambitionem, avaritiam, gloriam inanem*, & cæteras perturbationes animi impedire, ne quis leges naturæ pro eo tempore quo passiones istæ prævalent, cognoscere possit. Cæterum nemo est, qui non aliquando sedato animo est. Eo igitur tempore nihil illi quamquam indocto & rudi, scitu est facilius; unicâ scilicet hac regulâ, ut cùm dubitet, id quod facturus in alterum sit, *jure* facturus sit *naturali*, necne, putet se esse in illius alterius loco. Ibi statim perturbationes illæ, quæ instigabant ad faciendum, tanquam translatæ in alteram trutinæ lancem, à faciendo dehortabuntur. Atque hæc regula non modo facilis, sed etiam dudum celebrata his verbis est, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

statim cognosci potest, an quod facturi sumus, sit contra legem naturæ, necne.

XXVII. Quoniam autem plerique homines, præ iniquo præsentis commodi appetitu, prædictas leges quantumvis agnitas observare minimè apti sunt;

Leges naturæ obligant in foro interno tantùm.

sunt; si forte aliqui, cæteris modestiores, illam æquitatem commoditatemque, quam ratio dictat, exercerent, cæteris non idem facientibus, nihil minùs quàm rationem sectarentur. Neque enim pacem, sed certum & maturius exitium sibi compararent, cederentque observantes non observantibus in prædam. Non est igitur existimandum; natura, hoc est, ratione obligari homines ad exercitium (*) earum omnium, in eo statu hominum, in quo non exercentur ab aliis. Interea tamen obligamur ad animum eas observandi, quandocunque ad finem ad quem ordinantur, earum observatio conducere videbitur. Ideoque concludendum est, legem naturæ semper & ubique obligare in *Foro interno*, sive *conscientia*, non semper *in foro externo*: sed tum solummodo, cum securè id fieri possit.

Annotatio. Exercitium earum omnium, &c.] *Imò inter has Leges aliqua sunt, quorum in statu naturali omissio, (modo id Pacis, vel sui conservandi causâ fiat.) Legis naturalis adimpletio potiùs videtur, quàm violatio. Nam qui omnia facit contra omnia facientes, eripitque rapientibus, æquum facit. Contra autem, id facere quod in pace modus est & modesti hominis, in bello ignavia est, & sui proditio. Sunt autem leges aliquæ naturales, quarum ne in bello qui-*

quidem exercitium desinit. Nam quid ebrietas, quidve crudelitas (id est, vindicta quæ futurum bonum non respicit) ad pacem vel conservationem cujusquam hominis conferre possit, non intelligo. Breviter, in statu naturæ, Justum & Injustum non ex actionibus, sed ex consilio & conscientia agentium æstimandum est. Quod necessariò, quod studio pacis, quod sui conservandi causâ fit, rectè fit. Alioquin omne damnum homini illatum, Legis naturalis violatio atque in Deum injuria est.

XXVIII. Quæ verò leges conscientiam obligant, violari possunt facto, non solum iis contrario, sed & consentaneo: siquidem qui facit, contrarium putet. Quamquam enim actio ipsa secundum leges sit, conscientia tamen contra est.

Violantur leges naturæ quandoque, facto legibus consentaneo.

XXIX. *Leges naturæ immutabiles & æternæ* sunt, quod vetant, nunquam licitum esse potest: quod jubent, nunquam illicitum. Numquam enim *superbia*, *ingratitudo*, *pactorum violatio*, (sive *injuria*) *inhumanitas*, *contumelia* licitæ, nec contrariæ his virtutes illicitæ erunt, quatenus pro animi dispositionibus intelliguntur, hoc est, quatenus *in foro conscientiæ* spectantur, ubi solùm obligant, & sunt leges. Actiones tamen ita diversificari possunt circumstantiis, & lege civili, ut quæ uno tem-

Leges naturæ sunt immutabiles.

tempore æquæ, alio iniquæ; & quæ uno tempore cum ratione, alio contra rationem ſint. Ratio tamen eadem neque finem mutat, quæ eſt *pax* & *defenſio*, neque media; nempe animi virtutes eas, quas ſupra declaravimus, quæque nullâ vel conſuetudine vel lege civili abrogari poſſunt.

Qui leges naturæ conatur implere, juſtus eſt.

XXX. Patet ex hactenus dictis, quàm faciles obſervatu ſint *naturæ leges*, quippe quæ conatum ſolum (ſed verum & conſtantem) requirunt, quem qui præſtiterit, eum rectè poſſumus JUSTUM appellare. Nam qui toto conatu ad id tendit, ut omnes actiones ſuæ ſint ſecundùm *præcepta naturæ*, clarè oſtendit, animum ſe habere leges eas omnes adimplendi, quod eſt omne id ad quod obligamur à natura rationali. Qui verò totum id præſtitit, ad quod obligatus erat, *juſtus* eſt.

Lex naturalis eadem cum morali.

XXXI. *Legem naturalem* eamdem eſſe cum *lege morali*, conſentiunt omnes ſcriptores. Id quare ſit verum, videamus. Sciendum igitur eſt, *bonum* & *malum* nomina eſſe rebus impoſita ad ſignificandum appetitum, vel averſionem eorum à quibus ſic nominantur. Appetitus autem hominum pro diverſis eorum temperamentis, conſuetudinibus, opinionibuſque, diverſi ſunt; ut videre eſt in iis rebus quas ſenſu percipimus,

mus, puta gustu, tactu, olfactu: sed multo magis in iis rebus quæ pertinent ad actiones vitæ communes, ubi quod hic *laudat*, id est, appellat *bonum*, alter *vituperat* ut *malum*; immò sæpissime idem homo diversis temporibus idem & *laudat* & *culpat*. Hæc dum faciunt, necesse est oriri discordiam & pugnas. Sunt igitur tamdiu in statu belli, quàm *bonum* & *malum* præ appetituum præsentium diversitate, diversis mensuris metiuntur. Hunc statùm facile omnes, dum in eo sunt, agnoscunt esse malum; & per consequens, *pacem* esse *bonam*. Qui igitur de bono præsenti convenire non poterant, conveniunt de futuro; quod quidem opus rationis est, nam *præsentia* sensibus, *futura* non nisi Ratione percipiuntur. Præcipiente ratione pacem esse bonam, sequitur eadem ratione, omnia media ad pacem necessaria bona esse, ideòque *modestiam*, *æquitatem*, *fidem*, *humanitatem*, *misericordiam*, (quas demonstravimus ad pacem esse necessarias) *bonos* esse *mores*, sive habitus, hoc est, *virtutes*. *Lex* ergo eo ipso, quod præcipis media ad pacem, præcipit *bonos mores*, sive *virtutes*. Vocatur ergo *moralis*.

XXXII. Quia verò homines exuere non possunt appetitum illum irrationalem, quo bona præsentia (quibus, *Unde fiat, quid qua*

quæ dicta sunt de lege naturali non sint eadem quæ traduntur à Philosophis circa virtutes.

arctâ consequentiâ, multa adhærent improvisa mala) præ futuris appetuunt, factum est, ut quanquam consentiant omnes in laude dictarum virtutum, tamen dissentiant adhuc de earum naturâ, in quo nempe unaquæque earum consistat. Quoties enim cuiquam displicet aliena bona actio, ei actioni imponitur nomen alicujus vitii vicini; similiter nequitiæ quæ placent, ad virtutem aliquam referuntur. Unde evenit, eandem actionem ab his laudari & virtutem appellari, ab illis culpari & vitio verti. Neque huic rei remedii quicquam à Philosophis hactenus inventum est. Cùm enim non observarent, bonitatem actionum in eo sitam esse, quod in ordine ad pacem; malitiam in eo, quod in ordine ad discordiam essent: *moralem Philosophiam* condiderunt, à *morali lege* alienam, & sibi non constantem. Voluerunt enim, naturam *virtutum* in *mediocritate* quadam inter duo *extrema* sitam esse, vitia verò in ipsis *extremitatibus*: quod est apertè falsum, nam audere, laudatur, & nomine *fortitudinis* pro virtute habetur, quamquam extremum sit, si causa approbatur. Quantitas item rei quæ dono datur, sive magna, sive parva, sive media sit, non facit *liberalitatem*, sed donandi causa. Neque *injustitia* est, si cui de

meo

meo plus dedero quàm debitum est. Sunt igitur *leges naturales* summa Philosophiæ *moralis*: cujus præcepta hoc loco ea tantum tradidi, quæ pertinent ad conservationem nostram, contra pericula quæ à discordiâ oriuntur. Sunt autem alia præcepta naturæ rationalis, ex quibus aliæ nascuntur virtutes, nam & *Temperantia* præceptum rationis est, quia intemperantia tendit ad morbos & interitum. Item fortitudo, hoc est, facultas valde resistendi in periculis præsentibus, quæque difficilius declinantur quàm superantur; quia medium est ad conservationem illius qui resistit.

XXXIII. *Naturæ* autem quas vocamus *leges*, cùm nihil aliud sint, quàm conclusiones quædam ratione intellectæ, de agendis & omittendis; lex autem, propriè atque accuratè loquendo, sit oratio ejus qui aliquid fieri vel non fieri aliis jure imperat: non sunt illæ propriè loquendo leges, quatenus à naturâ procedunt. Quatenus tamen eædem à Deo in scripturis sacris latæ sunt, ut videbimus capite sequente, Legum nomine propriissimè appellantur. Est enim *scriptura sacra* in omnia maximo jure imperantis Dei oratio.

Lex naturalis non est propriè loquendo lex, nisi quatenus traditur in Scriptura sacra.

CAPUT IV.

Quod lex naturalis, est lex divina.

Lex naturalis & moralis, est lex divina.

I. QUæ *Naturalis*, & *Moralis*, eadem & *Divina lex* appellari solet. Nec immeritò tum quia *ratio*, quæ est ipsa *lex naturæ*, immediatè à Deo unicuique pro suarum actionum Regula tributa est, tum quia vivendi præcepta quæ inde derivantur, eadem sunt quæ à divina Majestate, pro *legibus Regni cœlestis*, per Dominum nostrum *Jesum Christum*, & per sanctos *Prophetas*, & *Apostolos* promulgata sunt. Quæ igitur de *lege naturali* ratiocinando suprà intellecta sunt, ea hoc capite ex scriptura sacrâ confirmare conabimur.

Id quod generatim confirmatur ex scriptura.

II. In primis autem ea loca indicabimus, in quibus legem divinam in recta ratione sitam esse declaratur. Psalm 36. 30, 31. *Os justi meditabitur sapientiam, & lingua ejus loquetur justitiam. Lex Dei in corde ipsius.* Jerem. 31. 33. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Psalm 18. 8. *Lex Domini immaculata, convertens animam.* vers. 9. *Præceptum Domini lucidum; illuminans oculos.* Deut. 30 11. *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum,* &c.

Vers.

Verſ. 14. *Sed juxta te eſt ſermo valde, in ore tuo, & in corde tuo.* Pſalm 118. v. 34. *Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam.* Verſ. 105. *Lucerna pedibus meis tuum Verbum, & lumen ſemitis meis.* Prov. 9. 20. *Scientia ſanctorum, prudentia.* Joan. 1. 1. ipſe Legis promulgator *Chriſtus* appellatur λόγος. Verſ. 9. vocatur idem *Chriſtus lux vera, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.* Quæ omnia, deſcriptiones ſunt *rectæ rationis*, cujus dictamina *leges* eſſe *naturales*, antè oſtenſum eſt.

III. Quod autem ea, quam poſuimus pro *naturæ lege fundamentali*, nempe *quærendam eſſe pacem*, ſit etiam ſumma *legis divinæ*, ex his locis manifeſtum erit Rom. 3. 17. *Juſtitia* (quæ eſt ſumma legis,) vocatur *via ad pacem.* Pſal 84. vers 11. *Juſtitia & Pax oſculatæ ſunt.* Matth. 5. 9. *Beati Pacifici, quia filii Dei vocabuntur.* Et poſtquam ſanctus Paulus ad Hebr. Cap. 6. verſu ultimo, *Chriſtum* (legis de qua agitur, legiſlatorem) dixerat eſſe, *ſecundum ordinem Melchiſedec Pontificem in æternum*, addit Capite ſequenti, verſu primo, *Hic Melchiſedec erat Rex Salem, Sacerdos Dei ſummi, &c.* Verſ. 2. *Primum quidem qui interpretatur Rex juſtitiæ; deinde autem & Rex Salem, quod eſt Rex pacis.* Ex quo conſtat, *Chriſtum Regem* in regno ſuo

Specia-tim, reſpectu legis naturæ fundamentalis, de quærenda pace.

justitiam cum *pace* colligare. Psalm 33. 15. *Diverte à malo, & fac bonum; inquire Pacem, & persequere eam.* Isaiæ 9 6. 7. *Parvulus enim est natus nobis, & filius datus est nobis; & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps Pacis.* Isai. 52. 7. *Quam pulchri super montes pedes prædicantis & annunciantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus.* Luc. 2. 14. in nativitate *Christi* vox laudantium Deum & dicentium, *gloria Deo in altissimis, & in terrâ Pax hominibus bonæ voluntatis.* Et Isai. 53. 6. vocatur Euangelium, *disciplina pacis.* Isai. 59. 8. vocatur *justitia*, via pacis: *Viam pacis nescierunt, & non est judicium in gressibus eorum.* Michæas 5. 5. loquens de *Messia*, sic ait, *Stabit & pascet in fortitudine Domini, &c. quia magnificabitur usque ad terminos terræ, & erit iste Pax.* Prov. 3 1. *Fili mi, ne obliviscaris legis meæ; & præcepta mea cor tuum custodiat; longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi.*

Item primæ legis naturalis, de communitate

IV. Quod attinet ad legem primam, de *communitate omnium rerum abolendâ*, sive de introductione *Mei* & *Tui*, habemus primum, quam adversa sit paci communitas illa, ex verbis *Abrahami* ad

ad *Lotum*, Gen. 13. 8. *Ne quæso sit jurgium inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos. Ecce universa terra est coram te, recede à me obsecro* Et legem de distinctione *Nostri* & *Alieni*, confirmant omnia illa Scripturæ sacræ loca, quibus invasio in alienum prohibetur, ut, *Non occides, non furaberis, non mœchaberis*. Supponunt enim, *Jus omnium in omnia sublatum esse*.

omnium rerum abolendâ.

V. Eadem præcepta stabiliunt legem naturalem secundam de servanda fide. Quid enim aliud est, *Non invades in alienum*, quàm, *non invades in id, quod pacto tuo tuum esse desiit?* Expresse autem, Psalm 14. vers. 5. quærenti, *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* responsum est, *qui jurat proximo suo, & non decipit*. Et Proverb. 6. 1. *Fili mi, si spoponderis pro amico tuo, laqueatus es verbis oris tui*.

Item secunda legis naturalis, de servandâ fide.

VI. Tertiam *legem*, de *gratitudine*, asserunt hæc loca. Deut. 25. 4 *Non obturabis os bovis triturantis* Id quod sanctus Paulus. 1 Cor. 9. 9. de hominibus dictum interpretatur, non de bubus tantum. Prov. 17. 13. *Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum à domo ejus*. Et Deut 20. 10. 11. *Si quando accesseris ad expugnandam civitatem, offeras ei primum pacem: si receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea est, salvabi-*

Item tertiæ legis naturalis, de gratitudine.

vabitur, & serviet tibi sub tributo. Prov. 3. 29. *Ne moliaris amico tuo malum, cùm ille in te habeat fiduciam.*

Item quartæ legis naturalis, de exhibendo se commodo.

VII. Quartæ de *exhibendo se commodo*, conformia sunt divina præcepta hæc. Exod. 23. 4. 5. *Si occurreris bovi inimici tui aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo.* vers. 9. *Peregrino molestias non eris.* Prov. 3. 30. *Ne contendas adversus hominem frustra, cùm ipse tibi nihil mali fecerit.* Prov. 12. 26. *Qui negligit damnum propter amicum, Justus est.* 15 18 *Vir iracundus provocat rixas. qui patiens est, mitigat suscitatas.* Proverb 18. 24 *Vir amabilis ad societatem, magis amicus erit quàm frater.* Idem confirmatur Luc. 10. Parabolâ Samaritani, qui Judæi à latronibus vulnerati misertus est. Et præcepto *Christi*, Matth. 5 39 *Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram, &c.*

Item quinta legis naturalis, de misericordia.

VIII. Quæ legem quintam probant, inter infinita alia loca hæc sunt. Matth. 9 15. *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis peccata vestra: si autem non dimiseritis hominibus: nec Pater dimittet vobis peccata vestra,* &c. Matth. 18 21. *Domine, quoties peccabit in me frater meus,*

meus, & dimittam ei? usque septies? Dicit illi Jesus: *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies*; hoc est, toties quoties.

IX. Ad sextam legem confirmandam pertinent omnia ea loca, quæ jubent fieri *misericordiam*. Qualia sunt: Matth. 5. 7. *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Levit. 19. v. 18. *Non quæras ultionem, neque memor eris injuriæ civium tuorum.* Sunt autem, qui hanc legem non modo non confirmatam, sed & infirmatam scripturis putant, ex eo quod impiis post mortem, ubi nullus emendationi, neque exemplo locus est, pœna tamen maneat æterna. Solvunt objectionem hanc aliqui, dicendo, Deum nullâ obstrictum lege omnia referre ad gloriam suam, sed homini non licere idem facere. Quasi Deus gloriam quæreret, hoc est, placeret sibi, in morte peccatoris! Rectius respondetur, institutionem pœnæ æternæ fuisse ante peccatum, & respexisse hoc tantum, ut metuerent homines peccare in futurum.

Item sextæ legis naturalis, quod pœnæ futurum tantum spectent.

X. Septimam comprobant verba Christi, Matth. 5. 22. *Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio; qui autem dixerit, Fatue, reus erit Gehennæ ignis.* Prov. 10. vers 18. *Qui profert contumeliam, insipiens*

Item septimæ legis naturalis, contra contumeliam.

piens est. Proverb. 14. 21. *Qui despicit proximum suum, peccat.* 15. 1. *Sermo durus suscitat furorem.* 12. 10. *Ejice derisorem; & exibit cum eo jurgium, cessabuntque causæ, & contumeliæ.*

Idem octavæ legis naturalis, contra superbiam. XI. Legem octavam de agnoscenda æqualitate naturæ, hoc est, de *humilitate*, stabiliunt hæc loca. Matth. 5. 3. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Proverb. 6. 16. 19. *Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima ejus: Oculos sublimes,* &c. Proverb. 16. 5. *Abominatio Domini est omnis arrogans: etiamsi manus ad manum fuerit, non est innocens.* Prov. 11. vers 2. *Ubi fuerit superbia, ibi erit & contumelia; ubi autem est humilitas, ibi & sapientia* Item Isai 40. 1. (*Ubi adventus* Messiæ annunciatur, pro præparatione ad regnum ejus) vox clamantis in deserto, hæc est: *Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur.* Quod absque dubio non ad montes, sed ad homines refertur.

Item nonæ legis naturalis de modestia. XII. *Æquitas* autem, quam posuimus nono loco, esse *legem naturæ*, quâ unicuique præcipitur cæteris eadem jura permittere, quæ sibi permitti cupit, quæque cæteras omnes leges in se complectitur, eadem est quam & Moses ponit.

nit. Levit. 19. 18. *Diliges amicum tuum sicut te ipsum.* & *Servator* noster, summam ait esse *Legis moralis*, Matth. 22. v. 36. *Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Jesus: Diliges Dominum Deum tuum, &c. hoc est maximum & primum mandatum; secundum autem simile est huic, Diliges proximum, tuum, sicut te ipsum: in his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetæ.* Diligere autem proximum sicut se ipsum, nihil aliud est, quàm ei omnia permittere quæ nobismet ipsis permittenda esse postulamus.

XIII. Lege decima vetatur *acceptio personarum*; quemadmodum etiam locis sequentibus. Matth. 5. 45. *Ut sitis filii Patris vestri, qui facit Solem suum oriri super justos & injustos.* Coloss. 3. 11. *Non est Gentilis & Judæus, Barbarus & Schytha, servus & liber; sed omnia, & in omnibus Christus.* Actor. 10. 34. *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus.* 2 Paralip 19 7. *Non est apud Dominum nostrum iniquitas, neque acceptio personarum.* Ecclesiastic. 35 16. *Dominus judex est, non apud illum gloria personæ* Rom 2. 11. *Non enim acceptio personarum apud Deum est.* *Item decima legis naturalis, contra acceptionem personarum.*

XIV. Undecima lex, quæ jubet *communiter habenda esse quæ dividi non possunt*, nescio an expressè habeatur in sa- *Item undecima legis na-*

turalis, de habendis communiter, quæ dividi non possunt.

ſacris ſcripturis, necne; praxis autem paſſim occurrit in communi uſu puteórum, viarum, fluminum, rerum ſacrarum, &c. aliter enim fieri non poterat, ut homines viverent.

Item duodecimæ legis naturalis, de ſorte dividendis.

XV. Loco duodecimo *legem naturæ* eſſe diximus, ea quæ neque dividi, neque communiter poſſideri poſſunt, ſorte tribuenda eſſe; id quod cum exemplo *Moſis* confirmatur, qui ex præcepto Dei, Num. 34. partes terræ promiſſionis tribubus *ſorte* poſſidendas dedit: tùm Actor. 1. exemplo *Apoſtolorum*, qui in numerum ſuum, (ſic præfati, *Tu Domine oſtende, quem elegeris*, &c.) *Matthiam* præ *Juſto*, *ſorte* aſcripſerunt. Idem colligitur ex Prov. 16. 33. *Sortes mittuntur.* Et, quæ decima tertia eſt lex, ſucceſſio debebatur *Eſavo*, ſcilicet Primo-genito *Iſaaci*, ne ipſe eam (Geneſ. 25. 43.) vendidiſſet, vel pater aliter ſtatueret.

Item decimæ quintæ legis naturalis, de conſtituendo arbitro.

XVI. Sanctus Paulus, ſcribens ad Corinthios, Epiſt. 1. Cap. 6. corripit illius civitatis Chriſtianos, quod judiciis forenſibus apud judices infideles (ſuos hoſtes) inter ſe contenderent. Delictum eſſe inquiens, quod non malint injuriam accipere & fraudem pati. Eſt enim illud contra legem illam, qua jubemur *mutuo commodi eſſe.* Sed ſi accidat controverſiam eſſe de rebus neceſſariis, quid facien-

ciendum eſt? Itaque Apoſtolus verſ. 5. ſic loquitur: *Ad verecundiam veſtram dico. Sic non eſt inter vos ſapiens quisquam, qui poteſt judicare inter fratres ſuos?* Confirmat igitur illis verbis legem naturæ, quam numeravimus decimam quintam, nimirum ubi controverſiæ vitari non poſſunt, conſtituendum eſſe ex conſenſu partium aliquem arbitrum, eumque tertium, ita ut (quæ eſt lex décima ſexta) neuter litigantium judex ſit in cauſâ propriâ.

XVII. Quod autem *judex* ſive *arbiter* præmium pro ſententiâ accipere non debeat, (quæ lex decima ſeptima eſt) conſtat. Exod. 23. 8. *Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & ſubvertunt verba juſtorum.* Et Eccleſiaſtic. 20. 31. *Xenia & dona excæcant oculos judicum.* Ex quo ſequitur, neque obligari eum parti uni magis, quàm alteri; quæ eſt lex decima nona: confirmaturque etiam Deuter. 1: 17. *Nulla erit diſtantia perſonarum; ita parvum audietis ut magnum;* & omnibus eis locis, quæ addicta ſunt contra perſonarum acceptionem.

Item decimæ ſeptimæ legis naturalis, Arbitros præmium pro ſententia accipre non debere.

XVIII. Quod in judicio *Facti*, *teſtes* adhibendi ſint, quæ eſt lex decima octava) non modò confirmat ſcriptura; ſed requirit plures. Deuter. 17. 6. *In ore duorum aut trium teſtium peribit,*

Item decimæ octavæ legis naturalis, de Teſtibus.

qui

Item vigesima legis naturalis, contra Ebrietatem.

qui interficietur. Idem repetitur Deuter. 19. 15.

XIX. Ebrietas, quam ideò inter violationes *Legis naturalis* ultimo loco numeravimus, quia rectæ rationis usum impedit, prohibetur in scripturis sacris etiam propter eandem. Proverb. 20. 1. *Luxuriosa res vinum, & tumultuosa Ebrietas. quicunque his delectatur, non erit sapiens.* & Cap. 31. vers. 4. & 5. *Noli regibus dare vinum, ne fortè bibant, & obliviscantur judiciorum, & mutent caussam filiorum pauperis.* Ut autem sciamus malitiam hujus vitii consistere formaliter, non in quantitate vini quod bibitur, sed in eo quod judicium & rationem labefactet, sequitur proximo versu, *Date siceram mærentibus, & vinum his qui amaro sunt animo. Bibant & obliviscantur egestatis suæ, & doloris sui non recordentur amplius.* Eadem ratione in prohibenda *Ebrietate* utitur *Christus*, Lucæ Cap. 21. vers. 34. *Attendite autem vobis, ne fortè graventur corda vestra in crapula & ebrietate.*

Item respectu ejus quod dictum est, Legem naturæ esse æternam.

XX. Quod diximus superiore capite, *legem naturæ esse æternam*, probatur ex Matth. 5. 18. *Amen dico vobis, donec transeat cælum & terra, jota unum, aut apex unus, non præteribit, à lege.* Psal. 118. 160. *in æternum omnia judicia justitiæ tuæ.*

XXI. Di-

XXI. Diximus quoque, *naturæ Leges* pertinere ad *conscientiam*; hoc est, *Justum esse* qui omni conatu eas implere nititur. Et quamquam quis omnes actiones fecerit tales (quod attinet ad externam obedientiam) quales lex jubet, sed non ob legem ipsam, sed propter pœnam adjunctam, vel gloriæ caussâ; tamen eum *injustum* esse. Utrumque confirmatur scripturis sacris. Primum. Isai. 55. 7. *Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & revertatur ad Dominum, & miserebitur ejus.* Ezech. 18. 31. *Projicite à vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis, & facite vobis cor novum, & quare moriemini, domus Israël?* Ex quibus, & similibus locis, satis intelligi potest, non puniturum Deum facta eorum, quorum cor rectum est. Secundum, ex Isaiæ cap. 29. versu 13. *Et dixit Dominus, eò quod appropinquat populus iste ore suo, & labiis glorificat me, cor autem ejus longè est à me, ideo ecce addam, &c.* Matth 5. 20. *Dico enim vobis, nisi abundaverit justitia vestra plus quam Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Et in sequentibus explicat Servator noster, mandata Dei violari, non factis modo, sed etiam voluntate. Scribæ enim & Pharisæi externis factis observabant

Item, Leges naturæ pertinere ad conscientiam.

bant legem quàm maximè; sed gloriæ tantum causâ, alter eandem violaturi. Occurrunt præterea innumera passim scripturæ sacræ loca, quibus manifestissimè dicitur, Deum voluntatem accipere pro facto; idque tam in bonis, quàm in malis actionibus.

Item Leges naturæ faciles esse observatu.

XXII. Quod lex naturæ facilis observatu sit, declarat *Christus*, Matth. 11. v. 28, 29, 30. *Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde; & invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.*

Denique respectu regulæ per quam statim cognosci potest, an aliquid sit contra legem naturæ necne.

XXIII. Regula denique illa, quâ dignoscere unumquemque posse dixi, utrum id quod facturus sit, contra legem naturæ sit, necne, nempe, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, totidem penè verbis enunciatur à nostro Servatore, Matth. 6. 12. *Omnia ergo, quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.*

Christi lex, est naturæ lex.

XXIV. Sicut *lex naturæ* omnis *divina* est; ita *lex Christi* è converso (quæ tota explicatur Matthæi capitibus 5, 6, 7.) tota quoque (excepto uno mandato de non ducendâ eâ quæ propter fornicationem est dimissa quod pro divinæ legis positivæ explicatione adduxit Christus, contra Judæos, qui *legem*

Mosaicam non rectè interpretabantur:) naturæ doctrina est. Tota, dixi, lex Christi in dictis capitibus explicatur, non tota Christi doctrina. Nam doctrinæ Christianæ pars est *Fides*, quæ sub *Legis* nomine non comprehenditur. Leges enim feruntur de *actionibus* quæ voluntatem sequuntur nostram, non de *opinionibus*, neque de *fide*; quæ extra potestatem nostram existentes, voluntatem nostram non sequuntur.

CAPUT V.

De causis & generatione Civitatis.

I. Leges naturales *non sufficere ad Pacis conservationem.* II. Leges naturæ, *in* statu naturæ *silere.* III. *Securitatem vivendi secundum* leges naturæ *consistere in concordiâ multorum.* IV. Concordiam *multorum non esse satis constantem ad Pacem diuturnam.* V. *Cur brutorum quorundam animantium regimen solâ stet concordiâ; hominum non item.* VI. *Requiri ad Pacem hominum, non modo* consensionem, *sed etiam* unionem. VII. *Quid sit* unio. VIII. *In* unione, *Jus omnium in* unum *transfertur.* IX. *Quid sit* civitas. X. *Quid sit* persona civilis. XI. *Quid sit* summum habere imperium, & *quid* subditus XII. *Duo genera civitatum*, naturale & institutum.

I. MAnifestum est per se, actiones hominum à voluntate, voluntatem à spe & metu proficisci, adeo *Leges naturales non suffi-*

ere, ad acis conserva-tionem. adeo ut quoties *Bonum majus*, vel *Malum minus* videtur à violatione Legum sibi proventurum, quàm ab observatione, volentes violant. Spes igitur unicuique securitatis conservationisque suæ in eo sita est, ut viribus artibusque propriis, proximum suum, vel palàm, vel ex insidiis præoccupare possit. Ex quo intelligitur, *leges naturales* non statim, ut cognitæ sunt, securitatem cuiquam præstare ipsas observandi: & proinde, quamdiu cautio ab invasione aliorum non habeatur, cavendi sibi quibuscunque modis voluerit, unicuique manere *Jus* primævum, hoc est, *jus in omnia*, sive *Jus belli*; sufficitque ad impletionem *legis naturalis*, ut quis paratus animo sit ad pacem habendam, ubi haberi potest.

Leges naturæ in statu naturæ silere. II. Tritum est, *inter arma silere leges*; & verum est, non modo de *legibus civilibus*, sed etiam *de lege naturali*, si non ad animum, sed ad actiones referatur, per Cap. 3. Artic. 27. & bellum tale intelligatur, ut sit omnium contra omnes; qualis est *status naturæ meræ*, quamquam in bello nationis contra nationem modus quidam custodiri solebat. Ideóque priscis temporibus vitæ institutum, & quasi œconomia quædam erat, quam vocabant ληϊστρικὴν, *Rapto vivere*; quæ neque contra

tra legem naturæ erat, rebus sic stantibus, neque sine gloriâ illis qui eam fortiter, nec crudeliter exercebant. Mos erat illis, cætera rapientibus, & vitæ parcere, & à bubus aratoribus, omnique instrumento agriculturæ abstinere. Quod tamen non ita est accipiendum, tanquam ad id adstringerentur lege naturæ, sed quod gloriæ suæ consulerent, & ne nimiâ crudelitate, metûs arguerentur.

III. Cum ergo ad pacem conservandam necessarium sit *legis naturalis* exercitium; & ad *legis naturalis* exercitium necessaria sit *securitas*, considerandum est quid sit quod talem securitatem præstare possit. Ad hanc rem excogitari aliud non potest, præterquam ut unusquisque auxilia idonea sibi comparet, quibus invasio alterius in alterum adeò periculosa reddatur, ut satius sibi esse uterque putet, manus cohibere quàm conserere. Primum autem manifestum est, quod duorum vel trium consensio securitatem talem minimè præstare possit; propterea quòd additio ex altera parte unius, vel paucorum hominum, sufficit ad certam & indubitatam victoriam, datque animum adversario ad aggrediendum. Necessarium itaque est ad securitatem quam quærimus obtinendam, ut numerus eorum qui in mu-

Securitatem vivendi secundum leges naturæ, consistere in concordia multorum.

mutuam opem conſpirant, tantus ſit, ut paucorum hominum ad hoſtes acceſſio non ſit ipſis conſpicui momenti ad victoriam.

Concordiam multorum non eſſe ſatis conſtantem ad pacem diuturnam.

IV. Deinde, quantumcumque ſit numerus eorum qui ad ſe defendendum coëunt, ſi tamen non conſentiant inter ſe optimâ ratione quâ id fieri debeat, ſed unusquisque ſuo modo ſuis viribus utatur, nihil efficietur; propterea quod diſtracti ſententiis, impedimento invicem erunt; aut ſi in unam actionem ſpe victoriæ, vel prædæ, vel vindictæ, ſatis conſentiant, poſtea tamen diverſitate ingeniorum conſiliorumque, vel ſimulatione & invidiâ, quibus naturaliter homines inter ſe contendunt, ita divellentur, ut neque mutuam opem conferre, neque pacem inter ſe habere velint, niſi communi aliquo metu coërceantur. Ex quo ſequitur, *conſenſionem* plurium, (quæ conſiſtit in eo tantum, quod actiones ſuas, omnes ad eundem finem, & *bonum commune* dirigant) hoc eſt, ſocietatem mutui tantum auxilii, non præſtare conſentientibus, ſive ſociis, ſecuritatem quam quærimus, exercendi inter ſe ipſos *leges naturæ* ſupra dictas; ſed oportere amplius quiddam fieri, ut qui ſemel ad pacem, & mutuum auxilium, cauſâ *communis boni* conſenſerint, ne poſtea,

ea, cum *bonum* ſuum aliquod *privatum* à *communi* diſcrepaverit, iterum diſſentiant, metu prohibeantur.

V. Numerat Ariſtoteles inter animalia, quæ Politica appellat, non modo *Hominem*, ſed etiam multa alia, ut *Formicam*, *Apem*, &c. quæ, quanquam ratione deſtituantur, per quam pacta facere, & ſubmittere ſe regimini poſſint, nihilominus, conſentiendo, id eſt, eadem cupiendo, & eadem fugiendo, ita actiones ſuas dirigunt ad finem communem, ut cœtus eorum nullis ſeditionibus ſint obnoxii. Non ſunt tamen cœtus eorum *civitates*, neque ideò ipſa animalia *politica* dicenda ſunt; quippe quorum regimen conſenſio tantùm eſt; ſive multæ voluntates ad unum objectum; non (ut in civitate opus eſt) una voluntas. Verum eſt, in creaturis illis ſolo ſenſu & appetitu viventibus *conſenſionem* animorum ita eſſe durabilem, ut nullâ aliâ re opus ſit ad eam, & (ex conſequenti) ad pacem inter ſe conſervandam, præterquam naturali eorum appetitu. In hominibus autem aliter res ſe habet. Nam primò inter homines certamen eſt honoris & dignitatis: inter beſtias non eſt: unde *odium & invidia*, ex quibus naſcitur ſeditio & bellum, inter homines eſt, inter illas non eſt. Secundò, appetitus naturalis apum & ſimi-

Cur brutorum quorundam animantium regimen ſolâ ſtet concordia; hominum non item.

ſimilium creaturarum conformes ſunt, & feruntur ad bonum commune, quod inter illas non differt à privato. homini autem nihil penè pro bono habetur, in quo non ſit poſſeſſori aliquid præcipui & eximii præ eo quod poſſident cæteri. Tertio, animantia quæ rationem non habent, nullum defectum vident, vel videre ſe putant, in adminiſtratione ſuarum rerumpublicarum. ſed in multitudine hominum plurimi ſunt qui præ cæteris ſapere exiſtimantes, conantur res novare; & diverſi novatores, innovant diverſis modis: id quod eſt diſtractio, & bellum civile. Quartò, animantia bruta, utcumque poſſint vocis ſuæ uſum aliquem habere, ad ſignificandum inter ſe affectus ſuos; carent tamen illâ verborum arte, quæ neceſſariò requiritur ad perturbationes animi concitandas, nimirum, qua Bonum, melius; Malum, pejus repræſentatur animo, quàm revera eſt: hominis autem lingua tuba quædam belli eſt & ſeditionis; diciturque *Pericles* ſuis quondam orationibus, tonuiſſe, fulgurâſſe, & confudiſſe totam *Græciam*. Quintò, non diſtinguunt illa *injuriam* à *damno*. Inde accidit, ut dum bene ipſis ſit, ſocios non culpent. Homines autem maximè reipublicæ moleſti ſunt, quibus maximè licet eſſe otioſis. non enim antè certare

de

de dignitate publica solent, quam in certamine contra famem & frigus victoriam reportaverint. Postremò, consensio creaturarum illarum brutarum naturalis est; hominum pactitia tantùm, hoc est, artificiosa est, non igitur mirandum est, si hominibus ad vivendum in pace aliquid amplius opus sit. *Consensio* itaque, sive *societas* contracta sine potestate aliquâ communi, per quam metu pœnæ singuli regantur, non sufficit ad securitatem, quæ requiritur ad exercitium *justitiæ naturalis*.

VI. Quoniam igitur *conspiratio* plurium voluntatum ad eundem finem non sufficit ad conservationem pacis, & defensionem stabilem, requiritur ut circa ea quæ ad pacem & defensionem sunt necessaria, *una* omnium sit *voluntas*. Hoc autem fieri non potest, nisi unusquisque *voluntatem* suam, alterius *unius*, nimirum unius *Hominis*, vel unius *Concilii voluntati* ita subjiciat, ut pro *voluntate* omnium & singulorum habendum sit, quicquid de iis rebus quæ necessariæ sunt ad pacem communem ille *voluerit*. CONCILIUM autem voco, cœtum plurium hominum deliberantium de eo quod agendum, vel non agendum est; ad commune omnium bonum.

Requiri ad pacem hominum non modò consensionem, sed etiam unionem.

Quid sit unio. VIII. *Voluntatem* hæc *submissio* omnium illorum, *unius hominis voluntati*, vel *unius Concilii*, tunc fit, quando unusquisque eorum unicuique cæterorum se pacto obligat ad non resistendum *voluntati* illius *hominis*, vel illius *Concilii* cui se submiserit, id est, ne usum opum & virium suarum (quoniam jus se ipsum contra vim defendendi retinere intelligitur) contra alios quoscumque illi deneget. Vocaturque UNIO. *Voluntas* autem *Concilii*, ea intelligitur esse, quæ est *voluntas majoris partis* eorum hominum, ex quibus Concilium consistit.

In unione, jus omnium in unum transfertur. VIII. Quamquam autem *voluntas* non sit ipsa voluntaria, sed tantum actionum voluntarium principium, (non enim volumus velle, sed *facere*) ideoque minimè cadat sub deliberationem & pacta; tamen qui subjicit *voluntatem* suam alterius voluptati, transfert in illum alterum *Jus virium* & *facultatum* suarum: ut cum cæteri idem fecerint, habeat is cui submittitur, tantas vires, ut terrore earum, singulorum voluntates ad unitatem & concordiam possit confirmaie.

Quid sit civitas. IX. *Unio* autem sic facta, appellatur *civitas*, sive *societas civilis*, atque etiam *persona civilis*. nam cum *una* sit omnium *voluntas*, pro *unâ personâ* habenda

da est; & nomine *uno* ab omnibus hominibus particularibus distinguenda & dignoscenda, habens jura sua, & res sibi proprias. Ita ut neque civis aliquis, neque omnes simul, (si excipiamus eum cujus voluntas sit pro voluntate omnium) pro *civitate censenda* sit. CIVITAS ergo (ut eam definiamus) est *persona una*, cujus *voluntas*, ex pactis plurium hominum, pro *voluntate* habenda est ipsorum omnium; ut singulorum viribus & facultatibus uti possit, ad pacem & defensionem communem.

X. Quanquam autem *civitas* omnis *persona civilis* sit; non tamen, è converso, omnis *persona civilis* est *civitas*. fieri enim potest ut cives plures, permittente civitate suâ, coëant in *unam personam*, certamen rerum agendarum causâ. Hæ jam *personæ civiles* erunt, ut sodalitates mercatorum, & conventus alii quamplurimi, *civitates* tamen non sunt, quia non subjecerunt se voluntati conventus simpliciter, & in omnibus, sed in certis rebus à civitate determinatis; atque ita ut cuilibet eorum contra ipsum *Corpus sodalitatis*, contendere judicio licitum sit apud alios; quod *civi* contra *civitatem* licitum non est. Hujusmodi igitur *societates* sunt *personæ civiles*, *civitati* subordinatæ.

Quid sit persona civilis.

Quid sit summum habere imperium, & quid subditus.

XI. In omni civitate, *Homo* ille, vel *Concilium* illud, cujus voluntati singuli voluntatem suam (ita ut dictum est) subjecerunt, SUMMAM POTESTATEM, sive SUMMUM IMPERIUM, sive DOMINIUM habere dicitur. Quæ *Potestas* & *Jus imperandi* in eo consistit, quod unusquisque civium omnem suam vim & potentiam, in illum *hominem*, vel *Concilium* transtulit. Quod fecisse, (quia vim suam in alium transferre naturali modo nemo potest) nihil aliud est, quàm de jure suo resistendi decessisse. *Civium* unusquisque, sicut etiam omnis *persona civilis subordinata*, ejus qui *Summum imperium* habet, SUBDITUS appellatur.

Duo genera civitatum, naturale & institutivum.

XII. Ex ante dictis satis ostensum est, quo modo, & quibus gradibus *multæ personæ naturales* in *unam personam civilem*, quam *civitatem* appellavimus, studio sese conservandi, mutuo metu coaluere. Cæterùm qui se subjiciunt alteri propter metum, vel ipsi quem metuunt se subjiciunt, vel alicui alii, cui confidunt, ut ab eo protegantur. Priore modo faciunt bello victi, ne occidantur; posteriore, nondum victi, ne vincantur. Prior modus initium habet à *potentiâ naturali*, & dici potest civitatis *origo naturalis*; posterior à *con-*

silio,

silio & *constitutione* coëuntium, quæ *origo ex instituto* est. Hinc est quod duo sint genera *civitatum*: alterum *naturale*, quale est *Paternum* & *Despoticum*; alterum *institutivum*, quod & *politicum* dici potest. In primo *Dominus* acquirit sibi *cives* sua voluntate; in altero *cives* arbitrio suo imponitur sibimet ipsis *Dominium*, sive is sit *unus homo*, sive *unus cœtus* hominum, cum *summo imperio*. Dicemus autem primo loco de *civitate institutiva*, deinde de *naturali*.

CAPUT VI.

De jure ejus, sive Concilii, sive Hominis unius, qui in civitate cum summa potestate est.

I. *Multitudini extra civitatem non potest attribui Jus aliquod, neque actio aliqua, in quam non sigillatim consenserunt.* II. *Initium civitatis est Jus majoris numeri consentientis.* III. *Unumquemque Jus retinere protegendi se arbitrio proprio, quamdiu securitati suæ non sit prospectum.* IV. Potestatem coactivam *necessariam esse ad securitatem.* V. *Quid sit* Gladius Justitiæ. VI. Gladium Justitiæ *penes eum esse qui habet* summum imperium. VII. Gladium belli *penes eundem esse.* VIII. Judicia *penes eundem esse.* IX. Legislationem *penes eundem esse.* X. Magistratuum & Ministrorum *civitatis nominationem penes eundem esse.* XI. Doctrinarum exami-

minationem *penes eundem esse.* XII. *Quicquid is fecerit*, impune *esse.* XIII. *Eidem à civibus* imperium absolutum concessum esse: quantaque ei debeatur obedientia. IV. *Eundem* legibus *civitatis* non teneri. XV. *Nemini proprium esse quicquam contra illum qui habet* summum imperium. XVI. *Quid sit* furtum, homicidium, adulterium *&* injuria, *cognosci ex* legibus civilibus. XVII. *Opinio eorum qui civitatem constituero vellent, ubi non esset quisquam cum* potentiâ absolutâ. XVIII. *Notæ* Imperii summi. XIX. *Si conferatur* civitas *cum* homine, *is qui habet* summum Imperium, *est ad* civitatem *in ea ratione, in qua est anima humana ad ipsum hominem.* XX. Summum Imperium *non posse jure dissolvi consensu eorum, quorum pactis est constitutum.*

Multitudini extra civitatem non potest attribui jus aliquod, neque actio aliqua, in quam non sigillatim consenserunt.

I. Considerenda inprimis est ipsa hominum (coëuntium in unam civitatem suo ipsorum arbitrio) *Multitudo* (*) quid sit; nimirum quòd non sit *unum* aliquid, sed plures homines, quorum unusquisque suam habet sibi voluntatem, & suum circa omnia proponenda judicium. Et siquidem per contractus particulares singuli suum sibi habeant *Jus* & *proprietatem*, ut alter *hoc*, alter *illud* dicat esse *suum*, nihil erit de quo tota multitudo, ut *persona* à singulo quoniam distincta, possit rectè dicere, hoc *meum* est, magis quam *alienum*. Neque est actio ulla, quæ multitudi-

tudini attribui debet, ut *sua*; sed (si omnes vel plures consenserint) actio non erit, sed tot actiones, quot homines. Quamquam enim in magnâ aliquâ seditione vulgo dici soleat *populum* illius civitatis cepisse arma; verum tamen est de illis solis qui in armis sunt, vel qui iis consentiunt. *Civitas* enim, quæ *una persona* est, capere arma in se ipsam non potest. Quicquid igitur à multitudine factum est, intelligendum est factum esse ab unoquoque eorum ex quibus illa conflatur. Atque is qui in multitudine illa exsistens, tamen iis quæ facta sunt non consenserit, neque opem tulerit, non fuisse censendus est. Præterea in multitudine nondum in unam personam, eo modo quo dictum est, coalitâ, manet ille *naturæ status*, in quo *omnia omnium sunt*; neque locum habet illud *meum* & *tuum*; quod vocatur *dominium*, & *proprietas*: propterea quod nondum exstat securitas illa, quam suprà ad exercitium *legum naturalium* requiri ostendimus.

Multitudo, &c.] *Doctrina de Civitatis in cives potestate, tota ferè dependet à cognitione differentiæ, quæ est inter multitudinem hominum quæ regit; & eam quæ regitur. Ea enim civitatis natura est, ut civium multitudo sive aggregatum, non* *Annotatio.*

modo imperet, sed etiam imperanti subjiciatur; sed alio atque alio sensu. Quam differentiam in primo hoc Articulo satis explicatam esse credideram. Verum, ex multorum contra ea quæ sequuntur objectionibus, aliter esse sentio. Itaque uberioris explicationis causa pauca hæc adjicere visum est.

Multitudo, quia vox collectiva est, significare intelligitur res plures, ut hominum multitudo idem sit quod multi homines. Vox eadem quia numeri est singularis, unam rem significat, nempe unam multitudinem. At neutro modo intelligitur multitudo habere unam voluntatem à natura datam, sed alius aliam. Neque ergo attribuenda illi est una actio, quæcunque ea sit. Itaque promittere, pacisci, jus acquirere, jus transferre, facere, habere, possidere, & similia, multitudo non potest, nisi sigillatim sive viritim, ut sint promissa, pacta, jura, actiones, tot quot sunt homines. Quapropter multitudo, persona naturalis non est. Cæterùm eadem multitudo, si viritim paciscantur, fore ut unius alicujus hominis voluntas, vel majoris partis ipsorum voluntates consentaneæ, pro voluntate omnium habeantur, tunc persona una fit: voluntate enim prædita est, ideoque actiones facere potest voluntarias, quales sunt, imperare, leges condere, jus acquirere & transferre, & cætera; & populus sæpius quam

mul-

multitudo dicitur. Distinguendum itaque sic est; Per Populum vel multitudinem, quoties ipsam aliquid velle, imperare, vel facere dicimus, intelligitur civitas quæ imperat, vult & agit per voluntatem unius hominis, vel per voluntates plurium hominum consentaneas: quod nisi in conventis fieri nequit. Quoties autem à multitudine hominum, sive magna sive parva, aliquid fieri dicitur sine voluntate illius hominis vel conventus; id factum esse à populo subdito, id est, à multis simul civibus singularibus, neque ex una voluntate, sed ex pluribus provenire plurium hominum; qui cives sunt, & subditi, civitas non sunt.

II. Considerandum deinde est, unumquemque ex multitudine (quo constituendæ civitatis principium fiat) debere consentire cum cæteris, ut in iis rebus quæ à quopiam in cœtu proponentur, pro voluntate omnium habeatur id, quod voluerit eorum major pars. Alio enim modo multitudinis hominum, quorum ingenia & vota inter se tam variè differunt, nulla omnino erit voluntas. Quod si quis nolit consentire, cæteri sine eo civitatem nihilo minus inter se constituent. Ex quo fiet ut civitas in dissentientem Jus suum primævum retineat, hoc est, *jus belli*, ut in hostem.

Initium civitatis est jus majoris numeri consentientis.

III. Quo-

Unumquemque jus retineri protegendi se arbitrio proprio, quamdiu securitati ejus non est prospectum.

III. Quoniam autem capite præcedente, articulo 6, requiri ad securitatem hominum diximus, non modo consensionem, sed etiam subjectionem voluntatum, circa eas res quæ ad Pacem & Defensionem sunt necessariæ; & in ea *unione*, sive *subjectione*, consistere naturam *civitatis*; videndum hoc loco est, ex iis rebus quæ in cœtu hominum (quorum voluntates omnes in majoris partis voluptate continentur) proponi, discuti, & statui possunt, quænam res ad Pacem, & defensionem communem sint necessariæ. Inprimis autem *paci necessarium* est, ut unusquisque in tantum protegatur contra cæterorum violentiam, ut possit securè vivere, hoc est, ne habeat causam justam metuendi à cæteris, quamdiu ipse alios injuriâ nullâ affecerit. Tutos quidem reddere homines à mutuis damnis, ita ut lædi, vel occidi injuriâ non possint, impossibile est; neque ergo cadit in deliberationem. Sed ne sit metuendi causa justa, prospici potest. Securitas enim Finis est, propter quem homines se subjiciunt aliis: quæ si non habeatur, nemo intelligitur se aliis subjecisse, aut jus se arbitrio suo defendendi amisisse. Neque ante intelligendus est quisquam se obstrinxisse ad quicquam, vel jus suum in omnia

nia reliquisse, quàm securitati ejus sit prospectum.

IV. Ad securitatem hanc non sufficit, ut unusquisque eorum qui in civitatem coalituri sunt, cum cæteris paciscatur, vel verbis, vel scripto, de *non occidendo*, *non furando*, & similibus Legibus observandis Manifesta enim omnibus est ingenii humani pravitas, & experientiâ nimis cognitum, quàm parùm, amotâ pœnâ, conscientiâ promissorum homines in officio contineantur. Securitati itaque, non *pactis*, sed *pœnis* providendum est. Tunc autem satis provisum est, cùm pœnæ tantæ in singulas injurias constituuntur, ut apertè majus malum sit fecisse, quàm non fecisse. Omnes enim homines necessitate naturæ id eligunt, quod *sibimet ipsis apparenter bonum* est.

Potestatem coactivam necessariam esse ad securitatem.

V. Jus autem pœnas sumendi tunc intelligitur datum esse alicui, quando unusquisque paciscitur, se non auxiliaturum esse ei qui pœnas daturus est. Vocabo autem *Jus* hoc *Gladium justitiæ*. Hujusmodi autem pacta satis plerumque observant homines, nisi ubi ipsi vel illorum proximi puniendi sunt.

Quid sit gladius justitiæ.

VI. Quoniam ergo ad securitatem singulorum, atque adeò ad pacem communem *necessarium* est, ut *Jus* utendi gla-

Gladium justitiæ penes

qui habet imperium summum. *gladio* ad pœnas, in aliquem *hominem* vel *concilium*, transferatur; is *homo*, vel illud *concilium*, necessariò intelligitur *summum* in civitate *imperium* jure habere. Qui enim pœnas suo arbitrio jure sumit, jure omnes cogit ad omnia, quæ ipse vult; quo imperium majus excogitari nullum potest.

Gladium belli penes eundem esse. VII. Frustra autem pacem inter se colunt, qui se contra externos tueri non possunt; neque possibile est iis se tutari contra externos, quorum vires unitæ non sint: ideóque *necessarium* est ad singulorum conservationem, ut sit *Concilium* aliquod *unum*, vel *homo unus* qui jus habeat armandi, congregandi, & uniendi tot cives in omni periculo, vel occasione, quot pro incerto numero & viribus hostium ad communem defensionem opus erit; rursusque cum hostibus quoties expediet pacem faciendi. Intelligendum ergo est, singulos cives, in *unum* vel *hominem* vel *concilium*, totum hoc *Jus belli* & *pacis* transtulisse: Atque jus hoc (quod *Gladium belli* appellare possumus) esse ejusdem *hominis* vel *concilii*, cujus est *Gladius justitiæ*. Nemo enim ad arma & ad belli sumtus cives potest jure cogere, nisi qui jure punire eum potest qui non obedierit. *Summo* itaque *Imperio* uterque *Gladius*, tam *belli* quam *justitiæ*,

ex

ex ipsa civitatis constitutione & essentialiter adhæret.

VIII. Quoniam autem *jus gladii* nihil aliud est, quam jure posse, suo arbitrio, gladio uti; sequitur, *Arbitrium* sive *judicium* de recto ejus usu ad eundem pertinere. Si enim *potestas judicandi* penes unum esset, & potestas exsequendi penes alterum, nihil efficeretur: frustra enim judicaret, qui mandata exsequi non posset; aut si exsequatur per jus alterius, non ipse *jus gladii* habere dicitur, sed alter, cujus ille minister tantum est. Omne igitur *judicium* in *civitate* est illius qui *Gladios* habet, hoc est, ejus cujus est *imperium summum*.

Judicia penes eundem esse.

IX. Porrò, cum non minus, imò multò magis ad pacem conducat, prævenire ne rixæ oriantur, quam ortas compescere: controversiæ autem omnes nascantur ex eo, quod differunt inter se opiniones hominum de *meo* & *tuo*, *justo* & *injusto*, *utili* & *inutili*, *bono* & *malo*, *honesto* & *inhonesto*, & similibus, quæ quisque proprio æstimat judicio: ejusdem *Summi imperii* est, communes omnibus exhibere regulas, sive mensuras, & publicè eas declarare, quibus unusquisque sciat quid *suum*, quid *alienum*, quid *justum*, quid *injustum*, quid *honestum*, quid *inhonestum*, quid *bonum*, quid

Legislationem penes eundem esse.

quid *malum*, appellandum ſit: hoc eſt ſummatim, quid *agendum* & quid *fugiendum* ſit in vita communi. Regulæ autem, ſive menſuræ illæ, vocari ſolent *leges civiles* ſive *leges civitatis*, ut quæ ejus qui *ſummum* in civitate *imperium* obtinet, ſunt *mandata*. Et LEGES CIVILES (ut eas definiamus) nihil aliud ſunt, quam qui in civitate *ſummâ poteſtate* præditus eſt, de civium futuris actionibus mandata.

Magiſtratuum & miniſtrorum civitatis nominationem penes eundem eſſe.

X Præterea cum, civitatis negotia, *belli*, & *pacis*, ab *uno homine*, *vel concilio uno*, absque *miniſtris* & *magiſtratibus ſubordinatis* omnia adminiſtrari, impoſſibile ſit; pertineatque ad pacem & defenſionem, ut quibus de controverſiis juſtè judicare, vicinorum conſilia pervidere, bella prudenter gerere, utilitati civitatis undiquaque proſpicere incumbit, rectè ſuis officiis fungantur, rationi conſentaneum eſt, ut ab eo dependeant, & eligantur, qui habet *ſummum imperium* tam in *bello*, quàm in *Pace*.

Doctrinarum examinationem penes eundem eſſe.

XI. Manifeſtum quoque eſt, actiones omnes voluntarias initium habere & neceſſariò dependere à voluntate; voluntatem autem faciendi vel non faciendi dependere ab opinione *boni* vel *mali*, *præmii* vel *pæna*, quam ſibi quisque conceperit ex facto vel omiſſo ſequuturam eſſe; ita ut actiones omnium à ſuis cujus-

jusque opinionibus regantur. Quare illatione necessaria & evidenti intelligitur, pacis communis interesse plurimùm, ut nullæ opiniones vel doctrinæ civibus proponantur, quibus putent, vel se jure non posse *legibus* civitatis, hoc est, mandatis illius *hominis*, vel *concilii*, cui *summum* civitatis *imperium* commissum est, obtemperare; vel licitum sibi esse ei resistere; vel majorem pœnam manere sibi neganti, quàm præstanti obsequium. Si enim unus imperet aliquid facere sub pœna mortis naturalis, alius vetet sub pœnâ mortis æternæ, uterque jure; sequetur, non tantùm cives, etsi innocentes, puniri jure posse, sed penitus dissolvi civitatem. Neque enim servire quisquam duobus dominis potest, neque is cui obediendum esse credimus metu damnationis, minùs dominus est, quàm is cui obeditur metu mortis temporalis, sed potius magis: Sequitur ergo, illum *unum* sive *hominem*, sive *curiam*, cui commissum est à civitate *summum imperium*, hoc quoque habere juris, ut (*) & judicet quæ opiniones & doctrinæ paci inimicæ sunt, & vetet ne doceantur.

Et judicet quæ opiniones, &c.] *Dogma fere nullum est, neque circa cultum Dei,* *Annotatio.*

Dei, neque circa scientias humanas, unde dissensiones, deinde discordiæ, convitia, & paulatim bellum oriri non possit. Neque accidit hoc propter Dogmatis falsitatem, sed propter ingenium hominum, qui sapientes sibi visi, idem videri volunt omnibus. Verùm hujusmodi dissensiones quamquam impediri non possunt, ne oriantur, attamen ne impediant pacem publicam, Imperii summi exercitio coërceri possunt. De opinionibus itaque istiusmodi loquutus hoc loco non sum. Sunt doctrinæ quædam, quibus imbuti cives obedientiam civitati negari, & contra Principes summos summasque potestates pugnari, idque jure posse, imò oportere, arbitrantur. Quales sunt quæ sive directè & apertè, sive obscurius per consequentiam, hominibus aliis præter eos quibus imperium summum traditum est, obedientiam postulant. Spectare hoc ad potestatem, quam in aliena civitate Ecclesiæ Romanæ Principi multi attribuunt, & ad potestatem etiam quam alicubi extra Ecclesiam Romanam Episcopi in civitate sua sibi postulant; denique ad libertatem quam prætextu Religionis sumunt sibi etiam cives infimi, non dissimulo. Nam quod bellum civile in orbe Christiano unquam exstitit, quod ab hac radice ortum aut alitum non fuerit? Doctrinarum igitur judicium, utrum obedientiæ civili repugnent necne, & siquidem repugnent, potestatem prohibendi

ne doceantur, imperio civili hic attribuo. Non cum nemo sit, qui earum rerum quæ ad pacem & defensionem civitatis pertinent, judicium civitati non concedat, & manifestum sit, opiniones quales jam recitavi, pertinere ad pacem civitatis, sequitur necessariò, opinionum examen, an tales sint nec ne, ad civitatem, id est, ad eum penes quem est summum Civitatis imperium, referri oportere.

XII. Postremò, ex eo quod civium unusquisque voluntatem suam voluntati ejus subjecit, qui *summum* in civitate *imperium* habet, ita ut viribus propriis contra eum uti non possit; sequitur manifestè, impunè debere esse, quicquid ab eo factum erit. Nam ut punire naturaliter eum nemo potest, qui satis virium non habet; ita neque jure punire, qui satis virium non habet.

Quicquid is fecerit, impune esse.

XIII. Ex his quæ dicta jam sunt, manifestissimum est, in omni civitate perfectâ (hoc est, ubi nulli civium *Jus* est, viribus suis ad propriam conservationem suo arbitrio utendi, sive ubi *gladii privati jus* excluditur) esse *summum* in aliquo *Imperium*, quo majus ab hominibus jure conferri non potest, sive quo majus nemo mortalium habere potest in se ipsum. Imperium autem quo majus

Eidem à civibus imperium absolutum concessum esse quantaque ei debeatur obedientia.

majus ab hominibus in hominem transferri non poteſt, vocamus (*) ABSOLUTUM. Quicunque enim voluntatem ſuam ita voluntati civitatis ſubjecit, ut quidlibet poſſit *impunè facere*, *leges condere*, *lites judicare*, *pœnas ſumere*, *viribus* & *opibus* omnium ſuo arbitrio uti, atque hæc omnia jure; ſanè imperium ei maximum quod concedi poteſt, conceſſit. Idem experientiâ per omnes civitates quæ ſunt, vel fuerunt unquam, confirmari poteſt. Quamquam enim quandoque dubitetur, *quis homo*, vel *quod concilium*, *ſummum* in civitate *imperium* habeat, exſiſtit tamen ſemper & exercetur tale imperium, niſi tempore ſeditionis & belli civilis, & tunc duo fiunt *ſumma imperia* ex uno. Seditioſi verò qui contra abſolutam potentiam diſſerere ſolent, non tam tollere eam, quàm in alios transferre ſatagunt. Sublatâ enim hâc potentiâ, unâ tollitur civitas, & redit confuſio omnium rerum. Cum jure abſoluto ſummi Imperantis, tanta connectitur civium obedientia, quanta ad civitatis regimen neceſſario requiritur, id eſt, tanta ut jus illud fruſtra non ſit concuſſum. Hujusmodi autem obedientiam, licet ea aliquibus de cauſis aliquando negari jure poſſit, quia tamen præſtari major non poteſt, SIMPLICEM vocabi-

cabimus. Nascitur autem ad eam præstandam obligatio non immediatè ex eo pacto, in quo jus nostrum omne ad civitatem transtulimus; sed mediatè, nempe ex eo quod sine obedientia jus Imperii frustra esset, & per consequens omnino constituta civitas non fuisset. Aliud enim est, si dico, Jus tibi do quidlibet imperandi; aliud, si dico, Faciam quicquid imperabis. Potestque tale esse mandatum, ut interfici malim quàm facere. Siquidem ergo teneri nemo potest, ut velit interfici, multo minus tenetur ad id quod morte est gravius. Si jubear ergo interficere me ipsum, non teneor. Nam etsi negavero, nec jus imperii frustra est, cum alii haberi possint qui id facere jussi non recusabunt, neque id recuso quod facere pactus sum. Similiter si is qui summum habet Imperium, se ipsum, imperantem dico, interficere alicui imperet, non tenetur: quia intelligi non potest, ut id pactus fuerit. Neque parentem, sive is innocens, sive nocens sit, & jure condemnatus; cùm & alii sint qui id facere jussi volunt, & filius mori quàm vivere infamis atque exosus malit. Multi alii casus sunt, in quibus, cùm mandata aliis quidem factu inhonesta sunt, aliis autem non sunt, obedientia ab his præstari, ab illis negari jurè potest: atque

id salvo jure, quod Imperanti concessum est absolutum. Nam illi in nullo casu, eos qui obedientiam negabunt, interficiendi jus adimitur. Cæterum qui sic interficiunt, etsi jure concesso ab eo qui habet, tamen eo jure aliter atque recta ratio postulat utentes, peccant contra leges naturales, id est, contra Deum.

Annotatio. ABSOLUTUM.] *Imperium àbsolutum status popularis apertè sibi postulat: nec repugnant cives. Nam in conventu multorum hominum civitatis faciem agnoscunt, & consilio res geri intelligunt etiam imperiti. Civitas tamen non minus est Monarchia, quam Democratia, habentque Reges absoluti Consiliarios suos, à quibus moneri & imperia sua in rebus omnibus majoris momenti expendi quidem, etsi non revocari, volunt. Sed civitatem in persona Regis contineri, minus manifestum est plerisque. Itaque contra imperium absolutum objiciunt primò, quod si quisquam tali jure esset, civium conditio misera esset. Sic enim cogitant, rapiet, spoliabit, occidet. Et tantùm non jam spoliatum & occisum se quisque putat. Quare autem faceret? non quia potest; nam nisi vult, non faciet. An in unius vel paucorum gratiam cæteros omnes spoliare vult? Primò etsi jure, id est, sine injuria sibi illatâ, non tamen juste, id est,*

sine

sine violatione legum naturalium & injuriâ in Deum faciet. Itaque à jure-jurando Principum securitas subditis oritur nonnulla. Deinde si juste id facere posset, vel si jus-jurandum nihili penderet, ratio quare spoliare cives suos vellet, cùm id sibi bonum non sit, nulla apparet. Quin princeps aliquando inique faciendi animum habere possit, negandum non est Sed fac te dedisse ei imperium non absolutum, sed quantum ad te ipsum ab injuriis aliorum defendendum satis sit, quod ut des si salvus esse vis, necesse est; nonne eadem omnia sunt timenda? Nam qui satis habet virium ad omnes protegendos, satis quoque habet ad omnes opprimendos. Nihil ergo hic duri est, præterquam quod res humanæ sine incommodo aliquo esse non possunt. Atque hoc ipsum incommodum à civibus, non ab imperio est. Nam si homines propriis singulorum imperiis regere se possent, hoc est, vivere secundum leges naturales, opus omnino civitate non esset, neque communi imperio coërceri.

Objiciunt secundò, imperium in orbe Christiano absolutum nullum esse. Quod certè non est verum. Nam omnes Monarchiæ, omnesque alii status civitatum tales sunt. Quamquam enim illi qui summum imperium habent, non omnia faciunt quæ vellent, & quæ civitati utilia esse sciunt, causa ejus rei non est defectus juris, sed

 con-

consideratio civium, qui privatæ rei attenti, & earum rerum, quæ ad publicum spectant, ignari, ad officium quandoque sine periculo civitatis cogi non possunt. Itaque Principes ab exercitio juris sui abstinent aliquando, prudenterque de re aliquid, de jure autem nihil remittunt.

Eundem legibus civitatis non teneri.

XIV. Neque sibi dare aliquid quisquam potest, quia jam habere supponitur quod dare sibi potest; neque sibi obligari. Nam cùm idem esset *obligatus*, & *obligans*, obligans autem obligatum possit liberare, frustra esset sibi obligari, quia liberare se ipsum potest arbitratu suo; & qui hoc potest, jam actu liber est. Ex quo constat, *legibus civilibus* non teneri ipsam civitatem. Nam leges civiles sunt leges civitatis; quibus si obligaretur, ipsa obligaretur sibi. Neque obligari potest civitas civi. Quoniam enim hic illam, si voluerit, potest obligatione liberare, & vult quoties ipsa vult, (quia civis cujusque voluntas in omnibus rebus, comprehenditur in voluntate civitatis) libera est civitas quando vult, hoc est, actu jam libera est. *Concilii* autem, sive *hominis* cui *summum imperium* commissum est, voluntas, est voluntas civitatis. Complectitur ergo voluntates singulorum civium. neque igitur tenetur is, cui

sum-

summum imperium commissum est, *legibus civilibus*; hoc enim est obligari sibi, neque cuiquam civium.

XV. Quoniam autem, ut supra ostensum est, ante constitutionem civitatis *omnia omnium* sunt, neque est quod quisquis ita *suum* esse dicat, quod non alius quilibet idem eodem jure vendicet pro *suo*, (ubi enim omnia *communia* sunt, nihil cuiquam *proprium* esse potest) sequitur, *proprietatem* initium sumpsisse (*) cum ipsis civitatibus, atque esse id cuique *proprium*, quod sibi retinere potest per leges, & potentiam totius civitatis, hoc est, per eum cui *summum* ejus *imperium* delatum est. Ex quo intelligitur, singulos cives *suum* sibi *proprium* habere, in quod nemo concivium suorum jus habet, quia iisdem legibus tenentur; non autem proprium ita habere quicquam, in quod non habeat jus ille qui habet *imperium summum*, cujus mandata sunt ipsæ leges, cujus voluntate voluntas singulorum continetur, & qui à singulis constituitur judex supremus. Quamquam autem multa sint, quæ civitas civibus permittit, ideóque aliquando contra habentem *summum imperium* lege agi possit: actio tamen ea non est *juris civilis*, sed *æquitatis naturalis*; neque agitur de eo (*) quod jure *possit* is, qui *summum*

Nemini proprium esse quicquam contra illum qui habet summum imperium.

imperium habet, sed de eo quod *voluit*; ideóque ipse erit judex, tanquam si cognitâ æquitate, non posset inique judicare.

Annotatio. Proprietatem initium sumpsisse cum civitatibus, &c.] *Quod ab aliquibus objectum est, bonorum proprietatem etiam ante constitutas civitates in partibus familiarum exstitisse, id, quoniam familiam civitatem parvam esse dixeram, frustra objectum est. Nam filiifamilias, proprietatem rerum suarum à patre concessam habent, distinctam quidem à cæteris filiis ejusdem familiæ, sed non à proprietate ipsius patris. Patres vero diversarum familiarum, qui nec patri nec domino communi subjiciuntur, jus commune in omnia habent.*

Annotatio. Neque agitur de eo quod jure possit, &c.] *Quoties actio legis civi contra summum Imperantem, id est, contra civitatem conceditur; ea actione non quæritur, an civitas rem de qua agitur, possidere jure possit, sed an legibus ante latis eam possidere voluerit. Est enim lex summi Imperantis voluntas declarata. Cùm itaque pecuniam duobus nominibus civitas à cive petere possit, nimirum ut tributum, vel ut debitum, in priore casu actio legis non conceditur: nam quæri non potest: an civitas tributi exigendi jus habeat: in se-*

ſecundo conceditur, propterea quod nihil vult auferre civitas à cive per calliditatem; & tamen, ſi opus eſt, omnia aperte. Itaque quod reprehendit quidam hunc locum, dicens, facile, ex hac doctrina, eſſe principibus ære alieno ſe liberare, inepte reprehendit.

XVI.[a] *Furtum*, *Homicidium*, *Adulterium*, atque *injuriæ* omnes legibus naturæ prohibentur. Cæterum quid in cive *furtum*, quid *homicidium*, quid *adulterium*, quid denique *injuria* appellandum ſit, id non *naturali*, ſed *civili lege* determinandum eſt. Non enim omnis ablatio rei, quam alter poſſidet, ſed rei *alienæ* tantum, *furtum* eſt. Quid autem *noſtrum* eſt, quid *alienum*, *legis civilis* quæſtio eſt. Similiter non omnis occiſio hominis *Homicidium* eſt, ſed ejus tantùm quem occidere vetat *lex civilis*; neque omnis concubitus *adulterium* eſt, ſed is tantùm quem *leges civiles* prohibent. Denique promiſſi violatio *injuria* eſt, ubi ipſum promiſſum licitum eſt; ubi verò *jus* non eſt paciſcendi, ibi nullum *jus* tranſit; ideóque nulla ſequitur *injuria*, ut dictum eſt capite 2. artic. 17. Quæ autem paciſci poſſumus, & quæ non poſſumus, *à lege civili* pendent. Rectè igitur ſanxit civitas *Lacedæmoniorum*, im-

Quid ſit furtum, homicidium, adulterium, & injuria, cognoſci ex legibus civilibus.

impune fore adolescentibus, si quasdam res ita aliis auferrent, ut non deprehenderentur. nihil enim aliud erat, quàm legem facere, ut *suum*, non *alienum* esset, quod sic acquireretur. Rectè item ibique occiditur, quem bello vel necessitate propriæ defensionis occidimus. Similiter qui concubitus in una civitate *matrimonium* est, in aliâ *adulterium* judicabitur, & è converso. Item ea pacta quæ faciunt *matrimonium* in uno cive, non idem faciunt in alio, quamquam ejusdem civitatis; propterea quod qui prohibetur à civitate, (hoc est, ab eo vel *Homine* vel *Concilio*, cujus est *summum* in civitate *Imperium*) quidpiam pacisci, non habet jus paciscendi. Neque ergo pactum ejus validum est; non sit ergo *matrimonium*. Ejus autem pactum, qui minimè prohibebatur, ideo validum est, & *matrimonium*. Neque addit quibuscunque pactis illicitis validitatem ullam, quòd facta fuerint cum jure-jurando, (*) aut Sacramento. Nihil enim addunt hæc pactorum firmitati, ut dictum supra est cap 2 articulo 22. Quid igitur *Furtum*, quid *Homicidium*, quid *Adulterium*, & in universum, quid sit *injuria*, cognoscitur ex *lege civili*, hoc est, ex mandatis ejus qui in civitate cum *summo imperio* est.

Quod

Quod facta fuerint cum jure-jurando aut Sacramento, &c.] *Utrum Matrimonium Sacramentum sit, (quo sensu ea vox à Theologis usurpatur) an non sit, non est hujus instituti disputare. Tantùm dico, viri & mulieris ad cohabitationem contractum legitimum, id est, lege civili concessum, sive Sacramentum idem sit, sive non sit, certè esse matrimonium legitimum. Cohabitationem autem qualem aut inter quos civitas fieri prohibet, matrimonium non esse, cum sit de essentia matrimonii, ut sit contractus legitimus. Matrimonia fuerunt legitima permultis in locis, ut apud Judæos, Græcos, Romanos, quæ tamen solvi poterant, apud eos autem qui non permittunt hujusmodi contractus, nisi ea lege ut nunquam dissolvantur, matrimonium solvi quidem non potest; & ratio est quod civitas illud solubile fieri vetuit, non quod matrimonium sit Sacramentum. Itaque circa matrimonium nuptiarum cerimonias, quæ in Templo peragendæ sunt, peragere, conjugibus benedicere, vel, si ita dicendum est, eos consecrare, ad Ecclesiasticos fortasse solos pertinebit; cætera omnia, nempe qui, quando, quibus pactis matrimonia fiant, penes leges civitatis sunt.* Annotatio.

XVII. Adeò durum maximæ parti hominum videtur esse *summum* hoc Opinio eorum qui-

civitatem constituere vellent, ubi non esset quisquam cum potentia absoluta.

imperium & *potentia absoluta*, ut ipsa etiam nomina oderint. Id quod accidit maximè per inscitiam *humanæ naturæ* & *legum naturalium*, partim autem etiam per eorum culpam, qui cùm in tali imperio constituti sint, potestate sua ad propriam libidinem abutuntur. Ut fugiant igitur hujusmodi *summam potestatem*, quidam eorum civitatem satis rectè constitutam volunt, si illi qui cives futuri sunt, coëuntes, de certis articulis propositis & in cœtu agitatis probatisque consentiant, jubeantque eos observari, pœnasque præscriptas de iis sumendas esse qui eos violaverint. Ad quam rem, atque etiam ad propulsationem externorum hostium, præscribunt reditum certum & limitatum, ea lege, ut si non sufficiat, redeundum sit ad novam cœtus conventionem. Quis non videt in civitate sic constitutâ, cœtum illum qui hæc præscripsit, habuisse *potestatem absolutam*? si manet igitur *cœtus*, vel de tempore in tempus ad certum diem & locum conventus celebret, erit perpetua *potentia* illa. Sin penitùs se dissolvant, vel unà dissolvitur civitas, atque ita revertuntur ad *statum belli*, vel relinquitur alicubi potestas puniendi eos qui leges transgredientur, quicunque demum & quotcunque illi fuerint; quod fieri

fieri non potest sine *potestate absolutâ*. Nam qui *jure* tantum sibi concessum virium habet, ut possit quotlibet cives pœnis coërcere, habet potentiam tantam, ut à civibus major contribui non possit.

XVIII. Manifestum est igitur, esse in omni civitate aliquem *hominem unum*, vel *concilium* sive *curiam unam*, quæ potentiam in cives singulos jure habet tantam, quantam extra civitatem unusquisque habet in se ipsum: id est, *summam* sive *absolutam*, viribus civitatis, neque ullâ aliâ re limitandam. Si enim potestas ejus limitaretur, necesse est, ut id fiat à majori potestate: oportet enim eum qui limites præscribit, majorem potentiam habere, quam is qui limitibus cohibetur. Potentia itaque illa cohibens, vel sine limite est, vel iterum cohibetur ab aliâ majori; & sic tandem devenietur ad potestatem, sine alio limite præter eum qui terminus ultimus est virium civium simul omnium. Eadem dicitur quoque *imperium summum*, & siquidem *concilio* id commissum sit, vocatur illud *concilium supremum*; si verò homini uni datum sit, vocatur ille homo, *supremus* civitatis *Dominus*. *Imperii* autem *summi* notæ sunt hæ, *leges condere*, *& abrogare*; *Bellum* & *pacem* decernere; *contro-* *Notæ Imperii summi.*

versias omnes per se, vel per *judices* à se constitutos *cognoscere*, & *dijudicare*; *Magistratus*, *Ministros*, *Consiliarios* omnes eligere. Denique si quis sit qui unam quamcunque actionem jure agere potest, quæ nulli civi, neque civibus, præterquam ipsi soli licita est, is *summum imperium* in civitate obtinet. Nam ea quæ fieri neque à cive ullo, neque à pluribus civibus jure possunt, civitas sola potest facere. Is igitur qui ea facit, jure utitur civitatis, quod est *imperium summum*.

Si conservatur civitas cum homine, is qui habet summum imperium, est ad civitatem in ea ratione, in qua est anima humana ad ipsum hominem. Per cap. 6. art. 1.

XIX. Qui civitatem & cives cum homine & membris ejus comparare solent, dicunt penè omnes, eum qui *summum imperium* obtinet in civitate, esse ad civitatem totam id quod caput est ad totum hominem. Cæterum ex antedictis apparet, eum qui tali imperio præditus est, (sive *Homo* sit, sive *curia*) habere ad civitatem, rationem non capitis, sed animæ. Nam anima est, per quam homo habet voluntatem, hoc est, potest velle & nolle. Ita per eum qui *summum* habet *imperium*, & non aliter, voluntatem habet, & potest velle & nolle civitas. Cum capite conferendus potiùs est cœtus consiliariorum, sive consiliarius unus, cujus solius consilio (si alicujus solius) is qui habet *summum imperium* in regendâ civitate, in

rebus

rebus maximi momenti utitur. Capitis enim officium consulere est, sicut animæ inperare.

XX. Siquidem *imperium summum*, vi pactorum, quæ cives sive subditi inter se singuli cum singulis mutuò ineunt, constitutum sit; pacta autem omnia, ut à voluntate contrahentium vim suam sortiuntur, ita consensu eorundem vim suam perdant, & dissolvantur? inferet forte aliquis, *summum imperium* consensu omnium simul subditorum posse tolli. Quod etsi verum esset, non video tamen quid periculi inde *summis imperantibus* oriri *jure* posset. Quoniam enim supponitur, unumquemque unicuique se obligasse, si quilibet unus civium id fieri nolit, cæteri omnes utcunque consenserint, tenebuntur Nec potest quisquam eorum sine *injuriâ* facere, quod pacto mecum inito non facere se obligavit. Non est autem putandum, accidere unquam, ut omnes simul cives, ne uno quidem excepto, contra *summum imperium* consentiant. Non ergo periculum est *summus imperantibus*, ne *jure* possit autoritate sua spoliari. Si tamen concederetur, jus eorum dependere à solo pacto, quod unisquisque init cum unoquoque suo concive, facilè accidere posset ut imperio spoliarentur prætextu *juris*. Subditis enim.

Summum imperium non posse jure dissolvi consensu eorum, quorum pactis est constitutum.

enim ſive convocatis imperio civitatis, ſive ſeditiosè concurrentibus, plurimi arbitrantur conſenſum omnium contineri in conſenſu majoris partis. Quod quidem falſum eſt. Non enim â natura eſt, quod conſenſus majoris partis habeatur pro conſenſu omnium, neque verum eſt in tumultibus; ſed procedit ab inſtitutione civili, & verum eſt tunc tantum, quando is *homo* vel *curia* illa quæ ſummum habet imperium, cives convocans, propter numerum magnum electis eſſe vult poteſtatem loquendi pro elegentibus, & loquentium majorem partem, circa eas res quæ ab eo diſcutiendæ proponuntur, haberi pro omnibus. Non autem intelligitur is qui habet *ſummum imperium*, convocaſſe cives ad diſputandum de ipſius jure, niſi pertæſus rerum, diſertis verbis. imperium abjiciat. Quoniam autem plurimi, per inſcitiam, pro conſenſu civitatis habent, non modo conſenſum majoris partis civium, ſed etiam valde paucorum, ſi ſecum ſentiant, poſſet iis videri, *imperium ſummum* jure abrogari modò id fiat in magno aliquo conventu civium per ſuffragia majoris numeri. Sed quamquam imperium, per pacta ſingulorum cum ſingulis conſtituatur, non tamen ab ea ſola obligatione dependet imperii jus. Accedit obligatio

erga

erga habentem imperium. Civis enim unusquisque cum unoquoque paciscens, sic dicit, *ego jus meum transfero in hunc, ut tu tuum transferas in eundem.* Unde jus quod unusquisque habebat utendi viribus suis ad proprium beneficium, totum translatum est in aliquem hominem vel consilium ad beneficium commune. Itaque intercedentibus pactis, quibus singulis singuli obligantur, & juris donatione, quam ratam habere obligantur imperanti, duplici obligatione civium munitur imperium, ea quæ est ad concives, & ea quæ est ad imperantem. Non ergo cives quotcunque fuerint, sine consensu etiam ipsius imperantis, eum spoliare imperio jure possunt.

CAPUT VII.

De tribus Civitatum speciebus, Democratiâ, Aristocratiâ, Monarchiâ.

I. *Civitatis tres esse tantum species*, Democratiam, Aristocratiam, Monarchiam. II. Oligarchiam *non esse statum civitatis diversum ab* Aristocratiâ, *neque* Anarchiam *esse statum omnino.* III. Tyrannidem *non esse statum civitatis diversum à legitimâ* Monarchiâ. IV. *Non dari statum civitatis* mixtum *ex speciebus dictis.* V. Democratiam, *nisi certa tempora & loca conveniendi constituantur, dissolvi.* VI. *In* Democratiâ, *temporum conve-*

veniendi intervalla oportet esse parva, *vel* summi imperii *usum pro intervallis* uni *alicui esse concedendum.* VII. *In* Democratiâ *singuli cum singulis obedituros se* populo *paciscuntur*, Populus *ipse nemini obligatur.* VIII. Aristocratia *quibus actibus constituta.* IX. *In* Aristocratia, Optimates *nihil paciscuntur*; *neque civi cuiquam*, *aut toti* populo *obligantur.* X. Optimatibus *necessaria est conditio conventuum.* XI. Monarchia *quibus actibus constituta.* XII. Monarchia *nemini ob receptum imperium pactis obligatur.* XIII. Monarchia *semper in potentiâ proximâ est ad exercendum omnes actus qui ad Imperium requiruntur.* XIV. *Quid genus peccati*, *& quorum hominum sit*, *quando civitas adversus cives*, *vel cives adversus civitatem officio suo non funguntur.* XV. Monarcha *factus sine temporis limitatione*, *potest successorem suum eligere.* XIV. *De* Monarchis ad tempus. XVII. Monarcha, *retento jure Imperii*, *non intelligitur ullo promisso transtulisse jus in media ad Imperium necessaria.* XVIII. *Quibus modis civis subjectione liberetur.*

Civitatis tres tantum esse species: Democratiam, Aristocratiam, Monarchiam.

I. Dictum jam est de *civitate per institutionem* in genere. Dicendum est de ejus speciebus. Differentiâ autem civitatum sumitur à differentiâ personarum, quibus commissum est *summum Imperium.* Committitur autem *summum Imperium*, vel *uni homini*, vel *Consilio* sive *curiæ uni* multorum hominum. Rursus *Consilium multorum homi-*

hominum, vel eſt omnium civium, (ita ut quilibet eorum jus habeat ſuffragii, poſſitque intereſſe rebus diſcutiendis, ſi voluerit) vel partis tantum eſt. Unde tres naſcuntur civitatis ſpecies. Una ubi *ſummum imperium* eſt penes *Concilium*, in quo quilibet civis jus habet ſuffragii, & vocatur DEMOCRATIA. Altera, ubi *ſummum imperium* penes *Concilium* eſt, in quo non omnes; ſed certa aliqua pars ſuffragium habet; & dicitur ARISTOCRATIA. Tertia, ubi ſummum imperium penes *unum* eſt, & appellatur MONARCHIA. In primâ, is qui rerum potitur, Δῆμος, POPULUS. In ſecundâ, OPTIMATES. In tertia, MONARCHA, nominatur.

II. Quod autem introduxerunt antiqui rerum Politicarum ſcriptores tres alias ſpecies his oppoſitas, nempe *Democratiæ Anarchiam*, ſive confuſionem; *Ariſtocratiæ Oligarchiam*, hoc eſt, imperium paucorum; *Monarchiæ Tyrannidem*, non ſunt illæ tres aliæ ſpecies civitatis, ſed tria nomina diverſa, quæ illis indidere ii, quibus vel regimen, vel regentes diſplicuerunt. Solent enim homines per nomina, non res tantum, ſed & proprios *affectus*, puta *amorem*, *odium*, *iram*, &c. unà ſignificare; ex quo fit, ut quod ab altero *Democratia*, idem ab altero *Anarchia*; quod his *Ariſtocratia*, illis *Oligar-*

Oligarchiam non eſſe ſtatum civitatis diverſum ab Ariſtocratia, neque Anarchiam eſſe ſtatum omnino.

Oligarchia, soleat nominari; & quem alius *Regem*, alius *Tyrannum* esse dictitet. Ita ut his nominibus non designentur *diversæ species* civitatis, sed civium *diversæ sententiæ* de imperante Primùm autem quis non videt, *Anarchiam* opponi æquè omnibus dictis speciebus? significat enim ea vox, nullum omnino regimen esse, hoc est ne civitatem quidem esse. Quomodo autem fieri potest, ut *non-civitas* sit *civitatis* species? Deinde, quæ differentia est inter *Oligarchiam*, qua significatur imperium *paucorum* vel *magnatum*, & *Aristocratiam*, quæ est imperium *optimatum* sive *meliorum*, præterquam quod hominis inter se ita differunt, ut non eadem omnibus bona sint; quo fit ut qui aliis *optimi*, aliis *pessimi* videantur.

Tyrannidem non esse statum civitatis diversum à legitima Monarchia.

III. Quod autem *regnum* & *Tyrannus* non sint diversæ species civitatis, haud facile persuadebitur propter affectus hominum, qui etsi civitatem *uni* subjecta esse mallent quàm *pluribus*, non tamen rectè eam gubernari putant, nisi gubernetur ad arbitrium suum. Sed quid differat *Rex a Tyranno*, ratione investigandum est, non affectu. Primùm autem non in eo differunt, quod major sit potentia hujus quam illius; quia *summo imperio* majus dari non potest. Neque quod alter potentiam habeat præscri-

scriptam, alter non. Cujus enim potentia præscripta est, non est *Rex*, sed *subditus* præscribentis. Deinde neque modo acquirendi differunt. si quidem enim in civitate *Democraticâ*, vel *Aristocraticâ*, *summum imperium* civis aliquis vi occuparet, habito civium consensu, legitimus fit *Monarcha*; eo consensu non habito, *hostis* est, non *Tyrannus*. Differunt ergo solo imperii exercitio, ut *rex* sit qui rectè regit, *Tyrannus* qui aliter. Huc igitur res redit, ut cives *Regem* legitime in *summo imperio* constitutum, si imperium ipsis rectè videbitur exercere, tum *Regem*, aliter *Tyrannum* appellandum censeant. Non sunt igitur diversi civitatis status *Regnum* & *Tyrannis*, sed eidem *monarchæ* nomen *Regis* pro honore, *Tyranni* pro convicio datur. Quæ autem passim contra *Tyrannos* dicta in libris reperiuntur, originem à Græcis & Romanis scriptoribus traxerunt, qui partim à *populo*, partim ob *optimatibus* regebantur, ideòque non modo *Tyrannos* sed etiam *Reges* exosi sunt.

Non dari statum civitatis mixtum ex speciebus dictis.

IV. Sunt qui necessarium quidem esse putant, ut *summum imperium* alicubi in civitate exsistat; sed si illud penes *unum* esset, sive *hominem* sive *Concilium*, sequeretur, inquiunt, cives omnes esse servos. Hanc conditionem fugientes, posse esse statum quendam civi-

tatis

tatis arbitrantur, *mixtum* ex dictis tribus speciebus, diversum tamen à singulis, quam *mixtam* vocant *Monarchiam*, vel *mixtam Aristocratiam*, vel *mixtam Democratiam*, prout aliqua trium specierum præ cæteris emineat. Exempli caussa, si nominatio Magistratuum, & Arbitrium belli & pacis, penes *Regem* esset, judicia apud *magnates*, pecuniarum contributio penes *populum*, & legum ferendarum potentia penes *omnes* simul: hujusmodi statum vocarent *Monarchiam mixtam*. Quodsi fieri posset, ut hujusmodi status exsisteret, nihilo magis civium libertati consultum esset. Quamdiu enim omnes consentiunt inter se, subjectio singulorum civium tanta est, ut major esse non possit; sed si dissentiant, bellum civile reducitur, & jus *Gladii privati*, quod est omni subjectione pejus. Sed fieri hujusmodi *imperii summi* (*) divisionem non posse satis demonstratum est capite præcedente, articulis 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Annotatio. Sed fieri hujusmodi summi Imperii divisionem non posse, &c.] *Imperium dividi non oportere, plerique dicunt; sed temperari, & limite aliquo contineri volunt. Ita sanè æquum est, sed illi tum cùm temperari & limitari dicunt si dividi intelligunt, inepte distinguunt. Vel-*

lem

lem quidem ego, non modo Reges, ſed etiam cœtus illos qui ſunt cum imperio ſummo, velle temperare ſibi à maleficio, cogitantesque de officiis ſuis, intra legum naturalium & divinarum limites ſe ipſos continere. At illi qui ſic diſtingunt, ſummos imperantes ab aliis limitari & coerceri volunt: quod quia fieri non poteſt, quin illi limitatores poteſtatis partem aliquam qua id facere poſſint, habere debeant, dividitur Imperium, non temperatur.

V. Videamus jam in unaquaque civitatis ſpecie conſtituendâ, quid faciant conſtituentes. Qui coïerunt ad civitatem erigendam, penè eo ipſo quod coïerunt, *Democratia* ſunt. Nam ex eo quod volentes convenerunt, intelliguntur obligati ad id, quod conſenſu majoris partis decernetur. Id quod quamdiu conventus durat, vel in certos dies & loca differtur, *Democratia* eſt. Nam conventus is,cujus voluntas eſt voluntas omnium civium,*ſummum imperium* habet. Et quia in conventu hoc, ſupponitur,unumquemque habere jus ſuffragii: ſequitur eam eſſe *Democratiam*, per definitionem traditam articulo 1. capitis hujus. Quod ſi diſcedant, ſolvaturque conventus, neque quicquam antè conſtitutum ſit de tempore & loco ſe denuò congregandi, redit res ad *Anarchiam*, & ſtatum illum in quo erat,antequam conveniſ-

Democratiam, niſi certa tempora & loca conveniendi conſtituantur, diſſolvi.

veniſſent, hoc eſt, ad ſtatum belli omnium contra omnes. *Populus* igitur *ſummum Imperium* non amplius retinet, quam dies & locus certus, cognitus & conſtitutus palam ſit, ad quem convenire quicunque volent, poſſint. Niſi enim id cognitum & ſtatutum ſit, poſſunt vel diverſis temporibus & locis, hoc eſt, in factiones, vel non omninò convenire. Neque eſt amplius Δῆμος, id eſt, *Populus*, ſed multitudo diſſoluta, cui nulla neque *actio* neque *jus* attribui poteſt. Duæ igitur res conſtituunt *Democratiam*, quarum una (nempe condictio perpetua conventuum) Δῆμον, altra (quæ eſt pluralitas ſuffragiorum) τὸ κράτος ſive poteſtatem conſtituit.

In Democratia, temporum conveniendi intervalla oportet eſſe parva, vel ſummi imperii uſum pro intervallis uni alicui eſſe concedendum.

VI. Præterea, non ſufficit *Populo* ad *ſummum imperium* retinendum, ut tempora & loca certa conveniendi cognita ſint, niſi etiam vel temporum intervalla minùs inter ſe diſtent, quam ut interea quicquam poſſit intervenire, quo (propter defectum *ſummi imperii*) civitas in diſcrimen adducatur, vel ſaltem uſum ſummi Imperii alicui homini *uni*, vel concilio *uni* pro tempore intermedio concedant. Hoc enim niſi fiat, non ſatis cautum eſt defenſioni, & paci ſingulorum. Neque igitur civitas dicenda erit; quippe in quâ propter defectum ſecuritatis redit unicuique jus ſe ipſum proprio

proprio arbitratu defendendi.

VII. *Democratia* non constituitur per acta singulorum cum *Populo*, sed mutuis pactis singulorum cum singulis cæteris. Primum autem ex eo patet, quod prius debent in omni pacto exsistere personæ paciscentes, quàm ipsum pactum; sed ante constitutionem civitatis, *Populus* non exstitit, ut quæ non erat persona, aliqua, sed multitudo personarum singularium; non potuit igitur inter *populum* & *civem* pactum ullum intercedere. Postquam autem civitas constituta est, civis cum *Populo* paciscitur, frustra est; quia *Populus* voluntate suâ voluntatem civis illius (cui supponitur obligari) complectitur, ideòque liberare se potest arbitrio suo; & per consequens, jam actu liber est. Secundum autem, quod singuli cum singulis paciscuntur, ex eo inferri potest, quod frustra esset constituta civitas, si cives nullis obstringerentur pactis, ad facienda omittendàque ea quæ civitas facere & omittere imperaret Quoniam ergo pacta talia intercedere in civitate constituendâ intelliguntur ut necessaria, nulla autem, ut jam ostensum est, intercedant inter *civem* & *populum*; sequitur fieri ea inter cives singulos: scilicet ut unusquisque civium paciscatur voluntatem suam se subjecturum esse voluntati majoris partis,

In Democratia singuli cum singulis obedituros se populo paciscuntur; populus ipse nemini obligatur.

tis,

tis, câ lege, ut reliqui quoque idem faciant; tanquam si unusquisque sic diceret, *ego jus meum ad populum transfero, in tuam gratiam; ut tu tuum, in gratiam meam, transferas ad eundem.*

Aristocratia quibus actibus constituta.

VIII. *Aristocratia* sive *curia optimatum* cum summo imperio, originem habet à *Democratia*, quæ jus suum in illam transfert. Ubi intelligendum est, certos homines nominibus, vel genere, vel aliqua aliâ notâ ab aliis dignoscendos proponi ad *populum*, & pluralitate suffragiorum eligi, in electos autem tranferri jus omne totius *populi*, sive civitatis, ita ut quod jure *populus* prius poterat, id nunc jure possit *curia* electorum *optimatum*. Quo facto patet, populum, ut personam unam, *summo imperio* ad hos translato, non amplius exsistere.

In Aristocratia, optimates nihil paciscuntur; neque civi cuiquam aut toti populo obligantur.

IX. Sicut in *Democratiâ populus*, ita in *Aristocratiâ curia optimatum* omni obligatione libera est. Quoniam enim cives non paciscentes cum populo, sed mutuis inter se pactis tenebantur ad omnia quæ *populus* faceret, tenebantur inde ad factum *populi*, transferentis jus civitatis in *optimates*. Neque enim *curia optimatum* potuit, quamquam electa à populo, ad quicquam ab eo obligari; nam eâ erectâ *populus* simul dissolvitur, ut proximè supra dictum est, peritque ratio illa quam habebat ut *Persona*. Quare

re perit quoque unà & diſſolvitur, quæ facta erat ad *perſonam* obligatio

X. Hæc quoque cum *Democratiâ* communia habet *Ariſtocratia*. Primùm quòd ſine conſtitutione certorum temporum, & locorum, ad quæ *curia optimatum* poſſit convenire, non amplius ſit *curia*, neque perſona una, ſed diſſoluta multitudo, ſine ſummo imperio. Secundum, quod tempora conventuum longis intervallis, ſalvo ſummo imperio, niſi uſus ejus in unum aliquem hominem transferatur, non poſſit disjungi. Rationes autem quare hoc contingit, eædem ſunt, quas adduximus articulo quinto.

Optimatibus neceſſaria eſt conditio conventuum.

XI. Ut *Ariſtocratia*, ita quoque *Monarchia* à poteſtate *populi* derivatur, ſcilicet *jus* ſuum, hoc eſt, *ſummum imperium*, in *unum hominem* transferentis. Hic quoque intelligendum eſt, *unum* certum *hominem*, nomine, vel aliâ notâ a cæteris omnibus dignoſcendum, proponi, atque in eum jus omne *populi* pluralitate ſuffragiorum transferri; ita ut quicquid potuerat *populus*, antequam eligeretur, id omne poſtea jure poſſit facere electus. Quod cum factum eſt, *populus* non amplius eſt *perſona* una, ſed diſſoluta multitudo, quippe quæ una erat virtute tantùm *ſummi imperii*, quod jam à ſe in hunc tranſtulerunt.

Monarchia quibus actibus conſtituta.

Monarcha nemini ob receptum imperium pactis obligatur.

XII. Neque ergo *Monarcha* ullis se pactis cuiquam ob receptum imperium obstringit. Recipit enim imperium à *populo*; sed ut proximè supra ostensum est, *populus* statim atque id factum est, *persona* esse desinit; pereunte autem *personâ*, perit omnis ad *personam* obligatio. Tenentur itaque cives ad obedientiam *Monarchæ* præstandam, pactis illis tantùm, quibus mutuo se obligaverant ad ea omnia quæ *populus* censeret, facienda, hoc est, ad obediendum *Monarchæ*, si à *populo* constitueretur.

Monarcha semper in potentia proxima est ad exercendum omnes actus, qui ad imperium requiruntur.

XIII. Differt autem *Monarchia*, tum ab *Aristocratia*, tum à *Democratia* in hoc, quod hîc ut deliberari & decerni, hoc est, ut imperium actu exerceri possit, temporibus quibusdam & locis condictis opus est; illic omni tempore & loco deliberatur & decernitur. *Populo* enim, ut & *optimatibus*, quia non sunt *unum naturale*, congressu opus est. *Monarcha*, qui unus natura est, semper in potentiâ proximâ est ad actus imperii exercendos.

Quod genus peccati, & quorum hominum sit, quando civitas adversus

XIV. Quoniam ostensum est suprâ, articulis 7, 9, 12. eos qui *summum* in civitate *imperium* adepti sunt, nullis cuiquam pactis obligari; sequitur, eosdem nullam civibus posse facere *injuriam*. *Injuria* enim, per definitionem supra allatam capite tertio, articulo tertio, nihil

nihil aliud eſt quam pactorum violatio; ideòque ubi nulla pacta præcedunt, ibi nulla ſequi poteſt *injuria*. Poteſt tamen & *populus*, & *curia optimatum*, & *monarcha*, multis modis peccare contra cæteras leges naturales, ut *crudelitate*, *iniquitate*, *contumeliâ*, aliisque vitiis, quæ ſub hac ſtrictâ & accuratâ *injuriæ* ſignificatione non veniunt. Cæterum civis ſi obedientiam ſummo imperio non præſtiterit, *injurius* & in cæteros concives omnes etiam propriè loquendo dicetur; propterea quod unusquisque cum unoquoque pactus eſt obedientiam præſtare, atque etiam in *ſummum imperantem*; quod jus quod ei dederant, ſine conſenſu ejus reſumunt. Et in *pópulo* quidem, vel *curiâ Optimatum*, ſi quid decretum ſit contra *legem* aliquam *naturalem*, non peccat ipſa civitas, hoc eſt, perſona civilis, ſed cives illi quorum ſuffragiis decretum eſt. Peccatum enim ſequitur voluntatem naturalem, & expreſſam, non politicam, quæ artificioſa eſt; quia ſi hoc eſſet, peccarent & illi quibus decretum diſplicuit. In *Monarchiâ* autem, *Monarcha* ſi quid decreverit contra *leges naturales*, ipſe peccat: quia in ipſo voluntas civilis eadem eſt cum naturali.

Cives, vel cives adversus civitatem officiosi non funguntur.

XV. Populus qui *Monarcham* facturus eſt, poteſt ei ſummum imperium tradere,

Monarcha factus sine tem-

poris limitatione. potest successorem suum eligere.

dere, vel ſimpliciter ſine temporis limitatione, vel pro tempore certo & determinato. Si ſimpliciter, intelligitur ita eſſe imperium ejus cui traditur, ſicut erat *populi* qui tradidit. Quâ igitur ratione *populus jure* Monarcham *illum*, eâdem ille Monarcham *alium* facere poteſt; ita ut *Monarchæ* cui ſimpliciter traditum eſt imperium, competat *jus* non modo *poſſeſſionis*, ſed etiam *ſucceſſionis*, ut poſſit ſuó arbitrio declarare ſucceſſorem ſuum.

De Monarchis ad tempus.

XVI. Quodſi imperium pro tempore determinato tantum traditum ſit, alia præter ipſam traditionem ſpectanda ſunt. Primum, utrum *populus*, cum in eum imperium contulerit, reliquerit ſibi *jus* ad tempora & loco præfinita coëundi, necne. Secundum, ſi reliquerit ſibi poteſtatem illam, utrum reliquerit ſibi poteſtatem conveniendi antè quam tempus illud exſpiraret, quod *Monarcha* ad habendum imperium ſummum præſcripſerat. Tertium, utrum convocari voluerit ad arbitrium *Monarchæ* illius temporarii, & non aliter. Supponamus jam, *populum* tradidiſſe *ſummum imperium* alicui uni homini, habendum pro tempore tantum vitæ ſuæ; quod cùm feciſſet, putemus primò, è cœtu unumquemque ita diſceſſiſſe, ut de loco, ubi

ubi (poſt mortem ejus) ad novam electionem congregarentur, nihil omnino ordinatum ſit. In hoc caſu manifeſtum eſt, per articulum quintum hujus capitis, *populum* non eſſe amplius *perſonam*, ſed multitudinem diſſolutam, quorum cuilibet cum quibuslibet convenire diverſo tempore, & loco quo libuerit, vel imperium ſibi rapere ſi potuerit, æquo jure, nimirum naturali, licitum eſt. Quicunque igitur *Monarcha* tali conditione imperium habet, tenetur *lege naturali*, quæ habetur capite tertio, articulo octavo *de non reddendo malo pro bono*, cavere ne per mortem ſuam civitas diſſolvatur, nimirum vel ſtatuendo diem & locum certum, quo cives qui voluerint, convenire poſſint, vel ſucceſſorem ipſe nominando, prout ſibi ad civium communem utilitatem conducere videbitur. Is igitur qui *ſummam poteſtatem* pro tempore vitæ accepit, eo modo quo dictum eſt, abſolutè eam habet, & poteſt diſponere de ſucceſſione. Secundo, ſi ponatur *populus* ab electione *Monarchæ temporarii* ita diſceſſiſſe, ut decretum prius factum ſit de conveniendo ad diem & locum certum poſt mortem ejus, tunc mortuo Monarcha, conſolidatur imperium in *populo*, nullo novo actu ci-

vium, ſed jure priore. Toto enim medio tempore, *ſummum imperium* (ut *Dominium*) in *populo* erat, *uſus* autem, ſive *exercitium* ejus tantùm in *Monarchâ temporario*; ut *uſufructuario*. Quod ſi *populus* electo *Monarcha temporario* ita diſceſſerit è curia, ut tempora & loca certa conveniendi habiturus ſit, durante termino illi præſcripto, (quemadmodum apud populum Romanum facti ſunt olim *Dictatores*) non habendus eſt talis pro *Monarcha*, ſed primo populi miniſtro, poteſtque *populus*, ſi videbitur, eum adminiſtratione ſua privare, etiam ante tempus, ut fecit populus Romanus, qui *Minutio* Magiſtro Equitum æqualem dedit poteſtatem cum *Quinto Fabio Maximo*, quèm antè fecerat *Dictatorem*. Ratio cujus rei ea eſt, quod cogitari non poteſt, eum ſive hominem, ſive cœtum, qui in potentiâ proximâ & immediatâ eſt ad agendum, ita imperium retinere, ut non poſſit actu imperare. Imperium enim nihil aliud eſt, quam jus imperandi quoties per naturam poſſibile eſt. Poſtremò, ſi *populus*, declarato *Monarchâ temporario*, ita diſcedat à curia, ut injuſſu declarati non ſit licitum iterum convenire, intelligitur populus ſtatim diſſolvi; imperiumque ejus eſſe abſolutè, qui ſic declaratur:

declaratur: propterea, quod non eſt in poteſtate civium, ut civitas renaſcatur, niſi velit is qui imperium ſolus habet. Neque refert quod potuerit promittere, ſe cives certis temporibus convocaturum, cum non exſtet jam, niſi arbitrio ejus, *perſona* cui promiſſum eſt. Quæ diximus de quatuor prædictis caſibus *populi*, *Monarcham temporarium* eligentis, plenius explicabuntur, per comparationem cum *Monarchâ abſoluto*, cui nullus apparet hæres. *Populus* enim *Dominus* civium talis eſt, ut hæredem, niſi quem nominant ipſe, habere non poſſit. Præterea, intervalla inter tempora conventus civium, comparari poſſunt ad tempora dormiendi in *Monarchâ*. Utrobique enim *actus* imperandi ceſſant, *potentia* retinetur. Denique ita diſſolvi conventum, ut non poſſit iterum convenire, mors populi eſt: ſicut ita dormire, ut nunquam vigilare poſſit, mors hominis eſt. Quemadmodum igitur Rex cui hæres ullus eſt, dormiturus ita ut nunquam poſſit expergiſcere, hoc eſt moriturus, ſi tradit alicui ſummum imperium exercendum donec evigilaverit, tradit ei quoque *populus*, qui Monarcham temporarium eligens ſimul aufert ſibi poteſtatem conveniendi, tradit

ipsi dominum civitatis. Porrò, ut rex qui dormiturus in tempus aliquod, summum imperium alii dat administrandum, idem expergefactus recipit; sic *populus*, *Monarcha temporario electo*, retinens jus coëundi ad certum diem & locum, eo die recipit imperium suum. Et sicut rex qui Imperium administrandum alii dedit, ipso interea evigilante, potest idem revocare quando vult; ita populus qui per tempus *Monarchæ temporario* præscriptum jure convenit, potest eundem imperio, si velit, spoliare. Denique rex qui imperium administrandum alii tradit dum ipse dormit, nec evigilare potest, nisi is, cui traditum est, voluerit, unà perdidit imperium cum vita; sic *populus*, qui *Monarchæ temporario* imperium commisit, ita ut injussu ejus non possit iterum covenire, penitùs dissolutus est, manetque imperium penes electum.

Monarcha, retento jure imperii, non intelligitur ullo promisso transtulisse jus

XVII. *Manarcha* si quid *promiserit* civi, vel pluribus simul civibus, propter quod per consequens, summum Imperium exerceri non potest, *Promissum* illud, sive *Pactum* juratò vel injuratò factum, irritum est. *Pactum* enim est juris translatio, quæ per ea

quæ

quæ capite ſecundo, articulo 4. dicta ſunt, requirit ſigna idonea voluntatis in transferente. Qui verò ſufficienter ſignificat voluntatem retinendi finem, ſufficienter declarat, ſe non decedere de jure ad media ad eum finem neceſſaria. Jam verò qui promiſit aliquod neceſſarium ad *ſummum imperium*, ipſum tamen *imperium* retinet, ſatis idonea ſigna dat, ſe non aliter promiſiſſe, niſi quatenus *ſummum imperium* ſine eo retineri poteſt. Quandocunque igitur apparuerit, id quod promiſſum eſt, præſtari non poſſe, ſalvo *ſummo imperio*, promiſſum pro non promiſſo, id eſt, invalidum cenſeri debet.

in media ad imperium neceſſaria.

XVIII. Videmus quo modo cives naturâ dictante obligarunt ſe mutuis pactis ad obediendum *ſummo imperio*: Videndum porrò eſt, quibus modis fieri poteſt, ut obedientiæ hujusmodi vinculis liberentur. Primò autem id fit *abdicatione*, id eſt, ſi quis *jus imperii* non in alium transfert, ſed abjicit, ſive derelinquit: nam quod abjicitur, in medium æquè omnibus rapiendum projicitur: unde iterum jure naturali unusquiſque civium ſuæ conſervationi ſuo providere arbitrio poteſt. Secundò, ſi civitas venerit in poteſta-

Quibus modis civis ſubjectione liberatur.

tem hostium, ita ut resisti eis non possit, intelligitur is qui priùs *summam* habebat *potestatem*, eam jam amisisse. Cives enim cùm omnem conatum fecerint; ne in manus hostium venirent, pacta quæ inierunt singuli cum singulis de obedientiâ præstandâ adimplerunt. Et quæ promiserint postea victi, necis vitandæ causâ, ea quoque ut præstent, omni conatu laborandum est. Tertio, in *Monarchiâ* (nam Δῆμος & *Curia optimatum* deficere non possunt) si successor nullus omnino appareat, omnes cives obligationibus suis liberantur. Nemo enim teneri intelligitur, qui, cui tenetur, nescit; quia præstatio in tali casu esset impossibilis. Atque his tribus modis à subjectione civili, in libertatem omnium ad omnia, hoc est, naturalem & belluinam, (nam status naturæ ad statum civilem, hoc est, libertas ad subjectionem, eam habet proportionem, quam cupiditas ad rationem, vel bellua ad Hominem) simul se recipiunt cuncti cives. Præterea vero, singuli cives liberari subjectione jure possunt, voluntate ejus, penes quem summum est imperium; nimirum si solum verterint: quod duobus modis accidere potest; vel permissione, ut si quis veniâ impetratâ

aliò

aliò volens habitatum abit; vel jussu, ut *Exsul.* Utroque casu, liber erit legibus prioris civitatis, propterea quod obstringitur legibus posterioris.

CAPUT VIII.

De jure Dominorum in servos.

I. Dominus & servus *quid sint.* II. *Distinctio* servorum *in eos qui fide habitâ, libertate fruuntur naturali, & Ergastulos sive eos qui carcere vel compedibus vincti serviunt.* III. *Obligatio* servi *nascitur ex concessâ ei à* Domino *libertate corporis.* IV. Servi *vincti* Dominis *non tenentur pacto.* V. Servi *non habent proprietatem in bonis contra* Dominum. VI. Dominus servum *potest vendere, vel testamento alienare.* VII. Dominus *in* servum *injurius esse non potest.* VIII. Dominus Domini *est* Dominus servorum. IX. *Quibus modis* servi *liberantur.* X. *Dominium in bestias juris naturalis est.*

I. DUobus capitibus proximè superioribus dictum est de *civitate institutivâ*, nempe quæ multorum consensione, qui se invicem pactis & fide mutuò data obstrinxerunt, inita est. Sequuntur jam quæ dicenda sunt de *civitate naturali*; quæ & *Acquisita* dici potest, quippe quæ acquiritur potentiâ & viribus naturalibus. Scien- *Dominus & servus quid sint.*

dum autem in primis est, quibus modis jus *Dominii* acquiri potest in *personas* hominum. Ubi tale jus acquisitum est, ibi *parvum* quoddam *regnum* est. *Regem* enim esse nihil aliud est quàm *Dominium* habere in *personas* multas, atque adeò *familia magna*, *regnum*; & *regnum parvum*, *familia* est. Ut redeamus iterum in statum naturalem, consideremusque homines tanquam si essent jamjam subito è terrâ (fungorum more) exorti & adulti, sine omni unius ad alterum obligatione, tres tantùm modi sunt, quibus alter in alterius *personam Dominium* habere potest. Quorum primus est, si volentes (pacis & mutuæ defensionis causâ) in ditionem & *Dominium* alicujus hominis, vel cœtus hominum, ipsi sese pactis mutuis inter se initis tradiderint. Atque de hoc modo dictum jam est. Secundus modus est, siquis bello captus, vel victus, aut viribus diffidens (ut mortem declinet) victori vel fortiori promittit, se ei *serviturum*, hoc est, omnia facturum quæ imperabit. In quo contractu bonum quidem quod victus, vel viribus inferior accipit, est vitæ condonatio, quæ jure belli in statu hominum naturali tolli poterat: bonum autem quod promittit, ministerium & obedientia est. Hujus

ergo promissi vi debetur à victo victori ministerium, & obedientia absoluta, quantum fieri potest, nisi quæ repugnet legibus divinis. Nam qui mandatis cujusquam obedire, antè obligatur, quàm quid imperaturus sit sciat, tenetur ad omnia mandata simpliciter, & sine restrictione. Jam qui sic tenetur, SERVUS, is cui tenetur, DOMINUS appellatur. Tertiò, acquiritur jus in personam per generationem; de quo acquisitionis modo dicetur capite sequenti.

Distinctio servorum in eos qui fide habitâ, libertate fruuntur naturali, & ergastulos sive eos qui carcere vel compedibus vincti serviunt.

II. Non omnis bello captus, cujus vitæ parcitum est, pacisci cum domino intelligitur: quia non omni ita creditur, ut relinquatur ei tantum libertatis naturalis, ut vel aufugere, vel ministerium detrectare, vel machinari Domino malum aut damnum aliquod, si cupiat, possit. Et serviunt quidem hi, sed intra ergastula, vel compedibus vincti, ideoque vocabantur non modo *servi* communi nomine, sed etiam peculiari appellatione *ergastuli*; sicut & hodie diversa significant, *un serviteur*, & *un serf*, vel *un esclave*

Obligatio servi nascitur ex concessa ei

III. Obligatio igitur *servi*, adversus *Dominum*, non nascitur ex simplici vitæ condonatione, sed ex eo quod non vinctum eum, vel incarceratum

à domino libertate corporis. teneat. Obligatio enim ex pacto oritur, pactum autem nisi fide habitâ nullum est, ut patet ex cap. 2 Articulo 9. ubi definitur, Pactum esse promissum ejus cui creditur. Cum beneficio ergo vitæ condonatæ conjuncta est fiducia, qua *Dominus* eum in libertate corporali relinquit, ita ut nisi intervenissent obligatio, & vincula pactitia, non modo aufugere, sed etiam *Dominum* conservatorem vitæ ejus vitâ spoliare possit.

Servi vincti dominis non tenentur pacto. IV. *Servi* itaque hujusmodi, qui carceribus, ergastulis, vinculisve cohibentur, non comprehenduntur definitione *servorum* supra traditâ, quia serviunt hi, non pacto, sed ne vapulent. Ideoque si aufugerint vel *Dominum*, interfecerint, nihil faciunt contra leges naturales. Etenim vinculis ligare, signum est, illum qui ligat, supponere, ligatum nulla aliâ obligatione satis teneri.

Servi non habent proprietatem in bonis suis contra dominum. V. Non minus igitur juris & dominii habet *Dominus* in servum *non vinctum*, quàm in *vinctum*: summum enim habet in utrumque; potestque de *servo* non minus quam de quâlibet aliâ re, sive inanimatâ, dicere, *Hoc meum est.* Ex quo sequitur, quicquid *servi* erat ante servitutem, id postea *Domini* esse, & quicquid *servus* acquisierit, id

Do-

Domino acquisitum esse. Qui enim jure disponit de *personâ* hominis, de omnibus rebus disponit, de quibus disponere potuit *persona*. Nihil igitur est, quod *servus* possit ut *suum* retinere contra *Dominum*. Est tamen ei, *Domini* distributione, *proprietas* & *Dominium* in res *suas*, ita ut eas retinere & defendere possit *servus* contra *conservum*; eo modo quo antè ostensum est, civi nihil esse propriè *suum*, contra voluntatem *civitatis*, sive ejus qui habet summum imperium; esse autem *sua* cuique civi contra concivem.

Dominus potest vendere vel testamento alienare.

VI. Quoniam ergo & *servus* ipse *servum* & ea quæ habet, omnia *Domini* sunt, disponere autem de suo unusquisque jure naturali potest eo modo quo voluerit, poterit *Dominus* Dominium suum in *servum* vendere, oppignorare, vel testamento transferre, arbitrio suo.

Dominus in servum injurius esse non potest.

VII. Præterea id quod antè de subditis in *civitate institutivâ* demonstratum est, nimirum, quod is qui summum civitatis imperium habet, nullam iis *injuriam* facere potest, verum quoque de *servis* est, propterea quod voluntatem suam, *Domini* voluntati subjecere. Quare quicquid iste fecerit, ipsis volentibus fit: volenti autem injuria fieri non potest.

VIII. Si

Dominus domini, est dominus servorum.

VIII. Si vero accidat, ut *Dominus* sive captivitate, sive subjectione voluntariâ, *servus* vel *subditus* alterius fiat, ille alter non modo ipsius, sed etiam *servorum* ejus, *Dominus* erit; horum quidem *Dominus supremus*, illius *immediatus*. Quoniam enim non modò *servus*, sed etiam ea quæ habet, *Domini* sunt, ideo & *servi* illius hujus sunt; neque potest *Dominus medius* de iis aliter disponere, quàm *Domino supremo* visum fuerit. Et propterea in civitatibus, si quando *Dominus* in *servos* potentia absoluta fuerit, ea à jure naturæ orta esse censetur, & lege civili non constituta, sed prætermita.

Quibus modis servi liberentur.

IX. *Servus* iisdem modis *servitute* liberatur, quibus *subditus* in *civitate institutivâ* liberatur subjectione. Primo, si *Dominus* eum libertate donaverit. Nam quod jus in se *servus Domino* transtulit, idem potest *Dominus servo* rursus reddere. Atque libertatis donatio talis, MANUMISSIO dicitur. Quod simile est, ac si civitas civi permiserit in aliam civitatem se transferre. Secundo, si *Dominus servum* à se *abigat*; id quod in civitate *exsilium* est. Neque differt quoad effectum à *manumissione*, sed quoad modum. Libertas enim hîc in pœnam, illic

illic in gratiam data eſt. Utrobique autem *Dominio* renunciatur. Tertio, *ſervus* ſi captus fuerit, *veterem* ſervitutem *novâ* abolet. Nam ſicut & res cæteræ omnes, ita quoque & *ſervi* bello acquiruntur, quos æquum eſt ut *Dominus* protegat, ſi ſuos eſſe volet. Quartò, liberatur *ſervus* ignoratione ſucceſſoris, puta moriente *Domino* ſine teſtamento, & ſine hærede. Nemo enim obligari intelligitur, niſi ſcire poſſit cui præſtandum ſit quod debetur. Poſtremò; *ſervus* qui in vincula conjicitur, vel quoquo modo libertate corporali privatur, alterâ illâ obligatione pactitiâ liberatur. Non enim exſiſtit pactum, niſi ubi paciſcenti creditur; nec violari poteſt fides, quæ non eſt habita. *Dominus* autem qui ipſe alii ſervit, *ſervos* ſuos non poteſt ita liberare, quin ſemper ſint in poteſtate *Domini ſupremi*. Nam ut ſupra oſtenſum eſt, ſunt tales *ſervi*, non ſui, ſed *domini ſupremi*.

Dominium in beſtias, juris naturalis eſt.

X. Eodem modo acquiritur jus in animalia ratione carentia, quo in *perſonas* hominum; nimirum viribus & potentiis naturalibus. Siquidem enim in ſtatu naturali, propter bellum omnium in omnes, ſubjugare, vel etiam occidere Homines, cuique licitum ſit, quoties id ſuo bono conducere videbitur;

bitur; multo magis idem licitum erit adverſus belluas, hoc eſt, arbitratu ſuo eas in ſervitutem ſubigere, quæ per ingenium cicurari & uſui ſibi eſſe poſſunt, cæteras bello perpetuo, ut noxias perſequi & deſtruere. *Dominium* igitur in beſtias orginem habet à *jure naturæ*, non à *jure divino poſitivo*. Nam ſi non exſtitiſſet tale jus ante promulgationem ſcripturæ ſacræ, nemo jure potuiſſet beſtias ad cibum jugulare, duriſſimâ ſanè hominum conditione, quos beſtiæ devorare ſine injuriâ poſſent, illi beſtias non poſſent. Siquidem ergo à jure naturali ſit, quod beſtia hominem occidat, ab eodem jure erit, quod homo jugulet beſtiam.

CAPUT IX.

De jure parentum in liberos, & de Regno Patrimoniali.

I. Dominium paternum *non oritur à* Generatione. II. Dominium *in* infantes *ejus eſt, qui primus eos in poteſtate ſua habet.* III. Dominium *in* infantes *originaliter* matris *eſt.* IV. Infans *expoſitus ejus eſt, à quo conſervatur.* V. *Natus ex cive & habente ſummum imperium, imperantis eſt.* VI. *In conjunctione* Maris & fœminæ, *ita ut neuter alteri imperet, Nati* Matris *ſunt, niſi* pacto *vel* lege civili *aliter ſtatuatur.* VII. Liberi *ſubjiciuntur*

ciuntur Patribus, *non minus quam* servi Dominis, *&* cives civitati. VIII. *De Honore* Parentum *&* Dominorum. IX. *In quo consistat* libertas, *& differentia* civium *&* servorum. X. *Idem est jus in cives in* Regno Patrimoniali, *quod in institutivo.* XI. *Quaestio de jure* successionis *in sola* Monarchia *locum habet.* XII. Monarcha *potest* summum imperium *civitatis, testamento disponere.* XIII. *Vel* donare *vel* vendere. XIV. Monarcha *intestatus, sempor intelligitur velle fore sibi* Monarcham successorem. XV. *Et aliquem ex suis* liberis. XVI. *Et* masculum *potius quam* feminam. XVII. *Et filiorum* natu maximum, *quam* minorem. XVIII. *Et* fratrem, *si prole careat, prae omnibus aliis.* XIX. *Eodem modo quo succeditur in* imperium *succeditur etiam in* jus successionis.

I. SOcrates est homo, ergo & animal, recta argumentatio est, eademque evidentissima, propterea quod nihil opus est ad consequentiae veritatem agnoscendam, nisi ut vox, *homo*, intelligatur, quia *animal* est in ipsa *hominis* definitione; suppletque unusquisque propositionem quae desiderabatur, nempe hanc, *homo est animal.* Et haec, *Sophroniscus Socratis pater est, ergo & Dominus*, recta forte illatio est, caeterum non evidentissima, quia *Dominus* non est in definitione *patris*; itaque opus est ad evidentiam, ut *patris* & *Domini* connexio

Dominium paternum non oritur à generatione.

xio explicetur. Qui hactenus Dominium *patris* in *liberos* asserere conati sunt, argumentum nullum attulere præter *generationem*; quasi per se evidens sit, quod à me genitum est meum esse; similiter facientes, ac si quis putet si triangulum sit, statim apparere, sine aliâ ratiocinatione angulos ejus esse æquales duobus rectis Præterea, cum *Dominium*, hoc est, *imperium supremum* indivisibile sit, ita ut nemo duobus Dominis servire possit, ad generationem autem duæ personæ concurrant, *Mas* & *fœmina*, impossibile est ut *Dominium* omnino acquiratur sola generatione. Quare origo *Dominii paterni* diligentius hoc loco quærenda est.

Dominium in infantes, ejus est qui primus eos in potestate sua habet.

II. Redeundum igitur est ad statum naturalem, in quo propter æqualitatem naturæ, omnes homines naturæ ætatis inter se æquales habendi sunt. ibi *jure naturæ* victor victi *Dominus* est. *jure* igitur *naturæ* Dominium *infantis* ad eum primum pertinet, qui primus in potestate suâ ipsum habet. Manifestum autem est, *eum* qui modo *nascitur*, prius esse in potestate *matris*, quàm cujusquam alterius, ita ut illum vel educare, vel exponere, suo arbitrio & jure possit.

Domi-

III. Siquidem ergo educet (quoniam

niam ſtatus naturæ ſtatus belli eſt) ea lege educare intelligitur, ne adultus, hoſtis fiat, hoc eſt, ea lege ut ipſi obediat. Cum enim neceſſitate naturali *velimus* omnes id quod *nobismet ipſis* apparet *bonum*; intelligi non poteſt, quemquam ita vitam dediſſe cuiquam, ut poſſit ſimul, & vires ætate acquirere, & jure hoſtis eſſe. Hoſtis autem eſt quisque cuique, cui neque paret neque imperat. Atque hoc modo, in ſtatu naturæ, omnis puerpera ſimul & *mater* fit & *Domina*. Quod verò quidam aiunt, non *matrem*, in hoc caſu, ſed *Patrem* fieri *Dominum*, propter præſtantiam ſexus, nihil eſt; nam & ratio in contrarium eſt, quia inæqualitas virium naturalium minor eſt, quam ut *mas* in *fœminam* imperium ſine bello acquirere poſſit. Et conſuetudo in contrarium non eſt; quia *fœminæ*, nimirum *Amazones*, quondam bella contra hoſtes geſſerunt, & de *prole* ſuâ ſuo libitu ſtatuerunt; hodiéque pluribus in locis *fœminæ* ſunt cum *ſummo imperio*. Neque de harum *liberis* ſtatuunt *mariti*, ſed *ipſæ*; quod ſanè *jure naturæ* faciunt, ſiquidem qui ſummum habent imperium, legibus civilibus, ut ſupra oſtenſum eſt, non tenentur. Adde quod in ſtatu naturæ ſciri non poteſt, cujus *patris filius* eſt, niſi

nium in infantes originaliter matris eſt.

nisi indicio *matris*. ejus igitur est quem *mater* vult enim esse, & proinde *matris* est. Originale igitur in *liberos* Dominium, *matris* est; & apud homines non minùs quam cætera animantia, partus ventrem sequitur.

Infans expositus ejus est à qui conservatur.

IV. *A matre* autem ad alios transit *Dominium* diversis modis. Primo, si jus suum dereliquerit, sive abjecerit *filium exponendo*. Is igitur qui expositum educaverit, idem habebit Dominium, quod habebat *mater* (non *generando*, sed *alendo*) dederat, *exponendo* tollit. quare & obligatio, quæ orta est ex vitæ donatione, per *expositionem* sublata est. Ei autem qui ipsum alendo conservavit, omnia debet conservatus, & nomine alumni; tanquam *matri*, & nomine *servi*, tanquam *Domino*. Etsi enim *mater* filium in statu naturæ ubi omnia sunt omnium, repetere possit, (eodem scilicet jure, quo quilibet alius) tamen *filius* jure non potest ad matrem se transferre.

Natus ex cive & habente summum imperium, imperantis est.

V. Secundo, si *mater* bello capta sit, *natus* ex ea capientis est, propterea quod qui *Dominium* in *personam* habet, *Dominium* habet in omnia quæ sunt ejus: quare & in *filium*, ut capite præcedente, Articulo 5, dictum est. Tertiò, si *mater* civis sit cujuscunque

cunque civitatis, is qui in ea civitate habet ſummum imperium, *Dominium* habebit ejus qui ab ea naſcetur: nam & *matris* Dominus eſt, quæ habenti ſummum Imperium in omnibus tenetur obedire. Quarto, ſi *mulier* viro ſe tradiderit in vitæ ſocietatem, eâ lege ut imperium apud *virum* ſit, *qui naſcitur* ex ambobus, *patris* eſt, propter imperium in *matrem*. Sed ſi *fæmina imperium habens*, *filios* ex *ſubdito* ſuſceperit, ſuſcepti *matris* ſunt. Aliter enim, ſalvo imperio, mulier filios habere non poteſt. Atque univerſaliter, ſi *maris* & *fæminæ* ſocietas *unio* ſit, ut alter alterius imperio ſubjiciatur, *liberi* ſunt *imperantis*.

VI. Cæterùm in ſtatu naturæ, ſiquidem *mas* & *fæmina* ſocietatem contrahant, ita ut alter alterius imperio non ſubſit, *nati* ex iis *matris* ſunt, propter rationes adductas ſupra articulo tertio, niſi aliter pactis proviſum ſit, pactis enim *mater* de jure ſuo diſponere poteſt prout velit, quemadmodum factum eſt olim ab *Amazonibus*, quæ ex vicinis ſuſceptos liberos, *mares* quidem illis remiſerunt, *fæminas* ſibimet ipſis pacto retinuerunt. In civitate vero, ſi contractus ſit inter *marem* & *fæminam* ad cohabitationem, liberi geniti, *patris* ſunt: quia

In conjunctione maris & fæminæ, ita ut neuter alteri imperet, nati matris ſunt, niſi pacto vel lege civili aliter ſtatuatur.

quia in omnibus civitatibus, ſcilicet conſtitutis à *Patribus*, non à *matribus-familias*, imperium domeſticum viri eſt. vocatur autem talis contractus, ſi fiat ſecundum leges civiles, MATRIMONIUM. ſi verò contrahant concubinatum tantùm, *filii* ſunt vel *matris* vel *patris*, variè, prout in diverſis civitatibus Leges civiles diverſæ ſunt.

Liberi ſubjiciuntur Patribus, non minus quàm ſervi dominis, & cives civitati.

VIII. Quoniam, per articulum tertium, *mater originaliter liberorum Domina* eſt, & ab illa *pater*, vel alius quiſpiam jure derivato; manifeſtum eſt, non minus *liberos* illis eſſe ſubjectos à quibus aluntur & educantur, quam *ſervi Dominis*, vel *ſubditi* illi qui *ſummum* habet *imperium* in civitate; neque poſſe *parentem*, quam diu in ejus poteſtate eſt, *filio* injurium eſſe. Etiam ſubjectione iiſdem modis *Filius* liberatur, quibus *ſubditus* & *ſervus*. Eadem enim res eſt *emancipatio* cum *manumiſſione*, & *abdicatio cum exilio*.

De honore parentum & dominorum.

VIII. *Patrem-familias emancipatus filius*, vel *manumiſſus ſervus*, privatum jam patriâ & herili poteſtate minus metuunt, & (ſi quidem verus & internus ſpectetur *honor*) minùs *honorant* quàm antè. Eſt enim *honor* nihil aliud, quàm potentiæ alienæ æſtimatio; ideòque cui minus potentiæ eſt, minus

ſemper

semper est *honoris*. Non est autem putandum, *manumittentem manumissum*, vel *emancipantem emancipatum*, ita voluisse sibi æquare, ut ne beneficii quidem reus esset, sed in omnibus se gereret, tanquam æqualis sibi esset. Intelligendum igitur semper est, eum qui liberatur subjectione, sive sit *servus*, sive *filius*, sive *colonia* aliqua, promittere saltem externa signa omnia, quibus superiores ab inferioribus solent *honorari*. Ex quo sequitur, præceptum illud de *parentibus honorandis* esse *legis naturalis*, non modo sub titulo *gratitudinis*, sed etiam *Pactionis*.

IX. Quænam ergo est, quæret aliquis, inter *liberum*, vel inter *civem*, & *servum* differentia? neque enim quod sciam, à quoquam scriptore explicatum est, quid sit *libertas*, & quid *servitus*. Vulgo omnia nostro arbitratu facere, atque id impunè, *libertas*; id non posse, *servitus* judicatur: quod in civitate, & cum pace humani generis fieri non potest; quia civitas sine imperio & jure coërcendi nulla est. LIBERTAS, ut eam definiamus, nihil aliud est quàm *absentia impedimentorum motus*; ut aqua vase conclusa ideò non est *libera*, quia vas impedimento est ne effluat; quæ

In quo consistat libertas, & differentia civium & servorum.

fracto vaſe *liberatur* Et eſt cuique *libertas* major vel minor, prout plus vel minus ſpatii eſt in quo verſatur; ut majorem habeat *libertatem* qui in amplo carcere, quam qui in anguſto cuſtoditur. Et poteſt eſſe homo *liber* verſus unam partem, nec tamen verſus alteram; ut qui iter faciens ſepibus & maceriis, ne vineas & ſegetes viæ vicinas conterat, hinc & inde cohibetur. Et hujusmodi quidem impedimenta externa & abſoluta ſunt: quo ſenſu omnes *ſervi* & *ſubditi liberi* ſunt, qui non ſunt vincti, vel incarcerati. Alia ſunt arbitraria, quæ non abſolute impediunt motum, ſed per accidens, nimirum per electionem noſtram. ut qui in nave eſt, non ita impeditur quin ſe in mare præcipitare poſſit, ſi velle poſſit. Atque hic quoque, quo quis pluribus viis movere ſe poteſt, eo majorem habet *libertatem.* Atque in hoc conſiſtit *libertas* civilis, nemo enim ſive *ſubditus*, ſive *filius* familias, ſive *ſervus*, ita *civitatis* vel *patris* vel *Domini* ſui, utcunque ſeveri, pœnis propoſitis impeditur, quin omnia facere, & ad omnia ſe convertere poſſit, quæ ad vitam & ſanitatem tuendam ſunt neceſſaria. Non igitur reperio quid ſit, de quo vel *ſervus* quisquam conqueri poſſit eo nomine

quod

quod *libertate* careat, nisi miseria sit, ita cohiberi ne ipse sibi noceat, & vitam . quam bello, vel infortunio, vel demum inertiâ suâ amiserat, unà cum omnibus alimentis, & omnibus rebus ad vitam & sanitatem necessariis, ea lege recipere ut regatur. Qui enim ita cohibetur pœnis propositis, ne omnia quæ vult, faciat, non opprimitur *servitute*, sed regitur & sustentatur. Hoc autem (in omni civitate & familiâ, ubi servi existunt) *cives liberi*, & *filii* familias præ *servis* eximium habent, ut & ministeria civitatis, vel familiæ obeant honoratiora, & plus possideant rerum superfluarum. Atque in hoc sita est differentia inter *civem liberum* & *servum*, quod LIBER quidem is sit qui soli civitati, SERVUS autem qui etiam concivi servit. Libertas alia omnis, exemtio est à legibus civitatis, & propria imperantium.

X. *Pater-familias*, *liberi servique* ejus, virtute imperii paterni, in unam personam civilem coaliti, FAMILIA dicitur. Eadem, si multiplicatione *prolis*, & *servorum* acquisitione, numerosa fiat, ita ut sine belli incertâ aleâ subjugari non possit, appellabitur REGNUM PATRIMONIALE. Quod quamquam vi acqui-

Idem est jus in cives in regno patrimoniali, quod in institutivo.

ſitum differat à *Monarchiâ inſtitutiva* origine & modo conſtituendi, conſtitutum tamen omnes eaſdem habet proprietates, & idem eſt utrobique imperii jus, ut non ſit opus quilibet de iis ſeorſum dicere.

Quæſtio de jure ſucceſſionis in ſolâ Monarchiâ locum habet.

XI. Quo jure ſumma imperia conſtituta ſunt, dictum eſt: breviter jam, quo jure continuentur, dicendum eſt. Jus autem quo continuantur, illud eſt quod appellatur jus SUCCESSIONIS. Quoniam autem in *Democratiâ*, ſummum imperium apud *populum* eſt, quamdiu cives exſiſtunt, tamdiu penes eandem eſt perſonam. Populus enim *ſucceſſorem* non habet. Similiter in *Ariſtocratiâ*, moriente uno optimatum, aliquis alius in ejus locum à cæteris ſubſtituitur; ideoque niſi ſimul deficiant, quod ſuppono nunquam accidere, *ſucceſſio* nulla eſt. Quæſtio igitur de jure *ſucceſſionis* in ſolâ *Monarchiâ abſolutâ* locum habet. Nam qui ad tempus tantùm ſummum exercent imperium, non ſunt ipſi *Monarchæ*, ſed *miniſtri* civitatis.

Monarcha poteſt ſummum imperium civitatis,

XII. Primum autem, ſi *Monarcha ſucceſſorem* ſibi teſtamento inſtituerit, inſtitutus *ſuccedet*. nam ſi à *populo* inſtituatur, habebit omne jus in civitatem quod *populus* habebat; ut oſten-

ſtenſum eſt Cap. 7. art. 11. Sed *populus* potuit ipſum eligere, ergo eodem jure ipſe alium. Sed in *regno* etiam *Patrimoniali* eadem ſunt jura, quæ in *inſtitutivo*. Quare monarcha omnis poteſt *ſucceſſorem* ſibi teſtamento facere. *teſtamento diſponere.*

XIII. Quod autem quis teſtamento transferre in alium poteſt, id eodem jure donare, vel vendere, vivens poteſt. cuicunque ergo is ſummum imperium tradiderit, ſive dono, ſive pretio, jure traditur. *Vel donare, vel vendere.*

XIV. Quodſi neque Teſtamento, neque aliter, voluntatem ſuam de *ſucceſſore* vivens declaraverit, intelligitur, primum, noluiſſe eum redire civitatem ad Anarchiam, ſive ſtatum belli, id eſt, ad perniciem civium: tum quia non potuit id facere ſine violatione legum naturalium, quibus in foro conſcientiæ obligatus erat ad omnia quæ ad pacem neceſſariò conducunt: tum etiam quia ſi voluiſſet, non erat difficile id apertè declaraſſe. Deinde, quia jus tranſit ſecundùm voluntatem patris; cenſendum eſt de *ſucceſſore* per ſigna voluntatis ejus. Intelligitur ergo, voluiſſe eum, ſubditos ſuos ſub regimine eſſe *Monarchico*, potius quàm alio, propterea quod *Monarcha inteſtatus, ſemper intelligitur. velle fore ſibi Monarcham ſucceſſorem.*

& ipse eum statum exemplo suo, regnando commendavit antè, nec alio facto aut verbo post damnavit.

Et aliquem ex suis liberis.

XV. Porrò quoniam naturali necessitate omnes homines bene illis esse malunt, per quos sibi honor & gloria est, quam aliis; honor autem & gloria unicuique post mortem per liberorum potius quàm per aliorum quorumcumque hominum potentiam contingit: colligitur, patrem melius velle liberis suis, quam quibuscunque aliis. Intelligitur itaque voluntas patris intestati ea fuisse ut *successor* ei aliquis esset ex liberis suis. Hoc tamen ita intelligendum est, si alia signa apertiora in contrarium non existant; cujus generis, post *successionis* plures, potest esse consuetudo. qui enim de *successione* tacet, intelligitur consuetudini Regni consentire.

Et masculum potius quàm fœminam.

XVI. Inter liberos, masculi fœminis præferuntur; principio quidem forte quod plerumque (licet non semper) aptiores sunt ad rerum magnarum, præsertim verò bellorum administrationem; post autem, ubi in consuetudinem abiit, quod consuetudini non sit contradictum; ideòque voluntas *Patris* in eorem favorem, nisi consuetudo alia vel signum aliud apertius repugnet, interpretanda est.

XVII. *Filio-*

XVII. *Filiorum* autem, quia æquales sunt, nec dividi imperium potest, is *succedat*, qui maximus natu est. Nam si differentia sit aliqua propter ætatem, dignior maximus est. nam naturâ judice annis provectior (quia solet esse) prudentior est. Alius autem judex dari non potest. Si verò fratres omnes pro æqualibus habendi sint, *forte* fiet *successor*. Est autem sors naturalis, *primogenitura*; eâ vero jam præfertur natu maximus; neque est qui potestatem habeat judicandi, utrum eo, an alio genere sortium res decidenda sit. Quæ autem ratio pro primogenito, eadem pro primogenita militat.

Et filiorum natu maximum, quam minorem.

XVIII. Quod si liberi nulli sint, tunc ad fratres & sorores imperium transibit, propter eandem rationem, qua liberi *succederent*, si essent; nam naturâ proximi, benevolentiâ proximi esse supponuntur; & in Fratres prius quam in sorores; item in majores natu prius quam in minores. Ratio enim hic eadem est, quæ in liberis.

Et fratrem, si prole careat, præ omnibus aliis.

XIX. Porrò qua ratione *succeditur* ad imperium, eâdem quoque succeditur ad jus *successionis*. nam primogenitus, si ante patrem moriatur, cen-

Eodem modo quo succeditur in impe-

rium, succeditur etiam in jus successionis. sebitur, nisi pater aliter statuerit, jus suum *successionis* transtulisse ad liberos suos; ideoque nepotes & neptes priores ad *succedendum* erunt quàm ipsorum avunculi. Hæc, inquam, omnia ita se habent, si consuetudo loci (cui pater non contradicendo censebitur consentire) non impediat.

CAPUT X.

Specierum trium civitatis, quoad incommoda singularum, comparatio.

I. *Comparatio status* naturalis *cum statu* civili. II. Imperantis *&* civium *eadem sunt commoda & incommoda.* III. *Commendatio* Monarchiæ. IV. *Regimen unius non esse eo nomine iniquum, quod unus plus possit ceteris omnibus.* V. *Rejectio opinionis eorum qui dicunt*, Dominum *cum* servis *non posse esse* civitatem. VI. *Exactiones graviores esse sub* populo *imperante, quam sub* Monarchâ. VII. *Cives innocentes minus obnoxios esse pœnis sub* Monarchâ, *quam sub* populo. VIII. *Libertatem civium singulorum non minorem esse sub* Monarchâ, *quàm sub* populo. IX. *Non esse civibus incommodum, quod non omnes ad publicas deliberationes admittantur.* X. *Deliberationes civiles magnis cœtibus male committuntur, propter plurimorum* imperitiam. XI. *Propter* eloquentiam. XII. *Propter* factionem. XIII. *Propter* instabilitatem *Legum.* XIV. *Propter*

Propter defectum taciturnitatis. XV. *Ea incommoda* Democratiæ *adhærere, quatenus homines naturaliter delectantur existimatione ingenii.* XVI. *Incommoda civitatis ex rege puero.* XVII. *Monarchicæ præstantiæ signum, potestas Ducum castrensis.* XVIII. *Optimus status civitatis est, ubi cives imperantis sunt hæreditas:* XIX. Aristocratia *tanto melior est, quanto* Monarchiæ *propior; pejor, quanto ab eâ remotior.*

I. *Democratia*, *Aristocratia* & *Monarchia* quid sint, dictum est. Utra autem ad civium pacem conservandam, & commoda eorum procuranda, aptior sit, earum comparatione videndum est. Primùm autem commoda & incommoda civitatis in universum conferamus, ne quis forte satius esse ducat, vivere unumquemque arbitrio suo, quàm civitatem omnino constituere. Extra statum civitatis, unusquisque libertatem habet integerrimam quidem, sed infructuosam; propterea quod qui propter libertatem suam omnia agit arbitrio suo, propter libertatem aliorum omnia patitur arbitrio alieno. At civitate constitutâ, unusquisque civium tantum libertatis sibi retinet, quantum sufficit ad bene & tranquillè vivendum, tantum item aliis adimitur, ut non sint metuendi. Extra

Comparatio status naturalis cum statu civili.

civitatem, unicuique ita jus est ad omnia, ut tamen nulla re frui possit. In civitate verò unusquisque finito jure securè fruitur. Extra civitatem, quilibet à quolibet jure spoliari & occidi potest. In civitate ab uno tantum. Extra civitatem, propriis tantum viribus protegimur. In civitate, omnium. Extra civitatem, fructus ab industriâ nemini certus; in civitate omnibus. Denique extra civitatem, imperium affectuum, bellum, metus, paupertas, fœditas, solitudo, barbaries, ignorantia, feritas. in civitate, Imperium rationis, Pax, securitas, divitiæ, ornatus, societas, elegantia, scientiæ, benevolentia.

Imperantis & civium eadem. sunt commoda & incommoda.

II. *Aristoteles* Politicorum lib. 7. cap. 14. duo esse ait genera regiminum, quorum alterum ad *imperantis*, alterum ad *subditorum* commodum dirigitur. Quasi ubi cives duriùs tractantur, ibi *una*; ubi mitius, ibi *alia* species esset civitatis; quod ei minimè concedendum est. Sunt enim *imperantis* & *subditorum*, eadem & communia commoda & incommoda omnia, quæ ex regimine oriuntur. Incommoda quæ civi alicui, infortunio, stultitiâ, negligentiâ, ignaviâ, vel luxuriâ suâ accidunt, à Regentis

tis incommodis separari possunt: sed non sunt illa Regiminis incommoda, ut quæ in qualibet civitate accidere possunt. Eadem si accidunt à primâ civitatis institutione, dicentur quidem Regiminis incommoda, sed ipsi imperanti cum civibus communia erunt, sicut communia etiam sunt eorum commoda. Primum autem & maximum commodum, Pax & defensio, idem utriusque est. Nam & is qui imperat, & is cui imperatur, ad vitæ suæ defensionem, viribus utitur simul omnium concivium. Et maximo incommodo quod in civitate contingere potest, nimirum cæde civium, quæ ab Anarchiâ oritur, & is qui summum imperium habet, & quilibet unus civium æquè obruitur. Secundò, si is qui summum imperium obtinet, pecuniarum tantum à civibus exegerit, ut, se & familias suas alere, & vires corporum suorum conservare non possint, incommodum non magis illorum est, quam imperantis, qui quantiscunque divitiis sine corporibus civium, Imperium suum & divitias tueri non potest. Si verò tantum exegerit, quantum ad imperii administrationem sufficit, id commodum æquè est & ipsi & civibus ad commu-

nem pacem & defensionem. Neque imaginabile est, quomodo divitiæ *publicæ* civibus *privatis* incommodo esse possint, modo privati non ita exhauriantur, ut per industriam suam necessaria ad corporis & animi vires sustentandas acquirere sit impossibile. Nam sic in commodum & ad ipsum imperantem pertineret, nec oriretur ab institutione vel ordinatione pravâ, (quia in omni genere civitatis, cives opprimi possunt) sed à bene ordinatæ civitatis pravâ administratione.

Commendatio Monarchiæ. III. Quod autem dictarum specierum civitatis, *Democratiæ*, & *Aristocratiæ*, & *Monarchiæ*, optima sit *Monarchia*, ex comparatione commodorum & incommodorum in singulis ostendendum est. Hæc igitur, quod *universum* ab *uno Deo* regitur; quod *Antiqui* statum *Monarchicum* cæteris prætulerunt, regimen Deorum uni *Iovi* adscribentes; quod principio rerum, nationumque, arbitria Principum pro legibus fuerint; quod imperium *Paternum* institutum à Deo in creatione, *Monarchicum* fuerit; quod regimina cætera ex *Monarchiæ* per seditiones dissolutæ ruderibus artificio hominum (*) pôst conglutinata sint; quodque populus Dei sub regibus fuerint; quam-

quamquam *Monarchiam* commendatiorem nobis exhibeant, tamen quia id non rationibus, ſed exemplis & teſtimoniis faciunt, omittemus.

Artificio hominum conglutinata ſint, &c.] *Videntur huc ſpectaſſe antiqui, qui fabulam nobis confinxerunt de Prometheo. Narrant, Prometheum ſurrepto à Sole igne, ex luto feciſſe hominem; atque ob id factum perpetua jecoris laceratione irato Iovi dediſſe pœnas. Hoc eſt, ingenio humano (id quod ſignificatur per Prometheum) leges, & juſtitiam à Monarchia per imitationem ſumtas eſſe, quarum vi (tanquam igne à fonte ſuo naturali ſurrepto) multitudo (quaſi lutum & fæx hominum) in unam perſonam civilem animata & conflata eſt, quæ Ariſtocratia vel Democratia appellatur. Inventi autem autores & fautores, qui cum ſecurè atque otiosè ſub imperio Regum naturali vivere potuiſſent, hanc pœnam dant, ut perpetuis curis, ſuſpicionibus diſſenſionibusque alio loco expoſiti crucientur.* *Annotatio.*

IV. Sunt quibus *unius* Regimen eo nomine diſplicet, quia *unius* eſt; quaſi iniquum eſſet inter tam multos tantâ poteſtate eminere *unum* aliquem, ut arbitrio ſuo poſſit de cæteris omnibus ſtatuere. Hi ſanè ſubtrahere ſe ab imperio *Regimen unius non eſſe eo nomine iniquum, quod unus plus poſſit*

cæteris omnibus. rio *unius* Dei, si possent, vellent. Sed exceptionem hanc contra *unum* suggerit invidia, dum vident unum habere quod omnes cupiunt. idem iniquum esse censerent eadem ratione, si *pauci* imperarent, nisi ipsi vel essent, vel esse sperarent ex eorum numero. nam si iniquum sit non esse jus æquale omnibus, iniquum etiam est regimen optimatum. Quoniam autem ostensum est, statum æqualitatis esse statum belli: ideoque inæqualitatem introductam esse consensu omnium, inæqualitas illa non est amplius habenda pro re iniquâ, ubi plus habet is, cui plus volentes dedimus. Incommoda igitur quæ sequuntur *unius hominis* imperium, sequuntur *hominem*, non *unitatem*. Videndum igitur est, utrum imperium *hominis*, an *hominum*, plura civibus adferat incommoda.

Rejectio opinionis eorum qui dicunt, dominum cum servis non posse esse civitatem. V. Sed primum amolienda est sententia eorum, qui negant omnino, civitatem esse, quæ conflatur ex quantovis numero servorum sub communi Domino. Cap. 5. articulo 9. definitur *civitas* esse *persona* una facta ex pluribus hominibus, cujus voluntas, ex ipsorum pactis, pro ipsorum omnium voluntatibus habenda est, ut singulorum viribus & facultatibus uti

uti possit, ad pacem & defensionem communem, *Persona* autem *una* est, per ejusdem capitis articulum eundem, quando plurium voluntates unius voluntate continentur. Sed voluntas uniuscujusque servi continetur in voluntate Domini, ut ostensum est capite 8, articulo 5, ita ut possit eorum viribus & facultatibus uti, prout voluerit. Sequitur ergò, civitatem esse quæ constituitur ex *Domino* & pluribus *servis*. Neque potest ulla ratio in contrarium adduci, quæ non æque militet contra civitatem constitutam à *patre* & *liberis*. Nam apud *Dominum*, cui *liberi* non sunt, *servi liberorum* rationem subeunt. Sunt enim & honor & præsidium ejus: neque magis subjiciuntur *servi Dominis*, quam *liberi patribus*, ut suprà ostensum est capite 8. articulo 5.

Exactiones graviores esse sub populo imperante, quàm sub Monarcha.

VI. Inter incommoda imperii summi unum est quod imperans præter pecunias ad sumtus publicos, hoc est, ad ministros publicos alendos, præsidia ædificanda & tuenda, bella gerenda, rem domesticam honorificè sustentandam necessarias, possit etiam, si velit, alias exigere per libidinem, quibus *filios*, *cognatos*, *gratiosos*, atque etiam *adulatores* ditare possit. Con-

fitendum eſt, incommodum quidem hoc eſſe, ſed ex numero eorum quæ in omni genere civitatis reperiuntur; in *Monarchiâ* autem tolerabiliora, quàm in *Democratia*. Nam & ſi velit *Monarcha* illos locupletare, pauci ſunt, quia unius ſunt. Sed in *Democratiâ*, quot ſunt *Demagogi*, id eſt, potentes apud populum *oratores*, (qui & ſimul plures ſunt, & quotidie novi ſuboriuntur) tot ſunt qui *liberos*, *cognatos*, *amicos*, *adulatoreſque* ditandos habent. Cupiunt enim ſinguli, non modo familias ſuas divitiis potentes illuſtreſque reddere, quantum poſſunt, ſed etiam alios ſui muniendi causâ beneficiis devincire. *Monarcha* miniſtros & amicos ſuos, quia non ſunt numeroſi, ſine civium diſpendio, deferendo ſcilicet illis belli paciſque munia, magna ex parte explere poteſt; in *Democratiâ*, ubi multi ſatiandi ſunt, & ſemper novi, fieri id ſine oppreſſione civium non poteſt. *Monarcha* quamquam poſſit indignos promovere, ſæpe tamen id facere non vult; *Oratores* autem in *Democratia* ſemper hoc omnes velle intelliguntur, ideo quia opus eſt. Aliter enim potentia eorum qui id ſoli facerent ita creſceret, ut non modo ſibi, ſed & civitati formidanda eſſet.

VII. Sum-

VII. Summi imperii incommodum aliud eſt, metus ille mortis perpetuus, in quo unumquemque verſari neceſſe eſt dum reputat ſecum, poſſe eum qui imperat, non modo pœnas quas velit, in quæ velit peccata conſtituere, ſed etiam cives innocentes, & qui nihil contra leges commiſerunt, irâ & libidine jugulare. Atque magnum hoc reverà in omni civitatis ſpecie incommodum eſt, ubi fit: (incommodum enim ideo eſt quia fit, non quia fieri poteſt:) ſed vitium eſt Regentis, non Regiminis: non enim *Neronis* facta *Monarchiæ* ſunt omnia eſſentialia. Minus tamen ſæpe damnantur cives immeritò, regnante *Homine*, quàm *populo*. Nam Reges ſæviunt in eos tantum, qui vel conſiliis intempeſtivis moleſti, vel verbis contumelioſis, vel voluntate adverſi ipſis ſolis ſunt. Faciunt autem ut potentiæ exceſſus, quem habere unus civis ſupra alium poſſit, innoxius ſit. Itaque *Nerone* vel *Caligulâ* aliquo regnante, pati immerito nemo poteſt, niſi qui ipſi cogniti ſunt, nimirum Aulici, vel munere aliquo conſpicui; neque omnes, ſed illi ſoli, quibus eſt quod is habere cupit; nam qui moleſti aut contumelioſi in eum ſunt, merito plectuntur. In *Monarchia* igitur,

Cives innocentes minus obnoxios eſſe pœnis ſub Monarcha, quàm ſub populo.

gitur, is qui latere vult, qualiscunque ſit qui regnat, extra periculum eſt. Patiuntur enim ſoli ambitioſi, cæteri ab injuriis potentiorum defenduntur. Sed in *dominatione populari* tot poſſunt eſſe *Nerones*, quot ſunt *Oratores* qui *populo* adulantur. tantum enim poteſt unisquisque eorum, quantum ipſe *populus*; atque in ſubtrahendis à pœna iis, qui per libidinem & odia privata concives immeritò occiderunt, quaſi tacito quodam inter ſe Pacto, *Hodie mihi, cras tibi*, alter alterius cupidini mutuò cedunt. Præterea potentiæ privatæ terminus quidam eſt, ultra quem civitati pernicioſa futura eſt, & propter quam *Monarchis* aliquando neceſſarium eſt providere, ne quid inde Reſpublica capiat detrimenti. Illam igitur potentiam, quando in divitiis ſita erat, divitiarum diminutione diminuerunt; ſi quando vero conſiſteret in aura *populari*, ipſum potentem ſine alio crimine ſuſtulerunt. Idem in *Democratiis* fieri ſolet. Nam *oſtraciſmo* exſulabant potentes *Athenienſes* ſine crimine, propter potentiam ſolam, & necabantur Romæ tanquam regnum affectaverint, qui plebis favorem captabant beneficiis. Pares in hoc *Democratia* & *Monarchia*, impares tamen fama fuerunt: quia fama

à po-

à populo eſt; & quod à multis fit, à multis laudatur. Ideoque invidiâ in virtutem eorum factum eſſe dicitur, ſi faciunt *Monarchæ*, quod ſi factum eſſet à *populo*, politia eſſet.

VIII. Sunt qui ideo *Monarchiam* *Democratia* incommodiorem putent, quod *illic* minus libertatis ſit quam *hic*. Si per *libertatem* intelligant exemtionem à ſubjectione, quæ legibus, hoc eſt, mandatis debetur *populi*, neque in *Democratia*, neque in alio ſtatu civitatis quocunque ulla omnino *libertas* eſt. Si *libertatem* in eo ſitam eſſe intelligant, ut paucæ ſint leges, pauca vetita, & ea talia quæ niſi vetentur, non ſit Pax, tunc nego plus eſſe *libertatis* in *Democratia* quam in *Monarchia*. poteſt enim non minus hæc quam illa cum tali libertate recte conſiſtere. Etſi enim portis turribusque civitatis cujuſcunque, characteribus quantumvis amplius *libertas* inſcribatur, non eſt ea cujuscunque *civis*, ſed *civitatis* libertas; neque meliori jure verbum illud civitati inſcribitur, quæ à *populo*, quam quæ à *Monarcha* regitur. Sed quando cives privati, id eſt, ſubditi libertatem poſcunt, nomine libertatis non *libertatem*, ſed *Dominium* poſcunt? quod tamen præ inſcitia minime animadvertunt. Si enim

Libertatem ſingulorum non minorem eſſe ſub Monarcha, quam ſub populo.

enim quam libertatem quisque sibi expetit, eandem prout lege naturæ præceptum est, aliis concederet, rediret ille status naturalis, in quo omnes jure possunt omnia; quem ut omni subjectione civili pejorem, si scirent, respuerent. Sed si quis liberum esse solum poscat, cæteris obstrictis, quid aliud quam *Dominium* poscit; Nam qui solutus est omni vinculo, vinctorum omnium, quotquot sunt, *Dominus* est. Non est ergo major libertas civium in statu *populari*, quam *Monarchico*. Id quod imponit, est *participatio* æqualis munerum publicorum, & Imperii Nam ubi Imperium *populi* est, cives eatenus imperium singuli *participant*, quatenus *populi* imperantis partes sunt. Munera autem publica æqualiter participant, quatenus in magistratibus & ministris publicis eligendis æqualia habent suffragia. Atque hoc est quod voluit *Aristoteles*, ipse quoque consuetudine temporis libertatem pro imperio nominans. Lib. 6. *Politicorum*, cap. 2. *In statu populari libertas est ex suppositione. Quod vulgo dicunt, tanquam extra statum hunc liber esset nemo.* Ex quo obiter colligere licet, cives eos qui in *Monarchiâ* sublatam libertatem plorant, hoc tantum stomarchari, quod

quod non adhibeantur ad Reipublicæ gubernacula.

IX Sed ob hoc ipſum fortaſſe aliquis *ſtatum popularem* maximo intervallo *Monarchiæ* anteferendum eſſe dicet, quod illic, ubi ſcilicet negotia publica omnes tractant, prudentiam, ſcientiam, eloquentiamque ſuam in deliberationibus circa res maximæ difficultatis & momenti publicè oſtentandi poteſtas omnibus facta ſit; id quod propter naturæ humanæ innatam laudis cupiditatem, omnibus iis qui vel talibus virtutibus antecellunt, vel ſibi videntur cæteris antecellere, omnium rerum eſt jucundiſſimum. hic vero via illa ad laudem & dignitates obtinendas, maximæ parti civium præcluſa eſt. Quid autem eſt, ſi hoc non eſt incommodum? Dicam. Sententiam ejus quem contemnimus, noſtræ prælatam videre; ſapientiam noſtram in conſpectu noſtro negligi; incerto certamine inanis gloriæ, certiſſimas ſuſcipere inimicitias; (hoc enim declinari non poteſt, ſive vicerimus, ſive vincamur;) odiſſe & odio eſſe ob diſſimilitudinem opinionum; concilia & vota noſtra ubi non eſt opus, ſine fructu omnibus patefacere; rem domeſticam negligere: Hæc, inquam, incommoda ſunt. Abeſſe verò à certamine

Non eſſe civibus incommodum, quod non omnes ad publicas deliberationes admittantur.

tamine ingeniorum, quamquam ea certamina facundis jucunda ſint, non eſt ideo illis incommodum, niſi etiam viris fortibus incommodum dicemus eſſe pugnâ prohiberi, propterea quod eâ delectantur.

Deliberationes civiles magnis cœtibus male committuntur, propter plurimorum imperitiam.

X. Præterea multæ cauſæ ſunt, quare minus rectè in magnis conventibus deliberatur, quam ubi conſiliarii ſunt pauci. Quarum una eſt, quod ad recte deliberandum de omnibus quæ ad ſalutem civitatis conducunt, cognitu neceſſaria ſunt, non modo ea quæ intus, ſed etiam ea quæ foris ſunt, intus quidem quibus rebus, & unde quæſitis, civitas alitur & defenditur; quæ loca præſidiis habendis apta; unde milites & habendi & alendi ſint; quis ſit civibus animorum habitus verſus principem, vel civitatis gubernatores, & multa ſimilia. Foris autem, quanta & in quibus rebus ſita ſit potentia ſingularum civitatum vicinarum; quid nobis ab illis commodi & incommodi proveniat; qui affectus eorum & erga nos, & ſe invicem; & quid quotidie apud eos conſilii capiatur. Hæc autem quia pauciſſimi cognoſcunt in numeroſo cœtu hominum, maxima ex parte talium rerum imperitorum, ne dicam incapacium, quid numerus ille deliberan-

tium

tium ineptis ſententiis contribuere ad conſilia, aliud quam impedimentum poteſt.

XI. Alia cauſa, quare magnus cœtus ad deliberationem minus idoneus ſit, ea eſt, quod unusquisque eorum qui ſententiam ſuam explicant, neceſſe habet perpetuâ & longâ uti oratione; eamque, exiſtimationis causâ, audientibus, quantum poteſt, ornatam gratamque eloquentia reddere. Eloquentiæ autem munus eſt, *Bonum* & *malum*, *Utile* & *inutile*, *Honeſtum* & *inhoneſtum*, facere apparere majora vel minora, quam revera ſunt, & *Juſtum* videri, quod *injuſtum* eſt, prout ad finem dicentis videbitur conducere. Hoc enim eſt perſuadere; & quamquam ratiocinentur, non procedunt tamen à principiis veris, ſed ab ἐνδόξοις. id eſt, opinionibus jam vulgo receptis, quæ maxima ex parte erroneæ eſſe ſolent, neque orationem ſuam naturæ rerum, ſed affectibus animorum convenientem eſſe ſtudent. Unde accidit, non recta ratione, ſed impetu animi ſententias ferri. Neque eſt hoc *hominis*, ſed ipſius *Eloquentiæ* vitium, cujus finis (ut magiſtri Rhetoricæ omnes docent) non veritas eſt, (niſi per accidens) ſed victoria; *Propter eloquentiam.*

ctoria; & munus, non docere, sed suadere.

Propter factiones. XII. Tertia causa, quare in magno cœtu minus utiliter deliberatur, ea est, quod inde *factiones* in civitate oriantur, & ex *factionibus* seditio & bellum civile. Quando enim contrariis sententiis orationibusque pugnant æquales oratores, victus victorem, eosque una omnes qui illius sententiam sequuti sunt, tanquam consilium & sapientiam suam contemsissent, odit, studetque quomodo faciat, ut consilium adversarii exitum sortiatur civitati damnosum; sic enim sibi restitutum, illi ademtum gloriam iri videt. Præterea ubi suffragia non sunt ita inæqualia, quin spes victis sit, posse se in conventu alio, accessione paucorum hominum sibi consentientium, partes habere superiores, ibi præcipui eorum cæteros convocant; seorsum deliberant, quomodo sententiam ante latam abrogare possint; statuunt inter se ad proximum conventum frequentes & primi adesse; disponunt quid quisque, & quo ordine dicere debeat, ut res denuo agitetur, & quod frequentibus adversariis ratum, id iisdem, aliqua ex parte, per negligentiam absentibus, fiat irritum. Atque hujusmodi industria

ſtria diligentiaque, quâ utuntur ad *faciendum* populum, *factio* appellari ſolet. Quando autem *factio* ſuffragiis minor, viribus major vel non multo minor eſt, tunc quod eloquentiâ & arte obtinere non potuere, id armis tentant, & bellum naſcitur civile. Sed hæc, dicet aliquis, non neceſſario, nec ſæpe accidunt. Idem dicere poſſet, Oratores non eſſe neceſſariò cupidos gloriæ, & non ſæpe in magnis rebus magnos oratores diſſentire.

XIII. Sequitur ex his, ubi legum ferendarum poteſtas ſumma ad conventus tales defertur, leges inſtabiles eſſe, mutarique, non ad mutationem ſtatus rerum, neque ad mutationem animorum, ſed prout major numerus hominum nunc ex hac, nunc ex illâ *factione* confluxerit ad *curiam*; ita ut leges ibi, tanquam ſuper undas, huc illuc fluctuent. *Propter inſtabilitatem legum.*

XIV. Hoc etiam quarto loco deliberationes magnorum cœtuum incommodi habent, quod civitatis conſilia, quæ tacita eſſe ſæpiſſimè permagni intereſt, antè ad inimicos proferantur, quam poſſint perduci ad effectum; & quid poſſit, quid non poſſit, quid velit, quid nolit, exploratum *Propter defectum taciturnitatis.*

externis sit, non minus quam ipsi *imperanti populo*.

Ea incommoda Democratiæ adhærere, quatenus homines naturaliter delectantur existimatione ingenii.

XV. Incommoda hæc quæ in deliberationibus magnorum conventuum reperiuntur, eatenus *Monarchiam Democratiâ* meliorem esse evincunt, quatenus in *Democratiâ* res maximi momenti, talibus conventibus discutiendæ sæpius comittuntur, quam in *Monarchiâ*; nec enim aliter fieri facile potest. Nihil enim est propter quod non malit quisquam *rei familiari* potius, quam *publicæ* vacare, præterquam quòd locum esse videt facundiæ suæ, qua possit ingenii & prudentiæ existimationem acquirere, & domum reversus apud amicos; parentes, uxoresque, re bene gesta, triumphare; sicut olim *Marco Coriolano* omnis à factis bellicis jucunditas in eo sita erat, quod videret laudes suas placere matri. Quodsi in *Democratia populus* deliberationes de bello & pace & de legibus ferendis ad unum tantum, vel valde paucos deferre vellet, contentus nominatione magistratuum, & ministrorum publicorum, hoc est, authoritate sine ministerio, tunc fatendum est, *Domocratiam* & *Monarchiam* hac in re æquales fore

Incommo-

XVI. Neque commoda vel incom-

commoda, quæ magis in una quam in alia civitatis specie reperiuntur, ex, eo procedunt, quod ipsum imperium, seu imperii negotia administranda melius uni quam pluribus, vel contra, pluribus quam paucioribus committuntur. Nam imperium *potentia*, administratio gubernandi *actus* est. *potentia* autem in omni civitatis specie æqualis est; soli *actus* differunt, hoc est, *motus* atque *actiones* civitatis, prout proveniunt à plurium vel pauciorum, peritorum vel imperitorum deliberationibus. Ex quo intelligitur, regiminis commoda & incommoda, non illum in quo resìdet civitatis authoritas, sed imperii ministros sequi; ideoque nihil impedire, quin civitas recte gubernari possit, quamquam *Monarcha* femina vel puer vel infans sit, modo ii negotiis pares sint, qui ministeriis & muneribus publicis præfecti sunt. Atque id quod dicitur, *væ regno cujus Rex Puer est*, non significare *Monarchiæ* conditionem statu populari inferiorem esse, sed contra nimirum incommoditatem Regni per accidens esse, quod *Rege puero* accidat quandoque, ut multis per ambitionem & vim in consilia publica sese intrudentibus, civitas administretur *Democraticè*, atque ex eo

da civitatis ex Rege puero.

nasci infelicitates illas, quæ *imperium populi* maxima ex parte comitantur.

Monarchicæ præstantiæ signum, potestas Ducum castrensis.

XVII. Signum autem quod *Monarchia* absolutissima, civitatis sit optimus omnium status, manifestissimum illud est, quod non solum Reges, sed etiam civitates illæ quæ *populo* & *optimatibus* subjectæ sunt, non nisi uni soli totum belli imperium deferunt, idque ita absolutum, ut nihil possit esse amplius: (in quo obiter notandum quoque hoc est, quod Rex nullus Duci plus imperii in exercitum concedere, quam ipse in cives omnes exercere jure possit.) *Monarchia* itaque omnium optimum in castris regimen est. Quid autem aliud sunt plures respublicæ, quam totidem castra præsidiis & armis contra se invicem munita; quorum status (quia nulla communi potentia coërcentur, utcunque incerta pax tanquam induciæ breves, intercedat) pro statu naturali; hoc est, pro statu belli habendus est?

Optimus status civitatis est, ubi cives imperantis sunt hæreditas.

XVIII. Postremò quoniam ad conservationem nostram, subditos nos esse alicui *homini* vel *concilio* necessarium erat, optimâ conditione illi subjicimur, cujus interest, ut salvi & sani simus. Atque hoc fit, quando

quando imperantis hæreditas ſumus; unusquisque enim ſponte ſuâ hæreditatem ſuam conſervare ſtudet. Sunt autem civium non fundi & pecuniæ, ſed corpora & animi vegeti, principum divitiæ: id quod facile concedetur ab iis qui animadvertunt, quam magnis pecuniis parvarum civitatum dominia æſtimantur, & quanto faciliùs homines pecuniam, quam pecunia homines acquirit. Neque exemplum facile ocurrit ſubditi alicujus à Principe ſuo, vitâ vel bonis, ſine culpa propria, per ſolam licentiam imperii ſpoliati.

Ariſtocratia tantò melior eſt, quantò Monarchiæ propior; pejor, quantò ab ea remotior.

XIX. Huc uſque facta eſt comparatio inter ſtatum *Monarchicum* & *Popularem*; de *Ariſtocratiâ* tacitum eſt. De hac, ex iis quæ de illis dicta ſunt, videtur concludi poſſe, quæ hæreditaria eſt, & quæ contenta Magiſtratuum electione, deliberationes ad paucos, & maximè idoneos tranſmittit, & ſimpliciter quæ *Monarcharum* regimen maximè, *populi* minimè imitatur, eam civibus ſingulis & meliorem, cæteris & diuturniorem eſſe.

CAPUT XI.

Loca & exempla Scripturæ sacræ de jure Regni, quæ secunda videntur autedictis.

I. Initium civitatis institutivæ, à consensu populi. II. Judicia & Bella *dependere ab arbitrio imperantium summorum.* III. *Eos qui summum imperium habent, jure puniri non posse.* IV. *Sine summo imperio non esse* Civitatem, *sed* Anarchiam. V. *Servos & Filios debere Dominis & Parentibus simplicem obedientiam.* VI. *Absolutum imperium evidentissimis tam Novi quam Veteris Testamenti locis comprobatum.*

Initium civitatis institutivæ à consensu populi.

I. INitium civitatis institutivæ, sive politicæ, cap. 6. art. 2. à consensu multitudinis ita derivavimus, ut omnes consentire, vel pro hostibus censeri oportere appareat. Tale fuit initium Regni Dei super Judæos institutum per *Moysen. Si audieritis vocem meam*, &c. *eritis mihi in regnum Sacerdotale*, &c. *Venit Moyses, & convocatis majoribus natu populi*, &c. *respondit que omnis populus simul: cuncta quæ loquutus est Dominus, faciemus.* Tale quoque fuit initium potestatis *Moysis* sub Deo, sive potestatis proregiæ. *Cunctus populus videbat*

bat voces, & lampades, &c. *dicentes Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus.* Simile erat initium regni Saulis. *Videntes autem, quod Naas Rex filiorum Ammon venisset adversum vos, dixistis mihi; Nequaquam, sed rex imperabit nobis, cum Dominus vester regnaret in vobis. Nunc ergo præsto est rex vester, quem elegistis & petiistis.* 1 Sam. 12. verſ. 12. Conſentientibus autem non omnibus, ſed majore parte, (nam erant *Filii Belial*, qui *dixerunt, Num ſalvare nos poterit iſte; & deſpexerunt eum.* 1 Sam. 10. verſ. 27.) illi qui non conſenſerunt, tanquam hoſtes ad necem quærebantur. *Quis eſt* (ait populus ad Samuelem) *qui dixit, Saul non regnabit ſuper nos: date viros, & interficiemus eos?* 1 Sam. 11. vers. 12.

Judicia & Bella dependere ab arbitrio imperantium ſummorum.

II. Eodem capite 6. articulis 6. & 7. oſtenſum eſt, tum *Judicia*, tum *Bella*, ab arbitrio dependere ejus qui ſummum habet in civitate imperium; id eſt, in *Monarchiâ* unius *Monarchæ*, ſive *Regis*. Id autem confirmatur judicio ipſius populi. *Erimus nos quoque ſicut omnes gentes, &* JUDICABIT *nos rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit* BELLA *noſtra pro nobis.* 1 Sam. 8. verſ. 20. Et teſtimonio Regis Salomonis, quod attinet ad *ju-*

diciæ, & ad omnia de quibus disputari potest, an sint *bona* an *mala*. *Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum* JUDICARE *possit, & discernere inter* BONUM *&* MALUM. 1. Reg. 3. vers. 9. Et Absalonis, *Non est qui te audiat constitutus à Rege.* 2. Sam. 15. vers. 3.

Eos qui summum imperium habent jure puniri non posse.

III. Quod Reges puniri à subditis non possint, sicut ostensum est supra, cap. 6 art. 12. confirmat Rex David, qui cum quæreretur à Saule ad mortem, abstinuit tamen à cæde ejus, prohibuitque Abisaium dicens, *Ne interficias eum; quis enim extendet manum suam in Christum Domini, & innocens erit?* 1 Sam. 22. vers. 9. Et cum præcidisset oram chlamydis ejus, *propitius* (inquit) *mihi sit Dominus, ne faciam hanc rem Domino meo, Christo Domini, ut mittam manum meam in eum.* 1 Sam. 24. vers. 7 Et *Amalekitam* qui *Saulem*, quamquam in ipsius gratiam, interfecerat, jussit tamen interfici. 2. Sam. 1. vers. 15.

Sine summo Imperio non esse Civitatem, sed Anarchiam.

IV. Quod habetur Judic. cap. 17 vers. 6. *In diebus illis non erat Rex in Israel, sed unusquisque quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat*, tanquam ubi non sit *Monarchia*, ibi sit *Anarchia*, (seu confusio omnium rerum) adduci posset.

possset ad probandum excellentiam Regni supra omnes alias civitatis formas; nisi quod per vocem *Rex*, possit forte intelligi non modo *unus homo*, sed etiam *una curia*, modo summum in ea resideat imperium. Quod si sic accipiatur, hoc tamen inde efficitur, ut sine summo & absoluto imperio (quod toto capite sexto probare conati sumus) cuilibet licebit quicquid libebit, sive quicquid sibi rectum videbitur; quod stare non potest cum consarvatione generis humani, ideòque imperium summum ex lege naturæ in omni civitate intelligitur exsistere alicubi.

V. *Servos Dominis* simplicem debere obedientiam diximus, cap. 8. art. 7. 8. & *filios patribus*, cap. 9. art. 7. Idem dicit sanctus Paulus. Nimirum de servis, *Servi obedite per* OMNIA *Dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum*, Col. 3. vers. 20. De Filiis, *Filii obedite parentibus per* OMNIA; *hoc enim placitum est in Domino*. Col. 3. vers. 22. Sicut autem nos per simplicem obedientiam intelligimus OMNIA quæ non sunt contra leges Dei, ita in locis illis sancti Pauli ci-

Servos & filios debere dominis & parentibus simplicem obedientiam.

tatis, post vocem OMNIA, subintelligendum est, *præter ea quæ sunt contra leges Dei*.

Absolutum imperium evidentissimis tam novi quam veteris Testamenti locis comprobatum.

VI. Sed ne jus Principum minutatim persequar, ea jam producam quæ totam potestatem eorum (nempe deberi iis à subditis suis obedientiam simplicem & absolutam) simul stabiliunt. Et primum ex novo Testamento: *Super cathedram Moysis sederunt Scribæ & Pharisæi.* OMNIA *ergo quæcunque dixerint vobis, servate & facite.* Matth. 22. vers. 2. *Omnia*, inquit, *facite*, hoc est, obedite *simpliciter*. Quare? quia sedent super *cathedram Moysis*, nimirum, *principis civilis*, non *Aaronis* Sacerdotis. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordnationi risistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt, &c.* Rom. 13. vers. 1. &c. Quoniam ergo potestates quæ erant tempore sancti *Pauli*, à Deo ordinatæ fuerint, omnes autem Reges eo tempore requirebant à subditis suis integram obedientiam, sequitur, talem potestatem à Deo fuisse ordinatam. *Subjecti igitur estote omni humanæ ordinationi propter Deum, sive Regni quasi præcellen-*

cellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum: quia sic est voluntas Dei. 1. Pet. 2. vers. 13. Rursus sanctus Paulus ad Titum; *Admone illos, Principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire.* Cap. 3. vers. 1. Quibus Principibus? nonne Principibus temporum illorum, qui obedientiam exigebant simplicem Deinde, ut veniamus ad exemplum ipsius Christi, cui jure hæreditario à Davide derivato, debebatur regnum Judæorum. is cum more subditi viveret, tributum *Cæsari* & pendebat, & *Cæsaris* esse pronunciabat: *Reddite* (inquit) *quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Matth. 22. vers. 21. Idem, cum placuisset ei Regem agere, obedientiam integram requirebat. *Ite* (inquit) *in castellum quod contra vos est, & statim invenietis asinam alligatam, & pullum cum éa; solvite & adducite mihi: & si quis aliquid dixerit, dicite, quod Dominus his opus habet.* Matth. 21. vers. 2. Fecit igitur hoc jure Domini, sive Regis Judæorum. Tollere vero subdito bona sua, eo nomine quod *Dominus opus habet*, Imperium absolutum est. Loca Testamenti veteris in eandum sententiam evidentiam

tiam evidentiſſima hæc ſunt. *Tu accede, & audi* CUNCTA *quæ dixerit Dominus Deus noſter tibi, loquêriſque ad nos, & nos audientes faciemus ea.* Deut. 5. verſ. 27. At ſub vocem illam *cuncta*, integra continetur obedientia. Rurſus ad *Joſuen*: *Reſponderuntque ad Joſuen, atque dixerunt*; OMNIA *quæ præcepiſti nobis, faciemus, & quocunque miſeris, ibimus; ſicut obedivimus in* CUNCTIS *Moyſi, ita obediemus & tibi; tantum ſit Dominus Deus tuus tecum, ſicut fuit cum Moyſe. Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit* CUNCTIS *ſermonibus, quos præceperis ei, moriatur.* Joſu. verſ. 16. Et parabola Rhamni: *Dixeruntque omnia ligna ad Rhamnum, Veni & impera ſuper nos. quæ reſpondit iis, Si vere me regem conſtituitis, venite, & ſub umbra mea requieſcite; ſin autem non vultis, egrediatur, ignis de Rhamno, & devoret cedros Libani.* Jud. 9. verſ. 14. Quorum verborum ſententia eſt, acquieſcendum eſſe dictis eorum quos vere Reges in nos conſtituimus, ni velimus incendio belli civilis conſumi. Particularius autem deſcribitur potentia regia à Deo ipſo per Samuelem. *Prædico iis jus Regis, qui regnaturus eſt ſuper eos, &c. Hæc*

[illegible]

erit jus Regis qui imperaturus est vobis : Filios vestros tollet , & ponet in curribus suis , &c. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias, &c. *Oliveta optima tollet, & dabit servis suis* , &c. 1 Sam. 8. vers. 8. &c. Nonne est potentia hujusmodi absoluta? veruntamen ab ipso Deo appellatur JUS REGIS. Neque videtur quisquam , ne *Sacerdos* quidem *summus* apud Judæos , ab obedientia hac exemtus fuisse. Ubi enim *Abiatharo Sacerdoti dixit Rex* (, nimirum Salomon) *Vade in Anathot ad agrum tuum , equidem vir mortis es: sed hodie te non interficiam; quia portasti arcam Domini Dei coram David patre meo , & sustinuisti laborem in omnibus , in quibus laboravit pater meus: & ejecit Salomon Abiatharum, ut non esset Sacerdos Domini:* 1 Reg. 2. vers. 26. Nullo argumento colligi potest , factum illud Deo displicuisse ; neque enim reprehendi Salomonem , aut personam ejus eo tempore parum Deo acceptam fuisse legimus.

Caput XII.

De causis internis civitatem dissolventibus.

I. Judicationem boni & mali ad singulos pertinere, *seditiosa opinio.* II. Peccare subditos obediendo Principibus suis, *seditiosa opinio.* III. Tyrannicidum esse licitum, *seditiosa opinio.* IV. Subjectos esse legibus civilibus etiam eos qui habent summum imperium, *seditiosa opinio.* V. Imperium summum posse dividi, *seditiosa opinio.* VI. Fidem & sanctitatem non studio & ratione acquiri, sed semper supernaturaliter infundi & inspirari, *seditiosa opinio.* VII. Civibus singulis esse rerum suarum proprietatem, sive dominium absolutum, *seditiosa opinio.* VIII. *Ad seditionem disponit, nescire differentiam inter populum & multitudinem.* IX. *Ad seditionem disponit exactio nimia pecuniarum, quamvis justa & necessaria.* X. *Ad seditionem disponit ambitio.* XI. *Ad seditionem disponit spes successus.* XII. *Virtus qua opus est ad seditiones excitandas, sola eloquentia est sine sapientia.* XIII. *Quomodo stultitia vulgi, & eloquentia ambitiosorum, concurrunt ad rempublicam dissolvendam.*

Judicationem boni & mali ad singulos.

I. HActenus quibus causis, & quibus pactis civitates constitutæ sint, & quæ sint imperantium in cives, jura, dictum est. Jam quibus causis cæ-

cædem diſſolvantur; ſive de cauſis ſeditionum: breviter dicendum eſt. Quemadmodum autem in motu corporum naturalium, conſideranda tria ſunt, nimirum, *diſpoſitio interna*, ut ſint producendi motus ſuſceptibilia: *Agens externum*, quo motus certus & determinatus actu producatur; *Et ipſa actio*: Ita etiam in civitate, ubi cives tumultuantur, tria conſideranda occurrunt? primum *doctrinæ* & *affectus* pacî contrarii, quibus ſingulorum animi diſponuntur; ſecundum, quales ſunt qui jam diſpoſitos ad ſucceſſionem & arma ſollicitant, convocant, diriguntque; tertium, modus quo id fit, ſive ipſa *factio*. Doctrinarum autam quæ ad ſeditionem diſponunt, una & prima hæc eſt; *Cognitionem de bono & malo pertinere ad ſingulos.* In ſtatu quidem naturali, ubi jure æquali ſinguli vivunt, nec ſe per pacta ſua aliorum imperio ſubmiſerunt; veram eam eſſe concedimus, imo cap. 1. art. 9. probavimus. Sed in ſtatu civili, falſa eſt. Oſtenſum enim eſt, cap. 6. art. 9. Regulas *boni* & *mali*, *juſti* & *injuſti*, *honeſti* & *inhoneſti*, eſſe leges civiles, ideòque quod legislator præceperit, id pro *bono*; quod vetuerit, id pro *malo* habendum eſſe. Legislator autem ſemper is eſt, cujus eſt in civitate imperium ſummum, hoc eſt, in Monarchiâ Mo-

pertinere, ſeditioſa oratio.

nar-

narcha. Idem confirmavimus cap. 11. art. 6: ex verbis *Salomonis*. Siquidem enim ſequendum ut bonum, & fugiendum ut malum eſſet id quod ſingulis viſum fuerit, quorſum ſpectant verba ejus, *Dabis ſervo tuo cor docile; ut populum tuum judicare poſſit, & diſcernere inter bonum & malum.* Quoniam ergo Regum eſt diſcernere inter *bonum* & *malum*, iniquæ ſunt illæ, quamquam quotidianæ voces: *Regem eſſe, qui recte facit.* Et *Regibus non eſſe obtemperandum, niſi juſta præceperint*; & aliæ ſimiles. Ante imperia, *juſtum* & *injuſtum* non exſtitere; ut quorum natura ad mandatum ſit relativa; actioque omnis ſuâ naturâ adiaphora eſt. Quod *juſta* vel *injuſta* ſit, à jure imperantis provenit. Reges igitur legitimi quæ imperant, juſta faciunt imperando, quæ vetant vetando injuſta. Privati autem homines dum cognitionem *boni* & *mali* ad ſe trahunt, cupiunt eſſe ſicut Reges; quod ſalva civitate fieri non poteſt. Omnium Dei præceptorum antiquiſſimum eſt, Gen. cap. 2. verſ. 15. *De ligno ſcientiæ boni & mali ne comedas.* & antiquiſſima tentationum diabolicarum, cap. 3. verſ. 5. *Eritis ſicut dii, ſcientes bonum & malum.* Et prima Dei cum homine expoſtulatio, verſ. 11. *Quis indicavit tibi quod nudus eſſes, niſi quod ex ligno, de quo præceperam tibi ne come-*

comederes, comedisti? Quasi diceret, unde judicasti nuditatem, in qua visum est mihi te creare, inhonestam esse, nisi quod *cognitionem* Honesti & Inhonesti tute tibi arrogasti?

II. Peccatum est quicquid quis fecerit contra conscientiam; nam qui id faciunt, legem spernunt. Sed distinguendum est; Peccatum meum est, quod faciens, peccatum meum esse puto; quod vero peccatum alienum esse puto, possum quandoque sine peccato meo facere. Nam si jubear facere quod peccatum jubentis est, modo qui jubet, jure Dominus meus sit, id si facio, non pecco: non enim si militavero jussu civitatis, putans bellum injustè susceptum esse, idcirco injustè fecero, sed potius si militare recusavero, cognitionem justi & injusti, quæ pertinet ad civitatem, mihi arrogans. Qui distinctionem hanc non observant, quotiescunque eis aliquid imperatum erit, quod illicitum vel est, vel videtur esse, incident in peccandi necessitatem. Nam facient contra conscientiam, si obediverint; contra jus, si non obediverint. Si fecerint contra conscientiam, monstrant, se non metuere pœnas futuri seculi; si fecerint contra jus, tollunt quantum in se est, societatem humanam, & vitam civilem seculi præsentis. Opinio igitur eorum

Peccare subditos obediendo Principibus suis, seditiosa opinio.

rum qui docent, *peccare ſubditos, quoties mandata Principum ſuorum, quæ ſibi injuſta videntur eſſe, exſequuntur*, & erronea eſt, & inter eas numeranda quæ obedientiæ civili adverſantur. Dependet autem ab originali illo errore quem ſupra præcedente articulo notavimus. Nam per judicium noſtrum *boni* & *mali*, facimus ipſi, ut tam obedientia noſtra, quam inobedientia ſit peccatum.

Tyrannicidium eſſe licitum, ſeditioſa opinio.

III. Tertia doctrina ſeditioſa ab eâdem radice orta eſt, *Tyrannicidium eſſe licitum.* Imò hodie à nonnullis Theologis, & olim ab omnibus Sophiſtis *Platone*, *Ariſtotele*, *Cicerone*, *Seneca*, *Plutarcho*, cæteriſque Græcæ & Romanæ Anarchiæ fautoribus non modo licitum, ſed etiam maximâ laude dignum exiſtimatum eſt *Tyrannorum* autem nomine intelligunt non ſolum Monarchas, ſed omnes eos qui imperium ſummum in quocunque genere civitatis adminiſtrant. Non enim Athenis *Piſiſtratus* tantum, qui ſolus imperium habuit, ſed poſt eum Triginta-viri, qui ſimul dominati ſunt, ſinguli *Tyranni* appellabantur. Sed is quem occidi, ut *Tyrannum*, volunt, vel jure imperat, vel abſque jure; ſi abſque jure, hoſtis eſt, & jure occiditur: ſed dici debet hoc non *Tyrannicidium*, ſed *hoſticidium*. ſi jure imperium obtinet, locum habet interrogatio divina,

quis

quis indicavit tibi, quod Tyrannus esset, nisi quod ex ligno de quo praeceperam tibi, ne comederes, comedisti? Quare enim appellas tu *Tyrannum*, quem Deus *Regem* fecit; nisi tu privatus exsistens, cognitionem ad te trahas *boni* & *mali*? Quam perniciosa verò civitatibus, presertim vero *Monarchiis*, opinio hæc sit, ex eo facile intelligitur, quod per eam quilibet *Rex*, sive malus, sive bonus, unius sicarii & judicio condemnandus, & manu jugulandus exponitur.

IV. Quarta societati civili adversa opinio eorum est, qui censent, *legibus civilibus subjectos esse etiam eos qui habent summum imperium.* Quam veram non esse satis ostensum est supra, c. 6. art. 14. ex eo quód civitas, neque sibi ipsi, neque civi cuiquam obligari potest: non sibi, quia nemo obligatur nisi alii; non civi, quia civium voluntates singulæ in voluntate civitatis continentur, ita ut si civitas se liberam à tali obligatione esse velit, etiam cives velint, & proinde libera sit. Quod autem de civitate verum est, id verum esse intelligitur de eo homine, vel cœtu hominum, qui summam habet potestatem; illi enim civitas sunt, quæ nisi per summam eorum potestatem non exsistit. Quod autem opinio hæc cum essentia civitatis consistere non possit, ex eo patet, quod per eam *cognitio*

Subjectos esse legibus civilibus etiam eos qui habent summum imperium, seditiosa opinio.

tio justi & *injusti*, hoc est, quid sit, quid non sit, contra leges civiles, definire, ad singulos rediret. Cessabit ergo obedientia, quoties imperatum aliquod videbitur contra leges, atque unà omnis potestas coactiva, quod salvâ civitatis essentiâ fieri non potest. Magnos tamen habet error hic fautores, *Aristotelem* & alios, qui propter impotentiam humanam, civitatis potestatem summam, solis legibus deferendam esse arbitrantur. Videntur autem in naturam civitatis parum profunde inspexisse, qui potestatem coactivam, legum interpretationem, & legum lationem (quæ necessariæ civitati potestates sunt) ipsis legibus relinquendas esse existimaverint. Quamquam autem cives singuli cum ipsa civitate contendere judicio, & lege agere interdum possint, id tamen locum habet tunc solum, quando quæstio non est de eo quod civitas possit, sed de eo quod certâ quâdam lege voluit. Ut, cum de capite civis agitur quacunque lege, quæstio non est, an civitas jure suo absoluto vitam ejus tollere possit, sed an per legem illam tollendam esse voluerit Voluit autem, si legem violavit, alioqui noluit. Quod igitur civitas suis ipsius legibus obstricta sit non satis argumenti est, quod actio legis competat civi adversus civitatem. In contrarium, patet, civitatem suis ipsius
legibus

legibus non teneri, quia nemo obligatur ſibi. Ponuntur ergo leges *Titio* & *Caio*, non civitati: utcunque ambitione juriſconſultorum factum ſit, ut leges non ab authoritate civitatis, ſed ab eorum prudentia dependere, imperitis videantur.

V. Quinto, *Imperium ſummum dividi poſſe*, exitioſiſſima civitatis doctrina eſt. Alii autem aliter dividunt. Sunt enim qui ita dividunt, ut ſummum imperium in iis rebus quæ ad pacem & commoda hujus vitæ pertinent, poteſtati civili concedant; in iis vero quæ ad ſalutem animæ ſpectant, in alios transferant. Contingit autem, quia juſtitia ad ſalutem maximè omnium rerum neceſſaria eſt, ut cives juſtitiam metientes, non ſicut debent, per leges civiles, ſed per mandata & doctrinas eorum qui reſpectu civitatis vel privati ſunt, vel externi, ſuperſtitioſo metu obedientiam Principibus debitam præſtare nolint; ipſo metu in id quod metuunt, incidentes. Quid autem perniocioſius civitati eſſe poteſt, quam ut homines ne principibus, hoc eſt, ne legibus obediant, ſeu, ne juſti ſint, æternorum cruciatuum intentatione deterreantur? Sunt etiam qui ſummum imperium ita dividunt, ut poteſtatem ſummam Belli & Pacis, uni (quem *Monarcham* vocant) ſed pecuniam imperandi jus, non illi, ſed aliis tribuunt. Quoniam autem

Imperium ſummum poſſe dividi, ſeditioſa opinio.

& belli

& belli & pacis nervi ſunt pecuniæ, qui ſic dividunt, aut non rem ipſam dividunt, ſed imperium quidem illis dant, in quorum poteſtate eſt pecunia, nomen vero alteri; vel ſi dividunt, civitatem diſſolvunt. neque enim bellum ſi opus eſt geri, neque pax bublica ſine pecunia conſervari poteſt.

Fidem & ſanctitatem non ſtudio & ratione acquiri, ſed ſemper ſupernaturaliter infundi & inſpirari, ſeditioſa opinio.

VI. Vulgo docetur, *Fidem & ſanctitatem non ſtudio & ratione naturali acquiri, ſed ſemper ſupernaturaliter hominibus infundi vel inſpirarit.* Quod ſi verum eſſet, non video quare rationem fidei nostræ reddere juberemur, aut cur is non ſit Propheta, quisquis verè Chriſtianus eſt; aut denique quare non unusquisque quid faciendum, & quid fugiendum ſibi ſit, ex propria potius inſpiratione, quàm ex præceptis imperantium, aut recta ratione æſtimaret. Reditur igitur ad *cognitionem privatam boni* & *mali*, quæ concedi non poteſt ſine civitatum diſſolutione. Opinio hæc adeo latè per orbem Chriſtianum diffuſa eſt, ut numerus Apoſtatarum à ratione naturali penè infinitus ſit. Nata autem eſt ab inſanis hominibus, qui Scripturarum lectione copiam verborum ſacrorum nacti, ita ea concionando connectere ſoliti ſunt, ut eorum oratio nihil ſignificans, imperitis tamen hominibus divina videatur. cujus enim ratio nulla, oratio divina

divina apparet, is necessariò divinitùs videbitur inspiratus.

VII. Septima civitatibus adversa doctrina est, *Civibus singulis earum rerum quas possident, absolutum esse Dominium*. Hoc est, *proprietatem* talem, quæ jus cæterorum omnium, non modo concivium, sed etiam ipsius civitatis in easdem res excludit. Id quod verum non est. Nam qui *Dominum* habent, *Dominium* non habent, ut probatum est c. 8. art. 5. Civitas autem civium omnium Domina est, ex constitutione. Ante susceptum jugum civile, nemini erat quicquam *juris proprii*, omnia omnibus *communia* erant dic ergo, unde tibi *proprietas* hæc, nisi à civitate? Unde autem civitati, nisi quod unusquisque jus suum in civitatem transtulisset? Et tu ergo tuum jus civitati quoque concessisti. *Dominium* ergo & *proprietas* tua tanta est, & tamdiu durat, quanta & quamdiu ipsa vult. Sicut in familia filiorum singulorum *propria* sunt bona, quæ & quamdiu vult pater. Sed multo maxima pars hominum, qui prudentiam civilem profitentur, rationem aliter colligunt. Æquales, inquiunt, natura sumus; nulla causa est quare quis rem meam mihi meliore jure auferat, quam ego illi suam; scimus, ad defensionem publicam pecuniâ aliquando opus esse, sed qui eam exigunt,

Civibus singulis esse rerum suarum proprietatem, sive dominium absolutum, seditiosa opinio.

gunt,

gunt, opus esse monstrent, & à volentibus, accipient. Nesciunt qui sic loquuntur ea quæ fieri volunt, jam ab initio in ipsa civitatis constitutione facta esse; ideóque loquentem tanquam in multitudine dissoluta & nondum facta civitate, factam dissolvunt.

Ad seditionem disponit nescire differentiam inter populum & multitudinem.

VIII. Ultimo loco Regimini civili adversatur, præsertim vero Monarchico, quod homines non satis distinguant inter *populum* & *multitudinem*. *Populus* est *unum* quid, *unam* habens *voluntatem*, & cui actio *una* attribui possit. Nullum horum de multitudine dici potest. *Populus* in omni civitate regnat; nam & in *Monarchiis populus* imperat, vult enim *populus* per voluntatem *unius hominis*. *Multitudo* vero cives sunt, hoc est, subditi. In *Democratia* & *Aristocratia*, cives sunt *multitudo*; sed *curia* est *populus*. Et in *Monarchia*, subditi sunt *multitudo*, &(quamquam paradoxum sit) *Rex* est *populus*. Vulgus hominum, & alii qui hæc ita esse minimè animadvertunt, de *magno numero* hominum semper loquuntur tanquam de *populo*, hoc est, de *civitate*; dicuntque rebellasse *civitatem* contra *regem* (quod est impossible) & *populum* velle & nolle, quod volunt & nolunt molesti & mussitantes subditi, sub prætextu *populi*, *cives* contra *civitatem*, hoc est, *Multitudinem* contra *populum*

lum animantes. Atque hæ ferè ſunt opiniones, quibus imbuti cives faciles ſunt ad tumultuandum; & ſi quidem majeſtas in omni civitate, ei vel eis conſervanda ſit, qui ſummum habet, vel habent imperium, his opinionibus crimen læſæ majeſtatis adhæret naturaliter.

Ad ſeditionem diſponit exactio nimia pecuniarum, quamvis juſta & neceſſaria

IX. Animum humanum ægritudine afficit maximè omnium rerum *egeſtas*; ſive earum rerum quæ ad vitam & dignitatem tuendam neceſſariæ ſunt, *inopia* Et quamquam nemo ſit, qui neſciat, opes induſtriâ comparandas, & parcimoniâ conſervandas eſſe, omnes tamen inopes culpam ab ignavia & luxuria propria in regimen civitatis, tanquam re privatâ publicis exactionibus detrita, transferre ſolent. Debent autem homines conſiderare; non modo laborandum eſſe iis quibus patrimonium non eſt, ut vivant, ſed etiam pugnandum, ut laborent Unusquiſque Judæorum qui tempore *Eſdræ* muros *Hieruſalem* ædificabant, unâ manu faciebat opus, alterâ tenebat gladium. In omni civitate cogitandum eſt, manum quæ gladium tenet, eſſe *Regem*, vel *curiam ſummam*, & ab induſtria civium, non minus alendam eſſe, illâ quâ quiſque fortunam ſuam privatam fabricatur; *vectigalia* autem & *tributa* nihil aliud eſſe, præter mercedem eorum qui armati vigilant, ne in-

 du-

dustria singulorum incursu hostium impediatur; nec magis justam querimoniam esse eorum, qui paupertatem suam pensionibus publicis imputant, quam si dicerent, inopes se fieri propter solutionem debitorum. Sed nihil horum cogitat maxima pars hominum. patiuntur enim idem quod in morbo qui appellatur *Incubus*, qui ortus ab ingluvie, facit tamen homines putare se invadi, & magno pondere opprimi & suffocari. Quod autem ii qui videntur sibi totâ civitatis mole oppressi, proni ad seditiones sint, quodque novis rebus delectentur quibus præsentes nocent, satis per se manifestum est.

Ad seditionem disponit ambitio.

X. Altera animi ægritudo, civitatibus noxia, eorum est, qui otio abundantes, carent dignitate. Ad honores & claritudinem naturâ quidem omnes contendunt, illi vero maximè qui minime rerum necessariarum sollicitudine distringuntur. Hos enim partim ad differendum inter se de republicâ, partim ad Historicorum, Oratorum, Politicorum, aliorumque librorum facilem lectionem otium cogit. Inde autem contingit, ut ad res maximi momenti administrandas, & ab ingenio, & à doctrina instructos se esse arbitrentur. Quoniam autem non omnes sunt, quod sibi videntur esse, & si essent, non tamen omnes propter multitudi-

tudinem ad munera publica adhiberi possent, necesse est multos præteriri. Hi igitur contumeliam sibi fieri existimantes, nihil magis in votis habere possunt, tum invidiâ in sibi prælatos, tum emergendi spe, quam ut consilia publica eventus infelices sortiantur. Ideoque mirum non est, si rerum novarum occasiones cupidis animis opperiantur.

Ad seditionem disponit spes successus.

XI. Inter affectus seditiosos numeranda est etiam *spes vincendi*. Sint enim homines quantum quis voluerit, opinionibus paci & regimini civili repugnantibus imbuti, sint quantum fieri potest, injuriis & contumeliis, ab iis qui in authoritate sunt, læsi, & lacessiti, si tamen *vincendi spes* nulla, aut non satis magna appareat, nulla sequetur seditio; dissimulabunt singuli, & gravia potius ferent quâm graviora. Ad hanc *spem* necessariò requiruntur quatuor, *numerus*, *instrumenta*, *mutua fiducia*, *&* *Duces*. Sine *numero* magno Magistratibus publicis resistere non seditio, sed desperatio est. Per instrumenta intelligo *arma* & *commeatum* quæ si absint, numerus nihil valet, sicut neque arma sine *mutuâ fiduciâ*, neque hæc omnia sine unione, sub *duce* aliquo, cui obedire, non ut obligati quod se ipsius imperio submiserint, (suppposuimus enim hoc ipso capite, hujusmodi homines nescire se obligari ultra id quod

sibimet ipsis rectum & bonum visum fuerit,) sed propter existimationem virtutis, & prudentiæ militaris, vel similitudinem affectuum, sponte velint. Quatuor hæc si hominibus præsentia molestè ferentibus; & jus actionum suarum proprio judicio metientibus, in propinquo sint, ad seditionem & civitatis confusionem præterea nihil deest præter aliquem, *qui ipsos acuat & concitet.*

Virtus quâ opus est ad seditiones excitandas, sola eloquentia est sine sapientia.

XII. *Catilinæ*, quo nemo unquam magis ad seditiones factus fuit, character apud *Salustium* hic est, quod haberet *eloquentiæ satis, sapientiæ parum.* Separat ille *sapientiam* ab *eloquentia*, hanc homini ad turbas nato, ut necessariam attribuens, illam ut pacis dictatricem abjudicans. *Eloquentia* autem duplex est, altera sententiæ & conceptuum animi perspicua & elegans explicatrix, oriturque partim à rerum ipsarum contemplatione, partim à verborum in propria & definita significatione acceptorum intelligentia; altera est affectuum animi (quales sunt *spes*, *metus*, *ira*, *misericordia*) commotrix, oriturque ex usu verborum metaphorico, & ad affectus accommodato. Illa ex veris principiis, hæc ex jam receptis opinionibus, quales cunque eæ sint, orationem texit. Illius ars Logica; hujus Rhetorica est. Illius finis veritas est; hujus victoria. Utraque suum usum

usum habet, illa in deliberationibus; hæc in hortationibus. Illa enim à *sapientia* nunquam disjungitur; hæc vero ferè semper. Quod autem hujusmodi *eloquentia potens*, separata à rerum scientia, hoc est, à sapientia, verus character sit eorum qui populum ad res novas sollicitant & concitant, ex ipso opere quod faciendum habent, facile colligitur. Neque enim imbuere populum absurdis illis opinionibus paci & societati civili contrariis possent, nisi ipsi easdem tenerent; quod ignorantiæ majoris est, quàm quæ possit cadere in hominem sapientem. quis enim qui nescit unde leges vim suam derivent; quæ sint *justi, injusti, honesti, inhonesti, boni, mali*, regulæ; quid pacem inter homines conciliet & conservet, quid destruat; quid sit *suum*, quid *alienum*; quid denique sibi fieri velit (ut idem alteri faciat) vel mediocriter sapiens existimandus est? Quod autem auditores suos, ex stultis insanos reddere possunt; quod facere possunt ut quibus malè est, pejus, quibus rectè, male esse videatur; quod spem amplificare, pericula extenuare, præter rationem iidem possunt, id ab eloquentia habent, non ad ea, quæ res sicut sunt, ita explicat sed ab altera illa quæ commovendo animos, facit apparere omnia, qualia ipsi animis priùs commotis ea conceperunt.

Quomodo stultitia vulgi, & eloquentia ambitiosorum, concurrant ad Rempublicam dissolvendam.

XIII. Ad disponendum civium animos ad *seditiones*, multi etiam eorum qui bene erga civitatem affecti sunt, dum dictis opinionibus conformen doctrinam adolescentibus in scholis, & omni populo è cathedris insinuant, per inscitiam cooperantur. Qui vero dispositionem illam in actum perducere volunt, totum ambitionis laborem in eo ponunt, primum ut male affectos in *factionem* & *conspirationem* conjungant; deinde ut ipsi in *factione* plurimùm polleant. In *factionem* conjungunt, dum internuncios se & interpretes faciunt consiliorum & actionum singulorum, nominantque personas & loca ad conveniendum, & de iis rebus, quibus regimen civitatis, prout sibi videbitur commodum, reformetur, deliberandum. Ut vero in *factione* ipsi dominentur, *factio* in *factione* habenda est; scilicet seorsim cum paucioribus conventus secretos habere oportet, ubi ordinare possint, quid postea in conventu generali proponendum sit, & à quibus, & quid quisque eorum, & quo ordine debeat dicere, & quomodo potentissimos & existimatione apud *factionis* vulgus florentissimos ad suam sententiam possint trahere. Atque hoc modo cum *factionem* satis magnam habeant, in qua per eloquentiam dominentur, incitant eam ad res capessen-

ſendas, atque ita rempublicam aliquando quidem opprimunt, nimirum, cum factio contraria nulla ſit, plerumque verò lacerant, & bellum civile introducunt. Concurrunt enim *ſtultitia* & *eloquentia* ad ſubverſionem civitatis, eo modo quo conſpirarunt quondam (ut eſt in fabula) filiæ *Peliæ* Regis Theſſaliæ cum *Medeâ*, contra patrem ſuum. Volentes illæ decrepito ſeni reſtituere adoleſcentiam; conſilio *Medeæ* in fruſta conciſum igni coquendum imponunt, exſpectantes fruſtra dum reviviſceret. Eodem modo vulgus ſtultitiâ ſuâ, velut puellæ *Peliæ*, cupientes civitatem veterem renovare, ducti *eloquentia* ambitioſorum hominum tanquam veneficio *Medeæ*, eam *factionibus* diviſam incendio ſæpius conſumunt quàm reformant.

CAPUT XIII.

De officiis eorum qui ſummum imperium adminiſtrant.

I. *Diſtinguitur ſummi imperii jus ab exercitio.* II. *Salus populi ſuprema lex.* III. *Imperantium eſt reſpicere ad utilitatem plurium communem, non ad hujus vel illius propriam.* IV. *Per ſalutem intelligi omnia commoda.* V. *Quæritur an Regum officium ſit ſaluti animarum civium ſuorum providere, prout ipſis ſecundum conſcientiam propriam optimum videbitur.* VI. *Salus populi in quo conſiſtat.*

VII. *Exploratores necessarios esse ad defensionem populi.* VIII. *Milites, arma, præsidia, pecuniam tempore pacis parata habere, necessarium etiam ad defensionem populi.* IX. *Recta institutio civium in doctrina civili, paci conservandæ necessaria.* X. *Onera publica æqualiter distribuere, paci conservandæ conducibile.* XI. *Æquitatis naturalis esse, ut pecuniæ taxentur, pro ratione eorum quæ quisque consumit, non quæ possidet.* XII. *Ad pacem conservandam conducere, ambitiosos premere.* XIII. *Et factiones dissolvere.* XIV. *Ad locupletandos cives conducere leges, quibus* artes lucrativæ *foveantur, & quibus sumtus coërceantur.* XV. *Non esse plura ex legibus definienda, quam postulat civium & civitatis commodum.* XVI. *Pœnas non majores sumendas quam quæ legibus præfinitæ sunt.* XVII. *Civibus contra judices corruptos jus reddendum.*

Distinguitur summi Imperii jus ab exercitio.

I. APparent ex hactenus dictis in uno quoque civitatis genere *officia* civium & subditorum; & quid summi imperantes in eos *possint*. Ipsorum autem imperantium *officia*, & quo modo in subditos gerere se debeant, nondum dictum est. Distinguendum autem est inter summi imperii *jus* & *exercitium*. Possunt enim separari, ut puta, cùm is qui habet *jus*, vel non possit, vel nolit litibus judicandis, vel rebus deliberandis, ipse interesse. Reges enim aliquando per ætatem res gerere non possunt, quandoque etiam etsi possunt, rectiùs tamen esse judicant.

cant, contenti electione ministrorum & consiliariorum, imperium per eos exercere. Ubi autem separantur *jus* & *exercitium*, ibi regimen civitatis simile est regimini mundi ordinario, quo Deus, primus omnium motor, effectus naturales producit per ordinem causarum secundarum Ubi vero, qui jus regni obtinet, omnibus judiciis, consultationibus, actionibusque publicis ipse interesse vult, ibi administratio talis est, ac si Deus præter naturæ ordinem, se ipsum ad materiam omnem immediatè applicaret. De *officiis* igitur eorum qui summum imperium, sive proprio, sive alieno jure administrant, hoc capite summatim & breviter dicemus. Neque enim instituti mei est, in ea descendere quæ Principes alii ab aliis diversa agere possint. hoc enim politicis practicis in singulis civitatibus relinquendum est.

II. Imperantium autem officia omnia hoc uno dicto continentur: *Salus populi suprema lex.* Quamquam enim ii qui summum inter homines imperium obtinent, legibus proprié dictis, hoc est, hominum voluntati subjici non possunt; quia summum esse, & aliis subjici, contradictoria sunt, *officii* tamen eorum est, rectæ rationi, quæ lex est naturalis, moralis, & divina, quantum possunt, in omnibus obedire. Quoniam autem im- *Salus populi, suprema lex.*

peria pacis causa constituta sunt, & pax propter salutem quæsita, qui in imperio positus, eo aliter quam ad salutem populi uteretur, faceret contra pacis rationes, hoc est, contra legem naturalem. Sicut autem salus populi legem dictat, per quam Principes cognoscunt *officium*; ita etiam artem docet, per quam iidem comparant beneficium. Potentia enim civium, potentia est civitatis, id est, ejus qui summum in civitate habet imperium.

Imperantium est respicere ad utilitatem plurium communem, non ad hujus vel illius propriam.

III. Per populum intelligitur hoc loco, non persona una civilis, nempe ipsa civitas quæ regit, sed multitudo civium qui reguntur. Civitas enim non sui, sed civium causa instituta est. Neque tamen *hujus* & *illius* ratio habenda est. non enim imperans, quatenus talis, civium saluti aliter prospicit, quàm per leges, quæ universales sunt; idoeque *officio* satisfecit, si toto conatu id egerit, ut per salutares constitutiones quam plurimis rectè sit, & quam diutissimè; neque male cuiquam, nisi suâ culpâ, aut casu cui provideri non potuerat expedit autem aliquando saluti plurimorum, ut male iis sit qui mali sunt.

Per salutem intelligi omnia commoda.

IV. Per *salutem* autem intelligi debet non sola vitæ qualitercunque conservatio, sed quatenus fieri potest vita beata. Nam eo fine homines in civitates *insti-*

tutivas

tutivas ſponte coiere, ut poſſent, quantum conditio fert humana, jucundiſſimè vivere. Facerent ergo ii qui ſummum imperium in eo genere civitatis adminiſtrandum in ſe ſuſceperunt, contra legem naturæ, quia contra fiduciam eorum qui imperii adminiſtrationem eis commiſerunt) ſi non ſtuderent, quantum legibus fieri poteſt, ut cives bonis omnibus, non ad vitam modo, ſed etiam ad delectationem abunde inſtruantur. Qui vero armis imperia acquiſiverunt, cupiunt omnes, ut ſubditi ſui viribus tam animi quam corporis idonei ſint ut ipſis ſerviant; quare contra finem & ſcopum proprium facerent, ſi non conarentur, ut iis non modo ea quibus vivere, ſed etiam quibus fortes eſſe poſſint, præbeantur.

V. Inprimis autem ad *ſalutem æternam* plurimum intereſſe Principes omnes credunt, quales de Deo teneantur opiniones, qualiſque ei cultus exhibeatur. Quo ſuppoſito, quæri poteſt utrum ſummi imperatores, & quicunque ſunt, ſive unus ſive plures, qui ſummum civitatis imperium adminiſtrant, non peccent contra legem naturæ, ſi talem doctrinam, & talem cultum quem ipſi civibus ad *ſalutem æternam* neceſſariò conducere credunt, non faciant doceri & exhiberi, vel contrariam doceri vel exhiberi permittant? Manifeſtum eſt

Quæritur, an Regum officium ſit, ſaluti animarum civium ſuorum providere, prout ipſis ſecundùm conſcientiam propriam optimum videbitur.

facere eos contra conſcientiam, & velle, quantum in ſe eſt, æternam civium perditionem. Nam, ſi non vellent, rationem non video, quare committerent; (cum ſummi exiſtentes cogi non poſſint,) ut ea docerentur & facerent, propter quæ damnandos eos eſſe credunt. Difficultatem autem hanc in medio relinquemus.

Salus populi in quo conſiſtat. VI. Commoda civium quæ hanc tantùm vitam ſpectant, in quatuor genera diſtribui poſſunt. 1. ut ab hoſtibus externis defendantur. 2. ut pax interna conſervetur. 3. ut quantum cum ſecuritate publica conſiſtere poteſt, locupletentur. 4. ut libertate innoxiâ perfruantur. Amplius enim ad felicitatem civilem, quam ut à bello externo & civili tuti, opibus induſtria partis frui poſſint, ſummi imperatores conferre non poſſunt.

Exploratores neceſſarios eſſe ad defenſionem populi. VII. Ad defenſionem populi duo neceſſaria ſunt; *Præmoneri* & *Præmuniri.* Status enim civitatum inter ſe; *naturalis*, id eſt, hoſtilis eſt. Neque ſi pugnare ceſſent, idcirco Pax dicenda eſt, ſed reſpiratio, in qua hoſtis alter alterius motum vultumque obſervans, ſecuritatem ſuam non ex pactis, ſed ex viribus & conſiliis adverſarii æſtimat. Atque id jure naturali, ut capite 2 articulo 10. ex eo quod pacta in ſtatu naturali quoties juſtus metus intercedit ſunt

inva-

invalida, ostensum est. Necessarium igitur est ad civitatis defensionem, primum, ut sit qui omnium eorum qui civitati nocere possunt, quantum fieri potest, consilia & motus *exploret* & *præsentiat*. Sunt enim sibi *exploratores* ad eos qui summum imperium administrant, idem quod radii lucis ad animam humanam; Atque in visione politica, quàm in naturali rectius dicemus,. species rerum externarum sensibiles intelligibilesque ad animam, (hoc est, eos qui summum imperium civitatis administrant) ab aliis non animadversas per aërem transportari; Ideoque non minus necessarii sunt ad salutem civitatis, quam lucis radii ad salutem hominis. Vel si comparentur aranearum telis, quæ extensæ undiquaque subtilissimis filis, motus externos ipsis intus in cavernulis suis residentibus significant; non magis ii qui imperant, quid ad subditorum suorum defensionem imperato opus est, sine *exploratoribus*, quam illæ quando exeundum,& quo accurrendum sit, sine filis suis scire possunt.

VIII. Deinde ad defensionem populi requiritur necessario ut sint *præmuniti*. Præmuniri autem est, militibus, armis, classe, propugnaculis, antequàm instet periculum, comparatis,& pecunia jam comportata instrui. Nam milites con- *Milites, arma, præsidia, pecuniam, tempore pacis parata habere.*

necessarium etiam ad defensionem populi.

conscribere, arma conquirere, post acceptam cladem, si non inpossible, saltem serum est. Similiter propugnacula & præsidia non antè locis opportunis constituere, quam fines invadantur, simile est rusticorum, ut dixit Demosthenes, qui ignari artis gladiatoriæ, ab una parte corporis ad aliam, ictibus moniti clypeos transferunt. Qui vero pecuniam ad milites alendos, & cæteras exercituum impensas, tunc imperari satis opportunè putant, quando periculum incipit apparere, illi certè non considerant quam difficile sit tam magnam pecuniæ vim ab hominibus tenacibus subito corradere. Nam omnes ferè, quod semel in bonis suis numeraverunt, ita suum & sibi proprium esse judicant, ut injuriam sibi fieri putent, quoties vel minimam ejus partem coguntur in publicum erogare. Ex eo autem quod à portoriis & rerum venalium vectigali ad ærarium accedit, pecunia satis magna ad civitatem armis defendendam subito confici non potest. Pecunia itaque belli causâ, si civitatem salvam esse volumus, tempore pacis congerenda est. Cum ergo explorare hostium consilia, arma & præsidia tenere, pecuniam in promtu habere, imperantibus ad salutem civium necessaria sint; salutem autem civium omni conatu procurare lege naturæ principes

cipes teneantur, ſequitur, non modo licitum eis eſſe, exploratores emittere, milites alere, propugnacula ædificare, & pecuniam in eas res exigere, ſed etiam ea non facere, illicitum. Quibus etiam addi poteſt quicquid ad potentiam externorum à quibus metuunt, vel arte vel vi minuendam, conducere videbitur: obligantur enim rectores civitatum, mala quæ metuunt, curare pro viribus, ne contingant.

IX. Ad conſervationem autem Pacis internæ, multa requiruntur, quia multa concurrunt (ut capite præcedente oſtenſum eſt) ad eam perturbandam. Oſtendimus ibi alia eſſe quæ diſponunt animos ad ſeditionem, alia quæ diſpoſitos movent & excitant. Inter ea quæ diſponunt, numeravimus primo loco quaſdam pravas doctrinas. Has igitur eradicare ex animis civium, & contrarias inſinuare, officium eorum eſt, qui ſumma imperia adminiſtrant. Quoniam autem opiniones non imperando, ſed docendo; non terrore pœnarum, ſed perſpicuitate rationum animis hominum inſeruntur, leges quibus huic malo obviandum eſt, non in errantes, ſed in ipſos errores conſtituendæ ſunt. Errores illi quos præcedente capite cum quiete civitatis conſiſtere non poſſe affirmavimus, in animos rudium irrepſerunt partim

Rectà inſtitutio civium in doctrina civili, paci conſervandæ neceſſaria.

tim è concionatorum cathedris, partim à sermonibus quotidianis hominum propter rei familiaris laxitatem studiis vacantium; & in animos horum à doctoribus adolescentiæ suæ in Academiis publicis. Quare etiam vice versa, si quis sanam doctrinam introducere voluerit, incipiendum ei est ab Academiis. Illic fundamenta doctrinæ civilis vera, & verè demonstrata jacienda sunt, quibus imbuti adolescentes, plebem postea privatim & publicè instruere possint. Id autem tanto alacrius, & potentius facient, quanto ipsi de veritate eorum quæ docent & prædicant, certiores erunt. Siquidem enim propositiones propter consuetudinem audiendi, quamquam falsæ, nec magis intelligibiles, quam si quis vocabula sorte ex urna extracta copularet, hodie receptæ sunt, quanto magis imbiberent homines, propter eandem caussam, doctrinas veras; intellectui suo & rerum naturæ conformes? Officii igitur summorum imperantium esse arbitror. Elementa vera doctrinæ civilis conscribi facere, & imperare ut in omnibus civitatis Academiis doceantur.

Onera publica æqualiter distribuere, paci

X. Secundo loco disponere cives ad seditionem ostendimus, ægritudinem animi ab *egestate*; quam quidem egestatem licet à luxuria vel ignavia propria profectam, imputant tamen iis qui regunt

gunt civitatem, tanquam pensionibus publicis exhausti & oppressi. Fieri tamen potest aliquando ut querimonia illa justa sit, nimirum cum onera civitatis civibus inæqualiter imponuntur. Quod enim omnibus simul leve onus est, si multi se subtrahunt, cæteris grave, imò intolerabile erit. Neque homines tam onus ipsum, quam inæqualitatem graviter ferre solent. Maxima enim ambitione de immunitate certatur, & in eo certamine minus felices magis felicibus tanquam victi invident. Ad tollendam ergo justam querimoniam, quietis publicæ interest, & per consequens ad officium pertinet imperantium, ut onera publica æqualiter ferantur. Præterea, cum id quod à civibus in publicum confertur, nihil aliud sit præter emtæ pacis pretium, rationis est, ut ii qui æquè pacis participant, æquas partes solvant, vel pecunias, vel operas reipublicæ contribuendo. Lex autem naturalis est (per art. 15. cap. 3.) unusquisque in jure aliis distribuendo, omnibus æqualem se præbeat; quare imperantes, ut onera civitatis civibus æqualiter imponant, lege naturali obligantur.

conservandæ conducibile.

XI. Æqualitas autem hoc loco intelligitur, non pecuniæ, sed oneris, hoc est, æqualitas rationis inter onera & beneficia. Quamquam enim pace omnes æquali-

Æquitatis naturalis esse, ut pecuniæ taxentur.

pro ratione eorum quæ quisque consumit, non quæ possidet.

æqualiter fruantur, non tamen beneficia à pace omnibus æqualia sunt. Nam alii plus, alii minus bonorum acquirunt. Et rursus alii plus, alii minus consumunt. Quæri igitur potest, an debeant cives in publicum contribuere, pro ratione eorum quæ lucrantur, an eorum quæ consumunt, hoc est, an personæ taxari debeant, ut pro ratione opum contribuant, an res ipsæ, ut contribuat quisque pro ratione eorum quæ consumit. Sed si consideremus ubi pecuniæ conferuntur pro ratione opum, ibi eos qui æqualia lucrati sunt, non æqualia possidere, propterea quod alter parta per parsimoniam conservat, alter per luxuriam dissipat, ideòque beneficio pacis æqualiter gaudentes, civitatis onera non æqualiter sustinere: & ex altera parte, ubi res ipsæ taxantur, ibi unumquemque dum rem privatam consumit, partem civitati debitam pro ratione eorum non quæ habet, sed quæ beneficio civitatis habuit, eo ipso quod sua consumit, imperceptibiliter persolvit: dubium amplius non est quin prior ille modus pecunias imperandi contra æquitatem, & proinde contra officium imperantium sit, posterior autem rationi & officio eorum consentaneus.

Ad pacem conservan-

XII. Tertio, officere paci publicæ diximus, ægritudinem animi quæ oritur

ex

ex *ambitione.* Sunt enim qui cum sibi præ cæteris sapere, & magis ad res gerendas idonei videantur, quam ii qui rempublicam in præsentia administrant; virtus sua quantum civitati prodesse queat, quando aliter ostendere non possunt, ostendunt nocendo. Quoniam autem tolli ex animis hominum ambitio & honorum aviditas non potest, officii imperantium non est, ut in id incumbant. Possunt autem præmiorum & pœnarum constanti applicatione facere, ut homines sciant, viam ad honores non esse per vituperationem regiminis præsentis, neque per factiones, & auram popularem; sed per contraria. Viri boni sunt, qui consulta patrum, qui leges juraque servant. Hos si honoribus ornari, factiosos vero ab iis qui summa imperia administrant, puniri & contemtui haberi, constanti tenore videremus, parendi quam obstandi major ambitio esset. Accidit tamen aliquando, ut, sicut equo propter ferociam, ita civi contumaci propter potentiam blandiendum sit. Sed ut illud sessoris, ita hoc imperatoris jam pene excussi est. Loquimur autem hic de iis quorum authoritas & potentia integra est. Horum officium esse, inquam, obedientes cives fovere, factiosos quantum possunt imperio premere. neque enim alio modo potentia publica, nec

dam conducere, seditiosos premere.

enim

sine ea civium quies conservari potest.

Et factiones dissolvere. XIII. Si vero factiosos homines coërcere, multo magis factiones ipsas dissolvere & dissipare ad officium pertinet imperantium. FACTIONEM autem voco, multitudinem civium, vel *pactis* inter se, vel unius alicujus potentiâ, absque ejus, vel eorum qui summum imperium obtinent, authoritate unitam. Est itaque *factio* tanquam civitas in civitate. sicut enim unione hominum in statu naturali fit civitas, ita civium unione novâ, fit factio. Secundum hanc definitionem, multitudo civium qui externo cuicunque sive Principi, sive civi, simpliciter obedituros se obstrinxerunt, vel qui pacta aut fœdus inter se mutuæ defensionis contra omnes homines fecerunt, non exceptis iis qui summum potestatem habent in civitate, *factio* est. Etiam gratia apud plebem si tanta, sit ut per eam comparari exercitus possit, nisi obsidibus, aut alio pignore publice caveantur, *factionem* continet. Atque idem de divitiis privatis dicendum est, si sint immodicæ; quia pecuniæ obediunt omnia. Siquidem ergo verum sit, civitatum inter se statum naturalem & hostilem esse, Principes qui factionem permittunt, idem faciunt, ac si hostem intra mœnia reciperent. Quod est contra civium salutem, &

pro-

propterea etiam contra leges naturales.

XIV. Ad locupletandos cives necessaria duo sunt, *labor* & *parsimonia*; conducit etiam tertium, nempe terræ aquæque *proventus naturalis*; est autem & quartum; *militia*, quæ rem civium quandoque auget, sæpiùs vero attenuat. priora duo sola necessaria sunt. Potest enim civitas in insula maris constituta, non majore, quàm ut habitationi locum præstet, sine semente, sine piscatura, solâ Mercaturâ & opificiis ditescere. sed non est dubium, si habeant territorium, quin ditiores eodem numero, vel æque divites majore numero esse possint. Quartum autem, nimirum *militia*, in numerum quidem olim venit artium lucrativarum, sub nomine *listricæ*, sive *prædatoriæ*. Et genere humano ante constitutionem civitatum per familias disperso, justa & honorifica habita est. Est enim nihil aliud prædatio, quàm quod parvis copiis geritur bellum. Et magnæ civitates nominatim *Romana* & *Atheniensis* spoliis belli, vectigalibus externis, & territorio armis acquisito, ita aliquando rempublicam auxerunt, ut tenuioribus civibus non modo nullam pecuniam publicam imperarint, sed etiam pecuniam & agros viritim diviserint. Hujus modi autem divitiarum incrementa in rationes minimè

Ad locupletandos cives conducere leges quibus artes lucrativa foveantur, & quibus sumtus coërceantur.

nimè referenda ſunt. Eſt enim, quod ad lucrum ſpectat, militia ſicut alea, qua plurimi rem ſuam labefactant, pauciſſimi ampliorem reddunt. cum ergo tria tantum ſint, *proventus terræ* & *aquæ*, *labor*, & *parſimonia*, quæ conducunt ad civium locupletationem, circa ea tantum verſabitur officium imperantium. Ad primum utiles erunt leges, quæ favent artibus quibus terræ & aquæ proventus reddantur meliores; quales ſunt *Agricultura* & *Piſcatura*. Ad ſecundum utiles ſunt leges omnes quibus ignavia prohibeatur, induſtria excitetur, *ars navigandi* (per quam commoda totius mundi ſolo pene labore emta in unam civitatem comportantur,) item *mechanica* (ſub qua omnes excellentium opificiorum artes comprehendo,) & *ſcientiæ mathematicæ*, nauticæ & mechanicæ fontes, in honore habeantur. Ad tertium utiles ſunt leges illæ, quibus ſumtus tam in cibos quam in veſtes, & univerſim in res omnes, quæ uſu conſumuntur, immodici prohibeantur. Quoniam autem leges tales ad fines ſupra dictos utiles ſunt, pertinet etiam ad officium imperantum eas ſancire.

Non eſſe plura legibus definienda, XV. Libertas civium non in eo ſita eſt, ut legibus civitatis exemti ſint, vel ut ii qui civitatis ſummam poteſtatem habent, non poſſint leges ferre quaſcun-

que

que volent. Sed quoniam omnes motus & actiones civium legibus nunquam circumscriptæ sunt, neque circumscribi propter varietatem possunt, necesse est, ut infinita pene sint, quæ neque jubentur neque prohibentur; sed facere vel non facere suo quisque arbitrio potest. In his unusquisque dicitur suâ frui libertate, atque in hoc sensu libertas hoc loco intelligenda est, nempe pro juris naturalis parte ea, quæ civibus à legibus civilibus permissa, & relicta est Sicut aqua ripis undiquaque conclusa stagnat & corrumpitur; undiquaque aperta expanditur, & quo plures exitus invenit, eo liberior fluit: ita quoque cives si nihil injussu legum facerent, torperent; sic omnia dissiparentur: & quo plura legibus indeterminata relinquuntur, eo majore fruuntur libertate. Utrumque extremum vitiosum est: non enim ad actiones hominum tollendas, sed dirigendas, inventæ leges sunt; sicut neque ripas ad sistendum cursum fluminis, sed ad dirigendum Natura ordinavit. Mensura hujus libertatis ex bono civium & civitatis capienda est. Quare cantra officium eorum qui imperant, & legum ferendarum autoritatem habent, in primis est, ut plures leges sint, quam ad bonum civium & civitatis necessario conducat. Nam cum de eo quod facere

quàm postulat, civium & civitatis commodum.

vel non facere debent, sæpius per rationem naturalem, quàm per scientiam legum homines deliberare soleant; ubi leges plures sunt, quàm ut earum facile meminisse possimus, & per eas prohibentur ea, quæ ratio per se non prohibet? necesse est ut per ignorantiam, sine ulla prava intentione, incidant tamen in leges, tanquam in laqueos, contra libertatem innoxiam, quam imperantes civibus conservare lege naturali obligantur.

Pœnas non majores sumendas quàm quæ legibus præfinitæ sunt.

XVI. *Libertatis* civitati innoxiæ, & singulis civibus ad beate vivendum necessariæ, pars magna etiam est, ut pœnæ nullæ timendæ sint, nisi quas prævidere, aut exspectare possint. Præstatur autem hoc, ubi vel nullæ omnino pœnæ legibus definiuntur, vel majores definitis non exiguntur. Ubi nullæ definiuntur ibi is qui primus legem transgressus est, pœnam exspectat indefinitam, sive arbitrariam, supponiturque metus ejus infinitus, quia mali infiniti. Præcipit autem lex naturæ iis qui legibus civilibus non subjiciuntur, per ea quæ diximus cap. 3. articulo 11. ideóque summis imperantibus in ultione, & pœnis sumendis, spectandum esse non malum præteritum, sed bonum futurum: peccantque pœnarum arbitrariarum aliam mensuram habentes, quàm utilitatem publi-

publicam. Ubi vero pœna definita eſt, ſive lege præſcripta, ut quando verbis diſertis ponitur, *qui ſic facit, ſic patietur*; ſive praxi, ut quando pœna, lege non præſcripta, ſed (arbitraria ab initio) determinata eſt poſtea per punitionem primi delinquentis, (æquè enim transgredientes æqualiter puniri jubet æquitas naturalis:) ibi pœnam, quàm quæ lege definitur, majorem exigere, contra legem naturæ eſt. Finis enim punitionis eſt, voluntatem hominis non cogere, ſed formare, & talem facere, qualem eam eſſe cupit is, qui pœnam ſtatuit. Et deliberatio nihil aliud eſt niſi commodorum & incommodorum facti quod aggredimur, tanquam in bilance ponderatio, ubi quod præponderat, neceſſariò ſecundum inclinationem ſuam procedit. Siquidem ergo legislator pœnam minorem crimini appendit, quàm ut libidini metus præponderet, libidinis ſupra metum pœnæ exceſſus quo crimen committitur, legislatori attribuendus eſt, hoc eſt, ſummo imperanti; ideòque ſi punit majori pœnâ, quàm ipſe legibus præfinivit, punit in alio quod peccavit ipſe.

Civibus contra judices corruptos jus reddendum.

XVII. Etiam ad innoxiam & neceſſariam civibus *libertatem* pertinet, ut quæ jura legibus ſibi quisque conceſſa habet, iis ſine metu frui poſſit. Fruſtra

enim est *suum* ab *alieno* legibus distingui, si falso judicio, latrocinio, vel furto rursus confundantur. Contingit autem falsa judicia, latrocinia, & furta fieri, ubi judices corrumpi possunt. Metus enim quo homines à male faciendo deterrentur, non ab eo oritur quod pœnæ statuuntur, sed quod exiguntur. Futurum enim ex præterito æstimamus, quæ rarò fieri solent, raro exspectantes. Si igitur judices muneribus, gratia, vel etiam misericordia corrupti pœnas lege debitas sæpe remittant atque eo modo improbis spem faciant impunitatis, bonis civibus à sicariis, latronibus, veteratoribusque obsessis, neque conversari inter se, neque omnino se movere liberum erit; imò civitas ipsa dissolvitur, & redit cuique jus se ipsum suo arbitratu protegendi. Præcipit igitur lex naturæ summis imperantibus, ut justitiam non modo ipsi exerceant, sed etiam ut judices à se positos, idem facere pœnis cogant, hoc est, querelis civium aurem præbeant, & delegent, quoties opus est, judices extra ordinem qui de ordinariis cognoscant.

Caput XIV.

De Legibus & Peccatis.

I. *Lex quomodo differt à* consilio. II. *Quomodo differt à* Pacto. III. *Quomodo à* Jure. IV.

IV. *Divisio legum in* Divinas & Humanas? & Divinarum *in* Naturales & Positivas; & naturalium *in leges* singulorum hominum, & Gentium. V. Legum Humanarum, *id est, civilium. divisio in* sacras, & sæculares. VI. *In* Distributivam & Vindicativam. VII. Distributivam & vindicativam *non esse* species *legum, sed partes.* VIII. *Omni legi pœna appensa intelligitur.* IX. *Præcepta Decalogi de parentibus honorandis, de homicidio, adulterio, furto, & falsò testimonio, leges civiles esse.* X. *Impossibile esse lege civili quicquam jubere contra legem naturæ.* XI. *Legi essentiale esse, ut cognoscatur & ipsa & legislator.* XII. *Unde cognoscatur* legislator. XIII. *Ad cognoscendam legem necessaria sunt* promulgatio & interpretatio. XIV. *Legis civilis divisio in* scriptam & non scriptam. XV. Leges naturales *non esse leges* scriptas; *neque* Responsa Jurisprudentum, *neque* consuetudinem *esse* leges *per se, sed per consensum summæ potestatis.* XVI. Peccati *nomen latissimê acceptum quid significet.* XVII. Peccati *Definito.* XVIII. *Differentia inter peccatum* infirmitatis, & malitiam. XIX. *In quo genere peccati contineatur* Atheismus. XX. *Quid sit* crimen læsæ Majestatis. XXI. *Crimine læsæ Majestatis non leges* civiles *sed* naturales *violari.* XXII. *Ideoque non jure* Imperii, *sed jure* belli *puniri.* XXIII. *Obedientiam non rectè distingui in* activam & passivam.

LEx ab iis qui vim verborum minus morosè pensitant, aliquando cum *consilio*, aliquando cum *pacto*, aliquando cum *jure* confunditur. Confundunt *legem* *Lex quomodo differat à consilio.*

legum cum *consilio*, qui putant, Monarcharum officium esse *consiliarios* non modo audire, sed etiam iis obedire; tanquam si consilium capere, nisi etiam quod consultum est, fiat, frustra esset. Distinctio inter *consilium* & *legem* petenda est à differentia inter *consilium* & *mandatum*. Jam CONSILIUM est *praeceptum*, in quo ratio quare paremus, sumitur *ab ipsa re* quæ præcipitur. MANDATUM autem est *præceptum* in quo parendi ratio sumitur à *voluntate præcipientis*. Propriè enim non dicitur, *Sic volo, sic jubeo*, nisi stet pro ratione *voluntas*. Cùm vero legibus obediatur non propter rem ipsam, sed propter voluntatem præcipientis, *lex* non *consilium*, sed *mandatum* est; definiturque hoc modo: LEX est *mandatum ejus personæ* (*sive hominis, sive curiæ*) *cujus præceptum continet obedientiæ rationem*. Ut præcepta Dei respectu hominum, civitatis respectu civium, & universaliter omnium potentium, respectu eorum qui non possunt resistere, eorum leges dicendæ sint. Differunt ergo multifariam inter se *lex* & *consilium*. *Lex* enim ejus est, qui potestatem habet in eos quibus præcipit: *consilium*, ejus qui potestatem non habet. Facere id quod *lege* præcipitur *officii*, quod *Consilio*, *arbitrii* est. *Consilium* diripitur ad finem *ejus cui præcipitur*,

tur, *lex* autem ad finem ejus *qui præcipit*. *Consilium* non nisi *volentibus* datur, *lex* etiam *nolentibus*. Denique jus *consiliarii* tollitur arbitrio ejus cui *consilium* dat, jus *legislatoris* non tollitur arbitrio ejus cui imponitur *lex*.

Quomodo differat à pacto.

II. *Legem* cum *pacto* confundunt ii, qui leges putant nihil aliud esse quam ὁμολογήματα, sive formulas vivendi, communi consensu hominum determinatas. Inter quos est *Aristoteles* qui *legem* hoc modo definit. Νόμος ἐστὶ λόγος ὡρισμένος καθ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα, id est, *lex est oratio definita juxtà consensum communem civitatis, indicans quomodo singula oportet agere*. Quæ definitio non est *legis* simpliciter, sed *civilis*. Manifestum enim est, *leges divinas* non esse ortas à consensu hominum, neque etiam *naturales*. nam si à consensu hominum originem haberent, etiam eorundem consensu abrogari possent; sunt autem immutabiles. Neque verò est ea definitio legitima *legis civilis*. civitas enim eo loco sumitur, vel pro una persona civili, unam habente voluntatem, vel pro multitudine hominum, quorum unicuique sua voluntas privata libera est. Si pro unâ personâ, illud *communi consensu*, non rectè ponitur; non enim habet una persona *consensum communem*. Ne-

que oportebat ponere *indicans* quid facto opus esset, sed *jubens*. Civitas enim civibus quæ indicat, imperat. Intellexit ergo per civitatem, multitudinem hominum communi consensu (puta scripto suffragiis confirmato) formulas vivendi indicantem. hæ autem nihil aliud sunt præter mutua pacta, quæ non ante quemquam obligant, neque ideo leges sunt, quam constituto imperio summo, quod possit cogere, cautum ei sit erga cæteros qui aliter ea observaturi non sunt. *Leges* itaque juxta definitionem hanc *Aristotelis*, nihil aliud sunt quam nuda & invalida pacta, quæ tum demum, cùm sit qui potentiam civitatis jure exercet, *leges* fient vel non fient, illius arbitrio. Confundit ergo *pacta* cum *legibus*, quod non oportuit; est enim *pactum promissum*; *lex mandatum*. *In pactis*, *Faciam* dicitur; in *legibus*, *Fac*. *Pacto* * obligamur; *lege* obligati tenemur. *Pactum* obligat *per se*; *lex* obligatum tenet virtute *pacti* universalis de præstanda obedientia. Ideoque in *pacto*, priùs determinatur quid faciendum est, quàm ad faciendum obligamur; sed in *lege* ante obligamur ad faciendum, quid verò faciendum sit, determinatur post. Debebat igitur *Aristoteles* definire *legem civilem* hoc modo, *Lex civilis est oratio definita per voluntatem civitatis, singula imperans*

que-

quæ oportet facere. Quæ eadem eſt cum eâ quam attulimus ſupra cap. 6. articulo 9. nimirum *leges civiles eſſe ejus* (ſive hominis, ſive curiæ) *qui in civitate ſumma poteſtate præditus eſt, de civium futuris actionibus mandata*.

Pacto obligamur, &c.] *Viſum eſt aliquibus, idem eſſe* Obligari *&* Obligatum teneri, *& proinde diſtinctionem in verbis aliquam, in re nullam eſſe. Clarius ergo hoc dico. Pacto obligari hominem, id eſt, propter promiſſionem præſtare debere. Lege vero obligatum teneri, id eſt, metu pœnæ quæ in Lege conſtituitur, ad præſtationem cogi.* ***Annotatio.***

III. *Legem* cum *jure* confundunt ii, qui quod *jure divino* permiſſum eſt, facere perſeverant, quamquam *lege civitatis* prohibeatur. Quod *lege divinâ* prohibetur, lege civili permitti non poteſt, nec quod *lege divina* imperatur, prohiberi poteſt *lege civili*. Veruntamen quod jure divino permittitur, id eſt, quod jure divino fieri poteſt, nihil impedit, quo minus idem *lege civili* prohibeatur. *Leges* enim *inferiores* libertatem a *ſuperioribus* relictam reſtringere poſſunt, quamquam ampliare non poſſunt. Eſt autem *jus*, *libertas naturalis*, à legibus non conſtituta, ſed relicta. Remotis ***Quomodo à jure.***

enim *legibus*, *libertas* integra eſt; hanc primo reſtringit *naturalis lex*, & *divina*; reſiduam reſtringunt *leges civiles*; & quæ legi civili ſupereſt, reſtringi rurſus poteſt à *conſtitutionibus* particularium urbium & ſocietatum. Multum ergo intereſt inter *legem*, & *jus*; *lex* enim *vinculum*, *jus libertas* eſt, differuntque ut contraria.

Diviſio legum in Divinas & Humanas; & Divinarum in Naturales & Poſitivas; & Naturalium in leges ſingulorum hominum & gentium.

IV. *Lex* omnis dividi poteſt; primum pro diverſitate autorum in *Divinam* & *Humanam*. *Divina* autem produobus modis, quibus Deus voluntatem ſuam hominibus notam facit. duplex eſt: *Naturalis* (ſive *Moralis*) & *Poſitiva*. *Naturalis* ea eſt, quam Deus omnibus hominibus patefecit per *Verbum* ſuum *æternum* ipſis innatum, nimirum *Rationem naturalem*. Atque hæc eſt ea lex, quam toto hoc libello explicare conatus ſum *Poſitiva* eſt, quam Deus nobis patefecit per *Verbum Propheticum*, quo locutus eſt ad homines tanquam homo; quales ſunt leges quas tradidit *Judæis* circa politiam & cultum divinum; poſſuntque appellari *leges divinæ civiles*, quia civitati *Iſraëlitarum* populi ſui peculiaris peculiares erant. Rurſus *naturalis* dividi poteſt, in naturalem *hominum*, quæ ſola obtinuit dici *lex naturæ*, & naturalem *civitatum*, quæ dici poteſt *lex Gentium*, vulgo autem *jus Gentium*

appella-

appellatur. Præcepta utriusque eadem sunt: sed quia civitates semel institutæ induunt proprietates hominum personales, *lex* quam loquentes de hominum singulorum officio, *naturalem* dicimus, applicata totis civitatibus, nationibus, sive gentibus, vocatur *jus Gentium*. Et quæ *Legis* & *juris naturalis* Elementa hactenus tradita sunt, translata ad *civitates* & *gentes* integras, pro *legum*, & *juris Gentium* Elementis sumi possunt.

Legum humanarum, id est, civilium, divisio in sacras & seculares.

V. *Humana lex* omnis *civilis* est. Nam extra civitates status hominum hostilis est, in quo quia alter alteri non subjicitur, leges præter dictamina rationis naturalis, quæ lex divina est, nullæ sunt. In civitate verò, sola civitas, hoc est, homo, vel curia cui summum civitatis imperium committitur, legislator est, civitatis autem leges civiles sunt. *Civiles leges* possunt dividi pro diversitate subjectæ materiæ in *sacras* & *seculares*. *Sacræ* sunt quæ pertinent ad Religionem, hoc est, ad ceremonias & cultum Dei, (nimirum quæ & quo ritu personæ, res, loca, consecranda sunt, quæ opiniones circa numen divinum publicè docendæ, & quibus verbis ritibusque supplicationes faciendæ sunt, & similia) & nulla lege divinâ positivâ definiuntur. Nam *leges civiles sacræ* sunt *humanæ* (quæ & *Ecclesiasti-*

siasticæ dicuntur) circa res *sacras*; *seculares* autem generali nomine *civiles* appellari solent.

In Distributivam, & Vindicativam. VI. Rursus *lex civilis* pro duobus legislatoris officiis, quorum alterum est *judicare*, alterum *cogere* ut judiciis acquiescant, duas habet partes, alteram *distributivam*, alteram *vindicativam*, sive *pœnariam*. *Distributiva* est, qua jus suum cuique distribuitur, hoc est, quæ regulas omnium rerum constituit, quibus sciamus quid nobis, quid aliis proprium sit, ita ut nos nostris uti & frui alii non impediant, neque nos impediamus illos ne utantur & fruantur suis; & quid cuique licitum sit facere vel omittere, quid illicitum. *Vindicativa* est, qua, quæ pœnæ sumendæ sunt de iis qui legem violant, definitur.

Distributivam & Vindicativam non esse species legum, sed partes. VII. *Distributiva* autem & *vindicativa* non sunt duæ legum *species*, sed ejusdem legis duæ *partes*. Siquidem enim lex nihil amplius dicat, quàm, verbi gratia, *tuum esto, quod tu tuo reti cepisti in mari*, frustra est. Quamquam enim alter eripiat tibi quod cepisti, non impedit quin adhuc tuum sit. nam in statu naturæ, ubi omnia omnium sunt communia, idem est & *tuum* & *alienum*; ita, quod lex definit esse *tuum*, *tuum* erat etiam ante legem, & post legem *tuum* esse non desinit, quamquam ab alio possessum.

Nihil

Nihil ergo lex agit, nisi ita intelligatur, ut sic *tuum* sit, ut omnes alii prohibeantur, ne impediant quo minus omni tempore eo possis tuo arbitratu secure uti & frui. Hoc enim est quod requiritur ad proprietatem bonorum, non ut quis iis possit uti, sed possit solus, quod fit prohibendo alios ne sint impedimento Sed frustra etiam prohibent, qui metum pœnarum non incutiunt. frustra ergo lex est nisi utramque partem contineat, & illam quæ *prohibet* injurias fieri, & illam quæ facientes *punit*. Harum prima, quæ *distributiva* dicitur, *prohibitoria* est, & loquitur ad omnes; secunda, quæ *vindicativa* vel *pœnaria* appellatur, mandatoria est, & loquitur tantùm ad ministros publicos.

VIII. Ex quo etiam intelligitur, omni *legi civili annexam esse pœnam*, vel explicite vel implicitè. Nam ubi pœna neque scripto, neque exemplo alicujus qui pœnas legis transgressa jam dedit, definitur, ibi subintelligitur pœnam arbitrariam esse, nimirum, ex arbitrio pendere legislatoris, hoc est, summi imperantis. frustra enim est lex, quæ impunè violari potest. *Omni legi pœna appensa intelligitur.*

IX. Quoniam autem à legibus civilibus oritur, tum quod unusquisque jus *suum* sibi proprium & ab *alieno* distinctum habeat, tum etiam quod prohi- *Præcepta Decalogi, de parentibus honorandis,*

de homicidio, adulterio, furto, & falso testimonio, leges civiles esse.

beatur aliena invadere; sequitur, præcepta hæc, *Honorem parentibus, legibus definitum non denegabis: Hominem quem vetant leges occidere, non occides: Legibus vetitum concubitum fugies: Rem alienam Domino invito non auferes: Leges & judicia falso testimonio non frustrabere*, esse leges civiles. Leges naturales eadem præcipiunt, sed implicitè: nam lex naturalis, (ut cap. 3. art. 2. dictum est) jubet observari *pacta*, ideoque etiam obedientiam præstare, quando obedientiam pacti fuerint, & alieno abstinere, quando quid sit alienum, lege civili definitum fuerit. cives autem omnes (per cap. 6. art. 13.) obedientiam præstare mandatis ejus qui habet summam potestatem, hoc est, legibus civilibus, ex ipsa civatatis constitutione *paciscuntur*: etiam ante quam violari possunt. Nam lex naturalis obligabat in statu naturali, ubi primò (quia natura omnia omnibus dedit) nihil alienum erat, & proinde alienum invadere, impossibile; deinde ubi omnia communia erant, quare etiam concubitus omnes liciti; tertio, ubi status belli erat, ideoque licitum occidere; quarto, ubi omnia proprio cujusque judicio definita erant, ideoque honores etiam paterni; postremo ubi nulla judicia publica erant, & propterea nullus usus testimo-

ſtimonii dicendi neque veri neque falſi.

X. Cum ergo obligatio ad leges illas obſervandas antiquior ſit quam ipſarum legum promulgatio, utpote contenta in ipſa civitatis conſtitutione, virtute legis naturalis quæ prohibet violari pacta, lex naturalis omnes leges civiles jubet obſervari. Nam ubi obligamur ad obedientiam antequam ſciamus quid imperabitur, ibi univerſaliter & in omnibus obedire obligamur. Ex quo ſequitur, legem civilem nullam, quæ non ſit lata in contumeliam Dei (cujus reſpectu ipſæ civitates non ſunt ſui juris, nec dicuntur leges ferre) contra legem naturalem eſſe poſſe. Nam etſi naturæ lex prohibet furtum, adulterium, &c. ſi tamen lex civilis jubeat invadere aliquid, non eſt illud furtum, adulterium, &c. Nam Lacædemonii olim cum permitterent pueris certa lege ſurripere bona aliena, ea bona non aliena, ſed propria ſurripientis eſſe juſſerunt; ideoque tales ſurreptiones non erant furta. ſimiliter ethnicorum copulationes ſexuum, ſecundum leges ſuas conjugia erant legitima.

Impoſsibile eſſe lege civili quicquam jubere contra legem naturæ.

XI. Ad eſſentiam legis neceſſarium eſt, ut civibus duo innotuerint, primum quis homo, vel quæ curia ſummam poteſtatem, hoc eſt, legum ferandarum jus habet. Secundum, quid ipſa lex dicat. Is enim qui nunquam cognovit, aut

Legi eſſentiale eſſe, ut cognoſcatur & ipſa & legiſlator.

cui, aut ad quid tenetur, obedire non poteſt, & perinde eſt, ac ſi non teneretur. Non dico neceſſarium eſſe ad eſſentiam legis, ut vel hoc vel illud perpetuò cognitum ſit, ſed tantum ut cognitum ſemel fuerit: quod ſi poſteà civis obliviſcatur, vel juris quod is habet qui legem fert, vel ipſius legis, id non impedit quo minus teneatur obedire, cum potuerit meminiſſe, ſi voluntatem obediendi, prout naturalis lex jubet, habuiſſet.

Unde cognoſcatur legiſlator. XII. *Cognitio legiſlatoris* dependet ab ipſo cive; nam ſine conſenſu & pacto ſuo proprio, vel expreſſo vel ſubaudito jus legiſlationis conferri in neminem potuit. Expreſſo, quando cives ab initio formam regendæ civitatis inter ſe conſtituunt, vel quando promiſſo ſuo ſubmittunt ſe alicujus imperio; vel ſaltem ſubaudito, ut quando utuntur beneficio imperii, & legum alicujus, ad protectionem & conſervationem ſui adverſus alios. Cujus enim imperio concives noſtros obedire poſtulamus bono noſtro, illius imperium legitimum eſſe, eâ ipsa poſtulatione confitemur. Ideoque ignorantia poteſtatis legum ferendarum obtendi nunquam poteſt. unuſquiſque enim quod ipſe fecit, feciſſe ſe cognovit.

Ad cognoſcen- XIII. *Cognitio legum* dependet à legiſlatore, qui eas promulgare debet; aliter

aliter enim non ſunt leges. Eſt enim lex legislatoris mandatum; mandatum autem eſt declaratio voluntatis. non ergo lex eſt, niſi voluntas legislatoris declaretur; id quod fit *promulgatione.* In *promulgatione* autem duo conſtare debent, quorum alterum eſt, ut is vel ii qui legem promulgant, vel habeant ipſi jus legislationis, vel id faciant autoritate ejus vel eorum qui habent. Alterum eſt ipſa legis ſententia. Primum autem quod leges promulgatæ procedant ab eo qui ſummum habet imperium, conſtare, hoc eſt ſciri accuratè & philoſophicè loquendo non poteſt, niſi ab iis qui ab ore ipſius imperantis eas accipiunt; cæteri credunt; ſed credendi rationes tantæ ſunt, ut non credere vix ſit poſſibile. Et in civitate quidem *Democratica*, ubi legibus ferendis unuſquiſque intereſſe, ſi velit, poteſt, qui abſens fuerit, præſentibus credere debet. Sed in *Monarchiis* & *Ariſtocratiis*, quia paucis mandata *Monarchæ* & *Optimatum* præſentibus & coram audire conceditur, illis paucis neceſſe erat poteſtatem facere, ea cæteris promulgandi. Et ſic *Edicta* & *Decreta* Principum eſſe credimus, quæ pro talibus vel ſcripto, vel voce eorum quorum id munus eſt, nobis proponuntur. Sed tamen cum credendi cauſas habeamus has,

dam legem neceſſaria ſunt promulgatio & interpretatio.

vidiſ

vidiſſe quod princeps, vel curia ſumma talibus *conſiliariis*, *ſcribis*, *præconibus*, *ſigillis*, & ſimilibus argumentis ad voluntatem ſuam declarandam conſtanter uſus ſit; quod nunquam authoritatem illis detraxerit; quod de iis qui hujusmodi promulgationi non credentes legem transgreſſi ſunt, pœnæ ſumtæ fuerint; non modo qui ſic credens obediverit *edictis* & *decretis* per illos editis, ubique terrarum excuſatur, ſed etiam qui non credens non obediverit, punitur. Nam permittere ut hæc conſtanter fiant, ſatis manifeſtum ſignum, & declaratio voluntatis ejus qui imperat, ſatis perſpicua eſt; modo nihil in *lege*, edicto ſeu *decreto* contineatur, quod ſummæ poteſtati ipſius imperantis deroget. Non eſt enim putandum, eum velle poteſtati ſuæ à quibuscunque miniſtris ſuis quicquam detrahi, dum voluntatem retinet imperandi, *Sententia* vero *legum*, ubi de ea dubitatur, petenda eſt ab iis quibus à ſumma poteſtate commiſſa eſt *Cauſarum cognitio*, ſive *judicia*. *Judicare* enim nihil aliud eſt quam *leges* ſingulis caſibus *interpretando* applicare. Quibus autem id munus commiſſum eſt, eodem modo cognoſcitur, quo cognoſcimus qui ſint ii, quibus commiſſa eſt autoritas leges promulgandi.

XIV. Rur-

XIV. Rursus lex *civilis*, pro duplici modo promulgandi, duorum generum est: *Scripta*, & *non scripta*. Per *scriptam* intelligo eam quæ voce sive signo aliquo alio voluntatis legislatoris indiget ut fiat lex. Legum enim genus omne & naturâ & tempore coævum est generi humano, & propterea inventione literarum & scribendi arte antiquius. Non ergo *legi scriptæ* necessaria est *scriptio*, sed vox; hæc sola ad *essentiam*, illa ad *recordationem legis* adhibita est. Nam ante inventas literas ad memoriam adjuvandam, *leges* in metra redactas cantitari solitas esse legimus. *Non scripta* est ea, quæ non alia indiget promulgatione præter vocem naturæ, sive rationem naturalem, quales sunt *leges naturales*. Lex enim naturalis, quamquam à civili distinguatur, quatenus voluntati præcipit, tamen quod ad actiones attinet, civilis est; exempli gratia, hæc, *Non concupisces*, quæ pertinet tantum ad animum, lex naturalis tantum est; hæc verò, *Non invades*, & naturalis, & civilis est. Cum enim regulas præscribere universales, quibus omnes futuræ lites quæ fortè infinitæ sunt, dijudicari possint, impossibile sit, intelligitur, in omni casu *legibus scriptis* prætermisso sequendam esse *legem æquitatis naturalis*, quæ jubet æqualia æqualibus distri-

Legis civilis divisio in Scriptam & Non scriptam.

tri-

tribuere: atque hoc, vi *legis civilis*, quæ pœnas etiam de iis exigit qui ſcientes & volentes *leges naturales* facto transgrediuntur.

Leges naturales non eſſe leges ſcriptas: neque reſponſa juris-prudentum: neque conſuetudinem eſſe leges per ſe ſed per conſenſum ſummæ poteſtatis.

XV. His intellectis, apparet primum, *leges naturales*, quanquam in libris Philoſophorum deſcriptæ fuerint, non eſſe ob eam rem vocandas leges ſcriptas; neque ſcripta juriſprudentum, eſſe leges, ob defectum autoritatis ſummæ; neque etiam *Reſponſa prudentum*, id eſt, *judicum*, niſi quatenus conſenſu ſummæ poteſtatis in conſuetudinem abierint. tunc autem inter *leges ſcriptas* habenda eſſe; non propter conſuetudinem ipſam, (quæ vi ſua legem non conſtituit) ſed propter voluntatem ſummi imperantis; quæ ex eo arguitur, quod *ſententiam*, ſive æquam ſive iniquam, in conſuetudinem ire perpeſſus eſt.

Peccati nomen latiſſimè acceptum, quid ſignificet.

XVI. *Peccatum* ſignificatione latiſſimâ comprehendit omne *factum*, *dictum*, & *volitum* contra rectam rationem. Unuſquiſque enim media ad finem quam ſibimet ipſi proponit, ratiocinando quærit. ſi ergo rectè ratiocinetur, (hoc eſt, incipiens à principiis evidentiſſimis texat diſcurſum ex conſequentibus continuò neceſſariis) progredietur itinere directiſſimo, aliter deviabit; id eſt, *faciet*, *dicet*, vel *conabitur* aliquid contra finem proprium: quod cum fecerit, dicetur ratiocinan-

cinando quidem *errasse*, actione verò & voluntate *peccasse*; nam *peccatum* ita sequitur *erratum*, sicut *voluntas intellectum*. Atque hæc est vocis acceptio generalissima, qua continetur omne *factum imprudens*, sive contra legem, ut, alienam domum evertere; sive non contra legem, ut propriam, super arenam ædificare.

XVII. Ubi vero de *legibus* sermo est, ibi *peccati* nomen arctius est, significatque non omne factum contra rectam rationem, sed illud tantum quod *culpatur*, atque ob eam causam *malum culpæ* appellatur. Nec tamen si quid culpetur, *peccatum* statim, aut *culpa* dicenda est, sed si cum ratione culpetur. Quærendum igitur est, quid sit cum *ratione culpare*, & quid contra rationem. Ea est natura hominis, ut unusquisque id quod ipse sibi cupit fieri, *bonum*, quod fugit, *malum* vocet. itaque diversitate affectuum contingit, ut quod alter *bonum*, alter *malum*; & idem homo quod nunc *bonum*, mox *malum*, & eandem rem, in se ipso *bonam*, in alio *malam* esse dicat. *Bonum* enim & *malum* delectatione & molestiâ nostrâ, (vel eâ quæ nunc est, vel quæ exspectatur) omnes æstimamus. Quoniam jam prosperè facta inimicorum (quia honorem, rem, & potentiam eorum augent) & æqualium (pro-

Peccati definitio.

propter certamen honorum) *molesta* omnibus, adeoque *mala* & videntur, & sunt; soleantque homines, *malos putare*, hoc est, *culpam attribuere* iis, unde sibi *malum* advenit, fieri non potest, ut quæ facta culpanda, quæ non culpanda sint, consensu singulorum quibus non eadem placent & displicent, definiatur. Possunt quidem convenire in generalia quædam, veluti *furtum*, *adulterium*, & similia, esse *peccata*; tanquam dicerent *mala* omnes vocare ea quibus nomina imponunt, quæ in malam partem accipi solent. Sed non quærimus an furtum sit peccatum; quærimus quid furtum dicendum sit, & sic de cæteris similibus. Siquidem igitur quid ratione culpandum sit, in tanta diversitate censentium, non sit mensurandum per rationem unius, magis quam alterius, propter æqualitatem naturæ humanæ; neque ratio ulla exsistat præter rationes *singulorum*, & rationem *civitatis*; sequitur quid sit *ratione culpandum*, definiendum esse à civitate; ut *culpa*, hoc est, PECCATUM sit, quod quis fecerit, omiserit, dixerit, vel voluerit contra *rationem civitatis*, id est contra leges.

Differentia inter peccatum infirmitatis & malitiam.

XVIII. Facere autem aliquis potest contra leges per infirmitatem humanam, etiamsi eas implere cupiat, tamen ejus factum, ut contra leges rectè culpa-

culpatur & *peccatum* dicitur. Sunt autem qui leges negligunt, quotiesque lucri impunitatisque spes apparet, nulla pactorum & datæ fidei conscientiâ retinentur, quin eas violent. Horum non modò facta, sed etiam ingenia adversa legibus sunt. Qui per infirmitatem tantum peccant, etiam quando peccant, *viri boni* sunt; hi vero etiam quando non peccant, *mali* sunt. Quamquàm autem utrumque, & actio & animus, legibus repugnet, differentibus tamen appellationibus, repugnantiæ illæ distinguuntur. Nam actionis irregularitas ἀδίκημα, *injustè factum*; animi, ἀδικία & κακία, *injustitia* & *malitia*: Illa perturbatæ mentis *infirmitas*; hæc animi sedati *pravitas*.

In quo genere peccati contineatur Atheismus.

XIX. Si quidem autem peccatum non sit, quod non sit contra aliquam legem, neque lex ulla sit, quæ non sit mandatum ejus qui summum habet imperium; neque quisquam summum imperium habeat, quod non sit ei nostro consensu delatum: quo modo peccare dicetur is qui vel non exsistere Deum vel non gubernare mundum affirmaverit, vel aliam contumeliam in ipsum evomuerit? Dicet enim, *se voluntatem suam Dei voluntati nunquam subjecisse, ut quem ne esse quidem opinatus fuerit. Et quamquam opinio sua erronea esset, ideoque*

que etiam peccatum; numerandam tamen esse inter peccata imprudentiæ, sive ignorantiæ, quæ puniri jure non possunt. Oratio hæc eo usque admittenda esse videtur, ut hujusmodi peccatum, quamquam sit maximum damnosissimumque, referri tamen debeat * ad peccata imprudentiæ; sed ut per imprudentiam aut ignorantiam excusandum sit, absurdum est. Punitur enim Atheus sive à Deo immediatè, sive à Regibus sub Deo constitutis, non ut subditus punitur à Rege, propterea quod leges non observaverit; sed ut hostis ab hoste, quod leges noluerit accipere; hoc est, jure belli, ut Gigantes θεομάχοι. Hostes enim inter se sunt, quicunque neque communi imperanti, neque alter alteri subjiciuntur.

Annotatio. Referri tamen debeat ad peccata imprudentiæ] *Quod Atheismum non ad injustitiam, sed ad imprudentiam retulerim, à pluribus reprehensum est: imo à nonnullis in eam partem acceptum, tanquam Atheis non satis acrem adversarium me ostenderim. Objiciunt præterea, quod cum* Deum esse *ratione naturali sciri posse dixerim alicubi, confiteri deberem, peccare eos, saltem contra legem naturæ, itaque non imprudentiæ tantùm, sed etiam injustitiæ reos esse. Ego verò ita Atheis inimicus sum, ut legem aliquam juxta*

juxta quam condemnare eos injustitiæ possem, & diligentissimè quæsiverim & vehementer cupiverim; sed cum nullam invenerim, quæsivi proximè, quo nomine, tantopere Deo exosi, homines ab ipso appellarentur. Deus autem de Atheo sic loquitur, Dixit insipiens in corde suo: non est Deus. *Itaque peccatum eorum in eo genere collocavi, in quod genus ab ipso Deo relatum fuerat. Deinde Atheos hostes Dei esse ostendo; Nomen autem hostis, quam injusti, aliquando atrocius esse puto. Postremo justè & à Deo, & à summis imperantibus eo nomine puniri posse confirmo, itaque peccatum hoc nullo modo excuso neque extenuo. Quod autem* Deum esse *ratione naturali sciri posse dixerim, ita accipiendum est, non tanquam omnes id scire posse putaverim; nisi quoniam ratione naturali quam proportionem habeat Sphæra ad Cylindrum, invenit Archimedes, ex eo sequi putant, quemlibet ex vulgo idem invenire potuisse. Dico igitur etsi ab aliquibus Deum esse, lumine rationis sciri possit; tamen homines in voluptatibus, vel divitiis, vel honoribus, perquirendis continuò occupatos, item homines qui rectè ratiocinari non solent, vel non valent, vel non curant, denique insipientes, in quo numero Athei sunt, scire id non posse.*

XX. Quo-

Quid sit crimen læsæ Majestatis.

XX. Quoniam à vi pacti quo cives singuli singulis ad obedientiam civitati, hoc est, summo imperanti sive is unus homo sive una curia sit, absolutam & universalem (qualem sup. capite & articulo definivimus) præstandam obligantur, derivatur obligatio ad singulas leges civiles observandas, ita ut illud pactum contineat in se leges omnes simul; manifestum est civem qui pacto generali obedientiæ renunciaverit, omnibus simul legibus renunciare. Quod malum tanto gravius est quolibet peccato uno, quanto peccare *semper*, gravius est quam *semel*. Atque hoc est peccatum illud quod vocatur CRIMEN LÆSÆ MAJESTATIS, & est factum vel dictum quo civis, seu subditus, declarat non esse sibi amplius voluntatem, ei homini vel curiæ cui commissum est summum civitatis imperium, obediendi. Et facto quidem, hujusmodi voluntatem declarat civis, quando vim infert vel inferre conatur personis eorum qui vel summum imperium habent, vel habentium mandata exsequuntur, quales sunt proditores, Regicidæ, & qui arma contra civitatem gerunt, vel ad hostes durante bello transfugiunt. Dicto autem voluntatem eandem ostendunt qui directè negant, se, aut cives cæteros, ad talem obedientiam obligari, vel in toto, ut qui diceret,

ceret, non esse iis obediendum (salvâ obedientiâ, quam debemus Deo) simpliciter, absolute & universaliter, vel in parte, ut si quis diceret, non esse iis jus suo arbitrio bellum gerendi, pacem faciendi, milites conscribendi, pecunias exigendi, magistratus & ministros publicos eligendi, leges ferendi, controversias determinandi, pœnas statuendi, vel aliud aliquod sine quo consistere civitas non potest. Atque hæc & similia dicta & facta, crimina læsæ majestatis, ex vi legis (non civilis, sed) naturalis sunt. Potest autem esse ut aliquid, quod factum ante legem civilem latam non erat crimen læsæ majestatis, sit tamen, si fiat pòst. Ut si lege declaretur, pro signo obedientiæ civilis renunciatæ habendum esse (hoc est pro crimine læsæ Majestatis) si quis vel monetam cuderit, vel sigilla civitatis adulteraverit; is qui postea id fecerit, reus majestatis non minus est quam ille alter, minùs tamen peccat, quia non omnes leges simul, sed unam tantum legem violat. nam lex vocando crimen majestatis, id quod naturâ non ita est, nomen quidem invidiosum, & fortè pœnam majorem in reum jure statuit, sed ut peccatum ipsum gravius sit, non efficit.

XXI. Peccatum autem id, quod per legem naturalem crimen læsæ majesta- *Crimine læsæ Majestatis*

Non leges civiles sed naturales violari.

tis eſt, legis naturalis transgreſſio eſt; non civilis. Cùm enim obligatio ad obedientiam civilem, cujus vi leges civiles validæ ſunt, omni lege civili prior ſit, ſitque crimen læſæ majeſtatis naturaliter nihil aliud, quam obligationis illius violatio; ſequitur, crimine læſæ majeſtatis violari legem quæ præceſſit legem civilem: nempe naturalem, qua prohibemur violare pacta & fidem datum. Quod ſi quis Princeps ſummus legem civilem in hanc formulam conciperet, *non rebellabis*; nihil efficeret. Nam niſi prius obligentur cives ad obedientiam, hoc eſt, ad non rebellandum, omnis lex invalida eſt. obligatio autem, quæ obligat ad id, ad quod antè obligati erant, ſuperflua eſt.

Ideoque non jure imperii; ſed jure belli puniri.

XXII. Sequitur ex hoc, puniri *rebelles*, *proditores*, & cæteros *læſæ majeſtatis* convictos, non *jure civili*, ſed *naturali*, hoc eſt, non ut *cives malos*, ſed ut *civitatis hoſtes*, nec *jure imperii* ſive dominii, ſed *jure belli*.

Obedientiam non rectè diſtingui in Activam & Paſſivam.

XXIII. Sunt qui facta contra legem civilem, quando pœna ipsâ lege definitur, expiari putant, ſi pœnam volentes ſubeant, neque reos eſſe coram Deo violatæ legis naturalis (quamquam violando civiles leges, violamus quoque naturales, quæ jubent civiles obſervari) eos qui pœnam ſolverunt, quam

lex

lex exigebat. Tanquam lege non vetaretur factum, sed pœna pretii loco proponeretur, quo licentia faciendi ea quæ lege prohibentur, venundaretur. Per eandem rationem possent inferri etiam, nullam omnino legis transgressionem peccatum esse, sed quam suo periculo libertatem quisque emerit, eam jure habere Sciendum autem est, verba legis duplici sensu intelligi posse. Altero, ut duas partes (prout dictum est supra articulo 7) contineat, nempe prohibentem absolute, ut, *Non facies*; & vindicantem, ut, *Qui facit, pœnas dabit*. Altero, ut unum contineat conditionale, ut, *Non facies, nisi pœnas velis solvere*. Et sic lex non simpliciter, sed conditionaliter prohibet. Si primo modo intelligitur, qui facit, peccat, quia quod lege vetitum est, facit. Si secundo, non peccat, quia facere, vetitum non est implenti conditionem. Nam in primo sensu omnes facere prohibentur; in secundo ii soli, qui se pœnæ subtrahunt. In primo sensu, legis pars vindicativa non Reum obligat, sed magistratum pœnas exigere; in secundo obligatur ad pœnas exigendas ipse qui pœnas debet; ad quas solvendas si capitales, aut alioqui graves sint, obligari non potest. Utro verò sensu lex accipienda sit, ab arbitrio dependet ejus, qui summum habet imperium. Ubi ergo de

sententia legis dubitatur, quia certi sumus non peccare qui non faciunt, peccatum erit, si facimus, utcunque lex postea explicari possit. Nam quod dubitas an sit peccatum necne, id facere, cum abstinere liberum sit, contemtio legum est; ideoque per cap. 3. art 28. peccatum contra legem naturalem. Inanis igitur est distinctio illa *obedientiæ* in *Activam* & *Passivam*, quasi pœnis humano arbitrio positis expiari possit, quod peccatum est contra legem naturalem, quæ est lex Dei; aut quasi non peccent, qui peccant suo damno.

CAPUT XV.

De Regno Dei per naturam.

I. *Propositio sequentium.* II. *In quos dicatur Deus regnare.* III. *Verbum Dei triplex:* Ratio, Revelatio, Prophetia. IV. *Regnum Dei duplex,* Naturale & Propheticum. V. *Jus quo Regnat Deus, situm est in* Omnipotentia *ejus.* VI. *Idem ex Scriptura sacra.* VII. *Obligationem obedientiæ Deo præstandæ procedere ab imbecillitate humana.* VIII. *Leges Dei in Regno naturali esse eas, quæ* 2. & 3. *Cap. suprà recitatæ sunt.* IX. Honor & cultus *quid sunt.* X. *Cultum consistere vel in* attributis, *vel in* Actionibus. XI. *Et esse alium* Naturalem, *alium* Arbitrarium. XII. *Alium* jussum, *alium* spontaneum. XIII. *Quis sit cultus* finis *seu scopus.* XIV. *Quænam sint leges naturales circa Dei* Attributa. XV. *Quænam sint*

sint actiones *quibus exhibetur cultus naturaliter.* XVI. *In regno Dei naturali, civitatem posse* cultum *Dei* instituere *arbitrio suo.* XVII. *Regnante Deo per naturam solam,* legum *omnium* interpretem *esse* civitatem, *id est, eum hominem vel curiam, quæ habet sub Deo civitatis imperium summum.* XVIII. *Dubitationes quædam sublatæ.* XIX. *In Regno Dei naturali, quid sit* peccatum, *& quid* crimen læsæ Majestatis Divinæ.

Quod status naturæ, hoc est libertatis absolutæ, qualis est eorum, qui neque Regnant neque Regnantur, Anarchia sit & status hostilis; Quod præcepta quibus talis status evitatur, sint *leges naturæ*; Quod civitas existere sine summo imperio non possit; Quod iis qui summum imperium obtinent, obediendum sit simpliciter, id est, in omnibus quæ mandatis Dei non repugnant: in antecedentibus, & ratione; & sacræ Scripturæ testimoniis comprobatum est. Deest ad integram civilis officii cognitionem hoc unicum, ut sciamus quæ sint leges sive mandata Dei. Aliter enim sciri non potest, utrum ea quæ jubemur facere authoritate imperii civilis, sint contra leges Dei, necne. Ex quo contingere necesse est, ut vel nimiâ obedientiâ erga civitatem contumaces simus erga majestatem divinam; vel metu pec- *Propositio sequentium.*

candi in Deum incurramus in contumaciam erga civitatem. Ut utrumque hunc ſcopulum effugiamus, neceſſaria eſt cognitio legum Divinarum. Quoniam verò legum cognitio dependet à cognitione regni, dicendum eſt in ſequentibus de *Regno Dei*.

In quos Deus dicatur regnare.

II. Pſal. 96. v. 1. *Dominus regnavit, exultet terra*, dicit Pſalmiſta. Et rurſus idem *P*ſalmiſta, Pſal. 98. v. 1. *Dominus regnavit, iraſcantur populi; qui ſedet ſuper Cherubin, moveatur terra.* Scilicet velint nolint homines, Deus eſt Rex univerſæ terræ; neque ſi ſint qui *Exiſtentiam* ejus, vel *Providentiam* negaverint, ideo ſolio ſuo excutitur. Quamquam autem Deus homines univerſos ita per potentiam regat, ut nemo poſſit quidquam facere quod ille factum nolit, non eſt tamen hoc, propriè & accuratè loquendo, Regnare. Regnare enim dicitur non qui *agendo*, ſed qui *loquendo*, id eſt, *Præceptis*, & *minis* regit. In regno igitur Dei pro ſubditis habemus, non corpora inanimata, neque irrationalia, licet potentiæ divinæ ſubjiciantur; quia *præcepta* & *minas* Dei *non intelligunt*; neque etiam *Atheos*, quia Deum eſſe non credunt; neque eos qui Deum eſſe credentes cum tamen inferiora hæc regere non credunt. nam & hi quamquam regantur à potentia Dei, *præcepta* ejus nulla agnoſcunt,

ſcunt, neque minas metuunt, Soli igitur in Regno Dei cenſendi ſunt, qui ipſum & rectorem omnium rerum eſſe, & *præcepta* hominibus *dediſſe*, & *pœnas* in transgreſſores *ſtatuiſſe* agnoſcunt. Cæteros non ſubditos, ſed hoſtes Dei appellare debemus.

Verbum Dei triplex: Ratio, Revelatio & Prophetia.

III. Regere autem *præceptis* non dicitur, niſi qui regendis præcepta ſua apertè declarat. Nam *præcepta* regentium leges ſunt iis qui reguntur. *Leges* autem non, niſi quæ perſpicuè promulgantur, ita ut omnis tollatur ignorantiæ excuſatio. Leges ſuas homines quidem *verbo* ſive *voce* promulgant, nec alio modo voluntatem ſuam univerſaliter ſignificare poſſunt. Dei autem *leges* triplici modo declarantur. Primò *per tacita recta rationis dictamina.* Secundò, *per revelationem immediatam*, quæ intelligitur fieri per *vocem ſupernaturalem*, vel per *viſionem*, vel *ſomnium*, vel *inſpirationem* ſeu afflatum divinum. Tertiò, *per vocem alicujus hominis*, quem Deus per vera miracula edita, ut fide dignum, cæteris commendavit. Is autem cujus voce ſic utitur Deus ad voluntatem ſuam aliis ſignificandam, vocatur PROPHETA. Tres hi modi dici poſſunt triplex *Verbum Dei*, nimirum, *Verbum rationale*, *Verbum ſenſibile*, & *Verbum Propheticum*. Quibus reſpondent tres modi qui-

bus audire Deum dicimur, *Ratiocinatio recta*; *Sensus*, & *Fides*. *Verbum* Dei *sensibile* ad paucos factum est, neque Deus per Revelationem hominibus loquutus est, nisi viritim, & diversis diversa; neque ullæ leges Regni hoc modo populo ulli promulgatæ fuerunt.

Regnum Dei duplex, naturale & Propheticum.

IV. Pro differentiâ autem quæ est inter *Verbum* Dei *Rationale* & *Propheticum*, Deo Regnum duplex attributum est: *Naturale*, in quo regit per dictamina rectæ Rationis; quodque universale est, in omnes qui divinam agnoscunt potentiam, propter naturam rationalem omnibus communem; & *Propheticum*, in quo regit etiam per *Verbum propheticum*; quod peculiare est, propterea quod non omnibus dedit leges positivas, sed populo peculiari, & certis quibusdam hominibus à se electis.

Jus quo regnat Deus situm est in omnipotentia ejus.

V. In *Regno naturali* regnandi & puniendi eos qui leges suas violant, jus Deo est à sola *potentia irresistibili*. Jus enim omne in alios vel à *Natura* est, vel à *Pacto*. Quomodo jus regnandi ex *Pacto* oritur, ostensum est capite 6. A *Natura* autem idem jus derivatur, eo ipso quod à natura non sit sublatum. Cum enim per naturam jus esset omnibus in omnia, unicuique erat jus in omnes regnandi ipsi naturæ coævum. causa autem quare inter homines id abolitum

fuerit,

fuerit, alia non erat præter mutuum metum, ut ſupra capite ſecundo, articulo 3. oſtenſum eſt; dictante ſcilicet ratione decedendum eſſe à jure illo propter conſervationem humani generis; quia æqualitatem hominum inter ſe quoad vires & potentias naturales neceſſario conſequebatur bellum; cum bello autem generis humani pernicies conjuncta eſt. Quodſi quis cæteros potentiâ in tantum anteiſſet, ut reſiſtere ei ne omnes quidem conjunctis viribus potuiſſent, ratio quare de jure ſibi à natura conceſſo decederet, nulla omnino fuiſſet. Manſiſſet igitur ipſi jus dominii in cæteros omnes propter potentiæ exceſſum, qua & ſe & illos conſervare potuiſſet. Iis igitur quorum potentiæ reſiſti non poteſt; & per conſequens Deo *omnipotenti*, jus dominandi ab ipſa *potentia* derivatur. Et quotiescunque Deus peccatorem punit, vel etiam interficit, etſi ideo puniat quia peccaverat, non tamen dicendum eſt, non potuiſſe eum eundem juſte affligere, vel etiam occidere, etſi non peccaſſet. Neque ſi voluntas Dei in puniendo, peccatum antecedens reſpicere poſſit, ideò ſequitur quod affligendi vel occidendi jus non à *potentia divina* dependeat, ſed à *peccato hominis*.

VI. Quæſtio iſta diſputationibus antiquorum nobilitata, *quare bonis mala* *Idem ex Scriptura ſacra.*

& malis bona contingunt, eadem eſt cum hac noſtra, *quo jure Deus bona & mala hominibus diſpenſet*. Et difficultate ſuâ non ſolum vulgi, ſed etiam Philoſophorum, & quod majus eſt, ſanctorum hominum, de divina providentia fidem vacillare fecit. Pſal. 72. v. 1, 2. *Quam bonus* (inquit David) *Iſraëlis Deus his qui recto ſunt corde; mei autem penè moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei, quia zelavi ſuper iniquos, pacem peccatorum videns*. Et *Iob*, quam acriter cum Deo expoſtulabat, quod *juſtus* cum eſſet, tantis tamen calamitatibus affligeretur? Solvit difficultatem hanc, in caſu *Job*, ipſe Deus vivâ voce, & jus ſuum argumentis non à peccato ejus, ſed à potentia propria deſumtis confirmavit. Ita enim diſputarunt inte ſe *Job*, & amici ejus, ut hi illum reum facerent, propterea quod puniretur; ille horum accuſationem argumentis ab innocentia ſua redargueret. Atqui Deus cùm & illum & hos audiviſſet, expoſtulationem illius refutat, non injuſtitiæ aut peccati alicujus ipſum damnando, ſed propriam potentiam explicando. Job 38. verſ. 3 & ſequentibus. *Ubi* (inquit) *eras tu, quando ponebam fundamenta terræ?* &c. De amicis autem Job 42. 7. *iratum ſe* ait *contra eos quod non locuti fuerint rectum coram eo, ſicut ſervus ejus Job*. Senten-

tiæ

tiæ huic conſentanea eſt ea quam dixit Servator noſter in caſu ejus qui cæcus natus erat, cum interrogantibus diſcipulis an ipſe peccaſſet, quod naſceretur cæcus, an parentes, reſpondit, Joh. 9. verſ. 3. *Neque hic peccavit, neque parentes ejus; ſed ut manifeſtarentur opera Dei in illo.* Quamquam autem dictum ſit, Rom. 5. 12. *Mortem intraſſe in hunc mundum per peccatum*, non ſequitur quin Deus jure ſuo potuerit homines & morbis & morti obnoxios feciſſe, etiamſi nunquam peccaſſent, quemadmodum cætera animalia mortalia fecit & morboſa, etiamſi peccare non poſſunt.

Obligationem obedientia Deo præſtandæ procedere ab imbecillitate humana.

VII. Quod ſi jus Regnandi habeat Deus ab omnipotentia ſua, manifeſtum eſt, *obligationem* ad præſtandam ipſi obedientiam, incumbere hominibus propter * imbecillitatem. *Obligatio* enim quæ ex pacto oritur, de qua dictum eſt capite ſecundo, hîc ubi jus imperandi, nullo intercedente pacto, à natura oritur, locum habere non poteſt. Sunt autem *obligationis naturalis* duæ ſpecies; Una ubi libertas impedimentis corporeis tollitur; juxta quam cœlum & terram & creaturas omnes communibus ſuæ creationis legibus obedire dicimus. Altera ubi tollitur ſpe & metu; juxta quam, infirmior potentiori cui reſiſte-

re se posse desperat, non potest non obedire. A secundo hoc obligationis genere nascitur, hoc est, à metu, sive imbecillitatis propriæ (respectu divinæ potentiæ) conscientia, quod in Regno Dei naturali, ad obediendum Deo obligemur; dictante scilicet ratione, omnibus Dei potentiam & providentiam agnoscentibus *non esse calcitrandum contra stimulum*.

Annotatio. Propter imbecillitatem] *Si cui durum hoc videbitur, illum rogo ut tacitâ cogitatione considerare velit, si essent duo omnipotentes, uter utri obedire obligaretur. Confitebitur, credo, neutrum neutri obligari. Hoc si verum est, verum quoque est quod posui, homines ideo Deo subjectos esse, quia omnipotentes non sunt. Etenim Servator noster Paulum admonens (qui eo tempore Ecclesiæ hostis erat) ne contra stimulum calcitraret, obedièntiam ab illo, eo nomine videtur exegisse, quod ad resistendum satis virium non haberet.*

Leges Dei in regno naturali esse eas, quæ 2. & 3. cap. supra recitatæ sunt. VIII. Quoniam *Verbum Dei* per naturam solam regnantis, aliud non supponitur præter rectam rationem; leges autem Regum ab eorum *Verbo* solo cognosci possunt, manifestum est, leges Dei per solam naturam regnantis, solas esse *leges naturales*; nempe illas quas cap. 2. & 3. enu-

& 3. enumeravimus, & à rationis dictatis deduximus, *Humilitatem*, *Æquitatem*, *Justitiam*, *Misericordiam*, cæterasque *virtutes morales pacis* conciliatrices, quæ pertinent ad officia hominum erga se invicem;& illas quas ratio recta dictaverit præterea, circa honorem & cultum divinæ majestatis. Quæ sint illæ *leges naturales*, sive *virtutes morales*, non est opus repetere. Quos honores autem, & quem cultum divinum, id est, quas *leges sacras* eadem dictet *ratio naturalis*, videndum est.

IX. HONOR, proprie loquendo, nihil aliud est quàm opinio alienæ *potentiæ* conjunctæ cum *bonitate*. Et *honorare* aliquem, idem est quod magni æstimare. Et sic Honor non in *Honorato*, sed in *Honorante est*. *Honorem* autem in opinione situm consequuntur necessariò tres affectus: *Amor*, qui ad *Bonitatem*; *Spes* & *Timor*, qui ad *potentiam* referuntur. Ex his autem oriuntur actiones externæ, quibus potentes placari, & propitii fieri solent, & quæ sunt ipsius honoris effectus, ideoque & signa naturalia. Sed nomen *Honor* translatum est etiam ad effectus illos honoris externos; quo sensu, *Honorare* eum dicimur, de cujus potentia testamur, verbis vel factis, nos egregiè sentire; ut *Honor* idem sit quod *Cultus*. CULTUS autem est actus externus

Honor & cultus quid sint.

Honoris interni ſignum. Et quos officiis placare ſi irati ſint, vel utcunque propitios nobis reddere ſtudemus, eos *colere* dicimur.

Cultum conſiſtere vel in attributis, vel in Actionibus.

X. Signa animi omnia, vel *verba* ſunt vel *facta*; ideoque *Cultus* omnis, vel *verbis* vel *factis* conſtat. Utraque autem ad tria genera referuntur; quorum primum, *Laus* eſt ſive *prædicatio bonitatis*; ſecundum *prædicatio potentiæ præſertis*, quod eſt *Magnificare*, μεγαλύνσις; tertium *prædicatio felicitatis* ſive *potentiæ in futurum* etiam ſecuræ; quæ μακαρισμὸς dicitur. Honorum, inquam, unumquodque genus, non in *Verbis* modo, ſed etiam in *Factis* ſpectari poteſt. *Verbis* autem *laudamus* celebramuſque tunc, quando fit per propoſitionem, ſive *dogmaticè*, hoc eſt, per *attributa*, ſive *nomina*, quod *enunciativè* & *categoricè* laudare vel celebrare dici poteſt; ut cum dicimus illum quem honoramus eſſe *liberalem*, *fortem*, *ſapientem*. *Factis* vero, quando fit *per conſequens*, ſive *per hypotheſin*, ut *gratiarum actione*, quæ *bonitatem*; *obedientiâ*, quæ *potentiam*; *congratulatione*, quæ *felicitatem* ſupponit.

Et eſſe alium naturalem; alium Arbitrarium.

XI. Sive autem *verbis*, ſive *factis*, aliquem celebrare velimus, inveniemus alia quæ honorem apud omnes ſignificant, qualia ſunt inter *attributa*, nomina

na *virtutem* & *potentiarum* generalia; quæ in malam partem accipi non possunt. Ut *Bonus*, *Pulcher*, *Fortis*, *Justus*, & similia. Inter *actiones* autem *Obedientia*, *Gratiarum actio*, *Preces*, aliaque ejus generis, quibus agnitio potentiæ & virtutis semper subintelligitur. Alia quæ honorem apud quosdam significant, apud alios vero contumeliam, vel neutrum; qualia sunt in *Attributis* nomina quæ ad virtutes vel vitia, honesta vel inhonesta, pro diversitate opinionum diversè referuntur; ut quod occiderit inimicum; quod fugerit; quod sit Philosophus; quod Orator, & similia, quæ apud alios in honore, aliis contemtui habentur: in *factis*, ea quæ dependent à consuetudine loci, vel præscriptis legum civilium; ut inter salutandum caput nudare, calceos deponere, corpus inclinare, stantem, prostratum; vel genibus innixum aliquid petere, ceremoniarum formulæ, & similia. *Cultus* autem ille qui apud omnes & semper honorificus est, *naturalis*, alter vero qui loca & mores sequitur, *arbitrarius* dici potest.

XII. Porrò *Cultus* esse potest *imperatus*; scilicet jussu ejus qui colitur; & potest esse *spontaneus*, nimirum talis qualis videbitur colenti, si *imperatus*, actiones quæ adhibentur, non significant hono- *Alium jussum, alium spontaneum.*

honorem ut *tales*, ſed ut *imperatæ*: ſignificant enim *obedientiam* immediatè, obedientia *potentiam*; ita ut *cultus imperatus* conſiſtat obedientiâ; *ſpontaneus* ſolâ naturâ actionum ſit honorificus; quæ ſi honoris ſignificativæ ſint apud ſpectantes, *cultus*, aliter *contumelia* eſt. Rurſus *cultus* vel *publicus*; vel *privatus* eſſe poteſt. *Publicus* autem *ſpontaneus* eſſe reſpectu colentium ſingulorum non poteſt; reſpectu civitatis poteſt. Cum enim quod ſpontaneè fit, arbitrio fiat facientis, non eſſet cultus unus qui exhiberetur, ſed tot cultus quot colentes, niſi unius imperio arbitria omnium unirentur. *Privatus* autem *ſpontaneus* eſſe poteſt, ſi exhibeatur ſecretò: quod enim palam fit, vel legibus, vel verecundiâ coërcitum eſt, quod naturæ *ſpontanei* adverſatur.

Quis ſit cultus finis ſeu ſcopus.

XIII. Ut autem quis ſit *colendi* alios *ſcopus* & *finis* cognoſcatur, conſideranda cauſa eſt, quare homines cultu gaudeant. Sumendum autem eſt, quod alias oſtendimus, *Gaudium* in eo ſitum eſſe quod quis virtutem, vim, ſcientiam, formam, amicos, divitias, aut quamcumque aliam *potentiam* ſuam, vel tanquam ſuam, contempletur, neque aliud eſſe præter *Gloriam*, ſeu triumphum animi putantis ſe honorari, hoc eſt, amari, & timeri, hoc eſt; ſer-

vitia & auxilia hominum præstò habere. Quoniam vero homines, quem honorari, id est, pro potente haberi, ab aliis vident, potentem esse credunt, contingit honorem cultu propagari; & potentiæ existimatione, potentiam acquiri veram. *Finis* ergo ejus qui se coli vel jubet, vel patitur, is est, ut quam-plurimos eo modo sibi vel amore vel metu obedientes reddat.

XIV. Ut sciamus autem, quem *cultum* Dei assignet *ratio naturalis*, incipiamus ab *attributis*. Ubi inprimis manifestum est, attribuendam ei esse *existentiam*. Voluntas enim honorandi eum, quem non putamus esse, nulla esse potest. Deinde Philosophos qui ipsum mundum, vel mundi animam (id est partem) dixerunt esse Deum, indignè de Deo loquutos esse. non enim quicquam ei attribuunt, sed omnino esse negant: nam per nomen illud, *Deus*, intelligitur *mundi causa*; dicentes autem *mundum esse Deum*, dicunt *nullam esse ejus causam*, hoc est, *Deum non esse*. Similiter eos qui mundum non creatum, sed æternum esse asserunt, quoniam æterni causa esse non potest, *causam mundi esse*, id est, *Deum esse* negare. Indigne item de Deo sentire, qui otium ipsi attribuentes, mundi generisque humani regimen eidem auferunt. Nam ut omnipoten-

Quanam sint leges naturales circa Dei attributa.

potentem esse fateantur, si tamen inferiora hæc non curet, locum habet apud eos tritum illud: *quod supra nos; nihil ad nos*, cumque non sit, propter quod eum ament, aut timeant, illis certe est tanquam non exsisteret. Præterea in *attributis* quæ significant *magnitudinem* & *potentiam*; ea quæ finitum, seu determinatum aliquod significant, minime signa esse animi honorantis; non enim Deum dignè honoramus, si minus ei *potentiæ* aut *magnitudinis* attribuimus quàm possumus. Finitum autem omne minus est quam possumus; finito enim majus semper assignari & attribui facillimè potest. Non igitur Deo tribuetur *figura*, omnis enim *figura finita*; neque dicetur concipi, sive comprehendi imaginatione, vel quacunque facultate animæ nostræ; quicquid enim concipimus, *finitum* est. Et quamquam vox hæc *infinitum* significet conceptum animi, non tamen sequitur conceptum nobis aliquem esse *rei infinitæ*: quando enim dicimus aliquid esse *infinitum*, non aliquid in re significamus, sed impotentiam in animo nostro; tanquam si deceremus nescire nos, an & ubi terminetur. Neque dici de Deo honorifice, quod *idea ejus* animo nostro insit, *idea* enim conceptus noster est, conceptus autem nisi *finiti* non est. Neque quod habeat *par-*

tes,

tes, aut quod sit *totum* aliquid, quæ attributa quoque *finitorum* sunt. Neque quod in *loco* aliquo sit. *in loco* enim non est, nisi quod undiquaque *fines* & terminos habeat magnitudinis. neque quod *moveatur* aut *quiescat*, utrumque enim supponit *esse in loco*. Neque plures esse Deos, quia nec plura infinita. Porrò circa *attributa Felicitatis*, indigna Deo ea esse quæ significant *dolorem* (nisi intelligantur, non pro affectu, sed per metonymiam pro effectu) qualia sunt *pœnitentia, ira, misericordia*: vel *egestatem*, ut *appetitus*, *spes*, *concupiscentia*: & *amor* ille, qui & *cupido* dicitur; signa enim *indigentiæ* sunt, cum intelligi non possit, ut quis *appetat*, *speret*, *cupiatve*, nisi ea quibus *caret*, *indigetque*. *vel facultatem passivam*; *pati* enim potentiæ limitatæ est, & quæ dependet ab alio. Quando igitur attribuimus Deo *voluntatem*, non est intelligenda similis nostræ; qui *appetitus rationalis* dicitur. Deus enim si *appetat*, *indiget*; quod contumelia est dicere; sed supponendum est aliquid analogum quod concipere non possumus. Similiter quando attribuimus ei *visionem* & cæteros *sensuum actus*, vel *scientiam* & *intellectum*, quæ in nobis nihil aliud sunt, quàm suscitatus à rebus externis organa prementibus animi tumultus, non est putandum aliquid tale acci-

accidere Deo; ſignum enim eſt potentiæ ab alio *dependentis*, id quod non eſt beatiſſimum. Illum igitur qui nolit attribuere Deo alia nomina, quam jubet ratio, oportet uti nominibus, quæ vel negativa ſunt, *ut infinitus*, *æternus*, *incomprehenſibilis*, vel ſuperlativa, ut *optimus*, *maximus*, *fortiſſimus*, &c. vel indefinita, *ut bonus*, *juſtus*, *fortis*, *creator*, *rex*, & ſimilia; eo ſenſu, ut non velimus, quid ſit, dicere, (quod eſſet cum limitibus noſtræ phantaſiæ circumſcribere;) ſed propriam admirationem, & obedientiam confiteri, quod humilitatis eſt, & proprium animi honorantis, quantum poteſt. Unicum enim ratio dictat *naturæ* ſignificativum Dei nomen, *exiſtens*, ſive ſimpliciter, *quod eſt*, unumque *relationis* ad nos, nempe *Deus*, quo continetur & *Rex*, & *Dominus*, & *Pater*.

Quænam ſint actiones quibus cultus exhibetur naturaliter?

XV. Circa *actiones externas* quibus Deus colendus eſt (quemadmodum & circa *attributa*) generaliſſimum rationis præceptum eſt, ut ſint ſigna animi honorantis; ſub quo continentur, Primò, *preces*. *Qui fingit ſacros auro vel marmore vultus, Non facit ille Deos; qui rogat, ille facit.* Sunt enim *preces* ſigna ſpei; ſpes vero *potentiæ* & *bonitatis* divinæ agnitio eſt.

Secundo, *Gratiarum actio*, quæ ejusdem

dem affectus signum est, nisi quod beneficium *antecedant preces*, *gratiæ consequantur*.

Tertio, *Dona*, id est, *oblationes* & *sacrificia*. sunt enim *Gratiarum actiones*.

Quarto, *Non jurare per alium*. Est enim juramentum hominis contra se ipsum, si fallat; iræ imprecatio ejus, qui & scire, utrum fefellerit, necne, & punire quamvis potentem potest. Id quod solius Dei est. Siquidem enim Homo aliquis esset, cui neque abscondi subditorum suorum *malitia*, neque resistere potentia humana posset, sufficeret fides data, sine juramento; quæ violata posset ab Homine vindicari; neque igitur juramento esset opus.

Quinto, *De Deo consideratè loqui*. Signum enim *Timoris* est; Timor autem *Potentiæ* confessio est. Sequitur ex præcepto hoc: *non esse utendum Dei nomine temere*, *aut frustrà*; utrumque enim inconsideratum est. *Non esse jurandum ubi non est opus*; est enim frustra. Opus autem non est; nisi inter civitates, ad vitandum, vel tollendum certamen per vim, quod oriri necesse est, ubi promissis fides deest, vel in civitate ad judiciorum certitudinem. Item *non esse disputandum de divina natura*. Suppositum enim est, in *regno Dei naturali solâ ratione omnia inquiri*, hoc est, ex principiis

scien-

ſcientiæ naturalis. His autem tantum abeſt, ut ſciamus naturam Dei, ut ne quidem noſtri corporis, aut cujuſque creaturæ proprietatis ſatis aſſequi poſſimus. Ex hujuſmodi igitur diſputationibus nihil provenit, præterquam quod ad modulum conceptionum noſtrarum nomina divinæ majeſtati temere imponamus. Sequitur quoque (quod attinet ad jus Regni Dei) inconſideratam & temerariam loquutionem eſſe eorum qui dicunt, *Hoc* vel *illud non conſiſtere cum juſtitiâ divinâ.* Nam & homines contumeliæ ducunt ſi filii ſui jus eorum diſputent, aut juſtitiam aliter quam imperatis ſuis metiantur.

Sextò, in *Precibus*, *Gratiarum actionibus*, *Sacrificiisque quidquid exhibetur*, *oportere eſſe in ſuo genere optimum*, & *honoris ſignificativum*; nimirum *orationem* eſſe non ſubitam, aut levem, aut plebeiam, ſed pulchram & bene compoſitam. Nam etſi abſurdum erat, quod Ethnici Deum ſub imagine colerent, non tamen à ratione alienum erat, quod carminibus, & muſicâ in ſacris uterentur. Item *Victimas pulchras*, & *Donaria magnifica*, & quæ aguntur, vel ſubmiſſionis vel gratitudinis ſignificativa, vel beneficiorum acceptorum memorativa eſſe; proficiſcuntur enim hæc omnia à ſtudio honorandi.

Septi-

Septimò, *Deum non solum secretò, sed palam & publice in conspectu hominum coli oportere.* Etenim cultus eo maxime placet, ut dictum est suprà, articulo 13. quod gignat honorem in aliis. Nisi ergo alii videant, quod in cultu gratissimum est, perit. Postremò, summo conatu *observandas esse leges naturales.* Etenim Domini imperium parvi pendere, superat omnes alias contumelias; sicut & è contrario, omnibus sacrificiis acceptior est obedientia. Atque hæ sunt legum naturalium circa cultum Dei præcipuæ, earum (inquam) quas dictat ratio hominibus singulis. Totis autem civitatibus, quarum unaquæque una est Persona, eadem Ratio naturalis præterea imperat *Cultus Publici uniformitatem.* Nam quæ actiones fiunt à singulis secundum rationem privatam, eæ civitatis actiones non sunt, neque ergo civitatis cultus. quod autem fit à civitate, fieri intelligitur ejus, vel eorum qui summum habent imperium, ideoque consensu civium simul omnium, id est, *uniformiter.*

XVI. *Leges naturales* circa cultum divinum, quæ præcedente articulo numerantur, signa honoris naturalia tantum exhiberi præcipiunt. Considerandum autem est, duo esse genera signorum; alterum *Naturalium*, alterum *Pactitiorum*, sive ex constituto expres- *In regno Dei naturali, civitatem posse cultum Dei instituere arbitrio suo.*

so,

ſo, vel tacito. Quoniam jam in omni linguâ, *Nominum* ſive *Appellationum* uſus ex conſtituto oritur, etiam ex conſtituto poterit mutari. Quod enim dependet & vim ſuam derivat à voluntate hominum, eorundem conſentientium voluntate mutari, vel aboleri poteſt. *Nomina* ergo quæ ex conſtituto hominum obtinuerunt Deo *attribui*, eorundem conſtituto ceſſare poſſunt: quod autem conſtituto hominum poteſt fieri, id conſtituere civitati licet. Jure ergo civitas (hoc eſt ii, qui totius civitatis poteſtatem habent) quæ *nomina* ſive *appellationes* Deo *honorificæ* ſint, quæ non ſint, hoc eſt, quæ doctrinæ de natura & operationibus Dei publicè tenendæ, vel profitendæ ſunt, judicabit. Actiones autem ſignificant non ex conſtituto hominum, ſed naturaliter, ſicut effectus ſunt ſigna ſuarum cauſarum; quarum quædam ſemper ſigna ſunt contemtus eorum, coram quibus fiunt, nimirum quibus oſtentatur corporis immundities, & quæcunque pudet facere coram iis quos reveremur. Aliæ ſemper ſigna ſunt honoris, ut, accedere, & alloqui decenter, & humiliter, cedere de via, vel de alio quocunque commodo. Nihil in his mutare civitas poteſt. Sed infinitæ aliæ ſunt, quæ, quod attinet ad honorem aut contumeliam,

adia-

adiaphoræ ſunt; eæ verò in ſigna honoris à civitate & inſtitui poſſunt, & inſtitutæ revera honorificæ ſunt. Ex quo intelligi poteſt, civitati obediendum eſſe, quicquid juſſerit pro ſigno honorandi Deum, id eſt, pro cultu uſurpari, modo id in ſignum honoris inſtitui poſſit; quia honoris ſignum eſt, quod juſſu civitatis pro tali uſurpatur.

Regnante Deo per naturam ſolam, legum omnium interpretem eſſe civitatem, id eſt, eum hominem, vel curiam, quæ habet ſub Deo civitatis imperium ſummum.

XVII. Regnante Deo per ſolam naturam, quæ ſint leges ejus, tam ſacræ quam ſeculares, diximus jam. Quoniam autem nemo eſt, quin falli ratiocinando poſſit, contingatque circa pleraſque actiones, homines diſcordi ſententiâ eſſe, quæri ulterius poteſt, quemnam, *rectæ rationis*, hoc eſt, legum ſuarum *interpretem* Deus eſſe voluerit. Et de *legibus* quidem *ſecularibus*, id eſt, de iis quæ pertinent ad juſtitiam, & mores hominum verſus homines, ex antè dictis de civitatis conſtitutione, rationi conſentaneum eſſe demonſtravimus, *judicia* omnia eſſe penes civitatem; *judicia* autem nihil aliud eſſe, quam legum interpretationes: & per conſequens *legum interpretes* ubique eſſe civitates, hoc eſt, eos qui civitatum habent imperium ſummum. De *legibus* autem *ſacris* conſiderandum eſt, quod ſupra cap. 5. artic. 13. demonſtravimus, ſingulos cives tantum juris in eum vel eos qui imperium

rium habent civitatis, quantum transferre potuerunt, transtulisse. Potuerunt autem transferre jus decernendi de modo quo Deus honorandus sit. ergo & transtulerunt. Quod autem id potuerint, ex eo manifestum est, quod modus honorandi Deum ante constitutam civitatem ab uniuscujusque *ratione privatâ* petendus erat. unusquisque autem *rationem privatam*, *rationi totius civitatis* submittere potest. Præterea si singuli propriam rationem in colendo Deo sequerentur, in tanta diversitate colentium, alter alterius cultum indecorum, vel etiam impium judicaret; neque alter alteri Deum honorare videretur. non esset ergo *cultus*, ne is quidem qui maxime cum ratione congrueret, propterea quod natura *cultus* in eo consistit, ut sit *signum honoris interni*: signum autem non est nisi quo aliquid innotescit aliis. neque ergo signum honoris est, nisi quod aliis sic videtur. Rursus signum verum est, quod consensu hominum fit signum, ergo etiam honorificum est, quod consensu hominum, id est, jussu civitatis fit signum honoris. non est ergo contra voluntatem Dei, per solam rationem declaratam, exhibere ipsi signa honoris quæ imperabit civitas. Possunt ergo cives jus decernendi de modo colendi Deum, in eum vel eos trans-

transferre, qui civitatis habent imperium summum. Imò debent; alioquin enim, omnes absurdæ opiniones de natura Dei, ceremoniæque omnes ridiculæ, quæ apud ullas gentes exstitere, in eadem simul civitate conspicerentur; ex quo contingeret unicuique credere, cæteros omnes Deum contumeliâ afficere. Itaque de nemine rectè dici posset, quod Deum coleret: nemo enim Deum colit, id est, honorat externe, nisi is qui ea facit, quibus aliis appareat honorare. Concludi itaque potest, *legum naturalium*, tam *sacrarum*, quam *secularium*, regnante Deo per solam naturam, *interpretationem*, dependere ab autoritate civitatis, hoc est, ejus hominis, vel curiæ, cui concessum est summum civitatis imperium; & Deum, quicquid imperat, per ejus vocem imperare. Et, è converso, quod ab iis imperatur & circa modum honorandi Deum, & circa secularia, imperari à Deo.

XVIII. In contrarium autem interrogare quis poterit, Primo, an non sequatur, obediendum civitati esse, si directè imperat, Deum contumeliâ afficere, vel prohibeat colere? Dico, non sequi, neque esse obediendum. nam contumeliâ afficere, aut non omnino colere, à nemine intelligi potest pro modo

Dubitationes quædam sublatæ.

modo colendi: neque etiam habuit quisquam ante civitatem constitutam, eorum, qui Deum regnare agnoverunt, jus negandi honorem ipsi inde debitum: neque ergo jus talia imperandi in civitatem transferre potuit. Deinde, si quæratur, an obediendum civitati sit, si imperet aliquid dici, vel fieri, quod non est directè in Dei contumeliam, sed ex quo per ratiocinationem consequentiæ contumeliosæ possunt derivari; veluti si imperetur Deum colere sub imagine, coram iis, qui id fieri honorificum esse putant? Certè faciendum (*) est. Cultus enim instituitur in signum honoris: sic autem colere, signum honoris est, & honorem Dei propagat apud eos quibus pro signo habetur. Vel si imperetur Deo nomen attribuere; quod non intelligimus quid significet, aut quomodo cum hoc ipso nomine, *Deo*, cohæreat; id quoque faciendum est; quia quæ facimus honoris causâ, nec intelligimus aliter se habere, si pro signis honoris accipiuntur, signa honoris sunt, ideòque, si ea facere recusamus, recusamus Dei honorem propagare. Idem sentiendum est de omnibus *attributis* & *actionibus* circa cultum Dei mere rationalem, quæ cadere in controversiam, vel disputari possunt. Quamquam enim hujusmodi imperata possunt esse interdum

dum contra rectam rationem, ideòque peccata in iis qui imperant, non tamen ſunt contra rectam rationem, neque peccata in ſubditis, quorum in rebus controverſis recta ratio eſt ea quæ ſubmittitur rationi civitatis. Poſtremò, ſi is homo vel curia cui commiſſa eſt ſumma poteſtas civitatis, jubeat ſe coli *attributis* & *actionibus* illis, quibus colendus eſt Deus, quæri poteſt an obediendum ſit. Multa ſunt quæ & Deo & hominibus communiter attribui poſſunt; nam & homines *laudari*, & *magnificari* poſſunt; multæque actiones, quibus & Deus & homines coli poſſunt. Sed *attributorum* & *actionum* ſignificationes tantum ſpectandæ ſunt. *Attributis* ergo quibus ſignificamus ſentire nos, hominem aliquem ita imperium habere, ut à Deo non dependeat; vel eſſe immortalem, vel potentiæ infinitæ, & ſimilibus, quamquam jubeant Reges, abſtinendum eſt; ſicut & *actionibus* idem ſignificantibus, ut precari abſentem, rogare ea quæ ſolus Deus dare poteſt, ut pluvias, & ſerenitatem; offerre ei quæ ſolus Deus accipere poteſt, ut holocauſta; vel cultum exhibere, quo major exhiberi poteſt, ut ſacrificium. Hæc enim eo tendunt, ne Deus regnare exiſtimetur, contra id quod ab initio ſupponitur. Cæterum genuflexio, proſtratio, vel alius

quicunque actus corporis adhiberi licitè poteſt, etiam in cultu civili: poſſunt enim ſignificare agnitionem poteſtatis civilis tantùm. Cultus enim divinus à civili, non motu, ſitu, habitu, aut geſtu corporis diſtinguitur, ſed ſententiæ de eo qui colitur declaratione; ut ſi proſternamus nos ante aliquem animo declarandi eo ſigno quod habemus eum pro Deo, cultus divinus eſt: ſi idem facimus in ſignum agnitionis imperii civilis, cultus civilis eſt. Neque diſtinguitur *cultus divinus* à *civili* per ullam actionem quæ intelligi ſolita eſt ſub nominibus λατρεία & δουλεία, quorum prius ſervorum *officium*, poſterius *ſortem* denotans, nomina ſunt ejusdem numero actionis.

Annotatio. Certè faciendum eſt.] *Diximus capitis præſentis articulo* 14. *qui Deo terminos attribuunt, facere eos contra legem de cultu Dei naturalem. Iam qui Deum colunt ſub imagine, terminos illi ſtatuunt. faciunt ergo quod faicendum non eſt, & locus hic priori videtur eſſe contrarius. Sciendum igitur eſt primò, non illos qui imperio coacti ſic colunt, Deo terminos aſſignare; ſed qui imperant. nam qui inviti colunt, revera colunt, ſed eo in loco ſtant vel procumbunt in quo loco ſtare vel procumbere à legitimo imperante juſſi ſunt.*

Secundo,

Secundo, faciendum esse dico, non semper & ubique, sed supposito nullam aliam esse colendi Deum regulam præter dictamina humanæ rationis; nam tunc voluntas civitatis pro ratione est. At in Regno Dei per Pactum, sive antiquum sive novum, ubi expresse prohibetur Idololatria, etsi civitas sic colere jubeat, tamen faciendum non est. Quæ si consideraverit, qui repugnantiam putavit esse aliquam inter articulum hunc & decimum quartum, ita putare desinet.

XIX. Ex iis quæ dicta sunt, colligitur, Regnante Deo per solam rationem naturalem, peccare subditos, primò, si violant leges morales illas, quæ explicatæ sunt cap. 2. & 3. Secundo, si violant leges sive mandata civitatis in iis rebus quæ pertinent ad justitiam. Tertio, si non colant Deum κατὰ τὰ νόμιμα. Quarto, si non confiteantur coram hominibus verbis & factis, unum esse Deum Optimum, Maximum, Beatissimum, totius mundi, mundanorumque Regum Regem supremum: Hoc est, si Deum non colunt. Quartum hoc peccatum in Regno Dei naturali, per ea quæ dicta sunt capite præcedente, articulo 2, *læsæ divinæ Majestatis crimen* est. Est enim negatio divinæ potestatis, sive *Atheismus*. Procedunt

dunt enim Peccata hic similiter ac si supponeremus aliquem hominem esse supremum Regem, qui absens regnaret per Proregem, contra quem peccarent quidem illi, qui Proregi non obedirent in omnibus, excepto si regnum sibi ipsi arrogaret, vel alii tradere voluerit, illi verò qui ita absolutè eidem obedirent, ut illud non exciperent, Rei majestatis dicerentur.

CAPUT XVI.

De Regno Dei per pactum vetus.

I. *Veram religionem (superstitione exteras nationes occupante) instituit Deus per* Abrahamum. II. *Pacto inter* Deum *&* Adamum, *prohibita est disputatio de mandatis superiorum.* III. *Pacti inter Deum &* Abrahamum *formula.* IV. *In pacto illo continetur agnitio non simpliciter, sed ejus qui apparuit* Abrahamo. V. *Leges quibus* Abrahamus *tenebatur, aliæ non erant præter leges* naturæ, *& legem Circumcisionis.* VI. Abrahamus verbi Dei, *&* legum omnium *apud suos* interpres. *erat.* VII. *Subditi* Abrahami *peccare non potuerunt ipsi obdiendo.* VIII. *Pactum* Dei *cum* populo Hebræo *ad montem* Sinai. IX. *Inde regimen Dei nomen* Regni *sortitum est.* X. *Quanam leges Judæis à Deo impositæ sint.* XI. *Quid sit, & quomodo cognoscendum* Verbum Dei. XII. *Quodnam fuerit* Verbum

Verbum Dei scriptum *apud Judæos*. XIII. Potestatem interpretandi Verbum Dei, *& summam* potestatem civilem *conjunctas fuisse in* Mose, *dum viveret*. XIV. *Easdem conjunctas fuisse in* summo Sacerdote, *vivente Josua*. XV. *Easdem conjunctas fuiße in* summis Sacerdotibus *usque ad* Saulem Regem. XVI. *Easdem conjunctas fuisse in* Regibus *usque ad captivitatem*. XVII. *Easdem fuisse in* Sacerdotibus *post captivitatem*. XVIII. *Apud* Judæos, *negatio providentiæ divinæ, & Idololatria, sola erant crimina* læsæ Majestatis divinæ; *in cæteris omnibus, Principibus suis parere debebant*.

I. HAbet hoc humanum Genus, ab imbecillitatis propriæ conscientiâ, & admiratione eventuum naturalium, ut plerique credant esse omnium rerum visibilium, Opificem invisibilem Deum; quem etiam metuunt sentientes non esse sibi satis tutelæ in se ipsis. Cæterùm, ut eum rectè colerent imperfectus usus rationis, & affectuum vehementia obstitere. Metus autem invisibilium, quando à recta ratione separatur, superstitio est. Hominibus itaque sine speciali Dei auxilio, utrumque scopulum effugere *Atheismum* & *superstitionem*, penè erat impossibile. hæc enim à metu sine rectâ ratione, ille à *rationis opinione* sine metu proficiscitur. Maximam itaque partem hominum facile occupavit *Idololatria*; & coluerunt Deum omnes pene

Veram religionem (superstitione cæteras nationes occupante) instituit Deus per Abrahamum.

Gentes sub *imaginibus* & *figuris* rerum finitarum, spectraque sive phantasmata, forte ex metu dæmonia apellantes, coluere. Placuit autem divinæ majestati (ut in Historia sacra scriptum legimus) ex genere humano unum per quem ad verum sui cultum homines perduceret, evocare *Abrahamum*; illi se supernaturaliter revelare; & cum illo atque illius semine celeberrimum illud inire Pactum, quod appellatur *Pactum*, & *Fœdus*, & *Testamentum Antiquum*. Is igitur Religionis veræ caput est; is *Post diluvium unum esse Deum Creatorem Universi primus docuit*. Et ab eo *Regnum Dei per Pacta* initium sumit. Joseph. Antiq. Jud. lib. 1. cap. 7.

Pacto inter Deum & Adamum, prohibita est disputatio de mandatis superiorum.

II. Initio mundi regnavit quidem Deus, non solùm naturaliter, sed etiam per *pactum*, super *Adamum* & *Evam*; ut videatur nullam voluisse obedientiam præstari sibi, præter illam quam dictaret ratio naturalis, nisi *per pactum*, id est, ex ipsorum hominum consensu. Quoniam autem *pactum* hoc statim irritum factum est, neque unquam post renovatum, non est inde *Regni* Dei (de quo hoc loco agimus) deducenda origo. Hoc tamen obiter notandum, præcepto illo de non comedendo de arbore *scientiæ boni & mali*, (*sive judicatio de Bono* & *Malo* prohibita sit, sive esus

fructus

fructus alicujus arborei) Deum postulasse præceptis suis obedientiam simplicissimam, sine disputatione, an *Bonum* vel *Malum* esset quod præciperetur; fructus enim arboris, si mandatum absit, nihil habet in natura sua, quo esus ejus moraliter *malus*, hoc est, *peccatum* esse possit.

III. Pactum autem inter *Deum & Abrahamum* hac formulâ initum est. Gen. 17. vers. 7, 8. *Statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempiterno, ut sim Deus tuus & seminis tui post te in sempiternum. Daboque tibi & semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in possessionem æternam* Quo verò *Abrahamus* & semen ejus memoriam fœderis hujus conservare posset, necessaria erat signi institutio. Adjecta ergo est pacto *Circumcisio*, sed tamen ut signum tantum. vers. 10. *Hoc est pactum meum quod observabis inter me & te, & semen tuum post te: Circumcidetur ex vobis omne masculinum, & circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit in signum Fœderis inter me & vos.* Pactum ergo est, ut *Abrahamus* agnoscat, *Deum* esse Deum ipsius & seminis ejus, hoc est, illi submittat se regendum; & ut Deus det *Abrahamo* hæreditatem terræ illius in qua tunc habita-

Pacti inter Deum & Abrahamum formula.

bitabat, sed ut peregrinus; utque *Abrahamus* in signum memoriale hujus pacti curaret se & semen ejus masculinum *circumcidi*.

In Pacto illo continetur agnitio Dei, non simpliciter, sed ejus, qui apparuit Abrahamo.

IV. Cum verò *Abrahamus* etiam ante pactum Deum agnovisset mundi creatorem & regem, (neque enim de *exsistentia*, neque de *Providentia* Dei unquam dubitavit:) quomodo superfluum non erat, quod obedientiam sibi naturâ debitam voluerit Deus pretio & per *contractum* acquirere, promittendo scilicet *Abrahamo* Regnum terræ *Chanaan*, hac lege, ut acciperet eum pro Deo suo, cum jure naturali id jam ante esset? Illis itaque verbis, *ut sim Deus tuus & seminis tui post te*, non intelligitur satisfieri huic *pacto* ab *Abrahamo*, solâ agnitione potestatis, & dominii, quod Deus habet in homines naturaliter, hoc est, agnoscendo Deum indefinitè, quod *rationis naturalis* est, sed oportere eum agnoscere definitè illum, qui dixerat ipsi, Gen. 12 vers. 34. *Egredere de Terra tua*, &c. Gen. 13. vers. 14. *Leva oculos*, &c. Qui apparuit ei. Gen. 18. v. 1. sub specie trium virorum Cœlestium: & Gen. 15. vers. 1. per visionem: & vers. 3. per somnium, quod *Fidei est*. Qua specie apparuerit Deus *Abrahamo*, quali sono eum alloquutus sit, non explicatur; constat tamen, credidisse *Abra-*

hamum

hamum, vocem illam fuiſſe vocem Dei, & revelationem veram, & voluiſſe à ſuis coli illum, qui ſic eum alloquutus erat, pro Deo univerſi creatore; fidemque ejus in eo ſitam fuiſſe, non quod crediderit *Deum eſſe*, aut in promiſſis *veracem eſſe*, id quod credunt omnes, ſed quod non dubitaverit Deum fuiſſe illum, cujus vocem & promiſſa audierat. Et *Deum Abrahami* ſignificare, non ſimpilicter *Deum*, ſed *Deum illi apparentem*, quemadmodum cultus quem *Abrahamus* debebat Deo, eo nomine non erat cultus *rationis*, ſed *religionis* & *fidei*; nec quem *ratio*, ſed quem Deus *ſupernaturaliter* revelaverat.

V. Leges autem *Abrahamo* à Deo, vel ab *Abrahamo* familiæ ſuæ poſitas, tunc vel poſt, ſeculares, vel ſacras, (excepto mandato de *circumciſione*, quod in ipſo *Pacto* continetur) nullas legimus. Ex quo manifeſtum eſt, non fuiſſe alias leges, aut cultum quibus *Abrahamus* tenebatur; præter leges naturales, & cultum rationalem, & circumciſionem.

Leges quibus Abrahamus tenebatur, aliæ non erant præter leges naturæ, & legem circumciſionis.

VI. Erat autem *legum* omnium *interpres*, tam ſacrarum, quàm ſecularium, apud ſuos *Abrahamus*, non modò naturaliter, quatenus legibus uteretur naturalibus tantùm, ſed etiam ex ipſa pacti formula, quâ promittitur ab *Abrahamo*

Abrahamus, verbi Dei, & legum omnium, apud ſuos interpres erat.

obedientia, non pro se tantùm, sed etiam pro semine suo. *Quod* frustra fuisset nisi filii ejus illius mandatis obedire tenerentur. Atque quod dicit Deus, Gen. 18. vers. 18. *Benedicendæ sunt in illo omnes nationes terræ: scio enim quòd præcepturus sit filiis suis & domui suæ post se, ut custodiant viam Domini, & faciant judicium & justitiam.* quomodo intelligi potest, nisi filii & domus ejus teneri ad obedientiam illius mandatis præstandam supponerentur?

Subditi Abrahami peccare non potuerunt, ipsi obediendo.

VII. Sequitur hinc, subditos *Abrahami* ipsi obediendo peccare non potuisse, modò *Abrahamus* non imperasset *Dei existentiam* vel *Providentiam* negare, vel facere aliquid, quod esset expresse contra honorem Dei. In cæteris rebus omnibus *Verbum Dei* ex illius solius ore petendum erat, ut *legum omnium* & *verborum Dei interpretis.* Deus enim *Abrahami* quis fuerit & quomodo colendus, ab *Abrahamo* solo doceri poterant. Qui vero post *Abrahami* mortem subditi erant imperio *Isaaci* aut *Jacobi*, sine peccato per eandem rationem ipsis in omnibus paruere, quamdiu pro Deo & Rege suo agnoscerent & profiterentur *Deum Abrahami.* Priùs enim *Deo* simpliciter se submiserant, quàm *Abrahamo*; priùs autem *Abrahamo*, quàm *Deo Abrahami*, & rursus

prius

prius *Deo Abrahami*, quàm *Isaaco*. In subditis itaque *Abrahami*, unicum erat *crimen læsæ majestatis divinæ*, negare Deum; sed in posteris eorum, læsæ majestatis crimen hoc quoque erat, *negare Deum Abrahami*, hoc est, colere Deum aliter quàm ab *Abrahamo* est institutum, nimirum sub imaginibus (*) manu-factis, prout fecerunt cæteræ nationes, quæ propter eam causam appellabantur *Idololatræ*. Atque hucusque subditi circa mandata principum suorum, quid faciendum & quid fugiendum erat, satis facile dignoscere potuerunt.

Sub Imaginibus manu-factis] *Vide cap. 15. art. 14. ibi cultum talem irrationalem esse ostendimus. At si jussu civitatis fiat, cui verbum Dei scriptum non est cognitum neque receptum, cultum talem cap. 15. art. 18. ostendimus esse rationalem. Cæterum ubi Deus regnat per pactum, in quo, ne sic colant, expresse cavetur, ut per pactum Abrahami; ibi sive injussu sive jussu civitatis fiat, male fit.* *Annotatio.*

VIII. Ut pergamus jam, ductum sequendo scripturæ sacræ, idem *Pactum* renovatum est, Gen. 26. vers. 3, 4. cum *Isaaco*. & Gen. 28. vers. 14. cum *Jacobo*, ubi Deus se appellat non simpliciter *Deum*, quem natura esse dictat; sed distinctè, *Pactum Dei cum populo Hebræo ad montem Sinai.*

ſtinctè, *Deum Abrahami* & *Iſaaci*: & poſt, idem *Pactum* renovaturus per *Moſen* cum toto populo *Iſraëlis*, Exod. 3. verſ. 6. *Ego*, inquit, *ſum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Jacob.* Deinde cum populus ille conſtitiſſet in deſerto prope montem *Sinai*, non modo liberrimus, ſed etiam ſubjectionis humanæ propter memoriam recentem ſervitutis Ægyptiacæ inimiciſſimus, *Pactum* illud *antiquum* propſitum eſt omnibus redintegrandum, hac formula, Exod. 19. verſ. 5. *Si ergo audieritis vocem meam & cuſtodieritis Pactum meum* (nimirum *Pactum* initum cum *Abrahamo*, *Iſaaco*, & *Jacobo*) *eritis mihi in peculium ex cunctis populis, mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi in Regnum Sacerdotale, & gens ſancta.* Reſpondit autem omnis populus ſimul, verſ. 8. *Cuncta quæ loquutus eſt Dominus, faciemus.*

Inde regizem Dei, nomen regni ſortitum eſt.

IX. In hoc Fœdere animadvertenda eſt inter alia, appellatio *Regni* non ante uſurpata. Quamquam enim Deus & per *naturam*, & per *Pactum* cum *Abrahamo* eſſet ipſorum Rex, debebant tamen ei obedientiam & cultum naturalem tantùm, quatenus ſubditi ipſius; religioſum verò qualem inſtituit *Abrahamus*, quatenus ſubditi *Abrahami*, *Iſaaci*, vel *Jacobi* ſuorum Principum natura-

turalium. ipsi enim *Verbum Dei* nullum acceperant præter illud narurale verbum rectæ rationis, neque *pactum* inter Deum & ipsos ullum intercesserat, nisi quatenus voluntates eorum includerentur in voluntate *Abrahami*, ut Principis sui. Jam verò per pactum initum ad montem *Sinai*, consensu habito singulorum, fit *regnum Dei* super eos *institutivum*. Ab hoc tempore initium habet celeberrium illud in scripturis sacris, & scriptis Theologorum *Regnum Dei*: atque huc spectat, quod cum *Israëlitæ* Regem exposcerent, dixit Deus *Samueli*, 1 Sam. 8. vers. 7. *Non te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos.* & quod dixit *Samuel Israëlitis*, 1. Sam. 12. vers. 12. *Dixistis, Rex imperabit nobis, cum Dominus Deus vester regnaret in vobis* & quod dicitur Jerem. 31. vers. 31. *Pactum, quod pepigi, &c. cum ego dominatus sum eorum.* atque etiam doctrina *Judæ Galilæi*; cujus mentio fit apud Joseph. Ant. Jud. lib. 18 cap. 2. his verbis: *Quartæ autem studium sapientiæ sectantium viæ primus autor fuit Judas Galilæus. Hi cætera cum Pharisæis consentiunt, nisi quod constantissimo libertatis amore flagrant, credentes solum Deum, Dominum habendum ac Principem, & facilius vel exquisitissima pœnarum genera laturi, unà cum cognatis suis ac carissimis,*

ſimis, quàm mortalem aliquem appellare Dominum.

Quanam leges Judæis à Deo impoſitæ ſint.

X. Jure regni per *Pactum* ſic conſtituto, videndum proximo loco eſt, quaſnam eis Deus propoſuerit *leges*. Eæ verò omnibus notæ ſunt, nimirum *Decalogus*, & illæ aliæ tam *judiciales*, quàm *ceremoniales*, quæ habentur à viceſimo capite *Exodi* uſque ad finem *Pentateuchi*, & obitum *Moſis*. *Legum* autem in univerſum per manum *Moſis* traditarum, aliæ ſunt quæ naturaliter obligant, ut quæ à *Deo*, quatenus *Deo naturæ*, latæ ſunt, & vim ſuam obtinuerunt etiam ante *Abrahamum*. Aliæ quæ obligant ex vi *pacti* initi cum *Abrahamo*, utpote latæ à *Deo*, quatenus *Deo Abrahami*, quæ vim ſuam habuerunt ante *Moſen*, propter *Pactum* illud prius. Aliæ verò obligant ex *pacto* illo ſolo quod poſtremum, initum eſt cum ipſo populo, utpote latæ à *Deo* quatenus *Rege peculiari Iſraëlitarum*. Primi generis ſunt omnia præcepta *Decalogi* quæ pertinent ad mores, qualia ſunt, *Parentes honorabis*; *non occides*; *non mæchaberis*; *non furaberis*; *non dices falſum teſtimonium*; *non concupiſces*. Sunt enim leges naturales. Præterea præceptum *de non aſſumendo Dei nomine in vanum*; eſt enim pars cultus naturalis, ut oſtenſum eſt capite præcedente, articulo 15. Item ſecundum,

cundum, *de non adorando per imaginem* à se ipsis factam; est enim & hoc religionis naturalis, ut eodem articulo ostenditur. Secundi generis est præceptum *Decalogi* primum, *de non habendis diis* alienis; in eo enim consistit essentia *pacti Abrahami*, per quod Deus nihil aliud exigit, quam ut ipse Deus ipsius esset & seminis ejus. Item præceptum *de sanctificando sabbato*. Est enim instituta septimi diei sanctificatio in memoriam creationis Hexemeræ, ut apparet ex his verbis, Exod. 31. v. 17. *Pactum est* subauditur *sabbatum*) *sempiternum inter me & filios Israël, signumque perpetuum: sex enim diebus fecit Dominus cælum & terram, & in septimo die ab opere cessavit.* Tertii generis sunt leges *politicæ, judiciales, ceremonialesque*, quæ spectabant ad *Judæos* solos. Primi & secundi generis *leges* in *tabulis lapideis* scriptæ, nempe *Decalogus*, in ipsa *Arca* conservabantur: cæteræ scriptæ in totius legis *volumine* reponebantur in *arcæ latere*. Deut. 3. v. 26. hæ enim retenta fide *Abrahami* poterant mutari, illæ non poterant.

XI. *Leges* Dei omnes sunt *Verbum Dei*, sed non è converso omne *Verbum Dei* est *lex*. *Ego sum Dominus Deus tuus qui eduxit te de terra Ægypti*, Verbum Dei est, lex non est. Neque omne id *Quid sit, & quomodo cognoscendum Verbum Dei.*

id quod ad *Verbum Dei* declarandum; unà cum ipso enunciatur, aut scribitur, statim *Verbum Dei* est. Nam, *hæc dicit Dominus*, non est Domini vox, sed præconis, sive Prophetæ. Id omne & solum Verbum Dei est, quod Deum loquutum esse pronunciavit Propheta verus. Scripta autem Prophetarum comprehendentia tam quæ Deus, quam quæ ipse Propheta dicit, ideo Verbum Dei appellantur; quia Verbum Dei continent. Quoniam autem *Verbum Dei* id omne & solum est, quod pro tali exhibetur à vero Propheta, sciri quid sit *Verbum Dei*, antè non potest, quam cognoscatur quis sit Propheta verus; nec *Verbo Dei* credi, quàm credatur Prophetæ. *Mosi* à populo *Israëlitico* creditum est propter duas res: *miracula*, & *fidem*. utcunque enim magna & evidentissima miracula operatus fuerat, non tamen ei credidissent, saltem non credendum erat, si ad alium cultum eos ex *Ægypto* evocasset, quam ad cultum Dei *Abrahami*, *Isaaci*, & *Jacobi*; patrum suorum. Fuisset enim contra *Pactum* ab illis cum Deo initum. Similiter duæ res sunt, nimirum *prædictio futurorum supernaturalis*; quod est ingens miraculum, & *fides in Deum Abrahami liberatorem eorum ex Ægypto*, quas Deus omnibus *Judæis* pro notis veri Prophetæ haben-

bendas proposuit. Cui alterutra harum deest, is propheta verus non est, nec pro verbo Dei habendum est, quod pro tali obtendit. Si desit fides, reprobatur his verbis: Deut. 13. vers. 1,2,3,4,5. *Si surrexerit in medio tui Propheta, aut qui somnium vidisse se dicat, & prædixerit signum atque portentum, & evenerit quod loquutus est, & dixerit tibi: eamus, & sequamur Deos alienos, &c. Propheta ille, aut fictor somniorum interficietur.* Si prædictio eventuum desit, rejicitur his verbis; Deut. 18. vers. 21. 22. *Quod si tacita cogitatione responderis, quomodo possum intelligere, quod Verbum Dominus non est loquutus? Hoc habebis signum. Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non est loquutus, sed per tumorem animi sui Propheta confinxit.* Jam quod *Verbum Dei* sit id quod per verum Prophetam pro tali enunciatur, & quod verus Propheta apud Judæos fuerit, cujus fides vera erat, & cujus prædictionibus eventus respondebant, extra controversiam est. Sed quid sit sequi Deos alienos, & utrum eventus, qui prædictionibus respondere affirmantur, eis verè respondeant, necne, multas controversias pati potest, præsertim in prædictionibus quæ obscurè atque ænigmaticè eventum præsignificant, quales sunt prædictiones propheta-

rum ferè omnium, ut qui non palam, ſicut Moſes, ſed *per ænigmata & figuras Dominum vident.* Num. 12. verſ. 8. De his autem judicari aliter non poteſt, quam per *Rationem naturalem.* dependet enim judicatio illa ex interpretatione Prophetæ & comparatione ejusdem cum eventu.

Quodnam fuerit verbum Dei ſcriptum.

XII. Pro *Verbo Dei ſcripto* habebant *Judæi* librum legis totius, qui appellabatur *Deuteronomium*; uſque autem ad captivitatem, quantum ex Hiſtoria ſacra colligi poteſt, illum ſolum. nam liber hic traditus eſt ab ipſo *Moſe* Sacerdotibus aſſervandus & reponendus in latere Arcæ Fœderis, & à Regibus deſcribendus, Deut. 3. verſ. 9. 26. idemque longo pòſt tempore autoritate Regis *Joſiæ* pro *Verbo Dei* recognitus; 2 Reg. 23. verſ. 1. Cæteri verò libri Teſtamenti veteris quando fuerint in canonem primum recepti, non apparet. Quod autem attinet ad Prophetas, *Iſaiam* & cæteros, cum prædicerent non niſi ea, quæ vel in captivitate, vel poſt captivitatem futura erant, eorum ſcripta non potuerunt pro Propheticis illico haberi, propter legem ſuprà citatam ex Deut. 18. verſ. 21. 22. quâ jubebantur *Iſraëlitæ*, ne pro Propheta haberent, niſi eum cujus prædictionibus eventus reſponderent. Atque hinc fortè eſt, quod *Judæi*, quos interfecerunt,

cerunt, cùm prophetarent, eorum scripta post, propter eventum prædictionum, pro Propheticis, hoc est pro verbo Dei habuerunt.

XIII. Cognitô, quæ fuerint sub *Pacto vetere leges*, & quod *Verbum Divinum* ab initio receptum; considerandum deinceps est, penes quem, vel quos, de scriptis Prophetarum post surgentium, an recipienda essent pro *Verbo Dei*, id est, an eventus prædictionibus responderent, necne, judicandi, & apud quem, vel quos *leges jam receptas & Verbum Dei scriptum interpretandi* resideret autoritas; id quod per singula tempora, & mutationes Reipublicæ Israëliticæ investigandum est.

Potestatem interpretandi Verbum Dei, & summam potestatem civilem conjunctas fuisse in Mose dum viveret.

Manifestum autem est, potestatem hanc, vivente *Mose*, totam fuisse penes ipsum. Nam si ipse *interpres legum & Verbi* non esset, oportet ut munus illud pertinuerit vel ad *singulos* privatim, vel ad congregationem sive *Synagogam* plurium, vel ad *summum Sacerdotem*, vel ad alios *Prophetas*. Primo, munus illud minimè fuisse privatorum hominum, aut congregationis ex illis compositæ, ex eo constat, quod non adhibiti, imò prohibiti fuerint gravissimis minis, ne aliter quàm per *Mosen*, *Deum audirent*. Nam scriptum est, *Sacerdotes autem & populus ne transeant terminos, nec ascendant*

dant ad Dominum, ne fortè interficiat illos. descenditque Moses ad populum, & omnia narravit eis. Exod. 19. 24, 25. Deinde quod neque singuli, neque congregatio debeat prætendere, quod Deus per illos loquutus sit, & per consequens, quod ipsi *Verbum Dei interpretandi jus* habeant, ortâ occasione ex seditione *Core*, *Dathan*, *Abiron*, & ducentorum & quinquaginta Synagogæ procerum, manifestè & expresse declaratur. Nam contendentibus illis, Dominum non minus loqui per ipsos, quam per Mosen, sic arguunt: *sufficiat vobis: quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus; cur elevamini super populum Domini?* Num. 16. v. 3, Quid autem de hac controversia statuerit Dominus, ex eo intelligitur, quod *descenderunt* (*Core*, *Dathan* & *Abiron*) *vivi in infernum*, & *ignis egressus à Domino interfecit ducentos quinquaginta viros* ibid. v. 33. & 35.

Secundò, Autoritatem illam non fuisse penes Aaronem summum Sacerdotem, manifestum est ex simili controversia inter ipsum unà cum *Maria* sorore, & Mosen. Quæstio enim erat an Deus per *Mosen* solum loquutus fuerit, an etiam per ipsos, hoc est, an solus *Moses*, an etiam ipsi *Verbi Dei interpretes* essent. Sic enim dixerunt: *Num per*

Mosen

Mosen loquutus est Dominus? non & nobis similiter loquutus est? Num 12. v 2. Deus autem hos increpavit, distinxitque inter *Mosen* & alios *Prophetas. Siquis* (inquiens) *fuerit inter vos Propheta, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. at non talis servus meus Moses,* &c. *Ore enim ad os loquor ei, & non per ænigmata & figuras Dominum videt. quare ergo non timuistis?* &c. ibid. v. 6 7. 8. Postremò, quod *interpretatio Verbi Dei,* viventi *Mose,* non fuerit penes Prophetas alios quoscunque, ex eo colligitur, quod jam citavimus de excellentia ejus super omnes alios; & ex ratione naturali, quandoquidem ejusdem Prophetæ est, mandata Dei & ferre & explicare; aliud autem *verbum Dei* tunc non erat præter illud, quod per *Mosen* annunciatum est. Et ex eo etiam quod Propheta eo tempore alius exstiterit nemo, qui ad populum prophetaverit, præter 70 seniores, qui per *spiritum Mosis* prophetaverunt. Atque id quoque injuria factum credebat *Josua,* Mosis tunc minister, post successor, donec consentiente Mose factum sciret. id quod ex ipso textu Scripturæ manifestum est. *Descendit Dominus per nubem, &c. auferens de spiritu, qui erat in Mose, & dans septuaginta viris.* Num 11. v. 25. Postquam autem nunciatum esset,

quod prophetarent, dixit *Josua* ad *Mosen: Domine mi, prohibe eos. Moses* autem respondit, *quid æmularis pro me?* &c. Cum ergo *Moses* solus *Verbi Dei nuncius* esset, neque erat *munus interpretandi* penes *privatos*, nec penes *Synagogam*, nec penes *Sacerdotem*, nec penes alios *Prophetas*; restat, *interpretem Verbi Dei* unum fuisse *Mosen*, qui summam etiam potestatem habebat in rebus civilibus. Certamen autem *Core*, & cæterorum conjuratorum contra *Mosen* & *Aaronem*; & *Aaronis* cum sorore contra *Mosen*, suscitatum fuisse non propter animarum suarum salutem, sed propter ambitionem, & regnum in populum.

Easdem conjunctas fuisse in summo Sacerdote, vivente Josuâ.

XIV. Tempore *Josuæ interpretatio legum* & *Verbi Dei erat* penes *Eleazarum* summum *Sacerdotem*, eundemque Regem sub Deo absolutum. Id quod colligitur primò ex ipso *pacto*, in quo Respublica *Israëlitarum* appellatur *Regnum Sacerdotale*, vel, ut recitatur 1 Pet. 2. 9. *Sacerdotium Regale*: quod nullo modo dici poterat, nisi per institutionem & *pactum* populi potestas Regia intelligeretur esse penes *Sacerdotem*. Neque repugnat antè dictis, ubi non *Aaron* sed *Moses* regnum sub Deo habuit: cum necessarium sit ubi unus homo instituit Reipublicæ futuræ formam, illum unum, Regnum pro suo tempore moderari (sive

Mon-

Monarchia, sive *Aristocratia*, sive *Democratia* sit) quod instituit; & habere potentiam omnem in præsens, quam aliis tributurus sit in futurum. Habuisse autem *Eleazarum* Sacerdotem non modo *Sacerdotium*, sed etiam *imperium summum*, expresse habetur per ipsam Iosuæ ad administrationem rerum vocationem. Sic enim scriptum est: *Tolle Iosuam filium Nun, &c. qui stabit coram Eleazaro Sacerdote, & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis Synagoga filiorum Israel. Pro hoc, si quid agendum est, Eleazar Sacerdos consulet Dominum, Ad verbum ejus egredietur, & ingredietur ipse, & omnes filii Israel cum eo.* Num. 27. v. 18, 19, 20, 21 Ubi *consulere Deum, quicquid agendum sit*, hoc est, *Verbum Dei interpretari*, & in nomine Dei imperare in omnibus, pertinet ad *Eleazarum*; *Egredi autem & ingredi ad verbum ejus*, hoc est, ei obedire, pertinet & ad *Iosuam* & ad *omnem populum*. Notandum quoque est, vocem illam, *partem gloriæ tuæ*, apertè significare, non habuisse *Iosuam* potestatem æqualem ei, quam habuerat Moses. Interim manifestum est, etiam tempore *Iosuæ* potestatem summam civilem, & autoritatem interpretandi verbum Dei, fuisse ambas in eadem persona.

Easdem conjunctas fuisse in summo Sacerdote usque ad Saulem Regem.

XV. Post mortem *Josuæ* sequuntur tempora *Judicum* usque ad *Saulem* Regem; in quibus manifestum est jus regni à Deo instituti mansisse apud *Sacerdotem*. Erat enim *regnum* ex pacto *Sacerdotale*, id est, regnum Dei per Sacerdotem. atque tale esse debuit, usque dum forma illa à populo ipso, consentiente Deo, mutaretur: id quod non est factum antequam petentibus Regem consensisset Deus, dixissetque Samueli: *Audi populum in omnibus, quæ loquuntur tibi: non enim te, sed me abjecerunt, ne regnem super eos* 1 Sam. 8. v. 7. Potestas itaque civilis summa debebatur *jure*, ex institutione Dei, Sacerdoti summo Facto autem potestas illa in Prophetis erat, quibus (à Deo extraordinarie suscitatis) Israelitæ (gens Prophetarum avida) propter existimationem prophetiæ protegendos se & judicandos jubjecerunt. Ratio hujus rei erat, quod institutione Regni Dei sacerdotalis, etsi pœnæ statutæ fuerint & Magistratus qui judicarent; jus tamen pœnas sumendi dependebat ab arbitrio privato. Et penes dissolutam multitudinem & singulos erat, punire vel non punire, prout à privato zelo excitarentur. Ideoque Moses imperio proprio morte multavit neminem; sed quando interficiendus aliquis esset, unus vel plures, in eum vel eos,

(auto-

(autoritate divina, dicendoque, *Hoc dicit Dominus*) multitudinem concitavit Erat autem conforme hoc naturæ regni Dei peculiaris. Ibi enim verè regnat Deus, ubi legibus, non hominum, sed Dei metu obeditur. Et si quidem homines tales essent, quales esse debent, optimus is esset civitatis status. Sed hominibus quales sunt regendis, necessaria est potentia (qua & jus comprehendo & vires) cogendi Et propterea etiam ab initio per *Mosen* præscripsit Deus leges futuris Regibus; Deut. 17. v. 14. & Moses ultimus ad populum verbis prædixit, *Novi quod post mortem meam inique agetis & declinabitis citò de via, quam præcepi vobis* Deuter. 31 29. Cum ergo secundum hanc prædictonem surrexerit alia generatio, *quæ non noverat Dominum & opera, quæ fecerat cum Israel, fecerunt filii Israel malum in conspectu Dei, & servierunt Baalim:* Jud. 2. 10, 11. scilicet abjecerunt regimen Dei, hoc est, *Sacerdotis* per quem Deus regebat, & postea cum ab hostibus vincerentur & servitute premerentur, Dei voluntatem non amplius à *Sacerdote*, sed à Prophetis exspecta ere. Hi igitur judicabant Israël de *facto*, *jure* autem obedientia, eorum debita erat *Sacerdoti summo* Quamquam igitur *Regnum Sacerdotale* post mortem Mosis & *Josuæ* si-

ne viribus erat, non erat tamen ſine *jure*. Quod autem ad eundem Sacerdotem pertineret *interpretatio Verbi Dei*, ex eo manifeſtum eſt, quod Deus poſt tabernaculum, & arcam fœderis conſecratam, non amplius loquutus ſit in monte *Sinai*, ſed in tabernaculo Fœderis, à propitiatorio quod erat inter Cherubinos, quo præter Sacerdotem nemini accedere licebat Siquidem igitur *jus* Regni ſpectetur, ſimul erat *ſummum imperium civile*, & *Verbum Dei interpretandi autoritas* in Sacerdote; ſi vero *factum* conſideres, ſimul erant in Prophetis qui Iſraëlitas judicabant. Nam, ut *judices*, autoritatem habebant civilem; ut *Prophetæ*, interpretabantur verbum Dei; atque ita omni modo hucuſque duæ illæ poteſtates inſeparabiles exſtitere.

Eaſdem conjunctas fuiſſe in Regibus uſque ad captivitatem.

XVI. Conſtitutis Regibus, dubium non eſt, quin *Autoritas civilis* penes Reges eſſet. Cum enim Regnum Dei per Sacerdotem, petentibus Iſraëlitis & conſentiente Deo, finitum eſſet; quod notat etiam Hieronymus loquens de libris *Samuelis*: Samuel (inquit) mortuo *Heli*, & occiſo *Saul*, veterem legem abolitam monſtrat. Porrò in *Sadoc* atque *David* novi Sacerdotii & novi imperii Sacramenta teſtantur, jus, quo Reges gubernabant, in ipſa populi conceſ-

ſione

sione fundatum fuisse. Sacerdos id tantum jure poterat quod Deus juberet, Rex autem jure poterat quicquid poterat jure unusquisque in se. Illi enim *Israëlitæ*, *jus* de omnibus *judicandi*, & pro omnibus *Bellum gerendi* concesserunt; in quibus duobus continetur quidquid juris ab homine in hominem transferri potest. *Judicabit* (inquiunt) *nos Rex noster, & egredietur ante nos & pugnabit bella nostra pro nobis.* 1 Sam. 8. v. 23. *Judicia* ergo penes Reges erant. *Judicare* autem nihil aliud est, quam *leges* ad facta *interpretando applicare*; ad eosdem ergo pertinebat *legum interpretatio.* Et quia præter *legem Mosaicam*, aliud Verbum Dei scriptum usque ad captivitatem non agnoscebatur, penes Regem etiam erat autoritas *interpretandi Verbum Dei.* Imò siquidem Verbum Dei pro lege recipiendum sit, quamquam fuisset aliud Verbum Dei scriptum præter *legem Mosaicam*, cum interpretatio legum esset penes Reges, interpretatio ejus debebat esse penes eosdem. Quando *Deuterenomium* (in quo continebatur *lex Mosaica*) longo tempore perditum, rursus inventum erat, consuluere quidem Dominum Sacerdotes *de libro illo*; non autem autoritate sua, sed precipiente *Josia*, nec immediate, sed per *Holdam* Prophetissam. Ex quo apparet, autori-

tatem admittendi *libros* pro *Verbo Dei* non fuisse penes *Sacerdotem*. Neque tamen sequitur, autoritatem illam fuisse penes Prophetissam; quia de Prophetis, utrum pro veris habendi essent, necne, judicabant alii. Quorsum enim dedit Deus notas & signa omni populo, quibus Prophetæ veri à falsis distinguerentur, nimirum prædictionum eventum, & conformitatem cum Religione à Mose instituta, si illis notis uti non liceret; Autoritas ergo admittendi libros pro *Verbo Dei*, penes Regem erat, adeoque liber ille legis approbatus & receptus fuit autoritate *Josiæ* Regis, ut apparet ex 4 Reg. 22. & 23 ubi narratur, convocasse eum Regni ordines, nempe *Senes*, *Sacerdotes*, *Prophetas*, & *omnem populum*; & coram ipsis *librum legisse*, & *verba fœderis ejus suscitasse*, hoc est, fecisse, ut *Fœdus* illud agnitum fuerit pro *fœdere Mosaico*, id est, pro *Verbo Dei*, & denuo receptum & confirmatum ab Israëlitis. Erat ergo etiam temporibus Regum potestas civilis, & potestas *discernendi Verbum Dei* à verbo hominum; & *Verbum Dei interpretandi*, omnis penes ipsos. Prophetæ missi erant non cum autoritate, sed formâ & jure præconum seu prædicatorum, de quibus auditores judicabant: siquidem, qui ipsius facilia perspicuè docentibus non auscultarent,

puni-

punirentur, non ſequitur ex eo, obligatos fuiſſe Reges omnia ſequi, quæ illi Dei nomine ſequenda dicerent. Quamquam enim interfectus fuerit *Joſia* bonus Rex Judæ, quod ſermonibus Dei ex ore *Nechao* Regis Ægypti non obediverit, id eſt, quod bonum conſilium, quamquam ab hoſte videretur proficiſci, reſpueret, non tamen dicet quiſquam, fuiſſe *Joſiam* ullo vinculo *legum divinarum* vel *humanarum* obligatum credere *Pharaoni Nechao* Regi Ægypti, quod diceret, *Deum ſibi loquutum eſſe*. Quod autem objicere quis poſſit, Reges propter defectum doctrinæ rarò ſatis idoneos eſſe ad libros antiquos, quibus Verbum Déi continetur, interpretandum; atque ob eam rem non æquum eſſe, munus illud ab eorum autoritate dependere; objicere idem poſſit contra Sacerdotes & omnes mortales; poſſunt enim errare; licetque eſſent Sacerdotes cæteris hominibus naturâ & artibus melius inſtructi, ſunt tamen Reges ſatis idonei ad tales interpretes ſub ſe conſtituendos. Atque ita, quamquam Reges non interpretentur ipſi Verbum Dei, tamen interpretandi munus ab eorum autoritate dependere poteſt; & qui ideo autoritatem illam Regibus abjudicant, quòd ipſum munus exercere non poſſint, idem faciunt, ac ſi dicerent, non debere autori-

toritatem docendi Geometriam à Regibus dependere, nisi ipsi fuerint Geometræ. Reges orasse pro populo, populo benedixisse, templum consecrasse, Sacerdotibus præcepisse; Sacerdotes officio suo amovisse, alios constituisse legimus. Sacrificia quidem non obtulerunt, quia id Aaroni & filiis hereditarium erat. Manifestum autem est, fuisse Sacerdotium, sicut vivente *Mose*, ita per omne tempus à *Saule* Rege ad captivitatem Babylonicam, non magisterium, sed ministerium.

Easdem fuisse in Sacerdotibus post captivitatem.

XVII. Post reditum à servitute Babylonica, renovato & signato *fœdere* restitutum est *regnum Sacerdotale*, quale erat à morte *Josuæ* ad initium Regum; nisi quod non habetur expresse, quod *Esdræ* (cujus auspiciis *Judæi* reduces statum suum ordinabant) aut cuiquam alii præterquam ipsi Deo jus tradiderint imperii. Videtur potius reformatio illa nihil aliud esse, quam singulorum de iis quæ in libro legis scripta erant, observandis vota & promissa nuda. Veruntamen fortè non ex populi intentione) ex *pacto*, quod tum renovabant, (nam pactum erat idem cum eo quod factum est ad montem Sinai) erat ille status *Regnum Sacerdotale*, hoc est, suprema autoritas civilis & sacra unica erat in Sacerdotibus. Utcunque autem

ambi-

ambitione eorum, qui de Sacerdotio contenderunt, & interventu Principum externorum, ita turbatum poſtea ſit uſque ad tempora Servâtoris noſtri *Ieſu Chriſti*, ut ex hiſtoriis temporum illorum ſciri non poſſit, ubi autoritas illa reſideret; conſtat tamen, non fuiſſe illis temporibus poteſtatem *interpretandi Verbum Dei* à ſumma poteſtate civili ſeparatam.

XVIII. Ex his facile cognitu eſt, quid Judæis per omne tempus ab *Abrahamo* ad *Chriſtum* circa mandata principum ſuorum faciendum erat. Sicut enim in Regnis merè humanis, magiſtratui ſubordinato obediendum eſt in omnibus, præterquam cum mandata ejus continent in ſe crimen læſæ majeſtatis, ita in regno Dei, Principibus *Abrahamo*, *Iſaaco*, *Jacobo*, *Moſi*, *Sacerdoti*, *Regi* cuique pro tempore ſuo obediendum in omnibus erat; niſi ubi mandata eorum continebant *crimen læſæ majeſtatis Divinæ*. Crimen vero læſæ majeſtatis divinæ erat, primo, *negatio providentiæ divinæ*: erat enim hoc, negare *Deum eſſe Regem per naturam*. Deinde *Idololatria*, ſive cultus deorum, non *aliorum*, (unus enim eſt Deus) ſed *alienorum*, hoc eſt, cultus, quamquam unius Dei, ſub aliis *nominibus*, *attributis*, *ritibusque*, quam

Apud Judæos negatio Providentiæ divinæ, & idololatria, ſola erant crimina læſæ Majeſtatis divinæ: in cæteris omnibus Principibus ſuis parere debebant.

qui ab *Abrahamo* & *Mose* instituti erant. Erat enim hoc *negare Deum Abrahami* esse eorum Regem per *pactum* cum *Abrahamo* & ipsis initum. In cæteris rebus omnibus obediendum erat, & siquidem Rex vel Sacerdos habens summum imperium jussisset aliud aliquid contra leges, peccatum erat illud ejus, qui summum habebat imperium, non subditi; cujus officium est mandata superiorum non disputare, sed exsequi.

CAPUT XVII.

De Regno Dei per Pactum novum.

I. *Vaticinia de* Christi dignitate. II. *Vaticinia de* Christi humilitate & passione. III. *Jesum esse* ILLUM CHRISTUM. IV. Regnum Dei *per* pactum novum *non esse Regnum Christi, ut Christi, sed ut Dei.* V. Regnum Dei per pactum novum, *cœleste esse, & incipere à die judicii.* VI. *Regimen* Christi *in hoc mundo non fuisse* imperium, *sed* consilium, *sive regimen per doctrinam & persuasionem.* VII. Pacti novi *promissa utrinque quænam sint.* VIII. Leges *à* Christo *nullæ additæ præter institutionem Sacramentorum.* IX. *Pœnitemini, Babtizamini, Serva mandata*, & *similes formulæ non sunt* leges. X. *Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid sit peccatum injustitiæ.* XI. *Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid conducat ad pacem & defensionem civitatis.* XII. *Perti-*

net ad autoritatem civilem judicare (quando opus est) quæ definitiones, & quæ illationes, veræ sunt. XIII. *Pertinet ad officium* Christi *docere moralia, non ut theoremata, sed ut leges; remittere peccata; & docere omnia, quorum non est scientia propriè dicta.* XIV. *Distinctio Temporalium à Spiritualibus.* XV. *Verbum Dei quotupliciter intelligatur.* XVI. *Non omnia qua habentur in Scriptura sacra pertinere ad Canonem fidei Christianæ.* XVII. *Verbum legitimi interpretis sacrarum Scripturarum esse Verbum Dei.* XVIII. *Autoritas interpretandi Scripturas eadem est, quæ determinandi fidei controversias.* XIX. *Ecclesiæ plures significationes.* XX. *Quid sit* Ecclesia, *cui attribuuntur jura, actiones, & similia personalia.* XXI. Civitas Christiana *idem quod* Ecclesia Christiana. XXII. *Plures* civitates *non constituunt unam* Ecclesiam. XXIII. Ecclesiastici *qui.* XXIV. Electionem Ecclesiasticorum *spectare ad* Ecclesiam, consecrationem *ad* Pastores. XXV. *Potestatem pœnitentibus remittendi peccata, non pœnitentium retinendi, spectare* Pastores; *sed de pœnitentia judicandi, ad Ecclesiam.* XXVI. Excommunicatio *quid, & in quos cadere non potest.* XXVII. Interpretationem Scripturæ *dependere ab autoritate* civitatis. XXVIII. Christianam civitatem *Scripturas interpretari debere per Pastores Ecclesiasticos.*

DE *Jesu Christo* Servatore nostro, qui *Regnum Dei* per *pactum* novum restituturus erat, partim *dignita-* *Vaticinia de Christi dignitate.*

tem ejus Regalem, partim *humilitatem* & *passionem* prenunciantes, multæ in *Testamento vetere* exstant Prophetiæ non obscuræ. De *dignitate* inter alias hæ; benedicens Deus Abrahamo promittit ei filium Isaac, additque: *Et Reges populorum orientur ex eo.* Gen. 17. vers. 16. Jacobus benedicens filio suo *Judæ*: *Non auferetur* (inquit) *sceptrum de Juda.* Gen. 49. vers. 10. Deus ad Mosem; *Prophetam* (inquit) *suscitabo eis ex medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore ejus; loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur, in nomine meo audire noluerit, ego ultor exsistam.* Deut. 18. vers. 18. Isaias: *Dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emanuel.* Isa. 7. vers. 14 Idem: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est Principatus super humerum ejus: & vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis.* Isa. 9. 6. Rursus: *Egredietur virga de Radice Jesse, & flos de Radice ejus ascendet: requiescet super eum Spiritus sapientiæ*, &c. *Non secundum visionem oculorum judicabit; neque secundum auditum aurium arguet, sed judicabit in Justitia pauperes*, &c. *& percutiet terram virgâ oris sui*,

sui, & spiritu labiorum interficiet impium. Isa. 11. vers. 1, 2, 3, 4, 5. Præterea ejusdem *Isaiæ* capitibus 51, 52, 53, 54, 56, 60, 61, 62, penè nihil aliud continetur, præter descriptionem adventus & operum futuri *Christi.* Jeremias: *Ecce dies veniet, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Iudæ fœdus novum,* &c. Jer. 31. vers. 31. Baruch: *Hic est Deus noster,* &c. *Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* Bar. 3. v. 36. 38. Ezechiel. *Suscitabo super eas pastorem unum qui pascat eas, servum meum David, & faciam cum eis Pactum pacis.* Ezech. 34. vers. 23. Daniel: *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum pervenit, & dedit ei potestatem & honorem & regnum, & omnes populi, & tribus & linguæ ipsi servient, potostas ejus potestas æterna.* Dan. 7. v. 13. Aggæus: *Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cælum & terram, & mare & aridum, & movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.* Agg. 2. vers. 7. 8. Zacharias sub visione *Iesu* magni Sacerdotis: *Adducam servum meum Orientem,* &c. Zachar. 3. vers. 8. & rursus: *Ecce vir Oriens nomen ejus.* Zach. 6. vers. 12. Et rursus: *Exulta satis filia Sion, jubila filia Ierusalem,*

Ecce

Ecce Rex tuus & salvator. Zach. 9. v. 9. His aliisque vaticiniis permoti, exspectarunt Judæi *Christum*, Regem à Deo mittendum, qui ipsos redimeret, & præterea omnibus gentibus imperaret. Imo in totum imperium Romanum vaticinium emanaverat (quod etiam in favorem inceptorum suorum, etsi falso interpretatus est imperator Vespasianus) *Ex Iudæa venturum, qui rerum potiretur.*

Vaticinia de Christi humilitate & passione. II. Vaticinia autem de *humilitate* & *passione Christi.* inter alia hæc sunt. Jesaiæ: *Languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit: & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo & humiliatum.* Jesa. 53. v. 4 Et mox: *Oblatus quia ipse voluit, & non aperuit os suum, sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se, obmutescet,* &c. v. 7. Et rursus: *Abscissus est de terra viventium, propter scelus populi percussi eum,* &c. vers. 8. *Et ideo dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo, quod tradidit in mortem animam suam & cum sceleratis reputatus est, & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit.* vers. 12. Et Zachariæ: *Ipse pauper ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.* Zach. 9. vers. 9.

III. Im-

III. Imperante *Tiberio Cæsare* prædicare cœpit servator noster JESUS Galilæus, filius (ut putabatur) *Josephi*, annuncians populo Judæorum *Regnum Dei* ab ipsis exspectatum appropinquasse; & esse se *Regem*, id est, CHRISTUM ILLUM; *Legem* explicans: *Apostolos duodecim*, & *discipulos septuaginta*, secundum numerum Principum tribuum, & septuaginta Seniorum, (ad similitudinem *Mosis*) in ministerium assumens; *viam salutis* per se & per illos *docens*; Templum purgans; signa ingentia faciens & ea omnia adimplens, quæ Prophetæ de futuro *Christo* vaticinati fuerant Hunc Pharisæis (quorum doctrinam falsam, & simulatam sanctitatem reprehenderat) & per eos populo invisum, regni affectati accusatum, & crucifixum, descriptâ ejus Genealogiâ, nativitate, vitâ, doctrinâ, morte & resurrectione, comparandoque ea quæ fecit, cum iis quæ prædicta fuerunt, verum fuisse CHRISTUM, & *Regem* à Deo promissum, & ad renovandum inter ipsos & Deum *Pactum novum* à Deo Patre missum, & ostendunt Euangelistæ, & Christiani omnes consentiunt.

Jesum esse illum Christum.

IV. Ex eo, quod CHRISTUS à Deo Patre missus fuerit ad percutiendum *fœdus* inter ipsum & populum, manifestum est, etsi *Christus* Patri suo æqualis sit

Regnum Dei per Pactum novum,

non esse regnum Christi, ut Christi, sed ut Dei.

sit quod naturam, minorem tamen fuisse quoad jus Regni. Etenim munus tale propriè loquendo, non Regium est; sed Pro-regium, quale erat regimen Mosis. Regnum enim non ejus, sed *Patris* erat. id quod CHRISTUS significavit ipse, cum ut subditus baptizaretur, & apertè professus est, quando orare docuit: *Pater noster*, &c. *adveniat Regnum tuum*. Et ubi dixit: *Non bibam*, &c. *usque in diem illum, cum bibam illud vobiscum novum in Regno Patris mei.* Matth. 26. vers. 29. & Sanctus Paulus: *Sicut in Adam omnes moriuntur; ita in Christo omnes vivificabuntur; unusquisque autem in suo ordine; primitiæ Christus; deinde ii qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt; deinde finis, cum tradiderit Regnum Deo & Patri.* 1 Cor. 15. v. 22, 23, 24. Idem tamen appellatur etiam *Regnum Christi.* Nam & mater filiorum Zebedæi rogavit CHRISTUM dicens: *Dic, sedeant hi duo filii mei unus ad dextram tuam & unus ad sinistram in Regno tuo.* Matth. 20. v. 21. Et latro in cruce: *Domine, memento mei, cum veneris in Regnum tuum.* Luc. 23. v. 42. Et Sanctus Paulus: *Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator &c. non habet hæreditatem in Regno Christi & Dei* Eph. 5. v. 5. Alibi: *Testificor coram Deo & Iesu Christo qui judicaturus*

rus est vivos & mortuos per adventum ipsius & Regnum ejus. 2. Tim. 4. v. 1. Et, *liberavit me Dominus ab omni operè malo & salvum faciet in Regnum suum cœleste*, v. 18 Neque mirandum est idem regnum utrisque tribui; quum uterque *Pater* & *Filius*, idem sit *Deus*; *& Pactum novum* de *Regno Dei* non sit propositum in nomine PATRIS, sed in nomine, PATRIS, FILII, & SPIRITUS SANCTI, ut *unius Dei*.

V. Regnum autem Dei, cujus restituendi causa CHRISTUS à Deo Patre missus est, non antè initium sumit, quàm ab adventu ejus secundo, nimirum à die judicii, cum venturus est in majestate comitantibus Angelis. Promissum enim est Apostolis, in Regno Dei, judicaturos se duodecim tribus Israel. *Vos qui sequuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos judicantes duodecim tribus Israel.* Matth. 19. vers. 29. Id quod præstandum non est, nisi in die judicii, nondum ergo est CHRISTUS in sede Majestatis suæ. Neque tempus quo CHRISTUS in terris versatus est, regnum dicitur, sed *regeneratio*, hoc est, renovatio, sive restitutio Regni Dei, & evocatio eorum qui in regnum futurum recipiendi erant. Et ubi dicitur, *Cum venerit filius hominis*

Regnum Dei per pactum novum cœleste esse, & incipere à die judicii.

nus in majestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes Gentes, & separabit eos ab invicem, sicut Pastor segregat oves ab hædis; Matth. 25. v. 21. manifestè colligitur, nullam futuram separationem, quoad locum, subditorum Dei ab ipsius hostibus; sed permixtim victuros esse usque in adventum CHRISTI futurum. Id quod confirmatur etiam per comparationem Regni Cœlorum tum tritico zizaniis mixto; & cum reti omne genus piscium comprehendente. At regnum propriè dici non potest multitudo hominum ex subditis & hostibus simul promiscuè habitantibus. Præterea *Apostoli*, cùm Servatorem nostrum interrogarent, an in eo tempore, quo ascenderet in cœlum, restituturus esset Regnum Israël, aperte testabantur, putare se tunc, cum CHRISTUS ascenderet, Regnum Dei nondum advenisse. Porrò Verba CHRISTI, *Non est regnum meum de hoc mundo.* Et: *non bibam &c. donec Regnum Dei veniat.* Et: *Non misit Deus filium suum in hunc mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per illum.* Et: *siquis non audierit verba mea, & non custodierit, ego non judico eum: non enim veni, ut judicem mundum, sed salvificem mundum.*
Et:

Et : *Homo, quis me constituit judicem, aut divisorem inter vos?* & ipsa appellatio *Regni cœlestis* idem testatur Idem colligitur ex verbis Prophetæ Jeremiæ loquentis de *Regno Dei* per *Pactum novum : Non docebit vir ultra proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus* Jerem. 31, v 34. Id quod de Regno hujus mundi intelligi non potest. Regnum igitur Dei cujus constituendi causa CHRISTUS in hunc mundum venit; de quo Prophetæ vaticinati sunt; & de quo orantes dicimus; *Adveniat Regnum tuum*, (si subditos ab hostibus loco separatos, si judicia, si majestatem habere debet, prout est prædictum,) ab eo tempore incipiet, in quo Deus oves ab hœdis separabit; in quo Apostoli judicabunt 12 Tribus Israël; in quo CHRISTUS veniet in Majestate & gloria; in quo deinque omnes cognoscent Deum, ita ut non opus sit doceri, id est, in secundo CHRISTI adventu, sive die judicii ultimi. Quodsi regnum Dei restitutum jam esset, nulla ratio reddi posset, quare CHRISTUS completo opere propter quod missus est, iterum veniret, aut quare sic precaremur: Adveniat Regnum tuum

VI. Quamquam autem *Regnum Dei* Regimen per

Christi in hoc mundo non fuisse imperium; sed consilium, sive regimen per doctrinam & persuasionem.

per CHRISTUM *Fœdere novo* constituendum, cœleste fuerit, non est ideo putandum, eos, qui in CHRISTUM credentes Pactum illud inirent, non fore etiam in terris ita regendos, ut in fide sua & obedientia pacto promissa perseverarent, Frustra enim fuisset regnum cœleste, & promissa patria, nisi in ipsam perducendi essemus, Perduci autem non possunt; nisi qui in via diriguntur, *Moses* cum instituisset *Regnum Sacerdotale*; ipse per totum tempus peregrinationis usque ad ingressum terræ promissæ, etsi non esset Sacerdos, propulum tamen rexit, & conduxit. Eadem ratione Servatoris nostri est, (quem similem *Mosi* ea in re Deus esse voluit) quatenus, à Patre missi, Cœlestis civitatis futuros cives, etiam in hac vita ita regere, ut in illam pervenire & ingredi possint, etiamsi Regnum non ejus propriè, sed Patris fuerit. Sed Regimen quo fideles suos in hac vita CHRISTUS regit, non est propriè *Regnum*, sive *imperium*; sed *munus Pastoritium* sive *jus docendi*, id est, non dedit ei Deus Pater potestatem *judicandi*, de *meo* & *tuo*, sicut Regibus terræ; nec potestatem *cogendi* per *pœnas*; neque *leges ferendi*; sed mundo ostendendi, & *docendi viam* & *scientiam salutis*, hoc est, *prædicandi* & *explicandi*, quid faciendum iis est, qui in *regnum*

gnum cœlorum intraturi sunt. Quod non habuerit CHRISTUS potestatem à Patre ad *judicandum* in quæstionibus *Mei* & *Tui*, hoc est, in omnibus *quæstionibus juris*, inter eos, qui non crediderunt; satis ostendunt verba illa CHRISTI suprà citata: *Homo; quis me constituit judicem aut divisorem inter vos?* Et ratione confirmatur; cùm enim CHRISTUS missus fuerit ad *Pactum* inter Deum & homines *percutiendum*, neque obligatur quisquam ab obedientiam præstandam ante pactum initum, si judicasset de quæstionibus *juris*, nemo sententiæ ejus teneretur obedire. Sed cognitionem juris non fuisse CHRISTO commissam in hoc mundo, neque inter fideles, neque inter infideles, ex eo apparet, quod jus illud sine controversia pertineat ad *Principes*, quamdiu autoritati eorum à Deo non derogatur. non autem derogatur ante diem judicii, ut apparet ex verbis sancti Pauli loquentis de die judicii: *Deinde finis* (inquit) *cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem Principatum & potestatem, & virtutem.* 1 Cor. 15. v. 24. Secundo, verba Servatoris nostri, *Iacobum* & *Iohannem*, ubi dixissent, *Vis dicamus ut ignis descendat de cœlo & consumat illos?* (nimirum *Samaritanos*, qui euntem in *Jerusalem* noluerunt hospitio accipe-

re-

re) increpantis dicentisque: *Filius hominis non venit animas perdere sed salvare.* & illa: *ecce mitto vos, ut oves in medio luporum. Excutite pulverem* & similia & verba illa: *Non misit Deus filium suum in hunc mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per illum* Et illa, *Siquis audierit verba mea & non custodierit, ego non judico eum, non enim veni, ut judicem mundum*, &c. ostendunt non fuisse datam ei potestatem quemquam condemnandi, aut puniendi. Legitur quidem: *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.* illud verò cum intelligi possit & debeat de die judicii futuri, antecedentibus non repugnat. Quod denique missus non sit ad leges novas ferendas, neque ergo fuerit ex officio & missione *legislator* propriè, dictus, sicuti neque *Moses*, sed lator & promulgator legum paternarum (Deus enim, non *Moses* neque CHRISTUS, ex pacto Rex erat) ex eo colligitur, quod dixerit: *Non veni solvere*, nimirum leges antea à Deo latas per *Mosen*, quas statim interpretatur) *sed adimplere.* Et: *Qui solverit unum de mandatis illis minimis & docuerit sic homines, minimus vocabitur in Regno cœlorum.* Non ergo habuit CHRISTUS à Patre sibi commissam autoritatem Regiam aut imperatoriam in mundo, sed consiliariam & doctrinalem

ſem tantum; id quod ſignificat ipſe tum ubi vocat *Apoſtolos* non venatores, ſed piſcatores hominum; tum ubi comparat regnum Dei grano ſinapis & fermento abſcondito in farina.

VII Promiſit Deus primum *Abrahamo* ſemen numeroſum, poſſeſſionem tetræ *Chanaan*, & benedictionem gentium in ſemine ejus, ea lege, ut ipſe & ſemen ejus ei ſervirent; deinde ſemini *Abrahami* ſecundum carnem *Regnum Sacerdotale*, Regimen liberrimum, in quo nulli humano imperio ſubjiciendi erant, ea lege ut ſervirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret *Moſes*; Poſtremò & illis & omnibus gentibus *Regnum Cæleſte*, & æternum, ea lege ut ſervirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret CHRISTUS. *Pacto* enim *novo*, hoc eſt, *Chriſtiano*, conventum eſt ex parte Hominum, *ut Deo ſervirent Abrahami, eo ritu, quem doceret* JESUS: ex parte Dei, ut *remitteret illis peccata, & in Regnum Cæleſte ipſos introduceret*. De *regno Cæleſti*, quale fuerit, diximus ſupra articulo quinto. Appellari autem ſolet, quandoque *Regnum Cælorum*, quandoque *Regnum Gloriæ*, quandoque *vita æterna*. Quod requiritur ex parte Hominum, nempe ſervire Deo, prout docuerit CHRISTUS, duo continet, *obedientiam Deo præſtandam*,

Pacti novi promiſſa utrimque quænam ſint.

(hoc enim est servire Deo) & *Fidem* in JESUM, nempe, ut credamus, JESUM esse ILLUM CHRISTUM, à Deo promissum; ea enim sola causa est, quare illius potius quam alterius sequenda sit doctrina. *Obedientiæ* autem loco in sacris Scripturis sæpissimè ponitur *pœnitentia*, propterea quod CHRISTUS ubique docet, voluntatem apud Deum pro facto haberi: *pœnitentia* autem obedientis animi signum est infallibile. His intellectis, eas esse *fœderis Christiani* conditiones, quas diximus; nempe ex parte Dei, dare hominibus Remissionem peccatorum & vitam æternam; ex parte hominum, pœnitere, & credere in JESUM CHIRSTUM: ex multis locis Scripturæ sacræ evidentssimè apparebit. Primò verba illa: *Appropinquavit Regnum Dei, pœnitemini & credite Euangelio*; Marc. 1. v. 15. continent pactum totum. Similiter illa: *Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus Pœnitentiam; & Remissionem peccatorum in omnes Gentes, incipientibus ab Ierosolyma.* Luc. 24 v. 46. 47. & ista: *Pœnitemini & convertimini, ut deleantur peccata vestra, ut cum venerint tempora refrigerii,* &c. Act. 3. v. 19. Aliquando vero altera pars proponitur expressè, altera subintelli-

telligitur, ut hic: *Qui credit in filium habet vitam æternam; qui incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Joh. 3 v. 36. Ubi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* tacetur. Et in Prædicatione CHRISTI, *Pœnitemini: appropinquavit enim Regnum* Dei. Matth. 4. v. 17. Ubi *Pœnitentia* exprimitur, subauditur *fides*. Sed manifestissime, & formalissimè *contractus novi*, partes ibi explicantur, ubi Princeps quidam regnum Dei tanquam licitans, servatorem nostrum interrogat: *Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo?* Luc. 18. v. 18. Proponit autem primo CHRISTUS partem pretii unam, nempe observationem præceptorum, sive *obedientiam*, quam cum præstitisse se respondisset, adjungit alteram, *Unum*, inquiens, *deest*; *omnia, quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis Thesaurum in cælo, & veni sequere me*. v. 22. Hoc *fidei* erat. Is itaque non satis credens CHRISTO & thesauris cœlestibus tristis abiit. Continetur autem idem pactum his verbis: *Qui crediderit & baptizatus fuerit salvus erit, qui verò non crediderit condemnabitur*. Marc. 16. v. 15. 16. Ubi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* in baptizatis supponitur. Et his, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non potest introire in Regnum* Dei.

Joh. 3. v. 5. Ubi *renasci ex aqua* idem est quod regeneratio, id est conversio ad CHRISTUM. Quod autem duobus locis proximè citatis, aliisque requiratur *Baptismus*, intelligendum est, sicut *circumcisio* erat, ad *pactum vetus*; ita esse *Baptismum* ad *pactum novum*. Cum ergo illa non ad essentiam, sed ad memoriam *pacti veteris*, ut ceremonia, & signum pertinuerit (quod in deserto omissum est) similiter etiam hæc, non ad essentiam initi fœderis novi, sed ad memoriam & signum adhibita est; & modo voluntas adsit, per necessitatem omitti quoad actum potest; *Pœnitentia* autem & *Fides*, quæ de essentia *pacti* sunt, semper requiruntur

Leges à Christo nullæ additæ, præter institutionem Sacramentorum.

VIII. In *Regno Dei* post hanc vitam *leges* futuræ *nullæ* sunt; tum quia neque legibus locus est, ubi peccato non est; tum etiam quia leges à Deo nobis datæ sunt, non ut in cœlo, sed ad cœlum dirigamur. Quas igitur leges CHRISTUS (non ipse sanxit, nam autoritatem legislativam, ut supra articulo sexto ostensum est, assumere sibi noluit, sed) pro paternis proposuit, id nunc inquiramus. Habemus autem locum scripturæ, ubi *leges* Dei usque ad id tempus traditas, omnes contrahit in præcepta duo: *Diliges Dominum Deum tuum in toto corde, & in tota anima tua, & in*

tota

tota mente tua: hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: diliges proximum tuum sicut te ipsum: in his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetæ. Matth. 22. v. 37, 38, 39, 40. Horum quidem primum datum antè est per *Mosen* totidem verbis. Deut 6. v. 5. Secundum autem etiam ante *Mosen.* est enim lex naturalis, initium habens cum ipsa natura rationali. Est autem utrumque simul omnium legum summa. nam continentur omnes leges cultus divini naturalis in his verbis, *diliges* D*eum*: & omnes leges cultus divini, ex *pacto veteri* debiti, in eo, quod dicitur: *diliges* D*eum tuum*, hoc est, D*eum* quatenus Regem peculiariter *Abrahami* & seminis ejus: & omnes leges naturales & civiles his verbis: *diliges proximum tuum, sicut teipsum.* Nam qui diligit Deum, proximum, animum habet obediendi, & divinis & humanis legibus. Amplius autem quam animum obediendi Deus nihil exigit. Habemus alium locum, ubi CHRISTUS *leges interpretatur*, nempe quintum, sextum, & septimum Sancti Matthæi capita integra. Eæ verò leges omnes habentur vel in *decalogo*, vel in *lege morali*, vel continentur in *fide Abrahami.* ut continetur in *fide Abrahami* illa de non repudienda uxore. illud enim, *erunt*

duo in carne una, neque à CHRISTO primo, neque à *Mose*, sed ab *Abrahamo* traditum est, qui primus mundi creationem prædicavit. Leges igitur quas CHRISTUS in altero loco contrahit, in altero explicat, aliæ non sunt quam illæ, ad quas tenentur omnes mortales qui agnoscunt Deum *Abrahami*. Præter has nullam legem à CHRISTO traditam legimus præter institutionem Sacramentorum *Baptismi* & *Eucharistiæ*.

Pœnitemini, baptizamini, serva mandata, & similes formulæ, non sunt leges.

IX. Quid ergo dicetur de præceptis hujusmodi: *Pœnitemini. Baptizamini. Serva mandata. Credite Euangelio. Venite ad me. Vende omnia quæ habes, da pauperibus, sequere me.* & similibus? Dicendum est, non esse *leges*, sed vocationem ad *fidem*, quale est illud Jesaiæ, *Venite, emite absquè argento & absque ulla commutatione vinum & lac.* Isa. 55. v. 1. Neque si vocati non veniunt, propterea peccant contra ullam legem, sed contra prudentiam tantùm; neque punietur *infidelitas*, sed peccata priora. Quare sanctus *Johannes* de incredulo dicit: *ira* Dei *manet super illum*. non dicit: *ira* Dei *veniet* super illum. Et: *Qui non credit jam judicatus est, quia non crèdit.* non dicit: *judicabitur, sed jam judicatus est.* Imo non satis concipi animo potest, *remissionem peccatorum*, beneficium esse à *fide*,

à *fide*, nisi etiam è contrariò intelligatur, punitionem peccatorum, damnum esse ab *infidelitate*.

X. Ex eo, quod Servator noster Principum subditis & civitatum civibus, nullas leges præscripsit distributivas, hoc est, regulas nullas dedit, quibus civis scire, & dignoscere possit, quid sit *suum* sibi proprium, quid *alienum*, neque quibus formulis, verbis, circumstantiisve *dari*, *tradi*, *invadi*, *possideri* rem oporteat, ut *accipientis*, *invadentis*, vel *possidentis* jure existimetur, intelligendum necessariò est, non tantum apud infideles inter quos ipse CHRISTUS judicem se & *distributorem* esse negavit, sed etiam apud Christianos, cives singulos regulas illas accipere debere à civitate, hoc est, ab eo homine vel eâ curiâ, quæ civitatis summum habet imperium. Sequitur ergo legibus illis: *non Occides*, *non Mœchabere*, *non Furabere*, *Parentes honorabis*, nihil aliud præcepisse, quam ut cives & subditi suis principibus & summis Imperantibus in quæstionibus omnibus, circa *meum*, *tuum*, *suum*, *alienum*, absolute obedirent. Etenim præcepto: *Non occides*, non omnis occisio prohibetur. nam qui dixit: *non occides*, idem dixit: *occidatur is*, *qui fecerit opus in sabbato*. Exod. 35. v. 2. Neque omnis occisio causa inaudita: dixit enim *occidat unusquisque*

Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid sit peccatum injustitiæ.

fratrem & amicum & proximum suum: Exod. 32. v. 27. & occisa sunt tria & viginta millia hominum Neque omnis occisio hominis innocentis. vovit enim Jephte, *quicunque fuerit egressus; &c. eum holocaustum offeram Domino*: Jud. 11. v. 31. & votum ejus Deo acceptum est. Quid ergo prohibetur? Hoc tantum, ne quis occidat quemquam, quem occidere non sit ipsi jus, id est, nemo occidat, nisi id facere *suum* sit. Jubet ergo lex CHRISTI, circa occisionem, & proinde etiam circa omnem læsionem hominis & circa pœnas statuendas, soli civitati obedire. Similiter præcepto, *non Mœchabere*, non prohibetur omnis concubitus, sed tantum cum *aliena*; quæ vero *aliena* est, judicatio ad civitatem pertinet, & per regulas quas præscribet civitas, determinanda est. Imperatur ergo præcepto hoc mari & fœminæ, servare fidem, quam dederint mutuò, ex præscripto civitatis. Pariter præcepto, *non Furabere*, non prohibetur omnis rei invasio, aut clandestina ablatio, sed alienæ tantum. jubetur ergo civis hoc unum, ne invadat aut surripiat quicquam, quod invadi aut surripi prohibet civitas; & in universum non vocare quicquam *homicidium*, *adulterium*, vel *furtum*, nisi quod fiat contra leges civiles. Postremo, cum jusserit CHRISTUS parentes honorare

norare, nec præſcripſit quibus ritibus, quibus appellationibus, quali obedientia honorandi ſunt, intelligitur honorandos eſſe voluntate quidem & internè, ut filiorum ſuorum reges & dominos, externè verò non ulterius, quàm permittit civitas, quæ *ſuum cuique* (ſicut & res alias) *honorem* aſſignabit: Cum autem natura juſtitiæ in eo conſiſtat, ut *ſuum* cuique tribuatur, manifeſtum eſt, ad civitatem pertinere etiam Chriſtianam, quid ſit juſtitia, & quid injuſtitia, ſive peccatum contra juſtitiam, determinare. Quod autem ad civitatem pertinet, id pertinere cenſendum eſt ad eum vel eos, qui habent ſummum civitatis imperium.

Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid conducat ad pacem & defenſionem civitatis.

XI. Porro quoniam Servator noſter civibus nullas indicavit leges circa civitatis regimen, præter leges naturæ, hoc eſt, præter mandatum obedientiæ civilis, non poteſt civis quiſquam privatim determinare, quis ſit amicus, vel quis hoſtis publicus, quando bellum, quando fœdus, quando pax, quando induciæ ineundæ ſint; neque qui cives, quæ & quorum hominum autoritas, quæ doctrinæ, qui mores, quæ orationes, quæ combinationes & quorum hominum, ſaluti civitatis vel commodæ vel adverſæ ſint. Hæc ergo & ſimilia omnia, à civitate, id eſt, à ſummis imperantibus, ſi opus ſit, diſcenda ſunt.

Pertinet ad autoritatem civilem, judicare (quando opus est) quæ definitiones, & quæ illationes veræ sint.

XII. Præterea, hæc omnia, propugnacula, domos, templa ædificare; pondera ingentia movere, ferre, tollere; maria tutò transmittere; machinas ad omnem vitæ usum construere; orbis terrarum faciem, siderum cursus, anni tempestates, temporum rationes, & denique naturam rerum cognoscere; jura naturalia & civilia callere; scientiæque omnes, quæ Philosophiæ nomine comprehenduntur, partim ad vivendum, partim ad bene vivendum necessariæ sunt. Horum scientia (quia CHRISTUS eam non tradidit) ratiocinatione, id est, texendo consequentias initio sumto ab experientiis, addiscenda est. Sed ratiocinationes hominum, interdum rectæ, interdum erroneæ sunt: & proinde id quod concluditur & tenetur pro veritate, quandoque veritas, quandoque error est. Errores autem, etiam circa Philosophica hæc, aliquando nocent publicè, magnarumque seditionum & injuriarum occasionem præbent. Oportet igitur, quoties repugnans bono publico, & paci communi controversia de his rebus oritur, esse aliquem qui de ratiocinatione, id est, an quod infertur, rectè inferatur, necne, sententiam ferat, ut controversia finiatur. Nullæ autem in hanc rem datæ regulæ sunt à CHRISTO; neque enim

enim venit in hunc mundum ut doceret *logicam*. Reliquum igitur est, judices talium controversiarum eosdem esse, quos Deus per naturam prius instituerat, nimirum, eos, qui à summo Imperante in unaquaque civitate constituuntur. Porrò si controversia, de eorum, quæ in usu communi sunt, nominum sive appellationum significatione accurata, & propria, i. e. de definitionibus suscitetur, ita ut ad pacem civitatis, vel ad juris distributionem opus sit, ut determinetur, pertinebit determinatio ad civitatem. nam hujusmodi definitiones ex observatione diversorum conceptuum, ad quos significandos appellationes illæ diversis temporibus & causis adhibentur, homines ratiocinando expiscantur. Decisio autem quæstionis, an quis rectè ratiocinatus fuerit, civitatis est. Exempli causa; si mulier partum ediderit formæ insolitæ; vetet autem lex hominem occidere; nascitur quæstio an partus sit homo. Quæritur ergo, quid sit homo. Nemo dubitat, quin judicabit civitas, idque nulla habita ratione definitionis Aristotelicæ, quod Homo sit Animal rationale. Atque hæc (nimirum *jus*, *politia*, & *scientiæ naturales*) subjecta sunt de quibus CHRISTUS præcepta tradere, aut quicquam docere, præter hoc unum, ut in

omnibus circa illa controversiis cives singuli civitatis suæ legibus & sententiis obedirent, ad officium suum pertinere negat. Hoc tamen meminisse oportet, eundem CHRISTUM ut Deum potuisse jure non modo docere, sed etiam imperare quæ voluit.

Pertinet ad officium Christi docere moralia, non ut theoremata, sed ut leges, remittere peccata, & docere omnia quorum non est scientia propriè dicta.

XIII. Officii Servatoris nostri summa erat, viam docere, & media omnia ad salutem & vitam æternam; mediorum autem ad salutem unum est, *justitia* & *obedientia civilis*, & *observatio* omnium legum *naturalium*. Doceri autem possunt hæc duobus modis. altero, ut theoremata per rationem naturalem; deducendo jus & leges naturales à principiis contractibusque humanis; atque doctrina ea sic tradita, examini potestatum civilium subjecta est. altero, ut leges, per autoritatem divinam, ostendendo, talem esse voluntatem Dei; atque hoc modo docere, ad eum solum pertinet, cui voluntas Dei supernaturaliter cognita est, hoc est, ad CHRISTUM. Secundo, ad officium CHRISTI pertinebat condonare pœnitentibus peccata; nam id ad hominum, qui jam peccaverant, salutem necessarium erat, neque ab alio fieri potuit. Non enim pœnitentiam sequitur remissio peccatorum naturaliter, (ut debita) sed dependet (ut gratuita) à voluntate Dei supernaturaliter revelanda.

Tertio,

Tertio, ad Christi officium pertinebat, docere ea mandata Dei omnia, sive circa cultum, sive circa dogmata fidei, quæ ratione naturali sciri non possunt, sed revelatione tantum; qualia sunt ipsum esse Christum; *Regnum suum non esse terrestre, sed cæleste; esse præmia & pœnas post hanc vitam; animam esse immortalem; sacramenta tot & talia fore*; & similia.

Distinctio temporalium à spiritualibus.

XIV. Ex iis, quæ dicta sunt in articulis proxime præcedentibus, non est difficile distinguere inter *spiritualia* & *temporalia.* Cum enim per *spiritulia*, ea intelligantur quæ fundamentum habent in autoritate & officio CHRISTI, neque nisi ea CHRISTUS docuisset, sciri possent; sintque cætera omnia temporalia; sequitur, definitionem & sententiæ lationem, circa *justum* & *injustum*, cognitionem controversiarum omnium circa *media pacis* vel *defensionis publicæ*, & examen doctrinarum librorumque in omni *scientia rationali*, *Iuris esse temporalis* Quæ verò à CHRISTI verbo & autoritate tantum dependentia, *mysteria fidei* sunt, eorum judicationem *juris* esse *spiritualis*. Definire autem, quid sit *spirtuale*, quid *temporale*, quoniam Servator noster distinctionem illam non tradidit, rationis inquisitio est, pertinetque ad *jus temporale*. Quam-

quam enim sanctus Paulus multis in locis distinguat inter *spiritualia* & *carnalia*, vocetque *spiritualia*, ea. quæ sunt *Spiritus*, nimirum *sapientiam*, *sermonem scientiæ*, *fidem*, *facultatem sanandi morbos*, *operationem miraculorum*, *prophetiam*, *discretionem spirituum*, *scientiam linguarum*, *interpretationem sermonum*, Rom. 8.5. 1 Cor. 12. 8.9. omnia per *Spiritum Sanctum* supernaturaliter inspirata, & ea quæ *animalis homo* non potest intelligere, sed ille tantum, qui cognovit sensum Christi: 1 Cor. 2. 14, 15, 16. bona verò fortunæ *carnalia* vocet, Rom. 15. 27. & eos, qui homines sunt, *carnales*: 1 Cor. 3. 1, 2, 3. non tamen definivit, neque regulas dedit, quibus sciamus quid à ratione naturali, quid à supernaturali inspiratione proficiscatur.

Verbum Dei quotupliciter intelligatur.

XV. Cum igitur constet, Servatorem nostrum judicandi determinandique controversias omnes circa *temporalia*, summam autoritatem commisisse, vel potius non abstulisse Principibus, iisque qui in singulis civitatibus summum obtinent imperium. Videndum deinceps est, cui commiserit similem autoritatem circa *spiritualia*. Id quia sciri non potest nisi ex *Verbo Dei*, & *Ecclesiæ traditione*, inquirendum proximo loco est; quid sit *Verbum Dei*; quid illud *interpretari*; quid *Ecclesia* sit. & quid *Ec-*

clesiæ

clesiæ voluntas & mandatum. Ut omittamus, quod *Verbum Dei* in Scriptura sacra ponatur aliquando pro *Filio Dei*: accipitur ea vox tripliciter. Primò propriissimè pro eo, quod Deus loquutus est; sic Verbum Dei est quidquid loquutus est Deus ad *Abrahamum* & *Patriarchas*, *Mosen*, & *Prophetas*; vel Servator noster ad discipulos, & alios quoscunque. Secundo, quicquid dictum est ab hominibus jussu vel impulsu Spiritus Sancti; quo sensu agnoscimus, Scripturas sacras esse *Verbum Dei*. Tertio quidem in novo testamento frequentissimè *Verbum Dei* significat doctrinam Euangelicam, sive *verbum de Deo*, sive *verbum de Regno Dei* per CHRISTUM. Ut ubi dicitur CHRISTUS prædicasse *Euangelium Regni* Matth. 4. v. 23. Ubi Apostoli dicuntur prædicare *Verbum Dei*. Act. 13. v. 46. Ubi Verbum Dei appellatur *Verbum vitæ*. Act. 5. v. 20. *Verbum Euangelii*. Act. 15. vers. 7. *Verbum Fidei*, Rom. 10. vers. 8. *Verbum veritatis*, (addita interpretatione) id est, *Evangelium salutis*, Ehpes. 1. 13. Et ubi appellatur *Verbum Apostolornm* Dicit enim Sanctus Paulus: *Siquis non obedit verbo nostro*, &c. 2 Thess. 3. v. 14. Quæ loca intelligi aliter non possunt quam de *doctrina Euangelica*. Similiter ubi dicitur *Verbum Dei disseminari*, *crescere*, & *multiplicari*,

Act.

Act. 12. v. 24. & cap. 13. v. 49. id de ipsa voce Dei, vel Apostolorum concipere difficile est; de doctrina facile. Atque in hac tertia acceptione, *Verbum Dei*, est omnis quæ hodie è cathedris docetur, & in Theologorum libris continetur *doctrina de fide Christiana.*

Non omnia, quæ habentur in Scriptura sacra, pertinere ad canonem fidei Christianæ.

XVI. Jam Scriptura sacra ut quam agnoscimus à Deo inspiratam, tota Verbum Dei est in secunda acceptione. Et innumera ejusdem loca in prima. Et cum maxima pars ejus versetur in *Regni cælestis* vel prædictione, vel præfiguratione ante CHRISTI incarnationem, vel in Euangelizatione & explicatione, post etiam in tertia significatione, ubi *Verbum Dei* sumitur pro *Verbo de Deo*, id est, pro *Euangelio*, Scriptura sacra est *Verbum Dei*, ideoque etiam *canon* & *regula* omnis *doctrinæ Euangelicæ.* Quoniam autem in iisdem scripturis multa leguntur *Politica*, *Historica*, *Moralia*, *Physica*, & alia, quæ nihil omnino spectant ad *Mysteria fidei*, ea loca etsi veram doctrinam contineant, & Canon sint, talium doctrinarum, non tamen Canon esse possunt mysteriorum Religionis Christianæ.

Verbum legitimi interpretis Scripturarum

XVII. Et quidem *Verbi Dei*, non vox, & litera, doctrinæ Christianæ Canon est, sed sententia vera & genuina; non enim regitur animus per Scripturas

ras nisi intellectas. Scripturis igitur, ut fiant Canon, interprete opus est, Sequitur autem hinc duorum alterum, aut verbum interpretis esse Verbum Dei, aut Canonem doctrinæ Christianæ non esse Verbum Dei. Horum posterius falsum esse necesse est. Doctrina enim, quæ nulla ratione humana, sed per revelationem divinam tantum sciri potest, regula esse non potest nisi divina. Quem enim fatemur scire non posse, an doctrina aliqua vera sit necne, ejus sententiam in eadem doctrina pro regula habere impossibile est. Prius igitur verum est: *verbum interpretis* Scripturarum, esse *Verbum Dei.* *esse Verbum Dei.*

XVIII. Interpres autem is, cujus sententiæ tantum honoris defertur, ut habeatur pro *Verbo Dei*, non est quilibet qui ex lingua Hebræa & Græca vertit Scripturam auditoribus suis Latinis, Latinè; Gallis, Gallicè; & cæteris singulis vernaculè; non enim est hoc interpretari. Est enim ea universim sermonis natura, ut quamquam inter signa quibus conceptus nostros aliis patefacimus, principem locum mereatur, non tamen id munus explere solus sine ope multarum circumstantiarum possit, Habet enim viva vox præsentes interpretes, nimirum tempus, locum, vultum, gestum, consilium loquentis, atque etiam ipsum, qui

Autoritas interpretandi Scripturas eadem est, quæ determinandi fidei controversias.

qui loquitur, animum ſuum aliis verbis, quoties opus eſt, explicantem. Hæc interpretationis adjumenta in ſcriptis veteris ævi deſiderata revocare, neque ingenii quotidiani, neque ſine eruditione & rerum antiquarum ſumma peritia omnino ingenii eſt. Non ſufficit igitur ad interpretationem ſcripturarum, ut quis linguam calleat, qua loquuntur. Neque interpres Scripturæ canonicus unusquiſque eſt: qui commentarios in eas ſcribit. Poſſunt enim homines errare, poſſunt etiam eam vel ad ambitionem ſuam inflectere, vel in ſervitutem præjudiciis ſuis trahere etiam repugnantem: unde ſequetur, habendam eſſe ſententiam erroneam pro *Verbo Dei* Etiamſi autem accidere hoc non poſſet, tamen ſtatim ut commentatores hi diſceſſerint, commentarii eorum explicationibus, & procedente tempore, explicationes expoſitionibus, expoſitiones novis commentariis indigebunt ſine fine, ut nullo modo doctrinæ Chriſtianæ canon ſive regula qua controverſiæ Religionis determinandæ ſint, conſiſtere poſſit in quacunque interpretatione ſcriptâ. Reſtat, ut interpres canonicus debeat eſſe aliquis, cujus munus legitimum ſit, ortas controverſias, *Verbum Dei* in ipſis judiciis explicando, terminare; & cujus propterea autoritati ſtandum non

minus

minus ſit, quam eorum, qui Scripturam ipſam pro Canone fidei primi nobis commendaverunt, idemque ſit *interpres Scripturæ*, & *doctrinarum* omnium *judex ſupremus*.

XIX. Quod ad nomen attinet *Eccleſiæ*, ab origine idem ſonat quod Latinè *Concio*, ſive conventus civium, ſicut & *Eccleſiaſtes* idem quod *concionator*, id eſt, is qui ad conventum loquitur. Quo ſenſu legimus in Actis Apoſtolorum *Eccleſiam legitimam*, & *Eccleſiam confuſam*: Act. 19. v. 32. 40. illam pro cœtu convocato, hanc pro concurſu populi per tumultum. Cæterum per *Eccleſiam Chriſtianorum* in Scriptura Sacra intelligitur interdum quidem conventus, interdum vero ipſi Chriſtiani, etſi non actu congregati, ſiquidem in cœtum introire, & communicare cum congregatis conceſſum ſit. Exempli cauſa: *Dic Eccleſiæ*, Matth. 18. v. 17. de congregata intelligitur; aliter enim *dicere* aliquid *Eccleſiæ* impoſſibile eſt. Sed, *devaſtavit Eccleſiam*, Act. 8. v. 3. de non congregata. Sumitur autem *Eccleſia* aliquando pro baptizatis, ſive fidei Chriſtianæ profeſſoribus, ſive illi ſint interne Chriſtiani, ſive ſimulate; ut, ubi legimus aliquid dictum, vel ſcriptum, ad *Eccleſiam*, vel dictum, decretum, factum ab *Eccleſia*; aliquando autem pro *electis* tantum, ut

Eccleſiæ plures ſignificationes.

ubi

ubi dicitur *sancta & immaculata Ecclesia*. Ephes. 5. v. 27. Non autem sunt electi, quatenus militant, proprie dicta *Ecclesia*; nam convenire nesciunt, sed sunt *Ecclesia futura*, nimirum in die illa in qua à reprobis segregati triumphaturi sunt. Rursus *Ecclesia* sumi aliquando potest pro omnibus simul Christianis collective ut ubi CHRISTUS vocatur *caput Ecclesiæ*; & *caput corporis Ecclesiæ*. Eph. 5. v. 23. Col. 1. v. 18. aliquando pro partibus ejus, ut *Ecclesia Ephesi*, *Ecclesia quæ est in domo ejus*, *septem Ecclesiæ*, &c. Postremò, *Ecclesia* prout pro cœtu actu congregato sumitur, pro diverso fine congregandi, significat aliquando eos, qui congregantur ad deliberationes & judicia, quo sensu vocatur etiam concilium, & synodus; aliquando eos, qui conveniunt in domum orationis ad colendum Deum, qua significatione ponitur 1 Cor. 14. v. 4, 5. 23, 28. &c.

Quid sit Ecclesia, cui attribuuntur jura, actiones, & similia personalia.

XX. *Ecclesia* autem, cui attribuuntur *personalia*, & propria *jura actionesque*, & de qua necesse est intelligi illa; *dic Ecclesiæ*; *qui non obedierit Ecclesiæ*; & ejusmodi omnes loquendi formulas; definienda ita est, ut intelligatur ea voce *multitudo hominum qui Pactum novum cum Deo per Christum inierunt*, (hoc est, multitudo eorum, qui susceperunt Sacra-

cramentum Baptismi) *quæ multitudo, & jure in unum locum convocari possit ab aliquo, & eo convocante, adesse omnes vel per se, vel per alios obligantur.* Nam multitudo hominum, si coire in unum cœtum, ubi opus est, non potest, una *persona* dicenda non est. *Ecclesia* enim neque loqui, neque decernere, neque audire potest, nisi ut cœtus. Quæ à singulis dicta sunt, nempe tot sententiæ ferè, quot capita, unumquodque eorum hominis unius, non *Ecclesiæ* dictum est. Porrò si cœtus fiat, sed illicitus, considerabitur ut nullus. Nemo igitur eorum qui adsunt in tumultu, decreto cæterorum tenebitur, præsertim verò si dissenserit. neque itaque *Ecclesia* talis decernere aliquid potest; tum enim decernere aliquid multitudo dicitur, cum unusquisque decreto majoris partis obligatur. Oportet igitur ad *Ecclesiæ* (cui quidem *personalia* tribuimus) definitionem accedere, ut possit non modo congregari; sed & jure. Præterea, etsi sit, qui jure cæteros convocet, possint tamen, qui vocantur, jure non venire, (id quod accidere potest inter homines, quorum alius alii non subjicitur) non est illa *Ecclesia persona* una. Nam quo jure ii, qui ad tempus & locum, quo vocantur, conveniunt, *una Ecclesia*, eodem etiam ii, qui ad alium locum à se constitutum

con-

confluunt, *alia Ecclesia* eſt. Et quilibet *homodoxorum* numerus *Ecclesia* eſt; & per conſequens tot *Ecclesiæ* erunt, quot ſunt opiniones diverſæ; hoc eſt, eadem multitudo hominum erit ſimul & *una* & *plures Ecclesiæ*. Itaque *Ecclesia* niſi ubi certa & cognita, hoc eſt, legitima poteſtas ſit, per quam ſinguli per ſe, vel per alios in cœtu adeſſe obligentur, una non eſt. Atque unitate legitimæ poteſtatis convocandi Synodos & conventus Chriſtianorum, non uniformitate doctrinæ, fit *una* & capax functionum *perſonalium*; quæ alioquin eſt multitudo, & *perſona* in plurali, utcunque opinionibus conſentientes.

Civitas Christiana, idem quod Ecclesia Christiana.

XXI. Iis, quæ dicta jam ſunt, neceſſariâ connexione adhæret, *civitatem Chriſtianorum* hominum, & *Ecclesiam* eorundem, prorſus eandem rem eſſe, duobus nominibus propter duas cauſas appellatam. Nam *materia civitatis* & *Ecclesiæ* eadem eſt, nimirum iidem homines Chriſtiani. *Forma* autem quæ conſiſtit in legitima poteſtate eos convocandi, eadem quoque eſt; conſtat enim, ſingulos cives obligari eo venire, quo à civitate convocantur. Quæ vero *civitas* vocatur, quatenus conflatur ex *hominibus*, eadem quatenus conſtat ex *Chriſtianis*, *Ecclesia* nominatur.

Plures

XXII. Cum iiſdem cohæret & hoc, *ſi plu-*

si plures sint civitates Christianæ, eas simul omnes Ecclesiam personaliter unam non esse. Possunt quidem consensu mutuo una fieri, sed non aliter, quam ut fiant etiam una civitas. Convenire enim nisi ad certum tempus & locum constitutum, non possunt. Sunt autem personæ, loca, & tempora conventuum juris civilis; neque quisquam civis, vel externus, pedem in ullum locum inferre jure potest, nisi permittente civitate, quæ loci domina est. Quæ vero nisi permittente civitate fieri jure pon possunt, ea si jure fiant, fiunt per autoritatem civitatis. Est certe *Ecclesia universa* unum *Corpus mysticum*, cujus caput est CHRISTUS, sed eadem ratione, qua omnes simul homines Deum rectorem mundi agnoscentes, unum regnum, & *una civitas* sunt, quæ tamen neque *una persona* est, neque unam actionem aut sententiam communem habet. Preterea ubi dicitur CHRISTUS esse *caput corporis Ecclesiæ*, manifestè apparet, dictum id esse ab Apostolo de electis, qui quamdiu in hoc mundo sunt, potentiâ tantum *Ecclesia* sunt, quæ actu antè non erit, quam à reprobis quidem segregentur, inter se verò congregentur in die judicii. *Ecclesia Romana* permagna olim fuit; sed fines imperii egressa non est! neque ergo *universa*, nisi eo sensu, quo dictum etiam

civitates non constituunt unam Ecclesiam.

eſt de *Romana civitate*, *Orbem jam totum victor Romanus habebat*, cum non haberet partem ejus viceſimam. Poſtquam autem imperium civile in partes diſcerptum fuit, ſingulæ civitates inde exortæ, totidem erant *Eccleſiæ*, & quam habuit in eas *Eccleſia Romana* poteſtatem, ea tota pendere potuit ex ipſarum autoritate, quæ excuſſis Imperatoribus, Doctores tamen Romanos habere contentæ ſunt.

Eccleſiaſtici qui. XXIII. *Eccleſiaſtici* appellari poſſunt, qui munus in *Eccleſia* exercent publicum. Munerum autem erat aliud *Miniſterium*, *aliud Magiſterium*. *Miniſtrorum* munus erat inſervire menſis, procurare bona *Eccleſiæ* temporalia, portionesque (quo tempore divitiarum omni abolitâ proprietate de communi alebantur) in ſingulos diſtribuere. *Magiſtri* autem pro ordine, alii *Apoſtoli*, alii *Epiſcopi*, alii *Presbyteri*, hoc eſt, majores natu ſive ſeniores, appellabantur; non tamen ut *Presbyteri* nomine *ætas*, ſed *officium* diſtingueretur. Fuit enim *Timotheus* Presbyter, quamquam juvenis; ſed quia plerumque *Seniores* ad *magiſteria* adhibebantur, nomen ætatis ad ſignificandum munus uſurpatum eſt. Iidem *Magiſtri* pro diverſitate munerum vocabantur alii *Apoſtoli*, alii *Prophetæ*, alii *Euangeliſtæ*, alii *Paſtores* ſeu *doctores*. Et

opus

opus quidem *Apoſtolicum* univerſum erat; *Propheticum* autem, revelationes proprias in *Eccleſia* proponere; *Euangeliſticum*, prædicare, ſive præcones eſſe Euangelii apud infideles; *Paſtoritium*, docere, confirmare & regere animos eorum, qui jam crediderant.

XXIV. In *Electione Eccleſiaſticorum* duo conſideranda ſunt, *electio* perſonarum, & conſecratio ſive inſtitutio, quæ & ordinatio appellatur. Primos *Apoſtolos* duodecim ipſe CHRISTUS & *elegit* & *ordinavit*. Poſt aſcenſionem CHRISTI, *Matthias* in locum *Judæ* proditoris ſuffectus eſt, *Eccleſiâ* (quæ ex hominibus circiter centum & viginti tunc temporis congregata eſt) duos eligente: *ſtatuerunt enim duos: Joſeph & Matthiam*; ſed Deo ipſo ſorte unum *Matthiam* approbante. Atque duodecim hos appellat ſanctus Paulus *magnos & primos Apoſtolos*; item *Apoſtolos circumciſionis* Poſtea additi duo alii *Apoſtoli*, *Paulus* & *Barnabas*: ordinati quidem à Doctoribus & Prophetis *Eccleſiæ Antiochenæ* (quæ erat *Eccleſia particularis*) per impoſitionem manuum, electi verò juſſu Spiritus ſancti. Quod fuerint ambo *Apoſtoli*, conſtat ex decimo quarto Actorum, verſu 13. Quod *Apoſtolatum* ex eo receperunt, quod juſſu Spiritus ſancti à Prophetis Doctoribuſque

Electionem Eccleſiaſticorum ſpectare ad Eccleſiam; conſecrationem ad Paſtores.

Ecclesiæ Antiochenæ segregati fuerint ad opus Dei, ostendit ipse sanctus Paulus, qui distinctionis causa vocat se *Apostolum segregatum in Euangelium Dei.* Rom. 1. v. 1. Sed si quæratur ulterius; *qua autoritate* factum sit, ut pro jussu Spiritus Sancti receptum sit, quod Prophetæ & Doctores illi profectum à Spiritu Sancto esse dixerint, respondendum necessariò est, *Autoritate Ecclesiæ Antiochenæ.* Prophetæ enim & Doctores antequam admittantur, examinandi sunt ab Ecclesia; dicit enim sanctus Johannes, *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt, quoniam multi Pseudo-Prophetæ exierunt in mundum.* A qua autem *Ecclesia*, nisi ad quam scripta est ea Epistola? Similiter reprehendit sanctus Paulus *Ecclesias Galatiæ* quod Judaizarent; Gal. 2. v. 14. etiamsi viderentur ipsi id facere Auctore *Petro.* nam cum dixisset, se *Petrum* ipsum reprehendisse his verbis: *Si tu, cum Judæus sis, gentiliter vivis & non Judaice, quomodo Gentes cogis Judaizare?* non multo post interrogat ipsos dicens: *Hoc solum à vobis volo discere: ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* Gal. 3. vers. 2. Ex quo patet id quod reprehendit in *Galatis*, fuisse *Judaismum*, quamquam *Petrus Apostolus* judaizare cogeret. Cum igitur, quos doctores se-

quere-

queretur *Ecclesia*, non *Petri*, neque ergo hominis erat determinare, etiam *Ecclesiæ Antiochenæ* autoritati innitebatur Doctorum & Prophetarum suorum electio. Quoniam autem per doctorum, sic electorum, impositionem manuum, Spiritus Sanctus segregavit sibi *Apostolos*, *Paulum* & *Bernabam*; manifestum est, summorum in *Ecclesia* qualibet Doctorum *consecrationem* & *impositionem manuum* ad ejusdem *Ecclesiæ* Doctores pertinere. *Episcopus* autem, qui & *Presbyteri* vocati erant, etsi non omnes Presbyteri Episcopi, ordinaverunt tum *Apostoli*, (nam *Paulus* & *Barnabas* cum docuissent in *Derbe*, *Lystra*, & *Iconio*, *Presbyteros* constituerunt per singulas Ecclesias, Act. 14. v. 22.) tum etiam *Episcopi* alii: *Titus* enim in *Creta* relictus est à *Paulo*, ut constitueret per civitates *Presbyteros*: Tit. 1. v. 5. Et *Timotheo* dictum est: *Noli negligere gratiam Dei quæ in te est, quæ data est tibi per Prophetiam, cum impositione manuum presbyterii*: 1 Tim. 4. v. 14. Eidemque datæ regulæ sunt circa *Presbyterorum* electionem. Non autem intelligi id potest, nisi de ordinatione eorum, qui ab Ecclesia eligerentur. Constituere enim doctorem in Ecclesia, nisi Ecclesiâ permittente, nemo potuit. Nam ipsorum *Apostolorum* munus erat, non imperare, sed docere. & quamquam qui commen-

dati ab *Apostolis* vel *presbyteris* fuerant: propter existimationem commendantium non rejicerentur, cum tamen sine *voluntate Ecclesiæ* eligi non possent, etiam per *autoritatem Ecclesiæ* electi censebantur. Similiter ministri qui *Diaconi* vocantur, ab *Apostolis ordinati*, ab *Ecclesia* tamen *electi* erant. Nam cum septem *Diaconi* eligendi ordinandique erant, non eos eligebant *Apostoli*, sed *considerate*, inquiunt, *fratres, viros ex vobis boni testimonii septem*, &c. atque illi *elegerunt Stephanum*, &c. *& statuerunt eos ante conspectum Apostolorum.* Act. 6. v. 3. 6. Constat itaque ex consuetudine *Ecclesiæ* sub *Apostolis*, Ecclesiasticorum omnium *ordinationem* quidem, sive *consecrationem*, quæ fit per *orationem* & *manuum impositionem*, ad *Apostolos* & *Doctores spectasse*, *electionem* verò ordinandorum ad *Ecclesiam*.

Potestatem peccata pœnitentibus remittendi, non pœnitentium retinendi, spectare ab Pastoris: sed de pœniten-

XXV. De potestate *solvendi & ligandi*, id est, *peccata remittendi* & *retinendi*, dubium esse non potest, quin ea data sit à *Christo* futuris tunc *Pastoribus*, eodem modo quo præsentibus *Apostolis*. Data autem est *Apostolis* omnis potestas *remittendi peccata*, quam ipse habuit *Christus*: *Sicut misit me pater*, inquit *Christus*, *& ego mitto vos*. Joh. 20. v. 21. subjungitque, *quorum remiseritis peccata, remittuntur, & quorum retinueritis,*

ritus, retenta sunt. v. 23. Sed quit sit *solvere* & *ligare*, sive *peccata remittere* & *retinere*, dubitationem habet. Primum enim *peccata* ejus *retinere*, qui baptizatus in remissionem peccatorum verè pœnitens est, videtur contra ipsum pactum novi Testamenti, neque ergo à *Christo* fieri, nedum à pastoribus posse. *Remittere* autem non pœnitenti, videtur esse contra voluntatem Dei Patris, à quo *Christus* ad convertendum mundum, hominesque ad obedientiam reducendum missus est. Deinde si Pastoribus singulis eo modo *remittere* & *retinere peccata* concessum esset, omnis metus Principum, & Magistratuum civilium, unaque omne regimen civile destrueretur. Dictum enim est à Christo, immo etiam natura ipsa dictat: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in Gehennam.* Matth. 10. vers 28. Neque est quisquam ita mente captus, ut non potius mallet iis, qui *peccata remittere* & *retinere* possunt, quam regibus potentissimis obtemperare: Neque tamen ex altera parte existimandum est; *remissionem peccatorum* nihil aliud esse præter exemtionem à pœnis ecclesiasticis. quid enim mali habet excommunicatio præter consequentem ex ea pœnam æternam;

tia judicandi, ad Ecclesiam.

nam; vel boni, in Ecclesiam recipi, si extra eam esset salus? Tenendum igitur est, *Pastores habere potestatem peccata verè & absolutè remittendi*, sed *pænitentibus*; & *retinendi*, sed *impænitentium*. Dum autem putant homines, pœnitere nihil aliud esse, quam ut facta sua quisque condemnet, mutetque consilia, quæ sibimet ipsis peccata esse & culpam habere videantur; orta est opinio, posse esse pœnitentiam ante confessionem peccatorum coram hominibus; & esse pœnitentiam non effectum, sed causam confessionis. atque inde difficultas dicentium, peccata eorum, quos pœnitet, jam remissa esse in Baptismo; non pœnitentium omnino remitti non posse; contra Scripturam est, & contra verba *Christi* dicentis, *quorum remiseritis*, &c. Sciendum igitur primo loco ad difficultatis hujus solutionem, peccati veram agnitionem esse ipsam pœnitentiam. nam qui scit se peccasse, scit se errasse, errare autem velle impossibile est; itaque qui scit se peccasse, nollet factum; id quod est pœnitere. Deinde ubi dubium esse potest, an quod factum est, peccatum sit, necne; considerandum est, pœnitentiam non antecedere confessionem peccatorum, sed subsequi. Pœnitentia enim non est, nisi de peccato agnito. Oportet igitur pœnitentem, & factum

agnoſcere, & cognoſcere quod ſit peccatum, hoc eſt, quod ſit contra legem. Si quis igitur, quod à ſe factum eſt, putet non eſſe contra legem, impoſſibile eſt, ut ejus pœniteat. Ergo ante pœnitentiam neceſſaria eſt factorum ad legem applicatio. Ad legem autem ſine interprete facta applicare, fruſtra eſt; non enim verba legis, ſed ſententia legislatoris, actionum regula eſt. Eſt autem legis interpres certe homo vel homines; non enim judex eſt unuſquiſque facti ſui, an ſit peccatum necne. Itaque explicandum factum eſt, de quo dubitatur, an ſit peccatum, ante hominem vel homines. Atqui hoc facere, confeſſio eſt. Jam, quando legis interpres judicaverit, factum ejus eſſe peccatum: ſi acquieſcat peccator judicio, ſtatuatque apud ſe, non facere amplius, pœnitentia eſt. Atque hoc modo vera pœnitentia aut non eſt, aut confeſſionem non antecedit ſed ſequitur, His ita explicatis non eſt intellectu difficile, qualis illa ſit poteſtas *ſolvendi* & *ligandi*. Cum enim in remiſſione duo ſint; Alterum, *judicium* ſive *condemnatio*, qua factum judicatur eſſe peccatum; alterum, (ubi condemnatus judicio acquieſcens obediverit, id eſt, pœnituerit) *peccati remiſſio*, vel (ſi non pœnituerit) *retentio*: primum eorum, id eſt, judicare an ſit

peccatum, ad *interpretem legis*, id est, *judicem summum*; secundum, remissio vel retentio peccati pertinet ad *Pastorem*; & est illa ipsa, de qua agitur *potestas ligandi & solvendi*. Atque hanc veram fuisse sententiam nostri Servatoris in ejusmodi potestatis institutione, ex 18 capite sancti Matthæi, v. 15, 16, 17, 18, sic apparet: Discipulos alloquens: *Si peccaverit*, inquit, *in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum.* (Notandum obiter est, si peccaverit in te, idem esse quod si injuriam tibi fecerit, ideoque loqui *Christum* de iis, quæ pertinent ad *tribunal civile*) addit, *si te non audierit* (hoc est, si neget fecisse, vel si factum confessus, fecisse injustè neget) *adhibe tecum adhuc unum aut duos. Quodsi hos non audierit, dic Ecclesiæ.* Quare autem *Ecclesiæ*, nisi ut ipsa judicet an peccatum si necne? *Quodsi Ecclesiam non audierit*, hoc est, si sententiæ *Ecclesiæ* non acquieverit, sed sustinuerit, non esse peccatum, quod ea peccatum esse judicaverit, hoc est, si non pœnituerit, (nam certum est, pœnitere facti neminem, quod non existimat esse peccatum) non dicit, *dic Apostolis*, ut sciamus, sententiam definitivam in quæstione an sit peccatum necne, relinqui non illis, sed *Ecclesiæ*, sed *sit tibi*, inquit, *sicut Ethnicus & Publicanus*, hoc est, tanquam extra E-

clesiam,

clesiam, tanquam non baptizatus, id est, tanquam is cujus *peccata retinentur*. Baptizabantur enim omnes Christiani in remissionem peccatorum. Quoniam autem quæri poterat, quis haberet tantam potestatem, quanta est Baptismi beneficium impœnitentibus auferendi, ostendit *Christus*, eos ipsos, quibus autoritatem dederat pœnitentes baptizandi in remissionem peccatorum, & faciendi ex Ethnicis Christianos, autoritatem quoque habere peccata eorum, qui ab *Ecclesia* judicarentur impœnitentes, retinendi, eosque ex Christianis reddendi Ethnicos. ideoque statim subjungit: *Amen dico vobis, quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque solveritis super terram, erunt soluta & in cœlo* Ex quo intelligi potest, *potestatem solvendi & ligandi*, sive *remittendi & retinendi peccata*, quæ & *potestas clavium* dicitur, aliam non esse à potestate data alio loco his verbis: *Euntes docete omnes gentes, bapatizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti*: Matth. 28. v. 19. Et quemadmodum Pastores Baptismum negare non possunt ei, quem *Ecclesia* dignum censet, ita neque retinere peccata ejus, quem *Ecclesia* absolvendum judicat; neque etiam remittere peccata ejus, quem *Ecclesia* pronunciat esse contumacem. Et de peccato quidem judica-

re, *Ecclesiæ est*: *Pastorum* verò, *judicatos* ab Ecclesia *ejicere*; vel intra eam recipere. Ita Sanctus *Paulus* ad *Ecclesiam Corinthiacam*: *Nonne de iis*, inquit, *qui intus sunt, vos judicatis?* ipse tamen fornicarium ab *Ecclesia* separandum pronunciavit: *Ego quidem*, inquit, *absens corpore, præsens autem spiritu*, &c.

Excommunicatio quid, & in quos cadere non potest. XXVI. Actus retentionis peccatorum is est, qui vocatur ab Ecclesia *Excommunicatio*, & à Sancto *Paulo*, *tradere Satanæ*. Nomen *Excommunicationis*, idem sonans quod ἀποσυνάγωγον ποιεῖν, è *Synagoga ejicere*, tractum videtur à lege Mosaica, qua eos, qui â Sacerdote leprosi judicati sunt, extra castra seorsim habere imperatum est, donec rursus Sacerdotis judicio mundi, & certis ritibus (inter quos erat corporis lavatio) purificati essent. Levit. 13. vers. 46. Progrediente inde tempore Judæis mos erat, eos etiam qui transibant à *Gentilismo* ad *Judaismum*, tanquam immundos, non recipere, nisi prius *lavatos*; & dissentientes à doctrina *Synagogæ*, *Synagogâ ejicere*. Ad similitudinem hujus ritus transeuntes ad Christianismum (sive Judæi essent, sive Gentes) non nisi per *Baptismum* in *Ecclesiam* recipiebantur; & dissentientes ab *Ecclesia*, *communione Ecclesiæ* privabantur. *Tradi* autem *Satanæ* ideo dicebantur, quia quod extra *Ecclesiam*

clesiam erat, id omne regno *Satanæ* comprehendebatur. Finis hujusmodi disciplinæ erat, ut destituti ad tempus gratiî & privilegiis *Ecclesiæ* spiritualibus, humiliarentur ad salutem. Effectus autem quoad secularia is erat, ut *excommunicatus* non modo cœtibus sive Ecclesiis, & participatione Mysteriorum prohiberetur, sed tanquam noxius contagione, etiam pejor Ethnico, à cæteris Christianis singulis fugeretur. Nam *cum Ethnicis commisceri* permisit Apostolus; cum his *ne cibum* quidem *una sumere*. 1 Cor. 5. v. 10, 11. Quum ergo talis sit *excommunicationis* effectus, manifestum est primo loco, *civitatem Christianam non posse excommunicari.* Est enim civitas Christiana, Ecclesia Christiana; ut ostensum est supra articulo 21, & ejusdem extensionis, *Ecclesia* autem *excommunicari* non potest; vel enim excommunicabit se ipsam, quod est impossibile, vel *excommunicabitur* ab *alia Ecclesia*, eaque vel *universali*, vel *particulari*. *universalis* autem *Ecclesia* cum *persona* non sit, (ut ostensum est articulo 22) neque ergo agat aut faciat quicquam, *excommunicare* neminem potest. *Particularis* autem *Ecclesia*, *excommunicando aliam Ecclesiam* nihil agit, nihil mutat. quorum enim *communis* non est cœtus, eorum *excommunicatio* esse non potest;

neque si *Ecclesia* aliqua, puta *Ierosolymitana* aliam, puta *Romanam excommunicasset*, non illam magis *excommunicasset* quam se ipsam. Nam qui aliam sua communione privat, se quoque privat communione illius. Secundo, *neminem posse civitatis alicujus absolutæ, cives simul omnes excommunicare, vel templorum usum vel cultum Dei publicum eis interdicere.* Non enim *excommunicari* possunt ab *Ecclesia*, quam ipsi constituunt; siquidem enim id facerent, non modò non *Ecclesia*, sed ne *civitas* quidem essent, dissolverenturque sua sponte: id verò non est *excommunicari*, neque *interdici*. Quodsi ab alia *Ecclesia excommunicentur*, habendi sunt, illi *Ecclesiæ*, tanquam ethnici. Sed *Ethnicos*, per doctrinam *Christi*, nulla *Ecclesia Christiana* prohibere potest, quin congregent se, & inter se *communicent*, prout eorum civitatibus visum fuerit, præsertim si coeant ad colendum *Christum*, quamquam id fiat ritu & modo singulari. Ergo neque *excommunicatos*; qui ut ethnici tractandi sunt. Tertio, *excommunicari non posse Principem, qui habet summum civitatis imperium.* Neque enim per doctrinam *Christi* subditus unus, vel plures simul, Principi suo quamquam Ethnico loca publica, aut privata interdicere, aut introitum in quemcumque cœtum negare

re poteſt, aut pohibere, ne faciat, quicquid in ſua ditione voluerit. Eſt enim crimen læſæ majeſtatis in omni civitate, civi cuicunque, vel quotcunque civibus ſimul, autoritatem ſibi quamcumque in totam civitatem arrogare. Qui vero autoritatem arrogant ſibi in eum qui habet civitatis ſummum imperium, eandem arrogant in ipſam civitatem. Præterea, Princeps ſummus, ſi Chriſtianus ſit, hoc amplius habet ut civitas, cujus voluntas continetur in ipſius voluntate, id ipſum ſit, quod vocamus *Eccleſiam*. Neminem igitur excommunicat *Eccleſia*, niſi quem excommunicat autoritate Principis. Sed Princeps non *excommunicat* ſe ipſum, non igitur *excommunicari* poteſt à ſubditis ſuis. Poteſt quidem eſſe, ut cœtus civium rebellium, vel proditorum, pronunciet Principem ſummum eſſe *excommunicatum*, ſed non *jure*. Multo minus Princeps à Principe *excommunicari* poteſt eſſet enim hoc, non *excommunicatio*, ſed potius indictio belli per convicium. Nam cum una non ſit *Eccleſia* quæ conflatur ex civibus duarum civitatum abſolutarum, propter defectum (ut dictum ſupra eſt articulo 22.) poteſtatis ritè conveniendi in unum cœtum, illi qui unius Eccleſiæ ſunt, non tenentur obedire alteri, neque ergo pro-

pter inobedientiam possunt *excommunicari*. Quod autem dicat aliquis, Principes, cum *Ecclesiæ universalis* membra sint, posse etiam *universalis Ecclesiæ* autoritate *excommunicari*, locum non habet, propterea quod *Ecclesia universalis* (ut dictum est articulo 22.) non est *una persona*, de qua possit dici, quod *fecerit*, *decreverit*, *statuerit*, *excommunicaverit*, *absolverit*, & similia personalia; neque habet rectorem ullum in terris, cujus jussu convenire & deliberare possit. Nam rectorem esse *Ecclesiæ universalis*, & posse eam convocare, idem est, ac rectorem esse & dominum omnium per universum orbem Christianorum, id quod nemini conceditur, præterquam soli Deo.

Interpretationem Scripturæ dependere ab autoritate civitatis.

XXVII. Ostensum est supra articulo 18, autoritatem *interpretandi Scripturas* sacras non consistere in eo, quod interpres possit impunè sententiam, quam inde elicit, aliis vel scripto vel viva voce exponere & explicare, sed in eo, quod non sit aliis contra sententiam ejus faciendi aut docendi jus; ita ut *interpretatio* de qua agimus, idem sit quod *Potestas* (in omnibus controversiis per scripturam sacram determinandis) definiendi. Nunc ostendendum est, autoritatem illam pertinere ad singulas *Ecclesias*, & dependere ab autoritate ejus, vel eorum qui habent summum impe-

imperium, modo ſint Chriſtiani. Si enim ab autoritate civili non dependeat, dependere eam oportet vel ab arbitrio ſingulorum civium, vel ab autoritate externa. Ne verò ab arbitrio dependeat ſingulorum, prohibent inter alia, conſequutura inde incommoda & abſurda. Quorum præcipuum eſt hoc, quod non modò omnis tolleretur (contra præceptum *Chriſti*) obedientia civilis, ſed etiam omnis ſocietas & pax humana (contra leges naturales) diſſolveretur. Cum enim Scripturam Sacram ſinguli interpretentur ſibi, id eſt, unuſquiſque judicem ſe faciat, quid Deo placeat, quid diſpliceat, non ante Principibus obedire poſſunt, quàm ipſi de mandatis eorum, utrum conformia ſint ſcripturæ necne. judicaverint. Atque ſic vel non obediunt, vel obediunt propter judicium proprium, hoc eſt, ſibi obediunt, non civitati. Tollitur ergo obedientia civilis. Rurſus cum unuſquiſque propriam ſequatur ſententiam, neceſſe eſt, controverſias quæ oriuntur, inumerabiles fore, neque determinabiles: unde inter homines (qui natura ſua diſſenſionem omnem habent pro contumelia) naſceretur primo odium, deinceps jurgium, & bellum; atque ita omnis periret ſocietas & pax. Habemus præterea in exemplum, id quod ſub lege vetere circa librum legis

gis obſervari voluit Deus, nimirum ſcribi quidem, publicè haberi & Canonem doctrinæ divinæ eſſe voluit: ſed non inde à ſingulis, ſed à ſolis Sacerdotibus definiri controverſias. Eſt denique præceptum Servatoris noſtri, ut ſi quid oriatur offenſionis inter ſingulos, ut *audiant Eccleſiam*. Itaque *Eccleſiæ* munus eſt controverſias determinare. Non ergo ſingulorum, ſed *Eccleſiæ* eſt Scripturas ſacras interpretari. Ut ſciamus autem, autoritatem *interpretandi Verbum Dei*, hoc eſt, omnes quæſtiones de Deo & Religione determinandi, non ſpectare ad perſonam quamcunque externam, perpendendum inprimis eſt, quid momenti ea poteſtas habeat in animis civium, civilibuſque actionibus. Nemini enim ignotum eſſe poteſt, actiones hominum voluntarias neceſſitate naturali ipſorum ſequi opiniones quas habent de bono & malo, præmiis & pœnis; ex quo fit ut obedientiam illis quorum arbitrio vel felices vel miſerrimos in æternum futuros ſe credunt, præſtare neceſſariò velint. Quorum autem arbitrio, quæ doctrinæ & quæ actiones neceſſariæ ſunt ad ſalutem, ſtatuitur, eorum arbitrio exſpectant homines felicitatem vel perditionem æternam; iis igitur in omnibus rebus obſequentur. Quod cum ita ſit, manifeſtiſſimum eſt, cives qui ſe obligari

obligari credunt, circa eas doctrinas, quæ ad salutem necessariæ sunt, autoritati externæ acquiescere, non constituere civitatem perse, sed esse externi illius subditos. Neque ergo, etsi Princeps aliquis summus tantum autoritatis alii cuicunque scripto concederet, ita tamen ut imperium civile retinuisse intelligeretur, scriptum tale validum erit; nec quicquam transferet, quod ad retinendum, & bene administrandum imperium, sit necessarium. Nam per cap. 2.art.4 *transferre jus* nemo dicitur, nisi dederit *signum idoneum voluntatis transferendi*. qui verò *voluntatem retinendi* imperium aperte significavit, non potest dedisse signum idoneum transferendi media ad imperium necessaria. Non erit igitur hujusmodi scriptum signum voluntatis, sed ignorantiæ in contrahentibus. Secundo, considerandum est quam absurdum sit, civitatem, vel summum imperantem conscientias civium regendas committere hosti. Sunt enim, ut supra ostensum est cap. 5. art. 6. inter se in statu hostili, quicunque in unitatem personæ non coaluerunt. Neque obstat quod non semper pugnent: (nam & inter hostes induciæ fiunt) sufficit ad hostilem animum, quod diffidentia sit, quod civitatum, Regnorum, imperiorum fines, præsidiis armati, statu vultuque
gla-

gladiatorio se mutuo, etsi non feriant, ut hostes tamen intueantur. Postremo, quam iniquum est id postulare, quod ipsa postulandi ratione juris alieni esse confiteris? Interpres sum Scripturæ Sacræ, tibi, qui civitatis alienæ civis es. Qua ratione? quibus pactis inter me & te? Autoritate divina. Unde cognita? ex Sacra Scriptura. en librum, lege. Frusta, nisi & eandem mihi interpreter. mei ergo juris est, & cæterorum singulorum civium, ea interpretatio; id quod negamus ambo. Restat ergo in omni *Ecclesia Christiana*, hoc est, in omni *civitate Christiana*, Scripturæ Sacræ *interpretatio*, hoc est, *jus controversias* omnes *determinandi* dependeat & derivetur ab autoritate illius hominis, vel cœtu, penes quem est summum imperium civitatis.

Christianam civitatem Scripturas interpretari debere per Pastores Ecclesiasticos.

XXVIII. Quapropter omnino duo sunt genera controversiarum, unum circa *spiritualia*, hoc est, circa quæstiones fidei, quarum veritas ratione naturali investigari non potest; quales sunt quæstiones *de natura* & *officio* CHRISTI *de præmiis* & *pœnis* futuris, de *resurrectione corporum*, *de natura* & *officiis Angelorum*, *de Sacramentis* & *cultu externo*, & similia; alterum circa quæstiones scientiæ humanæ, quarum veritas ratione naturali, & Syllogismis elicitur, ex pactis hominum & definitionibus (id est,

est, receptis usu, & consensu communi, vocabulorum significationibus) quales sunt quæstiones omnes *Iuris* & *Philosophiæ*. Exempli causa, quando in *jure* quæritur, an sit promissum & pactum, necne? id nihil aliud est, quam quærere an verba talia, tali modo prolata, appellentur communi usu & consensu civium *promissum*, aut *Pactum*; quod si sic appellantur, verum est pepigisse; aliter, falsum. Veritas ergo ea dependet à pactis & consensu hominum. Similiter quando quæritur in Philosophia, an idem possit esse totum in pluribus simul locis; determinatio quæstionis dependet à cognitione communis consensus hominum, circa significationem vocabuli *Totius*, siquidem enim homines quando dicunt, totum esse alicubi, significant communi consensu, intelligere se, nihil esse ejusdem alibi; falsum est, idem esse in pluribus simul locis. Veritas ergo ea dependet à consensu hominum, eademque ratione in cæteris omnibus *Iuris* & *Philosophiæ* quæstionibus. Et qui contra hunc communem circa rerum appellationes consensum hominum, ex obscuris scripturæ locis aliquid statui posse judicant, tollendum judicant & sermonis usum, & una omnem societatem humanam. Dicet enim qui vendiderit totum agrum, esse totum

tum uno cespite, & reliquum tanquam non venditum retinebit: imo ipsam tollit rationem, quæ nihil aliud est præter veritatis per talem consensum factæ investigatio. Hujusmodi itaque quæstiones non necesse est ut determinet civitas per interpretationem Scripturæ sacræ. non enim pertinent ad *Verbum Dei*, eo sensu quo sumitur Verbum Dei pro *Verbo de Deo*, id est, *Doctrina Euangelica*. neque obligatur, qui habet *Ecclesiæ Imperium*, ad hujusmodi judicia adhibere *Doctores Ecclesiasticos*. quæstionibus autem fidei, id est, *de Deo*, quæ captum humanum superant, decidendis, opus est benedictione divina (ne possimus falli, saltem in necessariis) per *impositionem manuum* ab ipso CHRISTO derivanda. Nam cum ad salutem æternam obligemur ad doctrinam supernaturalem, & quam ptopterea intelligere est impossibile, ita destitui, ut falli possimus in necessariis, repugnat æquitati. *Infallibilitatem* hanc promisit Servator noster (in iis rebus quæ ad salutem sunt necessariæ) *Apostolis* usque ad diem judicii, hoc est, *Apostolis* & *Pastoribus* ab Apostolis successivè per *impositionem manuum* consecrandis. Obligatur ergo quatenus Christianus, is qui habet civitatis imperium, Scripturas sacras, ubi quæstio est de *mysteriis fidei*,

per

per *Ecclesiasticos* ritè ordinatos interpretari. Et sic in civitatibus Christianis judicium & *spiritualium* & *temporalium* pertinet ad autoritatem civilem. Et is homo vel cœtus qui summum habet imperium, caput est & *civitatis* & *Ecclesiæ*: una enim res est *Ecclesia* & *civitas Christiana*.

CAPUT XVIII.

De necessariis ad Introitum in Regnum cœlorum.

I. *Proposita difficultas de repugnantia obediendi Deo & hominibus. tollenda per distinctionem inter necessaria & non necessaria ad salutem.* II. *Omnia necessaria ad salutem contineri in* fide *&* obedientia. III. *Qualis sit ea quæ requiritur* obedientia. IV. *Quid sit* Fides, *& quomodo distinguatur à* professione, *à* scientia, *& ab* opinione. V. *Quid sit* credere in CHRISTUM. VI. *Unicum articulum,* JESUM ESSE CHRISTUM, *necessarium esse ad salutem, probatur ex scopo Euangelistarum.* VII. *Ex prædicatione* Apostolorum. VIII. *Ex facilitate Religionis Christianæ.* IX. *Ex eo quòd sit* fundamentum *fidei.* X. *Ex disertissimis* CHRISTI *&* Apostolorum *verbis.* XI. *In eo Articulo contineri fidem veteris Testamenti.* XII. Fides *&* obedientia *quomodo concurrant ad salutem.* XIII. *In civitate Christiana, nullam esse repugnantiam inter mandata Dei & civitatis.*

VIX. *Doctrinas quæ hodie controvertuntur de Religione, spectare pleraſque ad jus regnandi.*

Propoſita difficultas de repugnantia obediendi Deo & hominibus, tollenda per diſtinctionem inter neceſſaria & non neceſſaria ad ſalutem.

I. Autoritatem omnem in rebus *ſecularibus* derivare ab autoritate ejus qui ſummum habet imperium, ſive is unus homo ſit, ſive unus cœtus, in confeſſo ſemper fuit. Eandem in *ſpiritualibus* ab autoritate *Eccleſiæ* dependere ex proximè antecedentibus manifeſtum eſt; & præterea hoc, *civitatem* omnem *Chriſtianam* eſſe *Eccleſiam* hujuſmodi autoritate præditam. Ex quibus colligere etiam quantumlibet ingenio tardus poteſt, in *civitate Chriſtiana*, (hoc eſt, in civitate cujus ſummum imperium habet Princeps vel cœtus Chriſtianus) *omnem uniri ſub Chriſto poteſtatem tam ſecularem quam ſpiritualem*; ideoque in omnibus, iis eſſe obediendum. Contra autem, quia *obedire oportet Deo, magis quam hominibus*, orta eſt difficultas, quo pacto obedientia tutò iis præſtari poſſit, ſi quando imperatum fuerit aliquid, quod CHRISTUS fieri prohibet. Cauſa difficultatis eſt, quod cum Deus non amplius per CHRISTUM & *Prophetas* vivâ voce nos alloquatur, ſed per Scripturas Sacras, quæ à diverſis diverſe accipiuntur, ſciunt quidem, quid Reges imperant & *Eccleſia* congregata; utrum verò id, *quod* imperant,

rant, sit contra imperata Dei, necne, id nesciunt, sed fluctuante obedientia inter pœnas mortis *temporalis*, & *spiritualis*, tanquam navigantes inter *Scyllam* & *Charybdin* incurrunt sæpe in utramque. Qui verò necessaria ad salutem, à non necessariis rectè distinguunt, nullam hujusmodi dubitationem habere possunt. Siquidem enim mandatum Principis vel civitatis tale sit, ut obediri ei possit sine jactura salutis æternæ, injustum est non obedire, & locum habent præcepta Apostolica: *Servi, obedite per omnia Dominis carnalibus. Filii, obedite parentibus per omnia:* Col. 3. v. 20. 22. & mandatum CHRISTI: *super Cathedram Mosis sederunt Scribæ & Pharisæi, omnia ergo quæcunque dixerint vobis, servate & facite:* Matth. 23. v. 2. Contra, si facere jusserint quæ puniuntur morte æterna, insanum est, non potius mori mortem naturalem, quam obediendo mori in æternum. Et locum habet quod dicit CHRISTUS; *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere,* Matth. 10. v. 28. Videndum itaque est quæ sint ea omnia, quæ ad salutem sunt necessaria.

II. Sunt autem *necessaria* ad salutem omnia duabus virtutibus comprehensa, *Fide*, & *Obedientia*. Harum posterior si- *Omnia necessaria ad salu-*

tem contineri in fide & obedientia. si perfecta esse posset, sola sufficeret, ne damnaremur; sed qui, & jam diu omnes rei sumus contumaciæ adversus Deum, in Adamo; & præterea ipsi actu peccavimus: non sufficit *obedientia* sine *remissione peccatorum.* Ea vero, unaque introitus in Regnum cœli, *Fidei* præmium est. Aliud ad salutem requiritur nihil. Non enim clauditur regnum Dei, nisi peccantibus, id est iis, qui debitam legibus Dei *obedientiam* non præstiterunt; neque illis, si credant *articulos necessarios* fidei Christianæ. Jam si cognoverimus, in quibus constat *obedientia,* & qui sint *articuli necessarii fidei* Christianæ; manifestum una erit, quæ civitatum Principumque jussu facere, & quibus abstinere debeamus.

Qualis sit ea, quæ requiritur obedientia. III. Per *obedientiam* autem, hoc loco, significatur non *factum,* sed *voluntas* & *studium,* quo proponimus conari quantum possumus, obedire in futurum. Quo sensu vox *obedientiæ* æquivalet *Pænitentiæ.* Consistit enim *Pænitentiæ* virtus non in dolore, qui peccati recordationem comitetur, sed in conversione in viam, & instituto non peccandi amplius, sine quo dolor ille non pœnitentis, sed desperantis esse dicitur. Quoniam autem qui Deum amant, non possunt non velle obedire legi Divinæ, & qui amant proximum, non possunt non

velle obedire legi morali, quæ consistit,ut supra capite 3 ostensum est, in *superbiæ*, *ingratitudinis*,*contumeliæ*, *inhumanitatis*, *inclementiæ*,*injuriæ*, similiumque offensarum prohibitione, quibus proximi læduntur. Itaque voci *obedientiæ* æquivalet etiam *Amor*, sive *Charitas*; Etiam *justitia*, (quæ constans voluntas est suum cuique tribuendi) æquivalet eidem. Jam sufficere ad salutem *Fidem* & *Pænitentiam*, manifestum est. primum ex ipso fœdere Baptismi. nam interrogantibus *Petrum* iis, qui ab ipso die *Pentecostes* convertebantur, *Quid faciemus?* respondit; *Pœnitemini, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu in remissionem peccatorum:* Actor. 2. vers. 38. Nihil ergo ad obtinendum Baptismum, hoc est, introitum in Regnum Dei, faciendum aliud erat, nisi *pœnitere* & *credere* in nomen JESU. Pacto enim,quod fit in Baptismo, promittitur regnum cœlorum. Deinde ex verbis CHRISTI respondentis ad Principem interrogantem, quid faciens vitam æternam possideret: *Mandata nosti, non occides, non mæchaberis*, &c. quod *obedientiæ*; &, *Vende omnia quæ habes veni,& sequere me*; quod *fidei* erat. Lucæ 18. v. 20. Mac. 10. v. 18. Et ex eo quod dicitur *justus* (non quilibet, sed *justus*) *ex fide vivet*. est enim

Justitia voluntatis dispositio eadem, quæ *Pœnitentia* & *Obedientia*. Et ex verbis sancti *Marci*: *Quoniam impletum est tempus, & appropinquavit Regnum Dei, pœnitemini & credite Euangelio*; quibus non obscurè significatur, non opus esse ad ingressum in Regnum Dei, aliis virtutibus præter *pœnitentiam* & *fidem*. *Obedientia* itaque quæ ad salutem *necessariò* requiritur, nihil aliud est præter *voluntatem* sive *conatum obediendi*, id est, faciendi secundum leges Dei, id est, secundum leges morales quæ eædem omnibus sunt, & leges civiles, hoc est, mandata imperantium in rebus *temporalibus*, & leges Ecclesiasticas in *spiritualibus*; quæ duo genera legum in diversis civitatibus & Ecclesiis sunt diversa, & cognoscuntur promulgatione, vel sententiis publicis

Quid sit Fides, & quomodo distinguatur à professione, à scientia, & opinione.

IV. Ut sciamus, quid sit *Fides Christiana*, definienda est in universum *Fides*, & à cæteris animi actibus quibuscum vulgò confundi solet, distinguenda. *Objectum Fidei* universaliter sumtæ, nimirum, *id quod creditur*, semper *propositio* est, (id est, oratio affirmans vel negans) quam veram esse concedimus. Sed quoniam conceduntur propositiones propter diversas causas, accidit, hujusmodi concessiones diversè nominari. Concedimus autem quandoque propositiones, quas

quas tamen in animum non recipimus. Idque vel ad tempus, nimirum, tantisper donec ex consideratis consequentiis, earum veritatem examinaverimus quod vocatur *supponere*; vel etiam simpliciter, ut metu legum, quod est *profiteri*, vel *confiteri* signis externis; vel obsequii spontanei causa, quod faciunt homines animo civili erga eos, quos reverentur, & erga alios studio pacis, id quod simpliciter *concedere* est. Propositiones autem quas pro veris recipimus, concedimus semper propter aliquas rationes nostras. Eæ verò derivantur vel ab ipsa *propositione*, vel à *persona proponentis* Derivantur autem ab *ipsa propositione* revocando in memoriam, quibus rebus significandis nomina, ex quibus propositio conflatur, communi consensu usurpantur; quod si fiat, assensus quem præbemus, dicitur *Scire*. Si vero recordari non possimus, quid certò per ea nomina intelligendum sit, sed modò hoc videtur, modò illud, tum dicimur *opinari*. Exempli causa: si propositum sit, *duo & tria, esse quinque*; revocando autem in memoriam, ordinem nominum numeralium, ita consensu communi eorum, qui ejusdem sunt linguæ, (quasi pacto quodam societati humanæ necessario) constitutum esse, ut quinarius totidem unitatum nomen sit,

quot in binario & ternario continentur simul sumtis; ac assentiatur quis, verum id ideo esse, quia 2. & 3. simul idem sunt quod 5: dicetur assensus ille *scientia*. Et scire veritatem istam, nihil est aliud, quam agnoscere, esse eam à nobis ipsis factam. Quorum enim arbitrio & loquendi lege numerus .. vocatus est binarius, ... ternarius, & .... quinarius, eorum arbitrio factum est, ut vera sit propositio: *binarius* & *ternarius* simul sumti faciunt *quinarium*. Similiter si meminerimus, quid sit, quod vocatur *furtum*: & quid *injuria*, *sciemus* ex ipsis vocibus, an verum sit, *furtum esse injuriam*, necne? *Veritas* idem est, quod *vera propositio*; *vera* autem est *propositio*, in qua *nomen consequens*, quod vocatur à Logicis *Prædicatum*, complectitur amplitudine sua *nomen antecedens*, quod vocatur *subjectum*; & *veritatem scire*, idem quod, esse eam à nobismetipsis ipsa nominum usurpatione factam, *meminisse*. Neque temere olim à Platone dictum est, *scientiam esse memoriam*. Accidit autem interdum, ut voces, etsi certam & ex constituto definitam habeant significationem, usu tamen vulgari, ad ornandum vel etiam fallendum particulari studio à propriis significationibus ita divellantur, ut conceptus, propter quos rebus impositæ fuerunt, revocare

in

in memoriam difficultatem magnam habeat, neque nisi acri judicio, & diligentiâ maximâ superandam, Accidit quoque, plurimas voces nullam habere propriam sive determinatam & eandem ubique significationem, atque intelligi non sua vi, sed signorum aliorum simul adhibitorum. Tertio, nomina quædam sunt rerum inconceptibilium. Earum ergo rerum, quarum ipsa sunt nomina, conceptus nulli sunt. Et propterea propositionum, quas conflant, veritatem ex ipsis nominibus frustra quærimus. In his casibus dum considerando vocum definitiones veritatem alicujus propositionis investigamus, prout spes est inveniendi, putamus eam aliquando veram, aliquando falsam. Quorum utrumque seorsim, *opinari* dicitur, atque etiam *credere*, ambo simul *dubitare*. Quando verò rationes nostræ propter quas assentimur propositioni alicui, non *ab ipsa propositione*, sed *à persona proponentis* derivantur, ut quem ita peritum judicamus ut non fallatur' neque causam videmus quare velit fallere; assensus noster, quia nascitur non à nostræ, sed alienæ scientiæ *fiducia*, *Fides* appellatur. Et quorum fiducia credimus, *illis* vel *in illos credere* dicimur. Ex iis quæ dicta sunt, apparet differentia, primum, inter *Fidem* & *Professionem*: illa enim cum assensu interno

ſemper conjungitur, hæc non ſemper Illa animi perſuaſio interna hæc obedientia externa eſt. Deinde inter *fidem* & *opinionem*; hæc enim noſtræ rationi innititur, illa alienæ exiſtimationi. Denique inter *fidem* & *ſcientiam*: hujus enim eſt propoſitionem examinatione communitam & manſam lentè admittere; illius autem integram deglutire. Prodeſt ad ſcientiam explicatio nominum, quibus id, quod inquirendum eſt, proponitur, imò unica via ad *ſcientiam* eſt, *per definitiones*; ad *fidem* autem nocet hoc. Nam quæ ſupra captum humanum credenda proponuntur, nunquam explicatione evidentiora, ſed contrà obſcuriora & creditu difficiliora fiunt. Acciditque homini, qui *myſteria fidei* ratione naturali conatur demonſtrate, idem quod ægroto, qui pilulas ſalubres, ſed amaras, vult prius mandere, quam in ſtomachum demittere; ex quo fit, ut ſtatim revomantur, quæ alioqui devoratæ eum ſanaſſent.

Quid ſit credere in Chriſtum. V. Vidimus ergo, quid ſit *credere*. *Credere* autem *in* CHISTUM quid eſt? vel, *fidei in* CHRISTUM quænam propoſitio eſt objectum? Quando enim dicimus: *Credo in* CHRISTUM, ſignificamus quidem, cui, non autem *quid* credimus. Eſt autem *credere in* CHRISTUM nihil aliud, quam credere, JESUM

eſſe

esse CHRSTUM, nimirum ILLUM, qui secundum *Mosis* & *Prophetarum* Israëliticorum vaticinia venturus erat in hunc mundum, ad *instituendum Regnum Dei*. Id verò satis apparet ex verbis ipsius CHRISTI ad Martham. *Ego sum* (inquit) *resurrectio & vita, qui* CREDIT IN ME, *etiamsi mortuus fuerit, vivet & omnis qui vivit, &* CREDIT IN ME, *non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi; Vtique, Domine, ego credidi, quia* TU ES CHRISTUS *Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.* Joh. 11. vers. 25, 26, 27. Quibus verbis videmus: CREDERE IN ME, explicari per QUIA TU ES CHRISTUS Est ergo *credere in* CHISTUM nihil aliud, quam credere ipsi JESU dicenti, se esse CHRISTUM.

Vnicum articulum Jesum esse Christum necessarium esse ad salutem, probatur ex scopo Euangelistarum.

VI. Concurrentibus ad salutem *fide* & *obedientiâ*, utraque *necessariò*, qualis sit ea *obedientia*, & cui debita, monstratum est supra art. 3. *Articuli* autem *fidei*, quinam requirantur, id nunc inquirendum est. Dico autem, alium Articulum fidei (*) præter hunc, JESUM ESSE CHRISTUM, homini Christiano, ut *necessarium* ad salutem, requiri nullum. Distinguendum autem est, ut supra art. 4. inter *fidem* & *professionem*. *Professio* ergo plurium dogmatum (si jubeatur) *necessaria* esse potest; est enim

pars *ebedientiæ* legibus debitæ. ſed non quærimus jam de *obedientia neceſſaria* ad ſalutem, ſed de *fide*. Probatur autem primo, ex ſcopo Euangeliſtarum, qui erat per deſcriptionem vitæ Servatoris noſtri illum unum articulum ſtabilire. Sciemus autem, talem fuiſſe ſcopum & conſilium Euangeliſtarum, ſi obſervemus ipſam hiſtoriam. Sanctus Matthæus incipiens à Genealogia ejus, oſtendit JESUM eſſe ex genere Davidis; natum ex Virgine; cap. 1. à *Magis* ut regem Judæorum adoratum; ab *Herode* eadem de cauſa quæſitum ad necem, cap. 2. Regnum ejus & à *Ioanne Baptiſta* & à ſe ipſo prædicatum; cap 3 4. leges docuiſſe, non ut Scribæ, ſed ut qui haberet autoritatem; cap. 5,6,7. morbos miraculoſe ſanaſſe; cap. 8 9, *Apoſtolos* præcones Regni in omnes Judææ partes ad prædicationem Regni dimiſiſſe; cap. 12 nunciis à Johanne quærentibus, an is eſſet Chriſtus, necne, reſpondiſſe, referrent quæ vidiſſent, nempe miracula, qua in CHRISTUM ſolum competerent; cap. 11. Regnum ſuum argumentis, parabolis, & ſignis apud Phariſæos & alios comprobaſſe, & declaraſſe; cap. 12. & ſeqq. uſque ad 21. ſalutatum fuiſſe in Regem, cum ingrederetur Jeroſolymam; cap. 21. ſe Chriſtum illum eſſe, contra Phariſæos ſuſtinuiſſe; alios de

Pseudo-Christis præmonuisse; Regnum suum quale esset, parabolis ostendisse; cap. 22, 23, 24, 25. captum & accusatum fuisse eo nomine, quod se Regem esse dixerit; crucique titulum inscriptum, HIC EST JESUS REX JUDÆORUM, cap. 26 27. denique post resurrectionem dixisse *Apostolis*, *datam sibi esse omnem potestatem in cælo & in terra*: cap 28. Quæ omnia eo pertinent, ut credamus, Jesum esse illum Christum. Talis erat ergo in describendo Euangelio scopus Sancti Matthæi. qualis autem erat hujus, talis erat cæterorum Euangelistarum; id quod seorsim Sanctus *Iohannes* in fine Euangelii sui expresse habet, *Hæc*, inquit, *scripta sunt, ut sciatis, quia Iesus est Christus Filius Dei viventis*, Joh. 29 31.

Dico autem, alium Articulum fidei præter hunc] *Assertionem hanc quam novitate sua Theologis plerisque displicere posse video, etsi satis in sequentibus confirmatam, amplius tamen explicare, operæ pretium esse duxi. Primo igitur cum Articulum hunc*, Jesum esse Christum, *solum ad salutem necessarium esse dico, non dico, solam fidem ad salutem necessariam esse, sed requiro etiam Iustitiam, sive obedientiam legibus Dei debitam, hoc est, voluntatem rectè vivendi. Secundo non nego, quin multorum aliorum articulo-* *Annotatio.*

rum professio, si modo professio eorum ab Ecclesia imperetur, ad salutem quoque necessaria sit, sed cum fides interna, professio externa sit; illam propriè fidem, hanc obedientiæ partem esse dico, ita ut articulus ille ad fidem internam, non autem ad professionem Christiani solus sufficiat. Postremò, quemadmodum, si veram & internam pœnitentiam peccatorum, solam, ex parte Iustitiæ, ad salutem necessariam esse dixissem, tamen pro paradoxo habendum non fuisset, quoniam in ea justitiam, obedientiam, atque animum ad omnes virtutes reformatum contineri intelligimus. ita, cum fidem unius Articuli sufficere ad salutem dico, mirandum minus est, cum in eo tot alii articuli comprehendantur. Nam verba hæc, Jesus est Christus, *significant; Iesum esse illum, quem Deus venturum in mundum ad Regnum suum instaurandum promiserat per prophetas, hoc est, Iesum esse Filium Dei Creatoris cœli & terræ, natum ex virgine, mortuum pro peccatis eorum, qui essent in illum credituri; esse Christum, id est, Regem, revixisse (nam alioqui regnaturus non est,) judicaturum mundum & remuneraturum eorundem opera; aliter enim Rex esse non potest; item resurrecturos esse homines: nam absque hoc ad iudicium venturi non sunt. Itaque unico hoc articulo totum continetur Symbo-*

lum

lum Apostolorum: quod tamen sic contrahendum ideo existimavi, quod viderem, propter hunc solum, sine cæteris, qui ex eo per consequentiam deducuntur, permultos tum à Christo, tum ab Apostolis ejus in Regnum Dei admissos fuisse: ut latro in cruce, ut Eunuchus à Philippo baptizatus, ut duo millia hominum ad Ecclesiam à Sancto Petro simul aggregata. Si quibus autem hoc displicet, quod eos omnes, qui articulo qualicunque, ab Ecclesia definito, assensum internum non præbent, (nec tamen contradicunt, sed, si jubeantur, concedunt) non damnatos in æternum censeam, quid illis faciam, nescio. Nam ut sententiam mutem, Scripturæ Sacræ, quæ sequuntur, testimonia apertissima impediunt.

VII. Secundò probatur idem ex prædicatione Apostolorum, erant enim Regni præcones, nec Christus eos misit ad prædicandum aliud, quam Regnum Dei: Luc. 9 vers. 2. Actor. 15. vers. 6. Quid autem post Christi ascensionem fecerint, intelligi potest ex eorum accusatione. *Trahebant* (inquit *sanctus Lucas*) *Iasonem & quosdam fratres ad Principes civitatis, clamantes: quod hi sunt, qui urbem concitant, & huc venerunt, quos suscepit Iason: & hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, Regem alium dicen-* *Ex prædicatione Apostolorum.*

tes esse Iesum: Act. 17. v. 7. Etiam subjectum concionum Apostolicarum quale fuerit, apparet ex his verbis: *De Scripturis* (subaudi Veteris Testamenti) *adaperiens*, *&* *insinuans*, *quia Christum oportuit pati*, *&* *resurgere à morttuis*, *&* *quia* HIC EST JESUS CHRISTUS: Act. 17. v. 3.

Ex facilitate religionis Christianæ. VIII. Tertiò, ex iis locis, quibus eorum, quæ à Christo ad salutem requiruntur, declaratur facilitas Nam si ad salutem necessariò requiratur assensus animi internus veritati omnium & singularum propositionum, quæ circa fidem Christianam hodie vel controvertuntur, vel à diversis Ecclesiis diverse definitæ sunt, nihil esset Religione Christiana difficilius Quomodo ergo verum esset, *jugum meum suave est*, *&* *onus meum leve?* Matth 11. v 30 &, *parvulos in eum credere?* Matth. 18 v. 6 &, *placuisse Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes?* 1 Cor. 1. v. 21. vel quomodo satis ad salutem instructus fuit latro pendens in cruce, cujus fidei confessio continebatur his verbis: *Memento mei*, *cum veneris in Regnum tuum.* Vel ipse Sanctus Paulus unde tam citò ex hoste doctor Christianorum fieri potuit?

Ex eo quod sit funda- IX. Quarto, ex eo quod articulus ille fidei fundamentum sit, neque alii fundamento ipse innitatur. *Si quis vobis dixe-*

rit: ecce hic est Christus aut illic; nolite credere: surgent enim Pseudo-Christi, & Pseudo-Prophetæ, & dabunt signa magna: &c. Matth.24. v.23 Ex quo sequitur, propter fidem hujus articuli, negandam esse fidem signis & prodigiis. *Licet nos, aut Angelus de cœlo*, ait Apostolus, *euangelizet vobis præterquam quod euangelizavimus vobis, Anathema sit.* Gal 1 8. Ergo propter hunc articulum neganda esset fides ipsis Apostolis & Angelis,(puto ego & Ecclesiæ) si contrarium docerent. *Carissimi, nolite* (inquit *Sanctus Ioannes*) *omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt, quoniam multi Pseudo-Prophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei; Omnis spiritus qui confitetur* JESUM CHRISTUM VENISSE *in carne,ex Deo est*,&c. Joh 4. Est ergo Articulus ille,mensura spirituum,secundum quam autoritas Doctorum vel recipitur vel rejicitur. Negari quidem non potest,quin à Doctoribus didicerint, omnes qui hodie Christiani sunt, fuisse JESUM,qui ea omnia fecit, quibus Christus esse agnosceretur. non tamen sequitur,eosdem articulum illum doctoribus credere,vel Ecclesiæ, sed ipsi Iesu. Erat enim ille articulus *Ecclesiâ* Christianâ prior, etsi cæteri omnes posteriores fuerint. Et *Ecclesia* super illnm,non hic super *Ecclesiam* fundatus est. Matth. 16. v. 18.

mentum fidei.

18. Præterea ita est articulus ille, *Iesus est Christus*, fundamentalis, ut cæteri omnes dicantur à Sancto Paulo illi super ædificari, *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Iesus Chrstus.* (hoc est, *Iesus est Christus.*) *Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fænum, stipulam, &c. uniuscujusque opus manifestum erit, Si cujus opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet; si cujus opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem salvus erit.* 1 Cor. 3 v 11, 12, &c. Ex quibus patet, per fundamentum intelligi articulum hunc, JESUM ESSE CHRISTUM. Non enim superædificatur super personam *Christi*, aurum, argentum, fœnum, stipula, &c. quibus significantur doctrinæ. Et posse falsas doctrinas fundamento superstrui, nec tamen ut damnentur, qui eas docuerint.

Ex disertissimis Christi & Apostolorum verbis.

X. Postremo, quod articulus ille solus necessariò tenendus sit *fide interna*, evidentissimè ex plurimis Sacræ Scripturæ locis, quocunque interprete, probari potest. *Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illa sunt: quæ perhibent testimonium de me.* Joh. 5. 39. Intelligit autem Christus scripturas solius Testamenti veteris: nondum enim scriptum

erat Teſtamentum novum. Jam verò teſtimonium de Chriſto in veteri Teſtamento nullum aliud exſtat, præter quam quod venturus erat Rex æternus tali loco, talibus parentibus naſciturus talia docturus, & facturus, quibus rebus ut ſignis dignoſcendus erat. Quæ omnia hoc unum teſtantur, JESUM qui ita natus, ea docuerit & fecerit, eſſe CHRISTUM. Alia igitur fides ad vitam æternam præter illum Articulum non requirebatur. *Omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum:* Joh. 11. v.25. Credere autem in Jeſum, (ut ibidem explicatur) idem eſt, quod credere JESUM ESSE CHRISTUM. Qui ergo id credit, non morietur in æternum, & per conſequens, articulus ille ſolus eſt ad ſalutem neceſſarius. *Hæc ſcripta ſunt, ut credatis, quia* JESUS EST CHRISTUS *Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus:* Joh.20 v.31. Quare, qui ſic credit, habebit vitam æternam; neque ergo opus habet aliâ fide. *Omnis ſpiritus, qui confitetur Ieſum Chriſtum veniſſe in carne, ex Deo eſt:* 1 Joh. 4. v.2. &. *omnis ſpiritus, qui credit, quoniam* JESUS EST CHRISTUS, *ex Deo natus eſt:* 1 Joh 5.v.1. &: *Quis eſt, qui vincit mundum, niſi qui credit, quoniam* JESUS EST *Filius Dei?* 1 Joh.5.v.1. Si igitur non ſit opus aliud credere, ut quis ſit *ex Deo*,

natus ex Deo, & ut *vincat mundum*, quam JESUM ESSE CHRISTUM; unicus ille articulus sufficit ad salutem. *Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? dixit autem Philippus: si credis ex toto corde, licet. Respondens ait: Credo, Filium Dei esse Iesum Christum.* Act 8. v, 36, 37. Si quidem ergo articulus ille ex toto corde, hoc est, fide interâ creditus, sufficit ad Baptismum, sufficit etiam ad salutem. Præter hæc loca, alia innumera sunt, quæ idem clarè & expresse affirmant. Imò ubicunque legimus, Servatorem nostrum cujuspiam fidem laudasse, vel dixisse, *Fides tua te salvum fecit*, vel sanasse quempiam propter fidem, ibi propositio credita alia non erat quam hæc, IESUS EST CHRISTUS, vel directè, vel per consequens.

In eo articulo contineri fidem veteris Testamenti.

XI. Quoniam autem credere *Iesum esse Christum* nemo potest, qui, cùm sciat, per *Christum* intelligi Regem illum, qui à Deo promissus est per *Mosen* & Prophetas in *Regem* & *Servatorem* mundi, non credat etiam *Mosi* & *Prophetis*, neque credere his possit, qui non credit *Deum* & *exsistere*, & *mundum gubernare*, contineri necesse est fidem illam de Deo & de veteri Testamento, in fide hac Testamenti novi: Cum ergo in regno Dei per naturam crimen læsæ Majestatis divinæ, solus esset Atheismus, & negatio Providentiæ

divinæ;

divinæ; in regno autem per Pactum vetus, etiam Idololatria; jam in regno per pactum novum additur etiam *Apostasia*. sive renunciatio hujus semel recepti articuli, *Iesum esse Christum*. Cæteris doctrinis, si modo à legitima Ecclesia definitæ fuerint, non est sanè contradicendum: est enim peccatum inobedientiæ; obedientia autem ad salutem necessaria est. Cæterùm ut credantur *fide interna*, ostensum est ampliter in proximè antecedentibus, necessarium non esse.

Fides & obedientia quomodo concurrant ad salutem.

XII. Partes in salute Christiani perficienda *Fides* & *Obedientia* diversas habent. hæc enim *potentiam* sive *capacitatem* contribuit; illa *actum*. Atque utraque suo modo justificare dicitur. *Christus* enim non omnibns, sed *pœnitentibus*, sive *obedientibus* hoc est, justis (non dico *insontibus*, sed *justis*; *justitia* enim est voluntas obediendi legibus, & convenire in peccatorem potest; voluntas autem obediendi, obedientia est apud Christum) peccata remittit Non enim quilibet, sed *justus ex fide vivet*. *Iustificat* ergo Obedientia. quia *facit justum*, eo modo, quo *Temperantia* facit *temperatum*, *Prudentia prudentem*, *Castitas castum*, nimirum essentialiter: constituitque hominem in eo statu, ut veniæ capax sit. Rursus *Christus* non omnibus justis peccata condo-

nare pomisit, sed solis *credentibus ipsum esse Christum. Iustificat* ergo fides, eo sensu, quo *justificare* dicitur judex, qui *absolvit*; nimirum per *sententiam*, quæ *actu* salvum facit. Atque in hac acceptione justificationis (est enim vox æquivoca) justificat *fides sola*; in illa autem *sola obedientia*; sed neque justitia sola, neque fides sola *salvificat*, sed simul ambæ.

In civitate Christiana, nullam esse repugnantiam inter mandata Dei & civitatis.

XIII, Ex iis quæ hactenus dicta sunt, facile erit perspicere, quid sit officium civium Christianorum erga summos imperantes. Qui quamdiu Christianos esse se profitentur, subditis suis, ut Christum negent vel contumeliâ afficiant, imperare non possunt; nam si hoc imperarent, profiterentur, se non esse Christianos. Cum enim ostensum sit, & ratione naturali, & ex Scripturis sacris, oportere cives principibus rectoribusque summis civitatis in omnibus obedire, præterquam in iis, quæ sunt contra mandata Dei; & mandata Dei in civitate Christiana, circa *temporalia* quidem, (id est, ea quæ ratione humana examinanda sunt) leges esse & sententias civitatis, prolatas abi is, quibus legum ferendarum controversiarumque judicandarum autoritas à civitate commissa est; circa *spiritualia* verò, (id est, ea quæ per Scripturam Sacram definienda sunt) leges esse & sententias civitatis, hoc est Ecclesiæ, (nam civi-

civitas Christiana & Ecclesia, ut ostensum est cap. præcedente, art. 20 eadem est res) prolatas à Pastoribus ritè ordinatis, & qui à civitate in eam rem autoritatem acceperunt; sequitur manifeste, in civitate Christiana, obedientiam deberi summis imperantibus, in rebus omnibus tam *spiritualibus*, quam *temporalibus*. Imperantibus autem non Christianis, in *temporalibus* quidem omnibus eandem deberi obedientiam, etiam à cive Christiano, extra controversiam est; in *spiritualibus* verò, hoc est, in iis quæ pertinent ad modum colendi Dei, sequenda est *Ecclesia* aliqua *Christianorum*. Etenim Deum non loqui in rebus supernaturalibus, nisi per Scripturæ sacræ interpretes Christianos, fidei Christianæ est hypothesis. Quid autem? an principibus resistendum est, ubi obediendum non est? Minimè sane; hoc enim contra pactum est civile. Quid ergo agendum? Eundum ad Christum per martyrium. Quodsi cui dictu durum videatur, certissimum est, eum non credere ex toto corde JESUM ESSE CHRISTUM *Filium Dei viventis*, (cuperet enim dissolvi, & esse cum Christo,) sed velle simulatâ fide Christianâ pactam civitati obedientiam eludere.

XIV. Mirabitur autem forte quispiam, si excepto uno articulo, JESUM ESSE *Doctrinæ quæ hodie*

SE

contro-vertuntur de religione, spectare plerasque ad jus regnandi.

se CHRISTUM, qui necessarius est ad salutem de fide interna, cæteri omnes pertineant ad obedientiam tantum, quæ quidem præstari potest, etsi quis non internè credat (modo cupiat credere, & externè profiteatur, quoties opus est) quæcunque ab Ecclesia proponuntur; unde factum sit, ut tot sint hodie dogmata, quæ dicuntur omnia ita de fide esse, ut nisi ea quis credat internè, intrare in Regnum cœlorum non possit. Quodsi idem consideret, in plerisque controversiis certamen esse de Regno humano, in aliquibus de quæstu, in aliquibus de gloria ingeniorum, minus mirabitur. Quæstio de *Ecclesiæ proprietatibus*, quæstio est de *jure imperii*. cognito enim, quid sit *Ecclesia*, cognoscitur unà, cujus sit imperium in Christianos. Nam si quælibet civitas Christiana, Ecclesia illa sit, quam omnem Christianum illi civitati subjectum audire præcepit ipse Christus, tum civis quilibet tenetur civitati suæ, hoc est ei vel iis obedire, quorum est imperium summum, non modo in *temporalibus*, sed etiam in *spiritualibus*. Sin quælibet civitas Christiana non sit Ecclesia illa, tum est aliqua alia Ecclesia universalior, cui oportet obedire. Omnes igitur Christiani illi obedire debent, sicut obedirent Christo si veniret in terras. Imperabit ergo illa vel per Monarcham, vel per cœtum

cœtum aliquem. Quæſtio itaque eſt de *jure imperii.* Eodem ſpectat quæſtio *de infallibilitate.* quiſquis enim verè & internè crederetur ab univerſo genere humano non poſſe errare, certus imperii, tam temporalis, quam ſpiritualis eſſet, niſi ipſe nollet, in univerſum genus humanum. ſi dicat enim, obediendum ſibi eſſe in *temporalibus*, eo quod putatur non errare, tale imperii jus ei conceditur. Eodem ſpectat privilegium interpretandi Scripturas. Cujus enim eſt controverſias, quæ ex diverſa Scripturarum interpretatione oriri poſſunt, determinare, ejus eſt omnes ſimpliciter controverſias determinare. cujus autem eſt hoc, ejuſdem eſt imperium in omnes, qui agnoſcunt, Scripturas eſſe Verbum Dei. Eodem ſpectat diſputatio de *poteſtate remittendi & retinendi* peccata, ſive de *autoritate excommunicandi.* Unuſquiſque enim, ſi mentis compos ſit, obediet in omnibus ſimpliciter ei, cujus arbitrio credit ſe ſalvandum aut damnandum eſſe. Eodem ſpectat poteſtas *inſtituendi ſocietates.* ab eo enim dependent, per quem exſiſtunt, qui quot Monachos, tot habet ſubditos quamquam in civitate hoſtium, Eodem ſpectat quæſtio *de judice legitimi Matrimonii.* Cujus enim eſt judicatio ea, ejus quoque eſt cognitio cauſarum de hæreditate & ſucceſ-

ſione in omnia bona & jura, non modo privatorum hominum,ſed etiam ſummorum Principum. Eodem quodammodo ſpectat *Cœlibatus Eccleſiaſticorum*. Cœlibes enim minus quam cæteri cohærent cum reliqua civitate. Et præterea incommodum non contemnendum eſt, neceſſarium eſſe Principibus vel Sacerdotium (quod magnum eſt vinculum civilis obedientiæ) amittere, vel regnum hæreditarium non habere. Eodem quoque ſpectat *Canonizatio Sanctorum*, quam Ethnici *Apotheoſin* appellarunt. nam qui ſubditos alienos tanto præmio allicere poteſt, talis gloriæ avidos ad quid libet audendum & faciendum inducere poteſt. Quid enim niſi honorem apud poſteros quæſiverunt *Decii*, aliique Romani, qui ſe devoverunt, & mille alii, qui in pericula incredibilia ſe conjecerunt? Controverſiæ de *Purgatorio* & *indulgentiis*, de quæſtu ſunt. Quæſtiones de *libero arbitrio*, *de juſtificatione*, *de modo recipendi Chriſtum in Sacramento*, Philoſophicæ ſunt. Sunt & quæſtiones de ritibus non introductis, ſed relictis in Eccleſia non ſatis purgata à gentiliſmo: ſed non eſt opus plures enumerare. Sciunt omnes, eam eſſe naturam hominum, ut diſſentientes de quæſtionibus, ubi agitur de *potentia*, vel *lucro*, vel *præſtantia ingenii*, alteri alteros convicientur & anathemati-

mati-

matizent. Non eſt ergo mirum, ſi dogmata fere omnia, poſtquam in caluerint homines diſputando, dicantur ab his vel illis, *neceſſaria* eſſe ad ingreſſum in Regnum Dei, non modò ut contumaciæ nomine damnentur, qui ea non concedunt, id quod poſt Eccleſiæ ſententiam verum eſt, ſed infidelitatis: quod falſum eſſe oſtendi ſupra ex pluribus evidentiſſimis Scripturæ locis; quibus addo hunc ſancti Pauli: *Qui manducat, non manducantem non ſpernat; qui non manducat, manducantem non judicet. Deus enim illum aſſumſit. Alius judicat diem inter diem; alius autem judicat omnem diem: unuſquiſque abundet in ſuo ſenſu.* Rom. 14. v.3.6.

FINIS.

